PAGANİZM-1

KADİM BİLGELİĞE GİRİŞ

ERHAN ALTUNAY

6. BASKI

PAGANİZM -1

KADİM BİLGELİĞE GİRİŞ

HERMES YAYINLARI - 34

ISBN 978-975-6130-43-8

Erhan Altunay
Kadim Cadılık Öğretisi - Wicca'nın yazarından
Paganizm - 1: Kadim Bilgeliğe Giriş

Ofset Hazırlık: Hermes Yayınları

Birinci Basım: Kasım 2012
İkinci Basım: Nisan 2014
Üçüncü Basım: Temmuz 2014
Dördüncü Basım: Ağustos 2014
Beşinci Basım: Ekim 2014
Altıncı Basım: Şubat 2015

©HERMES YAYINLARI
Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında
yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz

Hermes Yayınları
Ticarethane Sok No: 5/2
Cağaloğlu - Fatih / İstanbul
Tel: (212) 519 45 14
www.hermeskitap.com
info@hermeskitap.com

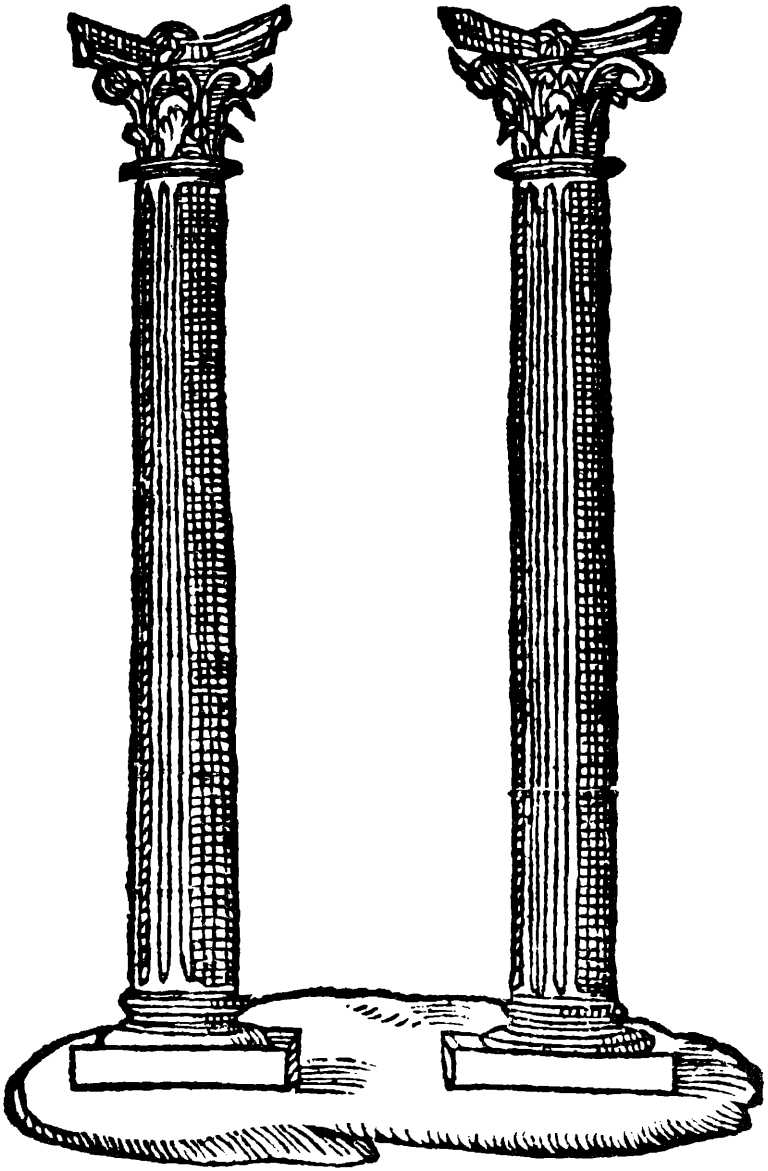
Baskı ve Cilt: Kayhan Matbaacılık
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. D Blok No: 155
Bayrampaşa - İstanbul
Tel: 0 212 576 01 36

PAGANİZM - 1

KADİM BİLGELİĞE GİRİŞ

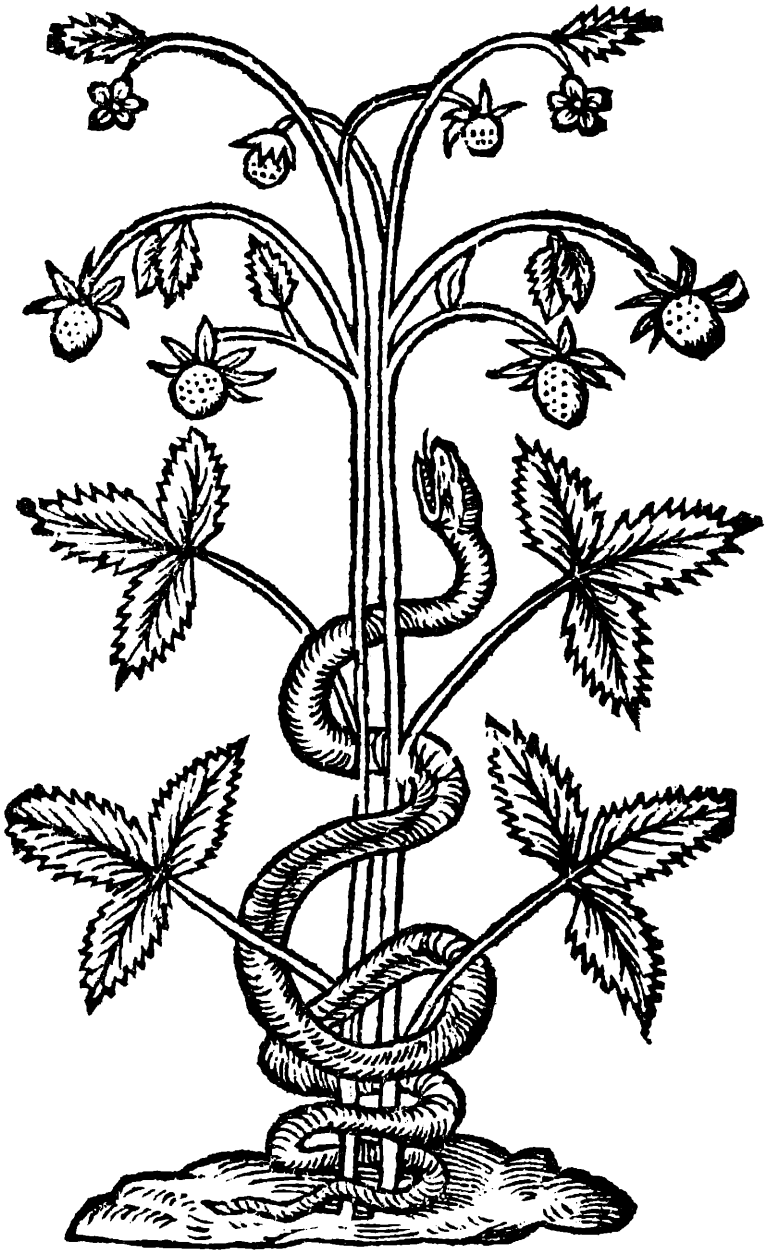
ERHAN ALTUNAY

HERMES

İçindekiler

• İkinci Baskıya Önsöz • 7
• Önsöz • 9
• Paganizm Ne Demektir? • 13
• Pagan Sembolizmi • 89
• Paganizm ve Mitoloji • 121
• Doğa ve İnsan Doğası • 145
• Paganizmde Ana Tanrıça • 159
• Paganizmde Tanrı • 193
• Paganizmde Tanrıça ve Tanrı Birlikteliği • 225
• Kahraman Mitosları ve Yolculuk • 241
• Paganizm ve Ezoterizm • 263
• Paganizm ve Kuantum • 279
• Günümüz İnsanı ve Paganizm • 293
• Bir Paganın Gündelik Yaşamı • 339

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Paganizm kitabımızın ilk baskısı bir yıla yakın bir zamanda tükendi. Bu ilgiyi paganizmi tanımak ve kadim bilgeliği hayatına sokmak isteyenler kadar bu konuyu merak edenlerin de oluşturduğunu düşünmek gerek.

Günümüzde küresel kapitalizmin geldiği noktada, insanın Doğa'ya ve kendi doğasına dönmesi düşüncesinin artık çok daha sık dile getirilmesi gerekliliğinin de paganizme olan ilgiyi arttırdığı da bir başka gerçek.

Genelde on dokuzuncu yüzyıl pozitivizmi ve Hıristiyanlıktan gelen süreç paganizmi "ilkel" gösterse de, insanlığa yön veren Sokrates, Platon, Aristotles, Lao Tzu, Buda gibi yüzlerce büyük ismin aslında pagan geleneğinden gelmesi hiç de boşuna değildir.

Paganizm kitabı yayınlandıktan sonra gerek sosyal medyadaki yazışmalarda gerek radyo ve televizyon programlarında paganizmi "kadim bilgi" ve "kutsallık" ekseninde anlatmaya çalıştım; her türlü medyadan birçok soru geldi. Bu bağlamda ikinci baskının kaçınılmaz olarak genişletilmesi gerekti.

Öte yandan *Kadim Cadılık Öğretisi, Wicca* kitabımıza olduğu gibi, çok basit ve giriş olarak yazıldığı eleştirisi geldi. Hatta kitabın "copy paste" yöntemi ile yazıldığını da söyleyen oldu; oysa her iki kitap da bu konularda Türkiye'de çıkan ilk özgün kitaplar olarak çok uzun bir çalışma süreci gerektirmişti ve konunun sağlam bir

tabana oturması için çok daha farklı bir şekilde kaleme alınması kaçınılmazdı. Üstelik ülkemizde hiçbir zaman anlaşılmayan bu konuya giriş olarak olabildiğince basit ve yalın anlatıma sahip olma çok detaya girmeme zorunluluğu vardı. Ancak gelen sorular bu yeni baskıda biraz daha yorum ve ayrıntı ekleme gereksinimi de getirdi. Kitabın bir giriş kitabı olduğunu unutmadan, ayrıntılı konuların serinin takip eden ciltlerine bırakarak çok önemli gördüğümü yerleri ekledik.

Kitabın içinde günümüze, özellikle de kadın-erkek ilişkilerine yapılan göndermeleri de aslında kadim bilginin her zaman yaşadığını ve ihtiyacımız olduğunu göstermektedir; aynı şekilde Kuantum Fiziğinin bile kadim bilgi ile çelişmeyeceğini göstermiş olduk. Bu konularda çok cesaretlendirici yorumlar almak da çok mutlu etti.

İlk baskıda var olan ve gözden kaçan yazım hatalarını da bu baskıda olabildiğince düzeltmeye çalıştık.

Gitgide sanallaşan bir dünyada kitap yazmak, yayınlamak bazen akıntıya kürek çekmek gibi oluyor.

Gündelik yaşam sanal, ilişkiler sanal hatta insanın kendi ile olan iletişimi sanal ve ne yazık ki bugün yaşadığımız sistem içinde ve biz bunu kanıksamış durumdayız.

Sistemin ekonomik ve sosyal manipülasyonlarla insanları köleleştirdiği bu yeni düzen insanları mutsuz etmekte ve aslında tam da bu mutsuzluktan beslenmekte.

Küresel kapitalizmin bizi içine hapsettiği bu sanallıktan dışarı çıkmanın tek yolunun Doğa'yı ve insan doğasını tanımak ve yeniden yaşamak olduğu bilinci ile "Kadim Bilgi"ye olan inancımızı hiç kaybetmedik.

Paganizm ya da kadim bilgiye olan ilginin devamı kuşkusuz küresel kapitalizmin getirdiği "gönüllü kölelik" düzeninin ve Doğa'yı tahrip eden modernizmin karşısında insan onurunun önemini ortaya koyacağına kuşkumuz yoktur.

Bu kitabın ikinci baskısının da yeni düşünceleri getirmesi ve bu konuda yeni eserlere yol açması en büyük dileğimizdir.

Accra, Imbolc 2014

ÖNSÖZ

Paganizm, ülkemizde en yanlış anlaşılan kavramlardan biri olarak belli bir popülariteye sahiptir. Hem yanlış anlaşılıp hem de popüler olma çelişkisi, büyük ölçüde paganizm hakkındaki eksik bilgilerden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, paganizmden "çoktanrıcılık" ya da "putataparlık/putperestlik" diye söz edilmesi de paganizmin birçok kişi tarafından yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır.

Bugün pagan ya da paganizm dediğimizde bazıları bunu dinsizlik olarak algılarken, bazıları günün moda, fantastik oyun ve filmleri ile karşılaştırıyor ya da geçici bir heves olarak bakıyor.

Ülkemizde, hem kendilerine "pagan" adı veren toplulukların olması hem de kendilerini "pagan" olarak adlandırmadan pagan pratikleri yapan ve özünde pagan olan toplulukların olması, bu konunun tam olarak anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Ülkemizde paganizme olan ilginin artmasının ise birçok nedeni vardır. Bunlardan en önemlisi Internet ve bilgisayar oyunlarıdır. Bilgisayar oyunundaki pagan kişiliklerin yarattığı etki –hatta bunlara son dönemde popüler olan sinema filmlerini de ekleyebiliriz– ve İnternet üzerinde kolayca pagan gruplara ulaşılabilmesi, paganizme olan ilgiyi arttırmıştır.

Bunun dışında, Anadolu'dan mayalanan kültürümüzdeki pagan motiflerin çokluğu insanımızı zaten paganizme yakın kılarken, bu miras, günümüz kapitalizmi tarafından yok edilemeden, modern hayattan bıkan insanımız da bu mirası yavaş yavaş anlamaya ve pa-

ganizme kaymaya başladı.

İleride göreceğimiz gibi, küresel kapitalizm insanı Doğa'dan ve doğasından uzaklaştırmayı en önemli yol kabul ettiğinden, eskiye ait bütün kültür mirasını yok etmeye çalışmakta ve kendi koşullarına göre farklılıkların olmadığı bir dünya yaratmaya çalışmaktadır; bunun için din, milliyetçilik gibi ter türlü kurum kullanılmaktadır. Bu bağlamda, paganizmi iyi bilmek bu oyunu da anlamaya yardımcı olacaktır.

Bütün olanlara rağmen, gerçek paganizmi anlayan paganların da ülkemizde görülmeye başlaması önemli bir gelişmedir.

Öte yandan komplo teorileri ve ezoterizme olan ilgi de paganizme olan merakı artırmıştır. Ezoterizmin kökeninde pagan bilgeliği ya da çok sık kullandığımız adı ile "kadim bilgi" olmasına karşın, ezoterizm zaman içinde, bir yandan özünü korurken bir yandan da bazı çıkar gruplarının elinde, "gizli örgüt" yapısı içinde farklı yönlere kaymış, kadim bilgiye aykırı uygulamalara da kaynaklık etmiştir.

Aynı şekilde, ritüel ve merasim/tören ayrımı tam olarak ortaya konamadığı ve devlet gelenekleri ya da bazı törenler birçok kişi tarafından "paganizm" olarak adlandırıldığı için yine yanlış anlamalara da sebep olmaktadır.

Bu kitapta paganizm ile ilgili temel bilgiler yer alacaktır. Bu kitabın paganizm ile ilgili bilgi edinmek isteyen bir okur tarafından kolay anlaşılması ve gerekli bilginin verilmesi öngörüldüğü gibi, bir eğitmen tarafından da çalıştırılacak gruplar için faydalı olması arzu edilmiştir. Bölüm sonlarındaki geniş kaynakça da yardımcı olacaktır.

Okuyucunun da dikkat edeceği gibi, kitabın içinde pagan düşüncesi ile ilgili bölümlerin yanında, bu inançlarla ilgili olarak, kişisel gelişime yönelik bölümler de vardır. Örneğin tanrı ve tanrıça arketipleri incelenirken, bu arketiplerin aslında bizde var olduğunu göstermek için tamamen güncel konulara da girilmiştir.

Günümüz insanı küresel kapitalizmin yarattığı sanal dünyadan ötürü Doğa'dan ve doğasından olabildiğince uzaklaşmıştır. Bu uzaklaşma insanı insan olmaktan çıkartmış, sadece sisteme hizmet

eden bir canlı organizma haline getirmiştir. Bu şekilde ruhsal sağlıksızlık toplumun her kesiminde artmış ve yine sistemin üstyapısında buna çare bulmak isteyen ve terapinin ve mutsuzluğunun müptelası olmuş nesiller yetişmeye başlamıştır. Öte yandan gelişen teknolojinin de yardımıyla çocuklara yoğunlaşan sistem onları Doğa'dan kopartarak kendi sanal dünyasına "oyun" adı altında çekmekte, tüketimde en üst sıraya yükseltmektedir.

Bu şekilde insanlar eski toplumlarda olduğu gibi birer "birey" olamamakta ve sisteme daha da çok hizmet etmektedirler.

Pagan düşünce ilk zamanlardan beri kişinin sağlıklı bir "birey" olarak toplum içinde var olmasını öngördüğünden ve sembolik anlatımların birçoğu bu amaca hizmet ettiğinden, pagan inançlarını bu amaçtan soyutlamak olanaksızdır. Pagan, kişisel gelişimini ihmal etmemelidir.

West'e (2004) göre, "*Bu kişisel gelişim, aynı zamanda kişisel beceri ve niteliklerimizi artırmayı, kişisel yanlış düşüncelerimizle sorunlarımızı gidermeyi ve elimizden geldiğince en iyi benliğimizi ortaya çıkartmayı içerir.*"

Pagan yolu bu amaç için en uygun yoldur. İnanç sistemini içselleştiren bir paganın bu yolu bırakmaması gerekmektedir. Bu nedenle okuyucunun inanç sistemi içinde kendine yönelik olarak düşünmesi de bu güncel konulara ait bölümler sayesinde olanaklı olacaktır. Yine bölüm sonlarındaki Kaynakça, okuyucunun daha ileri seviyede çalışması için faydalı olacaktır.

Bu yolda yürümek isteyenlere faydalı olması umuduyla...

İstanbul, Mabon 2012

Héliogravure DURAND.

PAGANİZM
NE DEMEKTİR?

Paganizm sözcüğü Lâtince "paganus" sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcüğün anlamı köye ait, köylü demektir. Ancak zaman içinde, Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığı kabulü ile Hıristiyanlık şehirlerde daha çabuk yayılmış ve eski din köylerde yaşamaya devam etmiştir. İşte eski dini devam ettiren köylüler bu sözcük ile tanımlanmış ve paganus "eski dini sürdüren" anlamında kullanılmıştır.

Paganus sözcüğünün de kökenine bakarsak, Hint Avrupa kökü olarak pag- kökünü görürüz ki bu da "yerine bağlı" anlamına gelmektedir. Etimoloji de paganın toprağına bağlılığını göstermektedir.

Zamanla pagan sözcüğü, Hıristiyanlık dışı çok tanrılı dinleri tanımlamak için de kullanılmıştır. Özellikle eski inançları anlatırken, –Kelt, Germen vs– pagan sözcüğü kullanılmıştır. Bu bağlamda tarih içinde bu terim, Hıristiyanlar tarafında daha çok aşağılamak amacı ile de kullanılmıştır.

Pagan sözcüğü ortaçağ boyunca dinsizleri ve Müslümanları ifade etmek için kullanılmış olsa da, Rönesans'tan sonra, Antik düşünceyi ifade etmek için kullanılmıştır. Daha sonra da tektanrıcı dinler öncesi dinleri ifade etmek için kullanılan pagan sözcüğünün içeriğinin günümüzde de tam anlaşıldığını söylemek zordur.

Genelde tektanrıcı dinler öncesine ait inançlarla ilgili genel tanım benimsenmesine rağmen, günümüzde pagan/paganizm için birçok değişik tanım vardır.

Pagan Federation International'in Türkiye İnternet sitesindeki

tanım ise şöyledir:

"Paganizm kökenleri dünyanın kadim doğa dinlerine uzanan spritüel bir yaşam tarzıdır. Temelde kökleri Avrupa'nın eski dinlerindedir. [Burada kasıt Yakındoğu'yu da içine alan kültür dairesinedir, ancak elbette ki aslen tüm bir coğrafyayı kapsar. çn] Ancak takipçilerinin bir kısmı diğer ülkelerin yerel inançlarına da büyük önem ve değer verirler. Her şeydeki kutsallığa dair bir inanç dünyanın her yerinde bulunabilir. Paganlar bunu mirasları ve kökenleri olarak görüp, bunların modern yaşama uyumlu olacak şekilde adapte edilmiş formlarıyla, öncüllerinin inanç ve değerlerini korurlar. Doğanın kutsallığını kutlar ve her şeyde var olan ilahiliğe – evrenin içinden akan ve hem görülebilen hem de görülemeyen bilinemez tine– saygı duyarız."

Ancak ileride de göreceğimiz gibi bu tanım kabul edilebilir bir tanım değildir. Öncelikle Paganizm anakronik bir bakış açısıyla anlatılmaya çalışıldığı gibi, "spritüel" yani "ruhsal" bir yaşam tarzı değil tamamıyla pratiğe ve Doğa'ya dönük bir yaşam tarzıdır. Pagan kutsallığı ve pratiği "ruhsallık" kalıpları ile açıklanamaz. Paganizm içinde kadim bilgeliğin bütün kültürlerde ifade ettiği ruhsallığı taşıdığı kadar, maddi yaşama dönük bütün pratikleri de kapsar.

Öte yandan paganizm "modern yaşama uyumlu olma" kaygısı gütmez. İleride de ayrıntıları ile göreceğimiz gibi "modern yaşam" küresel kapitalizmin dayattığı bazı tüketim kalıplarından oluşmaktadır ve bu bağlamda Dünya'yı tüketen bir tarzdır. Bir paganın bununla uyumlanması kesinlikle beklenemez. Pagan Dünya'nın tükenmesine karşı koyan kişi de olmak zorundadır.

Shanddaramon (2006) paganizmi tanımlarken, paganizmin üç temel direği olduğunu söyler ve bunları şöyle tanımlar:

Her şey kutsaldır ve bizde, etrafımızda tanrısallık her yerde bulunur.

Yaşamımızı ve ruhsal yolumuzu seçmekte özgürüzdür ve bunun sonucunda yaptığımız seçimlerden sorumlu oluruz.

Evrenin doğal döngülerini kutsar ve kutlarız

Bu tanım eksik olmakla birlikte, paganizmin temellerini de or-

taya koymaktadır.

Çok popüler bir paganizm kitabında (Higginbotham, 2002) yazdığı gibi paganizmi hem bir din hem de bir ruhsallık biçimi olarak kabul etmek de doğru değildir. Birçok kere belirteceğimiz gibi, paganizm "religio" anlamında bir din değildir. Bu düşünce ortaya çıkmadan önce var olmuş bir Doğa-insan iletişimine dayanan bir pratik olarak, yukarıda da belirttiğimiz gibi, ruhsallık ile de alakalı olmamıştır. Bu tür düşünceler, günümüzde ortaya çıkan anakronik tanımlamalardır.

Burada ifade edilmesi gereken önemli bir husus da paganizmin kendi içinde "dogma"ları olmadığı, birçok kavramın sembolik olduğu ve defalarca ifade edeceğimiz gibi paganizmin bir "din" olmadığıdır.

O halde paganizm, önceleri Hıristiyanlık öncesi dinleri tanımlamakta kullanılmakta iken, günümüzde, çok geniş anlamda, bildiğimiz tektanrıcı dinlerin dışında kalan, ancak evrensel kutsal bir gücü kabul eden, doğa tabanlı eski inançları anlatmak için kullanılmaktadır. Günümüzde yaşayan paganizm ise sözü geçen eski temellerini koruyan, Dünya'nın tükenmesine karşı bir duruş gösterebilen ve kutsallığı yeniden tesis etmeyi amaçlamış bir yaşam biçimidir. Öyleyse paganizm bir bakıma yeniden Doğa ile barışmak, onunla bir bütün olmak ve uyumlanmak için yapabileceğimiz kişisel ve toplumsal eylemleri de kapsamaktadır.

Burada "Doğa tabanlı" sözcüğünü biraz daha açmak gerekmektedir.

Paganizmin Doğa tabanlı olması iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle ilk insanların var olması için yaşamları tamamen Doğa'ya bağlı idi ve Doğa'nın her türlü olaydan bağımsız değildi. Bu nedenle ilk insanların Doğa'daki her unsura bir "kutsal"lık atfettikleri ve bunlar ile uyum içinde yaşamaya çalıştıklarını bilmekteyiz. Ancak insanlar "teknolojik" buluşlarla Doğa ile daha da uyumlu yaşayacakları yerde dilimizde yanlış olarak yerleşen bir düşünce kalıbı ile "Doğa'yı yenmek" için çalışmışlar ve kendilerini Doğa'dan ayırarak, Doğa'yı ve geniş anlamı ile Dünya'yı tüketen bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir. Oysa paganizm her zaman Doğa

ile "savaşmayı" değil uyumlanmayı öngörmüştür.

O zaman paganizmin Doğa ile uyumlanmasının temelinde Doğa'nın, daha geniş bir deyişle, etrafımızda gördüğümüz her şeyin "kutsal" olduğuna ve bu kutsallıkta "tanrısallığın" tezahürü olduğuna inanç vardır; bu aynı zamanda bu kutsallığı taşıyan insanın evrensel kutsallıkla uyumlaşması demektir.

Pagan, Doğa ile uyumlanarak ulaştığı bu kutsallığı ya da Evren'in Yaratıcı Gücü'nü çeşitli sembollerle ifade eder. İleride de göreceğimiz gibi, Tanrılar ve Tanrıçalar bu gücün farklı yönlerinin sembolleridir.

Doğa ile uyumlaşmanın bir başka görüntüsü de Doğa'nın zamansal döngülerine uyum sağlamaktır. Bilindiği gibi Dünya'mızın yörünge düzlemi ile ekvator düzlemi arasında 23°27' açı olması mevsimlerin var olmasına neden olmaktadır. Bu da gece-gündüz döngüsünden sonra Dünya'nın en önemli döngüsünü oluşturmaktadır. Kuzey Yarımküre'de, Avrupa ve Akdeniz havzasında yaşayan paganlar da bu döngüden etkilenmektedir.

Biz konu itibarı ile bu coğrafyayı ele alacağımızdan, bu coğrafyada yaşamış paganları ilgilendiren mevsim döngüleri ve buna bağlı tarımsal döngüler konumuz olacaktır. Bu döngülerin en önemli günleri olan Yaz Gün Dönümü 21 Haziran, Kış Gün Dönümü 21 Aralık ve Ekinokslar olan 23 Eylül ve 21 Mart da önemli günler arasında yer alacaktır.

Paganizm, Doğa ile olan bu bağlantısını ilk insan topluluklarıyla beraber kurmuştur. MÖ 100.000 civarında ölüsünü gömebilen Neanderthal insanı Doğa ile insan arasındaki ilişkiyi keşfetmişti. Bu bağlamda paganizmin tarihi tam olarak insanlık tarihi kadar eskidir.

Uygarlık dediğimiz, kültür kalıplarını ve bilgileri depolamayan erken dönem insan toplulukları, tarihinin ilk devirlerinde Doğa ile olan ilişkileri çok daha özgür olarak keşfetmiş ve günümüze kadar gelecek olan paganizmin temellerini atmıştı. İlk insanın Doğa'yı kutsallaştırması da bugünkü paganizmin içinde özgün hali ile vardır.

Konu eski uygarlıklar olunca paganizm hakkında en çok sorulan

sorulardan biri de gerçekten, bu kitapta da anlatıldığı gibi, paganizmin ideal ve kutsallığa en yakın bir dönemi olup olmadığı sorusudur.

Bu soruya yanıt vermek çok kolay değildir. Paganizm tarihin erken dönemlerinde, özellikle ataerkil istilalarla dejenere olmaya başlamış, pagan inançları "devlet dini" olmuş ve yönetici Tanrı'nın yeryüzündeki izdüşümü olarak Tanrılar adına kan dökmüştür. Oysa paganizmin özel mülkiyetin bile ortaya çıkmadığı zamanlarda gerçekten yaşandığı dönemler olmuştur. Özellikle anaerkil toplumlarda bu görülmektedir. O dönem yazılı tarih olmadığından ancak elimizdeki çok az buluntu incelenerek ve eski adetlerden geriye gidilmesi suretiyle yeniden inşa edilerek bu dönem anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu arada dikkate alınması gereken bir husus da bu dönemin binlerce yıl sürdüğüdür; müzede bir vitrinden diğer bir vitrine gittiğimizde benzer kültür eserlerini görüyor olsak da bunların arasında binlerce yıl olabileceğini göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu tür bir kültüre en güzel örnek erken neolitik dönemler ve öncesi olabilir. Anadolu'da da bu kültürlere ait izler bulunmakta ve çok az kültür eseri elimizde olsa da bu dönemin ipuçları ele geçirilmektedir.

Yukarıda da gördüğümüz gibi paganizm bilinen dinlerden farklı olarak kutsallığı Doğa'daki her varlığa dağıtmış, tanrısallığı soyutta değil somutta sembolize etmiştir.

Günümüzde paganizm hakkında en çok yapılan tartışmalardan biri de günümüz paganizminin gerçekten geçmiş pagan inançlarının bir devamı mı olduğu yoksa günün moda deyimi ile bir tür "New Age" düşünce akımı mı olduğudur.

Paganizm kuşkusuz binyıllar boyu çeşitli zamanlarda ve coğrafyalarda farklı şekilde ortaya çıkmış ve çok farklı toplumlar tarafından benimsenmiştir.

Bu şekilde bakıldığında ortada "bir pagan dini" kavramı hiçbir zaman olmamıştır; ancak bu kitapta da göreceğimiz gibi, insanın Doğa ve Evren ile ilişkilerini düzenleyen ve kutsal inancına dayalı genel bir inançlar bütünü, yaşam tarzı her zaman olmuştur.

Pagan düşüncesinin zamana ya da toplumlara göre değişiklik

göstermesi sadece bazı uygulamalar ve semboller bağlamında olmuştur; kökene indiğimizde, pagan düşüncesinin aslında hep aynı esaslar etrafında evrimleştiği görülmektedir. Tarih boyunca bu düşünce farklı şekillerde "dejenere" edilmiş olsa da bu köken her zaman aynı kalmıştır.

Bu bağlamda günümüz paganizminin de aslında geçmişte ortaya çıkan pagan düşünce akımlarından çok farklı olduğunu düşünmemek gerekmektedir.

Pagan düşüncesinin, yüzyıllar boyu aynı kalan esasları etrafında, günümüzde, günümüz koşullarına uygun bir şekilde yeniden yorumlanması ve günümüz düşünce biçimlerine, yaşam biçimine ve sembollerine uygun olarak uygulanması anlaşılacağı gibi paganizmin özüne aykırı değildir, binyıllar boyunca zaten pagan düşüncesi zaten bu şekilde varlığını sürdürmüştür.

Öte yandan, çok doğru bir ayırım olmamakla birlikte, birçok araştırmacı pagan düşüncesinin evrimini üç bölümde incelemektedir.

Paleo-Paganizm: Eski toplumların inançları. Tek tanrılı dinler öncesi, paleolitik toplumlardan Roma'ya kadar yaşayan, diğer toplumlarda daha da süren çok tanrılı ve Doğa temelli inançlar. Çok tanrılı dinlerin gelmesi ile ya da Medeniyetin(!) yayılması ile yok olduğu öne sürülen bu inançlar aslında hem günümüzde yaşamakta hem de günümüz pagan inançlarına temel teşkil etmektedirler.

Mezo-Paganizm: Bu daha çok Rönesans'tan On dokuzuncu yüzyıla kadar, eski inançların yeniden canlandırılmasına dayanır. Ancak bazı araştırmacılar bazı ezoterik hareketleri de bu akım içerisine dahil cderler. Gül-Haç, Masonluk, Altın Şafak gibi. Ancak bu tür ezoterik ya da romantik hareketler bu çalışmamızın konusunu teşkil etmediğinden fazla üzerinde durmayacağız.

Neo-Paganizm: Neo-paganizm ise Yirminci yüzyılın ikinci yarısında tam olarak ortaya çıkmış ancak kökenleri daha eskiye dayanan bir düşüncedir. Neo-paganizm, doğaya bağlı, doğanın döngülerini takip eden ve doğayı "Tanrıça" kavramı ile özdeşleştiren bir düşünce biçimidir. Bu bağlamda Neo-pagan eski pagan ata-

larının yolunu günümüz koşullarında takip etmeye çalışan kişidir. Ancak ilerinde göreceğimiz gibi günümüz küresel kapitalizm koşullarında bu yolu takip etmek olanaksız olduğunda, neo-paganizm sadece bir kimlik tartışması ve tatlı bir marjinallik olarak ortaya çıkmaktadır. O nedenle yeni bir pagan tanımı üzerinde durulacaktır.

Yeni bir paganizm düşüncesine doğru: Neo-paganizmin ötesinde, Doğa'nın kutsallığını ön plana alan ve bu Tek Yaratıcı'ya bağlı kutsallığı, Dünya'nın eril ve dişil formlarını kullanarak, Tanrı ve Tanrıça kavramı ile ifade eden ancak günümüz küresel kapitalist yaşam kalıplarına karşı çıkan yeni bir pagan düşüncesine ulaşılacağı düşünülebilir. Dünya'nın hızlı bir şekilde gittiği felaketler çağı sonunda geçmişin düşünce esaslarına bağlı yepyeni bir pagan düşüncenin doğuşuna da sahne olacaktır. Biz burada neo-paganizm esaslarına bağlı kalıp, paleo-paganizm hakkında bilgilendirirken, yeni bir pagan düşüncesinin temellerini de yeri gelince "satır aralarında" tartışacağız.

PAGAN İNANCININ ÖZELLİKLERİ

Daha önce de belirttiğimiz gibi, pagan inancı her şeyden önce Doğa temellidir ve Doğa ile uyum içinde yaşamak, onunla bir bütün olmak ve onun içinde bir birey olabilmek üzerine kuruludur.

İlk insan, yaşamını her zaman Doğa'nın ritmine göre düzenlediği için pagan gelenekte her zaman Doğa'ya bağlı olmak, Doğa'yı temel almak çok önemlidir. Doğa ile bu mevsimsel uyumlanmayı aslında bir içsel uyumlanma olarak da kabul edebiliriz.

Aslında bu uyumlanma, bizim genetik birikimimizde ve kolektif bilinçdışında var olan bir uyumlanmadır. Bu bağlamda, aslında hepimizin içinde bir pagan olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, sonradan öğrenilen bilgiler, içimizdeki bu pagan ile olan iletişimimizi kesmekte ve günlük yaşam kalıplarının oluşmasına neden olmaktadır.

Günümüz insanının küresel kapitalist yaşam kalıplarının etkisinde oluşan yaşam biçimi, hem atalarımızdan gelen birikimle hem de Doğa ile olan iletişimde aksaklıklar yaratmakta ve ruhsal bozukluklara da yol açmaktadır. Oysa pagan düşüncesi insanın Doğa'da bir birey olarak var olmasına dayandığından, Doğa ile bütünleşen inanç sistemleri insanın özüne dönmesine de neden olacaktır. Bu sayede Doğa'nın ritmi ile bir olmak, uyumsuzlukları kaldırmak günlük yaşamda da bize yardımcı olacaktır.

Günümüz küresel kapitalizminin yarattığı sanal yaşam insanı Doğa'dan ve doğasından uzaklaştırırken, bu sistem tarafından Doğa'nın katledilmesine insanların boş gözlerle bakmasına da neden olmaktadır. Bu sanal yaşamdan kurtulmanın bir yolu da "kadim bilgelik" diye adlandırdığımız paganizmin çok daha iyi anlaşılmasından geçmektedir.

Burada anlaşılması gereken en önemli husus aslında bizim bilinçdışımızda eski pagan düşüncelerin hâlâ yaşamakta olduğudur. İnsan ontolojik olarak Doğa'nın bir varlığı olup Doğa içinde yaşamak için var olmuştur. Bugün Doğa'dan kopuk yaşanan bütün yaşamlar insan yaratılışına aykırı ve ona zarar verici niteliktedir. Günümüz "modern" yaşamının insanın mutsuzluğuna daha da katkıda bulunması bunun en büyük göstergesidir. Bu nedenle eski paganizmi anlamak ve Doğa ve doğamıza uygun hareket etmek büyük önem taşımaktadır.

Buna göre"Doğa ile uyumlanma" dışında paganizmin temel olarak sayılabilecek özelliklerini de şöyle sıralayabiliriz:

Kutsallığa Olan İnanç:

Pagan, Dünya'da ve Evren'de olan her formun tanrısallığın kutsal bir tezahürü olduğuna ve buna saygı duyulması gerektiğine inanır. Bu bağlamda, paganizm aynı zamanda kişi ile kutsal olan arasındaki ilişkileri de belirler. Ancak bu kutsal, ileride göreceğimiz gibi, tektanrıcı dinlerin öne sürdüğü soyut kutsallıktan farklı olarak, yaşamın ve var olan formların varoluşu ve varlıklarını sürdürmesi ile ilgili bir kutsallıktır. Bu bağlamda Doğa'daki her türlü form kutsal sayıldığından bir saygıyı hak etmekte ve varlığını sürdürmek

zorundadır. Bu kutsallığa olan inanç aynı zamanda kişinin kendi yaşamının kutsallığını da belirtmekte, paganizmi takip edenin aynı zamanda kendi yaşamına dikkat etmesi gerekmektedir.

Her yerde var olan Tanrısallığa inanma:

Pagan kutsalın tezahüründen ötürü, her canlı formunda ve nesnede bir Tanrısal töz olduğuna inanır. Bu Evrensel bir Yaratıcı Güç'ten gelen bir Tanrısallık olup paganizm içinde sembollerle ifadesini bulmaktadır. Bu görüş, Tanrı'yı her yerde gören panteizmden faklı olarak, bir Tanrısal töz ve kutsallık bağlamında anlaşılmalıdır. Bu nedenle pagan hiçbir şeye zarar veremeyeceğini bilmektedir. Bu yaratıcı Güç paganizmde ifadesinin dişil ve eril yönlerinde ötürü Tanrı ve Tanrıça kavramları ile bulur.

Dünya-Merkezli Yaşam:

Pagan düşüncesinde, tek tanrılı dinlerde olduğu gibi öte âlemler ya da spiritüalizm ve günümüz New Age düşüncesinde olduğu gibi ruhsal üstatlar, planlar vs yoktur. Yaşam bu Dünya'da ve buranın koşullarında sürmektedir. Ötesi tanımsızdır, var ya da yok olması paganın ilgi alanında değildir. Paganizm ölümden sonra farklı bir yaşam formunun varlığını kabul etmekle birlikte, eylemlerini ölümden sonrası için değil, bu Dünya için gerçekleştirmektedir. Bu nedenle pagan öncelikle bu Dünya koşullarına ayak uydurmak ve bu Dünya'daki yaşamın sürekliliğini sağlamak zorundadır. Bu Dünya var olan tek yaşam biçimidir ve pagan bu yaşam biçiminden her yönüyle sorumludur. Pagan için Dünya, yaşayan bir varlıktır ve buna egemen olan güçler Tanrıça ile sembolize edilir; insan bu Dünya'nın biyolojik bir parçasıdır. Bu bağlamda pagan Dünya'nın kutsallığına inanmakta ve burada yaşamın sürmesi için elinden geleni yapmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, kapitalist çevreci anlayışın dışında, Dünya'yı tüketen her türlü yaşam ve tüketim kalıbına da karşı çıkmakla olmaktadır. Dünya-merkezli yaşamın getirdiği bir başka pratik de bu Dünya'nın döngüleri ile uyumlanmak ve bunları kutsamaktır; bu bağlamda bir pagan için uyumlanmanın en önemli yolu bu döngülerle birlikte yaşamak, bunlardan uzaklaşmaktır.

Her yaşam türünün birbirini etkilediğine inanma:

Her yaşam formunun kutsallığına olan inanç paganizmin temel esaslarından biridir. Buna göre, bütün canlıların, hatta görülemeyen Doğa varlıklarının en az insan kadar bu Dünya üzerinde var olmaya hakkı vardır ve hepsinin varoluşunda Dünya'nın dengesini belirleyen bir amaç vardır. Buna göre pagan, kendi yaşamını sürdürmesi dışında hiçbir şekilde başka canlı formlarına zarar veremez, aksine onların var olma amaçlarına ve kutsallıklarına saygı duyar. Pagan inancına göre, Dünya üzerinde yaşayan her canlı formu birbiri ile alakalıdır ve etkilemektedir; her bir canı varlık, aslında bizim de bir parçası olduğumuz bütüne bağlıdır. Bu bağlamda, insan her canlıda bu gücün bir parçasını bulmakta olduğundan başka canlılar kutsallığın ifadesinde sembolik olarak kullanılmışlardır.

Kişinin kendi iradesini ve kişisel gelişimini ön planda tutması, birey olması:

Paganizmde, dinlerde olan kulluk anlayışı yoktur. Kişi kendi iradesini ön planda tutar. Doğa ile olan uyumlaşmasını ve kendi bireyleşme macerasını, kendi iradesi ile yaşamaya çalışır. Aynı şekilde kendi etik anlayışını da oluşturur. Bu aynı zamanda bir kişisel otonomi olarak da görülebilir. Pagan inançları, kişinin zorunluluklarından çok var olması ile ilgili düzenlemelerdir. Bu bağlamda, inanç uygulamaları açısından, dinsel eylemler değil iradeye bağlı pratiklerden söz edebiliriz. Bu, kişiye sonsuz bir özgürlük vermez, bir pagan davranışlarını Doğa'nın yapısına ve diğer canlıların yaşam haklarına göre düzenlemelidir. Aynı şekilde paganizm insanı tanrısallığın ve kutsalın bir parçası olarak gördüğünden insan aynı zamanda Evren'deki bütün güçleri kendinde barındıran bir varlıktır. Büyü/maji ya da diğer uygulamalar aslında insanın bu güce sahip olduğu esasına dayanmakta ve daha sonra gelen ezoterik akımlarda olduğu gibi insanın kendi tanrısallığını keşfetme macerası da ortaya çıkmaktadır.

PAGAN YAŞAMININ TEMEL PRENSİPLERİ

Paganizm ve Kutsal

Pagan her şeyden önce bir *"homo religiosus"*tur, yani aslında öz olarak inançlıdır; bu bugünkü anladığımız anlamda dindarlık değil ama görünen her şeyin arkasındaki bir kutsallığa olan inançtır. Bir başka deyişle insan "kutsal" düşüncesinden ayrı yaşayamaz en inançsız kişinin bile farkında olmadığı "kutsal" değerleri vardır.

Pagan inancına göre etrafındaki her şey kutsal olanın bir tezahürüdür. Bu bağlamda günlük bütün dış olaylar ve yaptığı işler kutsal ile bağlantılıdır. Bu kutsallık soyut bir kutsallık olmayıp aslında bütün bir yaşamın ontolojisinin getirdiği ve tüm yaşamı kaplayan bir kutsallıktır; bu bağlamda kutsallık insan için dış dünyayı kapsadığı kadar kendi ruhsal yaşamını da kapsamaktadır.

Aynı şekilde yaşamın sürekliliğine ve sürdürülmesine ait bütün eylemler de bu kutsallığın bir parçasıdır. Günün doğması ne kadar kutsal ise, uyanarak Güneş'e sunulan şükran ve sonrasında yemek dahil yapılan bütün eylemler de kutsaldır.

Bu kutsallığın kapsamına daha da ayrıntılı bakarsak önemli bir nokta da, dünya üzerindeki tüm canlı ve cansız varlıklar bu kutsalın bir parçası olduğundan bunların sürekliliğinin de kutsala olan inancın bir parçası olduğudur. Bu bağlamda bir pagan için yaşamsal zorunluluklar dışında bir canlıya ya da Doğa'nın bir parçasına zarar vermek kutsala aykırı davranmaktır.

Bugün yaşadığımız yaşam bizi bu kutsallıktan tamamen soyutladığından biz Doğa'yı tahrip etmeyi ve doğal yaşamı yok etmeyi modernlik sayıyoruz ve bunun aslında insanı yok etmek olduğunun bilincine varamıyoruz bu da Doğa'dan ve doğamızdan ne kadar uzaklaştığımızın en büyük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kutsal düşüncesi paganizmin ilk çağlarından beri var olan ve *sine qua non* bir kavramdır. Ancak ataerkil istilalar ve devlet biçimlerinin ortaya çıkması insanı bu ilksel kutsallıktan sanal bir kutsallığa sürüklemiş ve var olan düzenin kutsallığı kavramı yerleşmiştir. Bu yeni anlayış aslında Doğa'ya ait olan kutsallık düşünce-

sinden uzaklaştırmıştır.

Kutsal düşüncesi yok oldukça, paganizm de yavaş yavaş gerilemiştir. Bugün tek tanrıcı dinleri çok daha farklı bir biçimde ayakta tutan bu kavrama daha derin bakmak gerekmektedir.

Öncelikle yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilk toplumlardaki kutsal düşüncesini günlük hayattan, günlük hayatın nesnelerinden ve günlük hayatın eylemlerinden bağımsız düşünmemek gerekir.

Bu kutsallık her şeyden önce yaşanılan dünyayı kapsamaktadır. Dünya üzerindeki her bir nesne bu kutsalın bir tezahürüdür. Bu bir ağaç, bir kaya topluluğu ya da bir su kaynağı olabilir. Aynı zamanda tüm canlılar da bu tezahürün bir sonucudur. O nedenle yapılan eylemler de kutsal ile uyumlu olmak zorundadır bu yaşamın bir parçası olarak bu da yapılan eylemleri kutsallaştırmaktadır.

Bu nedenle birçok eyleme aynı zamanda kutsalın gerektirdiği ritüel eşlik eder. Bu da "ilk tezahürün" bir kendini yenilemesidir.

Bizim günlük hayatımızda küresel kapitalizmin dayattığı sanal bir yaşam tarzı yüzünden bu kutsallığın izleri bulunmamakla birlikte köy yaşantısı içinde bunun izlerine rastlamak olasıdır. Özellikle bu tür yerlerle ilgili inançlar Anadolu'nun birçok yerinde yaşamakta ve bu yerlere sıradışı bir saygı gösterilmektedir; buralarda kutsal sayılan kayalık, ağaç gibi Doğa varlıklarına rastlamak mümkündür. Genelde bu inançlara bazen İslamlaşmış bir öykü de eşlik etmektedir ancak pagan kökleri çok kolay anlaşılmaktadır. Bu öyküler basıma hazırlanan "Anadolu Paganizmi" adlı kitabımızda ayrıntılı olarak işlenecektir.

Eliade (1991) ilk toplumlardaki kutsallık inancı hakkında oldukça önemli bilgiler vermiştir.

"*İnsan kutsalın bilincine varır, çünkü bu kendini dindışı olandan tamamen farklı bir biçimde gösterir. En ilkellerinden en gelişkinlerine kadar, tüm dinlerin tarihinin, kutsal gerçekleri ortaya çıkartmaları aracılığıyla kutsalın tezahürlerinin birikimi olduğu söylenebilir; örneğin, kutsalın, herhangi bir nesnenin, bir taşın ya da bir ağacın içinde ortaya çıkmasından, bir Hıristiyan için, Tanrı'nın İsa'da bedene bürünmesi cinsinden yüce bir kutsalın tezahürüne kadar, süreklilik çözümü bulunmaktadır. Her zaman aynı*

esrarlı sahne söz konusudur, "tamamen farklı" bir şeyin, bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin, "doğal", "dindışı" dünyamızın ayrılmaz parçası olan nesneler içinde ortaya çıkması. [...] Kutsal taş, kutsal ağaç, taş veya ağaç olarak tapınma nesnesi değildirler; onlara tapınılmaktadır, çünkü onlar birer kutsal tezahürdürler, çünkü onlar artık ne taş, ne de ağaç olan, ama kutsal olan bir şeyi "açığa çıkartmakta"dırlar. [...] Başka terimlerle ifade edersek, dinsel bir deneyimi olanlar için, doğanın tümü kendini kozmik kutsallık olarak açığa çıkartma yeteneğine sahiptir. Evrenin tümü, bütünü itibarıyla bir kutsalın tezahürü haline dönüşebilir."

Buradaki kutsallık aslında tektanrıcı dinlerin ileri sürdüğü metafizik kutsallığın ötesinde, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Dünya'nın ve hatta Evren'in yaradılış/oluşuna bağlı bir kutsallıktır. Bu her yeri kapsayan bir kutsallıktır; bu Evrensel Güç'ün tezahürünün kutsallığıdır; böylece Eliade'nin belirttiği gibi, paganlar taşa, kuşa, ota, böceğe tapanlar değil, Doğa'nın her bir varlığında kutsallığın izini gören, bu kutsallığa saygı gösteren topluluklar olmuşlardır.

Pagan düşünceyi anlamak için Eliade'nin kutsal-profan[1] diyalektiği önemli bir anahtardır.

Douglas Allen kutsal-profan diyalektiğine getirilen ilginç bir bakış açısını şöyle yansıtır (Tacou, 2000):

"*Thomas J.J. Altizer, 'kutsal, profanın zıddıdır' düşüncesinde, Eliade'nin 'temel ilkesini' ve fenomenolojik yönteminin açıklanmasını sağlayacak anahtarı görmektedir. Bu karşıtlık, kutsal ve profanın karşılıklı birlik içinde ya da mantıksal olarak mütenakız olduklarını söylemek istemektedir. Altizer, bu 'temel ilke'de, Eliade'nin 'olumsuz bir diyalektik' doğrultusunda gerçekleştirdiği çalışmanın anahtarını bulur: 'özel bir an, aynı zamanda hem kutsal hem profan olamaz'. Örneğin, dini bir mitin anlaşılması, ancak*

[1] Profan sözcüğü köken olarak "tapınağın dışında kalan" anlamına gelmektedir. Günümüzde "din dışı" olarak çevrilen bu kavram, aslında dinsal hayatın uygulamaları dışında kalan anlamı taşımakta ve din kuralları ile yönetilmeyeni kapsamaktadır.

'profan dilin atılmasıyla' mümkündür.

'Kutsalın mânasına, modern insanın profan seçiminin oluşturduğu gerçeğin tersine çevrilmesiyle ulaşılmaktadır.'

Kısaca, kutsalın gözlenebilmesi ise profanın reddiyle mümkündür. Maalesef bu yorum, tezahürün dini modunun diyalektik karmaşıklığını ortadan kaldırmakta, Eliade'nin fenomenolojik yöntemini aşırı derecede sadeleştirerek yöntemin tahrifine kadar götürmektedir.

Eliade'nin dini verileri, kutsallaştırma sürecinde, kutsal ve profanın, birlikte, paradoksal bir bağıntı içerisinde var olduklarını göstermektedir

[...]

Hierofanik nesnenin ayrılması ve, kutsal ve profan arasındaki farklılaşma daima mevcuttur. [...]Bu karşıtlık, belirli bir diyalektik tansiyona göre deneye tabii tutulmaktadır. Kutsal ve profan aynı paradoksal bağıntı. Buradaki paradoks, doğası itibariyle aşkın olan kutsalın, profanda bedene bürünerek kendi kendini sınırlamasıdır. Ya da bu paradoksal bir arada varoluşu, şu şekilde ifade edebiliriz: profan (sınırlı, doğal, vs) olan şey, doğal halinde kalmayı sürdürerek, aynı zamanda kutsal (sonsuz, aşkın, vs) olanı ifşa etmektedir."

Bu ifadeyi biraz daha açıklarsak, bizler gündelik yaşamın materyalist ve "profan" dünyasında bu kutsallığı anlamaktan çok uzak yaşamaktayız. Bunun, aynı şekilde, 19. yy'ın pozitivist ve materyalist görüşleriyle yorumlanan antropolojinin tutkunu akademisyenler tarafından da açıklanması olanaksızdır. Oysa ilk pagan topluluklar, inançların ilgi alanı dışında bir yaşam düşünmekten öte tüm bir yaşamı bu kutsallığın içine sokmuşlar profan olanı da bu bağlamda yaorumlamışlardır.

Bu kutsal düşüncesini çok iyi anlayabilmek için içinde bulunduğumuz ve "profan" olarak adlandırabileceğimiz sanal dünyanın dayattığı kalıplardan çıkıp Doğa'ya ve doğamıza daha yakın olmamız ve kadim bilgeliği eski metinlerden yeniden keşfetmemiz gerekmektedir; bu bize kutsal olanı ve profan olanı yeniden yorumlama olanağı verecektir.

Bu kutsallık bir kere anlaşıldıktan sonra Dünyayı tahrip eden küresel kapitalist sistemin anlamsızlığı anlaşılmaktadır; bu bağlamda bu sistem bunun engellenmesi için bütün kurumları ile de çalışmakta medyayı en önemli manipülatör olarak kullanarak ilerleme mitoslarını dayatmakta ve sanal bir teknolojiyi yüceltmektedir. Aynı zamanda karşılıksız para ile kurulan sanal ekonomik sistem önce kişileri borçlandırarak ve sonra da bütün toplumu köleleştirerek başka bir düşünce tarzının yerleşmesine engel olmaktadır.

Yeniden kökenlere dönersek, bir pagan için aslında Dünya, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kutsal'ın ortaya çıktığı, Kutsal'ın tezahürü olan bir yerdir. İşte pagan bu kutsallığı Tanrıça adı altında sembolize eder. Çünkü Dünya'ya atfedilen doğurganlık aslında Kutsal'ın tezahürünü ortaya çıkartan bir doğurganlıktır ki bu da ancak Tanrıça'ya yakışacak bir eylemdir.

Bu nedenledir ki, daha önce andığımız gibi, pagan için Dünya üzerinde, Doğa'nın ritmiyle birlikte ve yaşamsal varoluşu ile ilgili yapacağı bütün davranışlar da bu Kutsal'ın bir parçasıdır.

Aynı şekilde dünya üzerindeki bu kutsallığın sürdürülmesi de paganın görevidir. Evren'in yaradılışı gibi, dünya üzerindeki her bir bitkinin, kayanın, Kutsal'ın bir tezahürü olarak ortaya çıktığını bilen pagan, bu tezahürlerin yok edilmesine karşı da tutumunu ortaya koymak zorundadır.

Kutsal yok oldukça üzerinde yaşadığımız Dünya bir toprak parçasına dönüşmekte, insanın varoluşuna ait değerler yok olmaktadır; bu şekilde insanları istenilen şekilde yönlendirmek, küresel kapitalizmin gönüllü kölesi yapmak çok daha kolaylaşmaktadır. Buna göre, küresel kapitalizmin Dünya'yı tüketmesi de pagan düşüncesine taban tabana zıttır ve pagan, bir duruş göstermek zorundadır.

İlk insanlar için kutsalın bir başka kaynağı da etraflarında gördükleri Evren'in şaşmaz düzeni idi. Gündüzün geceyi, gecenin gündüzü izlemesi gibi, mevsimlerin döngüsü gibi, Gökyüzü cisimlerini şaşmaz hareketleri gibi, yaşamın her anında bu kutsallık kendini göstermekte idi ve insan bu "bilinçli kutsallığı" kendi yaşamında da görmekteydi. Bu bağlamda, "rastlantı" ya da "kaza" sa-

yılabilecek olaylar da aslında bu kutsal tezahürün başka bir görüntüsü olmalıydı.

Lévy-Bruhl (2006) bunu çok yalın bir şekilde şöyle anlatmaktadır:

"*İlkel insanlar ciddi bir kazanın kurbanı olduklarında, olayı bizim gibi bir kaza olarak değil, mistik bir deneyim olarak yorumlamaktadırlar. Onlar için bizim kaza dediğimiz şeyin bir anlamı yoktur. Adamın biri yüksek bir ağaçtan düşüp öldüğünde; bir başkası zehirli bir yılan tarafından ısırıldığında ya da vahşi bir hayvan tarafından sakatlanıp, bir timsah tarafından bir organı kopartıldığında vs olaylar şu şekilde yorumlanmaktadır. Eğer bu insanlar böyle olaylar yaşamaya mahkûm edilmemiş olsalardı, başlarına bu türden felâketler gelmezdi. Bu gibi durumlarda ilkel insanın aklına gelen tek soru 'Onu bu olayı yaşamaya kimin, neden mahkûm etmiş olduğudur. Ne yapmış da böyle kötü bir ölümü hak etmiştir?'. Genelde insanlar olaya bu şekilde yaklaşmaktadırlar. Aksi takdirde adamın ağırlıyla dalın tam o anda nasıl olup da kırıldığı, yılanın nasıl olup da tam adam oradan geçerken ortaya çıkmış olduğunu, timsahın neden başkasına değil de o kişiye saldırmış olduğunu (belki de gerçek bir timsah değil, timsalı görünümüne bürünmüş bir erkek büyücüydü) anlayabilmek mümkün değildir.*"

Kazalar gibi, "mucizeler" de aynı şekilde bu düzenin bir parçasıdır ve bir şekilde insanı kurtarmaktadırlar; bu bağlamda bu mucizelerin de bir nedeni vardır ve o kişiyi ya da toplumu seçmektedirler. Bu tür olayların oluşu aynı zamanda o mekânı ve zamanı da kutsallaştırmaktadır.

O halde, bu düzenin bir parçası olarak mevsimler ya da Doğa döngüleri gibi hatta astrolojiye giden yolu açan Gök cisimlerinin şaşmaz hareketleri gibi bütün olayların şaşmaz bir düzeni olduğunu düşünen insan için "gelecek" olaylar da bu düzene uymak zorundadır.

Bu bağlamda kehanet de kutsalın bir parçasıdır, hatta kutsallığa daha derin bir biçimde nüfuz etmektir. İlk kehanetlerin Doğa'nın işaretleri olması da buna göre şaşılacak bir şey değildir.

İnsanlar en çok gelecek olayları öğrenmeye, Kötü sonuçları olabilecek olaylarla ilgili olarak kötü sonuçlardan kaçınmak ya da önceden görmek için başvurmuşlardır. Ancak kehanet tek başına bunu kurtarmaya yetmemektedir, insanın da kutsal çerçevesinde belli bir çaba göstermesi gerekmektedir.

Lévy-Bruhl'a göre (2006), "kötü talihten" kaçmak için aslında iki teknik vardır; bunlardan birincisi Doğa'yı izleyerek ve deneyimlerle edinilen "pozitif ve deneysel" bilgiyi kullanmak ötekisi ise bunun tersidir.

Lévi-Bruhl (2006) bu tekniği ve ikisinin birlikteliğini şöyle anlatır:

"*Diğer teknik, tıpkı birincinin doğal güçleri egemenliği altına almaya çalışması gibi, görünmeyen güçlerin denetim altına alınmasını sağlamaya yönelik her türlü büyülü işlem olarak özetlenebilir. Bu iki teknik ilkel toplumlarda bir arada yer alan biri pozitif, diğeri mistik deneyim biçimi üzerine oturmaktadır. Bunların birbirlerinden farklı şeyler olduklarını hissetmekle birlikte, birbirlerine karıştırmadan, iç içe geçmelerine izin vermekle ve bunları tek bir bütün gibi görmektedirler. Dolayısıyla aralarındaki farkı bilmelerine rağmen bu iki tekniği aynı amaçlar uğruna birlikte kullanmaktadırlar.*"

Bu bağlamda büyü, aynen ritüeller gibi, kutsal ile olan ilişkileri düzenleyen ve onunla daha çok uyum içinde olunmasını sağlayan bir araçtır; büyücü ise bunu sağlayan bir "zanaatkâr"dır.

Ancak büyü kötü ellerde kötü amaçlarla da kullanılabilinen bir araçtır. Kötü ellerde büyü kutsalın akışına karşı gelen bir eylemdir; bu nedenle de bütün dinlerde yasaklanmıştır.

Bu bağlamda o insan için gelen kötülük de kutsalın akışından gelebileceği gibi karşı tarafın büyü yapmasından da olabilmektedir.

Bu inanç aynı zamanda karmaşık büyü uygulamalarına ve Doğa'nın görünmeyen güçleri ile irtibata geçmeye de neden olmuştur.

İlk insanların kutsal anlayışına göre, görünmeyen varlıklar da Doğa'nın kutsallığının bir parçasıdır; bunlarla olan ortak yaşamın

şaşırtıcı hiçbir yanı yoktur ve bunların varlığı diğer canlıların varlığı kadar normaldir.

Ancak kehanet söz konusu olduğunda bu tür karşılaşmalar korkutucu olabilir. Bunun nedeninin Lévi-Bruhl (2006) şöyle açıklamıştır:

"*Olağandışı özellikler taşıyan bir varlık, bir nesne, bir karşılaşma, kötü sonuçlara yol açacak eylemlerin sorumlusu olan gizli güçlerin varlığını ifşa etmektedir. Bunların korkutucu olmasının nedeni gizemli ve bilinmedik olmaları değil, tam tersine varlıklarını bu şekilde hissettirdikleri için nasıl sonuçlanacağı bilinmeyen kötü bir olayın kesin habercisine dönüşmeleridir. Bu ise çok ciddi bir tehdittir.*"

O halde kısaca özetlersek, Evren'in düzeni, buna bağlı kehanetler ve büyüler, görünmeyen varlıklarla beraber farklı bir şekilde olsa da yine kutsalın parçasıdırlar.

Bu günümüz paganizminde de böyledir. Günümüz paganı da büyü, kehanet ve diğer görülmeyen varlıkların gerçekliğine inanır. Bir pagan için büyü ve kehanet önemli olduğu kadar görünmeyen varlıklara da saygı temel esaslardandır.

Kutsallaştırma

İnsan için, yaşadığı dünyanın nesneleri kutsallığın tezahürü ise her yaptığı eylem kutsal ile uyumludur ve birçok yerde bu tezahürün tekrarıdır demiştik.

Bu tekrar en çok kendini, yerleşim yerlerinde ve ritüel yerlerinde göstermektedir. Eski yerleşim yerlerinin seçiminde yaşamsal kaygılar olduğu kadar kutsal olan ile bağlantı da önemli yer oynamıştır. Bir nehir kıvrımında ya da deniz kenarında ya da türlü nedenlerle elverişli bir Doğa parçasına yaşamsal kaygılarla kurulan bir şehrin kutsallaştırılması, ya önceden var olan "tezahür " ile ya da sonradan eski yaratılış eyleminin tekrarlanması ile oluşan bir tezahür ile ilişkilendirilmesi ile mümkün olabilmiştir.

Daha sonra göreceğimiz gibi birçok Anadolu kentinin kuruluşundaki ve özellikle Luwi adlarındaki Ana tanrıça ilişkisi ancak bu

şekilde açıklanabilir.

Bunu biraz daha açıp biraz daha tarih içinde ilerlersek, Antik dönemlerde her şehrin bir kuruluş efsanesi vardır. Bu kuruluş efsanesi şehrin kurulduğu yerin bir "kutsal" kurucu kahraman ya da Tanrı/Tanrıça tarafından kutsanması ve kutsallaştırılması öyküsüdür de aynı zamanda. Daha ilerleyen dönemlerde şehrin alınması da kahramanlık ve ya "fetih" öyküleri ile süslenerek kutsallaştırılır.

Anadolu kültüründe, Evliya kültleri de bu kutsallaştırmanın farklı bir şeklidir.

Eliade (1991) ilginç bir noktaya daha değinmektedir:

"*Bir toprak parçasına yerleşmek, bir konut inşa etmek; bunlar daha önce de gördüğümüz üzere, topluluğun tümü için olduğu kadar, birey için de hayati bir karar gerektirmektedir. Çünkü oturmak için seçilen 'Dünya'nın yaratılmasını da üstlenmek söz konusudur. Demek ki, tanrıların eseri olan evrenin yaradılışını taklit etmek gerekmektedir. Bu her zaman kolay değildir, çünkü aynı zamanda trajik, kanlı evren yaradılışları da vardır: tanrısal eylemlerin taklitçisi olan insan, bunları tekrarlamak zorundadır. Mademki tanrılar ondan dünyayı yaratabilmek için, bir deniz canavarını veya ezelden beri var olan bir varlığı öldürmek ve parçalamak zorunda kalmışlardır, o halde insan da kendi dünyasını kent veya ev halinde inşa ederken onları taklit etmek zorundadır. Bunun sonucunda, inşaatlar nedeniyle kanlı veya simgesel kurbanlar ortaya çıkmıştır.*"

Yukarıdaki satırları biraz daha açarsak, eski kültürde yapılan her bina aslında Dünya'nın yaratılığının bir tezahürü olarak görüldüğünden kutsal bir eylem olarak kabul edilmekteydi. Eski Hitit yapıların köşelerinde gördüğümüz Tanrı idolleri bunun bir görüntüsü olduğu kadar, günümüzde inşaat yapılırken kurban kesilmesi bu inancın din kültürü ile harmanlanmış halidir.

Aynı şekilde şehir kurlumu da bu kutsallığa dayanmaktadır. Bir şehrin kurulacağı yer öncelikle bir kutsal tezahürüne bağlıdır, coğrafi elverişlilik koşulları da şehir kuruluşunda rol oynadıysa da, ki bunlar genelde tarım için su kaynakları ya da Kudüs ya da Hattuşaş gibi büyük kaya parçaları olabilir, bunları da kutsal tezahürü bağ-

lamında değerlendirebiliriz. Eğer şehir farklı amaçlarla bir yerde kurulduysa bu sefer de orayı kutsallaştıracak ve bu kutsallığın sürmesini sağlayacak riti oluşturacak mitler yaratılmakta hatta "kurucu atalar" kurgulanmaktadır.

Bugün küresel kapitalizmin geldiği noktada yapılan maddi ve manevi tahribat şehrin kutsallarını unutturmakta, bunlarla ilişki kesildikçe şehir sakinleri bu tahribata tamamen kayıtsız kalmaktadırlar. Şehrin tarihini ve doğasını merak etmeyen, fırsat buldukça şehri gezmeyen tanımayan güruhların AVM'lerde yaşadıkları anonim ve tekdüze yaşamın sonucu olarak şehirler daha da yozlaşmakta ve kutsaldan yoksun taş yığınları haline gelmektedirler.

Tapım nesneleri de, bu kutsallığın yeniden tezahürü ile ilgili olmuştur. Örneğin topraktan fışkıran kayalar kutsalın tezahürü olarak ne kadar kutsal ise, ritüel alanına dikilen bir dikili taş, *in illo tempore* meydana gelen kutsalın tezahürünün bir tekrarı olarak, orayı o kadar kutsallaştırmaktadır. Aynı zamanda arketipik fallus olarak göreceğimiz bu taşlar, dişil kayaların eril tezahürü olarak da kutsallaştıran etkiye sahiptirler.

Bu kutsallaştırma eylemini Eliade (1994) şöyle anlatmaktadır:

"Yaratılış eyleminin, her şeyin öncesinde tanrıya ait olan bir eylemin tekrar edilişinin anlamını tek başına ele alıp incelediğimizde, Veda, İskandinavya ve Roma metinlerinin öncmi daha açık bir şekilde görülecektir. Şimdilik bir olguyu göz önünde tutalım; yerleşmc ya da Lebensraum olarak kullanım amacıyla işgal edilen her bölge kaostan kozmosa dönüştürülür, yani, ayinin etkisiyle, onu gerçek kılan bir 'biçim'e kavuşturulur. Açıktır ki, arkaik zihniyete göre gerçeklik, bir güç, etkenlik ve süre olarak tezahür etmektedir. Dolayısıyla asıl gerçeklik kutsal olandır; zira yalnızca kutsal olan mutlaktır, etkindir, şeyleri yaratır ve onları sürdürür. Sayısız kutsallaştırma jestleri –yolların, toprak parçalarının, nesnelerin, insanların vb. kutsallaştırılması– ilkel insanın gerçeklik takıntısını, varlık arayışını açığa vurmaktadır."

Kutsallaştırma aynı zamanda Kaos'tan bir Kozmos yaratmak anlamına da gelmektedir. Bir başka deyişle, eskiden Kaos'tan Koz-

mos'un çıkması gibi kutsallaştırma eylemi de o mekânın Kaos'tan Kozmos'a ulaşmasını sağlar.

Eliade'ye göre "ejderha" ile sembolize edilen karanlık güçler ise bu mekânın tahribi ile yeniden Kaos durumu yaratmaktadır. Bu günümüz küresel kapitalizminin kamusal alan tahribi ile yarattığı duruma ve kutsal düşüncesinin yok oluşuna da karşılık gelmektedir.

Kutsallaştırmanın bir başka görüntüsü de kutsallaştırılan toprağa dikilen "Axis Mundi"dir. Dünya'nın ekseninin bir bakıma da tezahürü olan Axis Mundi, aynı zamanda yeraltı dünyası ve gökyüzü ile olan iletişimin de olduğu yerdir. Böylece Kozmos, Axis Mundi ile iletişim sağlar ve mekân kutsallaşır. Konut ise, Axis Mundi'nin yanında yer alır ve "İmago Mundi" denebilecek Dünya'nın başka bir görüntüsü olur.

Eliade (1992), bunun aynı zamanda merkez sembolizmi ile ilişkili olduğunu da söylemektedir. Çünkü yaşanan mekân aynı zamanda Gökyüzü'nün ve Yeraltı Dünyası'nın tam ortasındadır. Axis Mundi ise buralara gidip gelinen yol üzerindedir. Şaman bu yoldan geçerken, iletişim de buradan olur.

Bu pagan toplumlarında dikilen bir direk, bir ağaç ya da benzer figürlerle ifade edilir.

Burada düşülmesi gereken bir not da bunun aynı zamanda "gökyüzüne merdiven" sembolizmi ile de alakalı olduğudur. Bu bağlamda ünlü Yakup'un merdiveni de bir tür Axis Mundi olarak görülebilir[2]. Nitekim Eliade (1992) bu konuda şöyle yazmaktadır:

"*Fakat unutulmaması gereken bir nokta, merdivenin bütün bu şeyleri simgelemesinin nedeninin, onun bir 'merkez'de yer aldığının kabul edilmesi, varlığın çeşitli düzeyleri arasındaki iletişimi mümkün kılması ve nihayet üç kozmik bölgeyi birbirine bağlayan efsanevi merdivenin, sarmaşığın veya örümcek ağının somut bir formülünden ibaret olmasıdır.*"

[2] Bu tür sembolizmden haberi olmayan, fenomenleri çarpıtarak aktaran Zecheria Sitchin gibi yazarlar ve izleyicileri, özellikle göğe yükseliş motiflerinde manasız cahilce yorumlar yapmaktadırlar.

Kutsallaştırılmış şehirlerin bu "eksen" ile olan alakası da bu inanç bağlamında değerlendirilmelidir. Babil "Tanrı Kapısı" anlamında gelirken, Yahudi ya da Yunan paganizminde olduğu gibi Tanrıların şehirde bizat tezahürü olmuş ve gökler ve yer birleşmiştir. Böylece Tanrı ya da Tanrıça bu mekânı "kutsayarak" yaşamın sürekliliğini sağlamıştır.

PAGANİZMDE ZAMAN VE MEKÂN

Döngüsel Zaman

Günlük hayatımızda zaman doğrusal olarak akmaktadır. İnsan doğar, büyür ve ölür. Tarih doğrusal olarak akmaktadır. Zamanın başlangıcı olduğu gibi bir de sonu vardır. Biz, zamanı sürekli doğrusal olarak akan bir sistem içinde ölçeriz. Ancak pagan atalarımız zamanı böyle algılamazdı.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir pagan için zaman doğrusal olarak akmamaktadır. Pagan için zaman döngüseldir. Gece ve gündüzün ya da mevsimlerin birbirlerini belli bir döngüseldik içinde takip ettiği gibi, zaman da döngüseldir.

Doğrusal zaman algısı, tektanrıcı dinlerde eskatoloji, yani zamanın başının ve sonunun olduğu, fikrini de doğurmuştur. Oysa paganizmde bir eskatoloji fikri yoktur. Zamanların başlangıcı tanımsız olduğu gibi sonu da tanımsızdır. Böylece bir "pagan kıyameti"nden de söz etmek anlamsızdır.

Paganizmde döngüsel zaman öncelikle, gündüz ve gece döngüsünde kendini belli eder. Özellikle geceyi ve günün doğmasını tanrısal varlıklarla sembolize eden paganlar bu döngünün kendi pratik, gündelik yaşamlarına olan etkisi kadar, bilinçaltlarına olan etkisini de sembollere dökebilmişlerdir. Gündüz aydınlıktır, her şeyi olduğu gibi belli eder; açıkta kalan hiçbir şey Güneş'ten saklanamaz. Eşyalar kendi şekillerince, dışarıya nasıl gözükeceklerse öyle gözükürler. Gündüz, insanın dışarıya gösterdiği bilinci gibidir. Oysa Gece, her şeyi saklar. Bilinmedik tehlikelerle doludur. Geceleyin karşınızdaki şeyin ne olduğundan emin olmazsınız; gece

gizemlidir, gizemcidir. Bu bağlamda gece biraz da bilinçaltıdır. Gecenin gizemini ve korkunçluğunu ancak şafak aydınlatır. Tan yerinin Rabbi, gecenin karanlıklarını ve karanlık güçlerini kovar. Aydınlık yeniden gelir.

İkinci döngü ise mevsimlerin döngüsüdür. Kış soğuktur, günler kısadır, karanlıktır, yiyecek yoktur, ekinler ürün vermez, av hayvanları çekilmiştir. Kış sadece soğuğu, karanlığı ve tehlikeyi barındırır. İlkbahar yaklaşan aydınlık ve sıcak günleri müjdeler. Ekinler yeşermeye başlar, Doğa'da yaşam yeniden canlanır. Yaz ile birlikte sıcak günler gelir, ekinlerin ürünleri toplanır. Ancak ekinler yeniden sararmaya başlar. Kış hazırlıklarına başlanmalıdır. Yazın hemen ardından gelen sonbahar bunu hatırlatır. Karanlıklar yeniden gelecek, döngü her zaman işleyecektir.

Bu döngüsel zaman ile uyumlanmak bir paganın ana amacıdır. Bu uyumlanma bizi Dünya'ya ve kutsala bağlayan en önemli pratiktir. Gündüze ve gece, mevsimler, aylar, yıllar hep bize sembolik olarak zamanın döngüselliğini ve yaşamın yenilenmesini anlatır; bu düşünceden uzaklaşmak bizi aslında baskıcı ideolojilerin ve günümüzde de küresel kapitalizmin dayattığı doğrusal ve bitmeye zaman algısının esiri yapmakta ve sistemin gönüllü kölesi haline getirmektedir.

Dünya ve Doğa ile ilgimizi, ilişkimizi kesmek aynı zamanda kendi doğamız da yabancılaşmak anlamını taşımaktadır. Her geçen gün bu döngülerle işliğini kesen toplumun genel depresif hali de bu uzaklaşmanın en büyük göstergesidir. Tam tersi ise bizi Doğa ve kendi doğamız ile bağlı olduğumuzu hissettirecek, Doğa içinde bir birey olduğumuzu anımsatacak ve köklerimize bağlayacaktır yoksa köksüzleşmek ve bu hissi duymak bizi sistemin daha da çok kölesi yapacaktır.

Bu bağlamda pagan bayramları da, pagan pratiği içinde çok önemli bir yer tutmaktadır.

Pagan bayramlarına geçmeden "bayram" konusu üzerinde biraz daha durmamız gerekir.

Bayram ya da kutsal günler, aslında yaşanılan zamanın dışında var olan bir zaman parçası olarak da algılanabilir. Buradan, zamanın

parçalı ve kutsallaştırılabilir olduğunu düşünebiliriz. Bunu Eliade (1991) çok güzel açıklamaktadır:

"Kutsal zaman bizzat doğası gereği, tersine dönebilir, bulunduğu yönde, şimdiki haline getirilmiş bir ilksel efsanevi zamandır. Her dinsel bayram, bir manevi tören zamanı, efsanevi bir geçmiş içinde 'başlangıçta' meydana gelmiş kutsal bir olayın yeniden güncelleştirilmesinden ibarettir. Bir bayrama dinsel olarak katılmak, bizzat bayram tarafından yeniden güncelleştirilen efsanevi Zaman'la yeniden bütünleşmek üzere 'olağan' zamansal süreden çıkmayı gerektirmektedir. Bunun devamında, kutsal zaman belirsiz bir şekilde telafi edilebilir, belirsiz bir şekilde tekrarlanabilir niteliktedir. [...] Her devrevi bayramda aynı kutsal zaman yeniden ortaya çıkmaktadır, bu zaman geçen yılın veya bir yüzyıl öncesinin bayramında tezahür edenin aynısıdır: bu tanrılar tarafında gesta'ları esnasında yaratılan ve kutsallaştırılan ve tam da bayram aracılığıyla yeniden güncelleştirilen Zaman'dır. Başka terimlerle, bayramda ab origine, in illo tempore icra edildiği haliyle kutsal Zaman'ın ilk belirişi yeniden görülmektedir. Çünkü içinde bayramın sürmekte olduğu bu kutsal Zaman, bu bayram tarafından kutlanan tanrısal gesta'dan önce var olmamıştır. Tanrılar bugün Dünya'yı oluşturan farklı gerçekleri yaratarak aynı zamanda kutsal Zaman'ı da ihdas ediyorlardı, çünkü bir yaradılışın şimdiki zamanı, zorunlu olarak tanrısal varlık ve faaliyet tarafından kutsallaştırılmıştı."

Eliade'nin ışığında Pagan döngüsel bayramları hakkında da fikir yürütebiliriz. Bu bayramlar her ne kadar kendini tekrarlayan mevsimsel döngüler ve hasat ile alakalı gözükse de aslında ilk zamanda, ilk (primordial) hasatın yeniden tekrarlanmasını anlatmaktadır. Bu ilk primordial hasat aslında ilk mevsimler ile alakalı olmaktadır. Bu da, ilk primordial döngünün tekrarlanması demektir. Bir başka deyişle, bir pagan bayramında kutlanılan aslında sadece bir döngü değil, daha doğru bir deyişle, geçen senenin döngüsünün aynısının ya da beş yüz yıl önceki döngünün aynısının değil, primordial bir döngünün her sene yenilenişinin kutlanmasıdır.

Aynı şekilde "yeni yıl" da, döngünün yinelenişi olduğu kadar

Dünya'nın da yenilenişidir[3]. Bu, döngünün devam etmesinin ve yaşamın sürekliliğinin de kutlanışıdır aynı zamanda. Bu nedenle bayramların da bir "yeni yıl" kutlaması gibi döngünün devamı ile olan alakasını unutmamak gerekir.

Bu bağlamda bu döngüsel bayramlarla ilgili ritüeller de bu ilk örneğe atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda bu ritüellerin de şimdiki zamanda değil, Kutsal Zaman'da gerçekleştiklerini düşünmemiz gerekmektedir. Ritüelden amaç da zaten Kutsal Mekân ve Kutsal Zaman'da tanrılarla bir olarak, eskiden meydana gelmiş yaradılışın tekrarlanmasıdır.

Bu nedenlerle bir pagan için döngüsel zamanın bayramlarla kutlanması büyük bir önem kazanmaktadır. Bu kutlama aynı zamanda her defasında döngüsel zamanın özelliklerine bağlı bir yenilenmeyi ve yinelenmeyi getirdiğinden, pagan için her zaman yeniden taze bir enerji ile başlayacağı bir döngüyü de temsil etmektedir. Bu bağlamda günümüzde de paganizm bayramlarından ayrı düşünülemez.

Bu kutsal günlerin dışında da kişisel döngüler ve toplumsal önemli günler de kutsal döngüsellik bağlamında büyük önem kazanmaktadır.

Doğum günleri, evlilik yıldönümleri ve diğer kişisel günlerin kutlanması bu şekilde kutsal bir anlam kazanmakta, "ilk meydana geldikleri" günün "enerjisi" ile yepyeni bir döngü başlangıcında bir yinelenmeyi ve yenilenmeyi simgelemektedirler.

Aynı şekilde toplumsal bayramlar da "ilk olayın" meydana geldiği zamanın izdüşümleri olarak bir yinelenme ve yenilenme anlamı taşımaktadırlar. Bir toplumsal bayramı kutlamak aynı zamanda o olayın ilk meydana geldiği ana giderek toplumu bir arada tutan "enerjilerin" yinelenmesini sağlamaktır.

Eski toplumlarda var olan mevsimsel döngülerle ilgili kutlamalar ve Kelt bayramları, neo-paganizm içine dâhil edilmişlerdir. Daha doğrusu bu Wicca'dan gelen bir kutlamadır. Ancak bu tarih-

[3] İlginç bir şekilde yılbaşı geldiğinde, eski yıl yaşlı bir ihtiyar, yeni yıl da küçük bir çocuk olarak gösterilir.

ler eski toplumların da kutlamalarına denk düştükleri için kabul edilebilirler.

Bu günlere kısaca bakarsak:

Samhain:

Soven diye telaffuz edilen Samhain 31 Ekim-1 Kasım tarihlerine denk düşer ve Pagan takviminde önemli bir yer tutmaktadır. Kelt ve Germen topluluklarında farklı yer tutmakta olan Samhain, Germenlerde ölüm ile alakalı iken, Kelt kültüründe yeni başlayan karanlık günleri hatta yeni gelecek yılı sembolize eder. Bu gün, soğukların ve karanlığın başladığı gündür.

Türk takviminde de Kasım günlerinin başlaması bu güne yakın olduğundan ilginç bir benzerlik teşkil eder.

Yule (Kış Gündönümü):

Pagan inancına sahip olan birçok topluluk için Yule, 21 Aralıkta kutlanmaktadır ve Kuzey Yarımküre'nin birçok yerinde Yılbaşı olarak da kabul edilir. Bu günde günlerin kısalmasının durması ve en uzun gecenin yaşanması ile birlikte akabinde günlerin uzamaya başlaması, Güneş günlerinin yeniden gelmesi olarak kabul edilmiş ve takvim başlangıcı olarak alınmıştır. Pagan topluluklarında coşkuyla kutlanan Yule, günümüzde Noel'e ve hatta Yılbaşı'na kaynaklık etmiştir.

Imbolc:

Pagan Takvimi'nin bayramlarından biri de, 31 Ocak-1 Şubat'ta kutlanan Imbolc'tur. Koyunların kuzu vermesine bağlanan bu bayram aslında yavaş yavaş kıştan çıkmanın da kutlandığı bir bayramdır. Yavaş yavaş günlerin uzamış olması baharın da müjdecisidir.

Ostara (İlkbahar ekinoksu):

Kuzey Yarımküre'nin birçok topluluğu için önemli olan İlkbahar ekinoksu, birçok kültürde yazın gelişi olarak kutlanmış ve hatta yılbaşı olarak da kabul edilmiştir. Ostara'dan Nevruz'a kadar farklı isimler alan bu özel gün, en önemli pagan bayramlarından biridir.

Bütün kültürlerde görülen, insanlık tarihi kadar eski olan ve 21 Mart'ta kutlanan İlkbahar ekinoksu, Yeni Yıl kültleri ile de alakalıdır.

Beltane:

Paganizm içinde yaz ve ışık bayramlarından biri olan ve 30 Nisan-1 Mayıs'ta kutlanan Beltane, en eski Bahar bayramlarından biridir. Günümüzde de Bahar Bayramı olarak kutlanan bu gün, Kuzey ülkelerinde önemli kutlamalara sahne olmaktadır. Türk kültüründeki Hıdrellez de bu tarihe yakın olmakta ve Kasım günlerinin sonunda, Hızır günlerini başlatarak yılı yaz ve kış olarak ikiye bölmekte ve tarım mevsiminin açıldığını bildirmektedir.

Litha (Yaz Gündönümü):

Yaz Gündönümü, en uzun günlere denk gelen, yerine göre 21-23 Haziran tarihleri arasında kutlanan bir bayramdır. En uzun günden sonra günler kısalmaya başlayacaktır.

Lughnasadh (Lammas):

31 Temmuz-1 Ağustos'ta kutlanan bu bayram, baharda atılan tohumların yeşerdiği ve ürünün alındığı zamandır. Aynı zamanda Güneş'in en sıcak zamanlarına da denk düşer. Işık Bayramı olarak da kutlanır.

Mabon:

Mabon, aslında sonbahar ekinoksudur. Yaklaşık olarak 21 Eylül'de kutlanır ve gündüzün ve gecenin eşit olmasından sonra kış karanlığının egemen olacağını bildirir, hazırlık yapılması gereken bir zamandır.

Bu bayramlar görüldüğü üzere takvime ve Kuzey Yarımküre'nin önemli günlerine bağlı bayramlardır; her pagan toplumunun kutsal günleri vardır ve bunlar da paganlar tarafından kutsal kabul edilmelidir; özellikle üzerinde yaşanılan toprakların kutsal günleri de kesinlikle kutlanmalıdır. Bu bayramlar *Kadim Cadılık Öğretisi* (Altunay, 2012) adlı kitabımızda ayrıntısı ile incelenmiştir.

Bu tür döngüsel günler bizim kültürümüzde de vardır. Eski Anadolu ve Türk paganizminden gelen bu günler eski takvimden de gözlenebilir. Nevruz, Hıdrellez gibi özel mevsimsel günlerden, Zemheri, Hamsin, Erbain gibi özel iklimsel dönemlere, cemrelere kadar bunlar eski pagan kültürünün kutsallığından kalanlardır.

MEKÂN İLE OLAN İLİŞKİLER

"Günlük Koşuşturmacalar" içinde "Doğa yürüyüşleri" ya da "Doğa ile baş başa kalma" artık "hafta sonlarını değerlendiren" sıra dışı bir uğraş olduğu için günümüz insanı artık mekân enerjileri ile ilişkisini tamamen kopardı. Oysa atalarımız bunları çok iyi tanıyor ve bunları nasıl kullanacaklarını çok iyi biliyorlardı. Bugün fiziksel olarak daha yeni tanımlayabildiğimiz Doğa olaylarını sezinleyen atalarımız, "kutsal" adı altında bu bilgiye sahiptiler.

Bugün Doğa Mekânlarının kutsallığını kaybettiğimizden artık Doğa'nın tahrip olmasına ancak timsah gözyaşları dökerek seyirci kalabiliyoruz; diktiğimiz binalarla övünürken, dikilen her bir binanın aslında Gaia'nın böğrüne saplanan bir hançer olduğunu unutuyoruz.

Dünya'nın da yaşayan bir varlık olduğu, barındırdığı farklı elementlerin dağılımından ötürü farklı enerjileri olduğu artık her türlü mekâna yabancılaşan günümüz insanı için bir anlam taşımamakla beraber var olan bir gerçektir. Zaten paganizmin Gaia'yı genel olarak Tanrıça diye adlandırması da boşuna değildir.

Eski insan, mitoloji ve tarih arasında bir ayırım yapmıyordu. Olan bütün olaylar bu topraklar üzerinde geçmekteydi ve tanrılar ve insanlar bu topraklara aittiler. İnsanın kökü bu toprakta olduğu gibi toprağın tanrısallığı da devam etmekteydi.

Eski insana göre Dünya'nın da bir ruhu vardı. Yeryüzü şekilleri değişebilse de Dünya'nın ruhu değişmiyordu. Mevsimler, gece ile gündüz hep aynı şekilde devam ediyordu. Dünya tanrıçaydı, çünkü verimliydi, besliyordu. İstenirse Dünya'nın Ruhu (*Anima Mundi*) deneyimlenebilirdi de. Birçok ülkenin folklorunda bu tür öyküler

vardır. Aynı zamanda birçok kutsal mekâna ait "mekânın ruhu" (*anima loci*) da söz konusu idi. Bu da kutsal mekânlarda deneyimlenebiliyordu.

Anima Loci, bir başka şekilde o mekânın da "kişiliği" demektir. O mekânın insanda oluşturduğu her türlü etkileşim Anima Loci özelliklerinin içine girer. Geçmişte zaten bu, o mekânın perisi, tanrısı vs sembollerle ifade ediliyordu. Bugün de çağdaş paganlar bu şekilde sembolize edebiliyorlar. Bu tür mekânlar gerek bir kaya olsun, gerek bir ağacın olduğu yer, aynı zamanda Doğa ile bir olduğumuzun deneyimleneceği, Anima Mundi'nin hissedilebileceği yerlerdir.

Bu bağlamda Anima Loci aynı zamanda bir mekânın kutsallığının "tezahür" ettiği yer[1] olarak da tanımlanabilir. Bir mekânı kutsal yapan, oradaki bir fiziksel olay kadar (göktaşı düşmesi, yangın, bir hayvanın ortaya çıkışı vs), oradaki kişisel deneyimlerdi de. Eskilerde "dünya enerjilerinin" hissedildiği yerler de bu kutsallığa kavuşmuştu.

İlk başlarda doğal mekânın parçası ya da doğal yapılardan oluşan kutsal alanlar zamanla daha da aşkın anlamlar kazanmaya başlamış ve insana eliyle yapılmış yapılara da dönüştürülmüştür. Günümüze kadar kült merkezleri olarak gelen bu kutsal alanlara yakın olmak isteyenler ise bazen bu kutsal alanların etrafında şehirler oluşturmuşlardır. Güç'ün (2005) de belirttiği gibi, "*geçmişte varolup bugün hiçbir izi kalmayan büyük şehir ve saraylara rağmen, bir zamanlar cemiyetin etrafında kümelendiği piramitler, mabet tepecikleri, kutsal mekân ve sunaklar, bir toplumun yegane mirası olarak hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler.*"

Aynı şekilde Doğa'nın bütün parçaları da bu kutsallıktan payını almaktadır. Bu bağlamda, bir paganın taşa, ağaca vs taptığını söylemek anlamsızdır. Bunu Eliade (1991) çok güzel açıklamaktadır:

"*Çağdaş Batılı kutsalın açığa çıkmasının bazı biçimleri karşısında belli bir rahatsızlık duymaktadır; onun, bazı insanlar için kutsalın taşlarda ve ağaçlarda açığa çıktığını kabul etmesi güçtür. Oysa,*

[1] Kutsallığın maddesel ya da görüntüsel tezahürü "hierofani" diye adlandırılır.

biraz sonra görüleceği üzere, söz konusu olan bizatihi taş veya ağaca tapınma değildir. Kutsal taş, kutsal ağaç, taş veya ağaç olarak tapınma nesnesi değildirler; onlara tapınılmaktadır, çünkü onlar birer kutsal tezahürüdürler, çünkü onlar artık ne taş ne de ağaç olan, ama kutsal olan, ganz andere *olan bir şeyi 'açığa çıkartmakta'dırlar. En ilkelinden olanları da dâhil, her kutsalın tezahürünün meydana getirdiği paradoks üzerinde, hiçbir zaman yeterince durmak mümkün değildir. Herhangi bir nesne kutsalı açığa çıkartırken, kendi olmaya son vermeksizin başka bir şey haline gelmektedir, çünkü etrafındaki kozmik ortama katılmaya devam etmektedir. Kutsal bir taş, taş olarak kalmaktadır, görünüşte (daha kesin olarak, dindışı bir bakış açısından) hiçbir şey onu diğer taşlardan farklılaştırmamaktadır. Bir taşın kutsal olarak göründüğü kişiler için, onun hemen o andaki gerçeği, yukarıdakinin tersine olarak, doğaüstü bir gerçek haline dönüşmektedir. Başka terimlerle ifade edersek, dinsel bir deneyimi olanlar için, doğanın tümü kendini kozmik kutsallık olarak açığa çıkartma yeteneğine sahiptir. Evrenin tümü, bütünü itibariyle bir kutsalın tezahürü haline dönüşebilir."*

Bir paganın dünya enerjilerine yanıt vermesi gerekmektedir. Bunun için de ilk olarak bu enerjileri tanımak zorundadır. Doğa'da yapılacak sık yürüyüşler ve sadece Doğa'yı anlama çalışmaları, bu konuda büyük yarar sağlar. Unutmamak gerekir ki Anima Mundi her yerdedir. Şehirlerin içinde bile eski mekânlarda, koruluk alanda bunu hissetmenin olanağı vardır.

Dünya'nın enerjileri ile ilgili ritüeller yapmak da her zaman faydalı olacaktır. Bu ritüellerin genelde bir kaya ya da eski bir ağaç yanında olması çok önemlidir. Bu ritüellerde Ana Tanrıça'nın varlığını hissetmek çok önemlidir.

Daha marjinal bir kavram olarak tapınak, kutsal olan ile bağlantının gerçekleştirildiği yerdir. Bu bağlamda *Axis Mundi*'nin de var olduğu yerdir. Tapınak, kutsal mekânda kurulmak zorundadır. Böylelikle tapınak, kutsalla olan bağlantının kurulduğu yer olmakla birlikte, kutsalla ilgili eylemlerin ve sunuların da yapıldığı yer olmaktadır.

Güç (2005), tapınak sözcüğünün Eski Yunanca karşılığı olan *temenos* sözcüğünün etimolojisi ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir:

"*Mabed kavramının Yunanca karşılığı olan 'temenos' kelimesi, 'temno' fiilinden gelir. Temno, kendisinde ilâhî işaretlerin görülebileceği göklerdeki özel bir alanı, göğe ait bir çeşit mukaddes yeri ifade eder. Daha sonra bu kelime, göğe ait bu sahanın yeryüzündeki karşılığı anlamında kullanılmıştır. Gökyüzündeki bu yer, yeryüzünde ilâhî faaliyetlerin vuku bulduğu, gaipten haberlerin verildiği ve kurbanların takdim edildiği kutsal yerlere tekabül eder.*"

Bu etimolojik açıklama aslında tapınak kavramı hakkında da bilgi vermektedir; Yunanca etimolojiye göre, tapınak aslında gökyüzündeki kutsallığın yeryüzündeki izdüşümüdür; bu bağlamda yeryüzüne inen kutsallığın mekânıdır. Hıristiyanlıkta, tapınağın yeryüzünde ve gökyüzünde olması da bu anlama denk düşmektedir.

Yine Güç'e göre (2005), Lâtince tapınak anlamına gelen *templum* sözcüğünün kökeninde de gökyüzü gözlemleri ve gökyüzü anlamı yer almaktadır. Bu da aynı zamanda gökyüzüne ait bir olayın izdüşümünü gösterir. Bu bağlamda, tapınak-hierofani ilişkisi anlamsız değildir ve bu bize yıldırım ya da göktaşı düşen yerlerin sonradan nasıl tapınak olduğunu açıklamaktadır.

Bu bağlamda Güç (2005), "*büyük mabedlerin yüksek yerlere yapılmış olmasının, makrokozmosun olabildiğince mabedlerin içine sığdırılabilmesi fikrinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bunun fizik olarak imkânsızlığıgöz önünde bulundurularak, mabedin fonksiyonları sembolleştirilmiş ve mimarî şekli de bu sembollere göre düzenlenmiştir. Böylece söz konusu problem çözülmüş ve mabed, bütün kâinatın küçük ölçekli bir numunesi olarak kabul edilmiştir.*"

Kadim paganizmde tapınak, kutsallığın tezahürünün ortaya çıktığı yer olduğu kadar Tanrı ya da Tanrıça'nın da içinde var olduğu, oraya geldiği yer olarak bilinmekteydi. Sembolik olan bu anlatım, kutsal mekânda yapılan ritüelin, direk tanrısallıkla olan ilişkisinin bir ifadesi idi. Zamanla bu sembolik anlatım dejenere olduysa da, kadim zamanların paganları her zaman tapınakları bu amaçla kul-

landılar.

Kutsal mekân, bu tür hierofanik tecellilerin sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da, kişi kendine uygun her yerde kendi kutsal alanını yaratabilir. Bu nedenle her pagan için tapınak olabilecek bir alan vardır; ya da bambaşka bir deyişle, bir pagan kendi tapınağını kendi yaratır. Öte yandan, eski tapınaklar ve kült yerleri de, her zaman ritüel yapılacak alanlardır.

Sık sık şehirden uzaklaşmak ve Doğa'da olmak çok önemlidir. Doğa'dayken de, özelliklc bir pagan gibi davranmak önemlidir.

- Hiçbir zaman Evren'den ve Yeryüzü'nden gelen etkilerin arasında olduğunuzu, bunlardan yaralanmanız gerektiğini unutmayın ve hissetmeye çalışın. Aşağıdaki, yukarıdakinin aynısıdır. İnsan da bir mikrokozmostur. Bunun bilincinde olunca bu enerjilerle irtibata geçmek çok daha kolaydır.
- Doğadaki her ayrıntıya, bir ağaca, dallarına, bir çiçeğe, onun kokusuna, bir kuşun ötüşüne vs konsantre olmaya alışın. Bu, aradığımız bütünlüğe kolayca ulaşmanızı sağlayacaktır. Özellikle su kaynakları ve akarsu kıyıları bu iş için en uygun yerlerdir.
- Derin derin nefes almayı, hatta nefesinize konsantre olarak meditasyon yapmayı ihmal etmeyiniz.
- Doğa'da nc yaparsanız yapın, onu tahrip etmemeye ve kirletmemeye özen gösterin.

Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, şehirler de kutsal mekânların bir yansımasıdır ve kutsallaştırılmıştır. Eğer Doğa'ya çıkma olanağı yoksa şehir içinde yapılacak gezilerle özellikle şehrin tarihi ve kutsallarının tanınması çok faydalı olacaktır.

KUTSAL EŞYALAR

Paganizm içinde, kutsal eşyalar da anlaşılması gereken bir kavramdır.

Kutsal eşyayı en yalın olarak, kendi özelliği dışında, sembolik bir anlam ithaf edilmiş bir eşya olarak tanımlayabiliriz.

Paganzimde kutsal eşyalar bu bağlamda sembolik anlamları olan ve kutsallığın bir ifadesi olan eşyalardır.

Bu eşyaların büyük çoğunluğu ritüel ile ilgili araçlar olmakla birlikte günlük hayatın sembolik anlamları üzerine de olan eşyalar vardır.

Kutsal eşya kavramı belki biraz da çocuk oyunlarına benzeterek açıklanabilir. Bir çocuğun oyun alanı onun için nasıl onun kutsal mekânı ise ve oyun da kutsal bir zamanda, örneğin "kahramanlar çağı"nda geçiyorsa, elindeki herhangi bir nesne de bu zaman ve mekân ait bir kutsal nesne olabilir; örneğin bir tahta parçası canavarları yok eden, düşmanları yenen Excalibur misali bir kutsal kılıç olabilir.

Bu bağlamda, paganizm içinde de bir kupa, bir kılıç ya da hançer ya da benzer eşyalar kutsal bir işlev kazanabilir.

Bu noktada, "put" kavramına da bakmakta fayda vardır. Put sözcüğü köken olarak Farsçadan gelir ama asıl kökeninde Sanskritçe "Buda" vardır.

Put sözcüğü, batı dillerindeki idol karşılığıdır ama Türkçede genel olarak bir aşağılama anlamı da kazanmıştır. Özellikle "putperest" ya da "Puta tapan" sözcükleri marjinal olarak Arapların Cahilliye dönemine atıf yapan sözcüklerdir.

Paganizm içinde "puta tapmak" gibi bir kavram hiçbir zaman olmamış, ancak zaman içinde pagan düşüncesinin dejenerasyonu ile, idolün sembolik anlamı dışına çıkarak idolün sembolize ettiğini önüne geçtiği durumlar da vuku bulmuştur.

İdol, sadece, Bir olanın bir özelliğinin fiziksel sembolik ifadesidir; bu bağlamda tapınakta bulunan idol aslında o Tanrı ya da Tanrıça'nın tezahürünün bir sembolü olarak oradadır ve bir ritüel nesnesidir ve sadece idole tapınmak söz konusu değildir.

Aynı şekilde bütün ritüel nesneleri de tapım amacı taşımamakta, sadece orada sembolik bir işlevi yerine getirmektedir.

Kutsal eşyalar daha sonraki dönemlerde majik ve dinsel anlamlar da kazanmış ve "Kutsal Emanetler"e dönüşmüşlerdir.

PAGANİZM VE RİTÜEL

Türkçeye "ayin" olarak da çevirisi yapılan ritüel, pagan pratiğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Paganizm pratiği, ritüel olmadan yapılamaz. Ritüel, aynı zamanda bilinçdışına ulaşabilmek için de bir yöntemdir. Kadim atalarımız ritüelin bu gücünü bilmekte ve bunu uygulamaktaydılar.

Türk Dil Kurumu, ritüel sözcüğünün eş anlamlısı olarak, ayin sözcüğünü "dini tören" olarak tanımlasa da, ritüel bir dini tören olmanın çok ötesindedir. Ritüel aslında Doğa'da var oluşa dayalı bir eylemdir ve bildiğimiz "din" kavramında bağımsız olarak vardır.

İlk insanlardan beri var olan ritüel, insanın Doğa ve işleyişi ile ilgili eylemlerinin sembolik ifadeleridir.

Ritüellerin mitlerin doğuşuna kaynaklık etmesi ve ritüel esnasında inanca ait sembollerin kullanılması sonucu ritüel sonradan "dini" bir karakter kazanmıştır. Hatta birçok din sonradan kendi ritüellerini yaratmıştır.

Bu bölümde, ritüelin kavramsal çerçevesine biraz daha yakından bakacağız.

Burkert (1998), klasik bir görüşü farklı şekilde tekrarlayarak ilginç bir ritüel açıklaması getirmektedir:

"*Prensip olarak ritüel, taklit yolu ile öğrenilen, işlevi ile açıklanan, konuşma öncesi bir iletişim durumunu temsil etmektedir. Ritüel konuşmadan belki daha eski ve ilkel gözükmekte ve hayvanların davranışını taklit etmektedir.*"

Klasik görüş, ritüeli sadece bir taklit olarak yorumlamakta ve bunun içsel dinamiğini görmezden gelmektedir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar kabul görmüş olan bu görüş, modern(!) insanın, ilkel(!) ve eski insana olan bakış açısını tanımlamakta ve onu anlamaktan ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Pozitivizmin de mutlak etkisinin altında olan bu görüş ne yazık ki akademik çevrelerde de "ezberlenmektedir."

Cox (2004) ise, Eliade açıklaması yaparken, önce Eliade'den

alıntı yaparak, ritüel hakkında bilenenleri şöyle tekrarlamaktadır:

"Dindar halk, kutsal kozmogonik mitlerini tekrar tekrar anlatır. Mitler varlık kazandığında, söz konusu halk bu mitleri anlatırken, yeniden icra edilen ve böylece inananların hayatını değiştiren kutsal bir zaman, ayni zamanı yaratır. Ayinle insanlar, kaostan düzenin yaratılmasını tecrübe etmek ve kendilerini yenilenmiş olarak bulmak için dünyalarının kökenine kadar geri gidebilirler. Ayin, kutsal bir mekânda vuku bulur. Bu mekân, kendisini diğer mekânlardan farklı kılan semboller vasıtası ile ayrılır ve bu yüzden ayinin vuku bulması için uygun bir yer haline gelir. (ME)

Bu nedenle ayinler, mitten çıkarılan ve onunla ilişkili olan semboller kullanan sabit bir modele göre tekrarlanabilme gibi ayırıcı özelliklere sahiptirler. Semboller, sözler, mimikler, drama, resimler, simgeler ya da bunların diğer birçok şeklinde veya kombinezonlarında ortaya çıkarlar. Mit, bazen açık bir şekilde icra edilen ayin tipne da uyandığı varsayılan arka plan olarak ayinsel tekrarlarda yer alır. Mesela bazı ayinler yılın farklı zamanlarında vuku bulurlar ve bu yüzden takvime bağlı ve çoğu kez avlanma, tohum ekme ve hasat etme gibi halkın varlığını devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu şeyle ilişkilidirler. Bazıları ise doğum, ergenlik çağı, evlenme ve ölüm gibi hayat döngüsüyle (life-cycle) ilgili ayinlerdir. Diğer bazı ayinler de kuraklık, bereketin yokluğuyla da savaş gibi krizlerin toplumu etkilediği zaman icra edilen kriz-yönelimli (crises-oriented) ayinlerdir. Ancak bütün bu ayinler, hem doğrudan hem de dolaylı olarak kozmogoni mitini tekrar yürürlüğe koyacak, toplumu ortaya çıktığı kutsal ana kadar geri götürerek onu dönüştürecektir."

Daha pratik bir açıdan bakarsak, ritüel, paganın kutsal ile olan ilişkisini düzenleyen bir pratiktir; buna göre ritüel aslında kutsal olanın ya da "bir zamanlar" gerçekleşen bir kutsal olayın yeniden vücud bulmasıdır ya da bir adım daha ileriye gidersek sürekliliğidir. Bu şekilde hayat bulan ve süreklileşen kutsal ritücller vasıtası ile de toplumun her noktasına yayılmaktadır.

Ritüel sayesinde açığa çıkan kutsal ise kutsal olan her öğenin

var olmasını sağlamakta, ekinler yeşermekte, av bulunmakta, hastalıklar iyileşmekte, sıcaklar gelmekte; bir başka deyişle yaşama ait olan her şey yenilenmekte ve yinelenmektedir.

Özellikle bilinçdışına hitap eden ritüeller, gerek kolektif bilinçdışının sembollerini kullanması nedeniyle, gerekse de binlerce yıllık içeriğinden ötürü insan üzerinde etkili olmakta ve onu kendi özüne daha da yakınlaştırmaktadır. Bu bağlamda "yapabilme" gücü daha da artan kişi, hem kutsal ile olan ilişkilerini yenilemekte hem de Doğa içindeki duruşunu sağlamlaştırmaktadır.

Gaster (2000) mevsimsel ritüellerden bahsederken çok önemli bir yere değinmektedir:

"*Dünyanın çoğu bölgesinde mevsimsel ritüeller ortak bir kalıp izler. Bu kalıp, yaşamın her yıl yenilenmesi gereken bir dizi anlaşma ile insana bağışlandığı anlayışına dayanır. Ama bu yenilenme, tek başına tanrısal yoldan değil, aynı zamanda insanların birlikte çabalarıyla başarılır; ritüeller de öncelikle bu çabayı bir araya toplama ve düzenlemeye yöneliktir.*"

Gerçekten de ritüeller, aslında olması gerektiği "varsayılan" doğal olayların "var olması" için insan tarafından yapılan çabaları da kapsar. Aynı zamanda ritüel bir şükrandır da; bu şükran aynı olayın "yeniden" olmasını da sağlayacaktır. Bir bakıma Doğa içinde insanın kendini ortaya koyması ve Doğa olaylarına katkısıdır da ritüel. Bu bağlamda insanın kendi adına yaptığı ritüeller de, Doğa'dan ayrı ya da ona aykırı olamaz. Bu şekilde ritüel bir uyumlanma olduğu kadar bir kutsama ve bir şükran çalışmasıdır da; bu birey olmanın bir vazgeçilmezidir.

Ritüellerin kişisel bazda farklı işlevleri de vardır.

Ritüel her şeyden önce kişinin inancının tekrarlanması ve teyit edilmesidir. Yapılan ritüelde, kişi kendi inancı doğrultusunda o inancın bütün motiflerini ve sembollerini kullanır ve ritüelin başarıya ulaşmasını ister; bu bir bakıma bütün inanç sisteminin de bir tekrarıdır. Ritüel hakkında duyulan en ufak şüphe bile inancın tekrar gözden geçirilmesi ile sonuçlanmalıdır; bu bağlamda sağlam bir inanç ile ritüel çok sıkı bağlantılıdır.

Ritüel aynı zamanda kişinin inancına bağlı yaratıcılığının de bir ifadesidir. Her bir ritüelde doğaçlama yapılacak sembolik çalışmalar da kişinin bu bağlamda yaratıcılığını ortaya çıkartarak, inancın dinamik yönünü de oluşturmaktadır. Bu dinamizm aynı zamanda kişinin kendisine de yansıyacağı için kişisel değişim ve gelişimin de ritüel tarafından etkileneceği kesindir.

Öte yandan ritüelin yöneldiği konu da bu konudaki değişimin başlangıcı ve idrak edilmesi olacaktır.

Ritüeller en eski zamanlardan beri var olduğundan, yıllar içinde yanlış anlaşılmış ve hatta dejenere edilmiş olabilir. Örneğin kırsal yaşama ait olan ve çoğunlukla anaerkil dönem ritüelleri olan Doğa ile ilgili ritüeller ataerkil istilalardan sonra, içeriğinden uzaklaşarak "devlet ritüelleri" olmuş hatta bunlardan bazıları günümüze kadar gelmiştir.

Dejenere olan bir başka ritüel örneği de kurbandır. Kadim anaerkil toplumlarda hayvanlar Doğa'nın bir varlığı olduğundan asla zarar verilmez hatta kutsal sayılırdı. Sunular ise hazırlanan yemeklerden ya da toplanan meyvelerden sunulurdu.

Bunun istisnası yemek için avlanan ya da kesilen hayvanlardı. Bilindiği gibi av öncesine bir ritüel eşlik ederken avlanırken sadece ihtiyacın karşılanmasına dikkat edilirdi. Öte yandan bir hayvan ihtiyaçtan dolayı kesilecekse, buna da bir ritüel eşlik ederdi. Bu zamanla "kurban ritüeli" olarak yanlış anlaşılmıştır. Özellikle ataerkil istilalardan sonra ortaya çıkan kurban ayinleri kesinlikle paganizmin özünden uzaktır, ancak zaman içinde bu şekle dönüşen kadim ritüeller ne yazık ki birçok pagan topluluk tarafından uygulanmıştır. Günümüz pagan anlayışında kurban ritüelleri kesinlikle paganizm dışıdır ve kesinlikle uygulanmamalıdır.

Ritüeller pratik çalışmalar olarak paganizmin ayrılmaz bir parçasıdır. Ritüeller pagan pratiğini temelini oluşturduğundan her pagan genel ritüelleri bilmek ve bilinen kalıplar içinde kendi ritüellerini oluşturmak zorundadır.

PAGANİZM VE GEÇİŞLER

Paganizmin zaman algısının döngüsel olduğunu belirtmiştik.

İnsan yaşamında ise kendini gösteren döngüsellik, "öte âlem"den Doğum vasıtası ile bu yaşama ve bu yaşamdan ölüm vasıtası ile yeniden "öte âlem"e olan geçiştir; böylece insan Dünya üzerinde bir döngü tamamlayarak yeniden geldiği yere döner. Bazı pagan inançlarında bu döngüsellik defalarca Dünya yüzüne gelmeyi de kapsar ancak ileride de göreceğimiz gibi reenkarnasyon pagan düşüncesinin vazgeçilmezi değildir.

Dünya yaşamı içinde bu yolculuk yapılırken, insan bazı "geçiş"ler yaşar. İnsan hayatında evlilik, çocuk sahibi olmak, cinsel fonksiyonların durması, yaşlılık, bir yakının ölümü gibi olaylar da birer geçiş kabul edilebileceği gibi, en önemli üç geçiş doğum, erginlenme ve ölümdür.

Doğum, bu Dünya'ya gelmek için bir geçiş olduğu için pagan kültürlerinde doğum ile ilgili Tanrıça olduğu gibi, günümüze gelen şekliyle de doğuma ait özel ritüeller vardır.

Çocukluk, pagan düşüncesinde erginlenmeye giden bir ara dönemdir; bu dönemde çocuk daha toplum içinde sorumluluğunu alan bir birey olamamıştır. Çocuk ancak erginlenme vasıtası ile bir birey olabilir ve toplum içinde sorumluluğunu alabilir.

Ölüm ise hem korkutucu hem de öte âleme geçişte önemli bir yolculuktur ve geri kalanlar tarafından yerine getirilmesi gereken ritüelleri vardır; bu ritüeller ya da ölüm kültleri pagan düşüncesinin en önemli uygulamalarından olduğundan, çeşitli toplumların inançlarının en önemli ayırt edici özelliğidir; ölüm kültleri ile bu inançlar hakkında bilgi sahibi olmak olasıdır. İleriki ciltlerimizde pagan kültürler incelenirken ölüm ve sonrası ile ilgili inançlar ve ölü gömme adetleri bu nedenle çok önemli bir yer tutacak, kültürler bazında incelenecektir.

Bu kitapta, birey olabilmek açısından pagan yaşamının en önemli geçişi olan erginlenmeye daha ayrıntılı bakacağız.

Eski pagan toplumlarında kadın inisiyasyonu çok uygulanan bir yöntem değildi. Bu kadını aşağılamaktan çok, anacrkil toplumlarda,

kadının kadın tarafından doğması ve yetiştirilmesi nedeniyle inisiyasyona ihtiyacı olmadığı düşüncesindendi, hatta ilk regl görülmesi kadınlığa bir geçiş sayılıyordu. Bu nedenle elimizdeki bilgilerin çoğu erkek inisiyasyonu üzerinedir, kadın inisiyasyonu ile ilgili uygulamalar daha geç bir döneme aittir.

Erginlenme

İlk toplumların, çocukluktan ergenliğe geçen bireyleri, toplumun "yetişkin" bir bireyi olarak kabul ettikleri "erginlenme" ya da 19. yy'da verilen adı ile "geçiş törenleri" (rites de passage) günümüzde artık kaybolmuş çok önemli bir uygulamadır.

Tanım olarak bu törenler, bir gencin çocukluğunu geride bırakıp, yetişkin sorumluluklarını yaşayan bir erkek olduğu anı belirler. Bir başka deyişle genç erkek, çocuk yaşamında ölerek, yetişkin bir erkek olarak yeniden doğar.

Pagan düşüncenin olmazsa olmazlarından biri olan "birey olma", yetişkin olarak topluma katılma, bu erginlenme törenleri ile sağlanmakta ve erkekler topluma "çocuk" olarak değil, yetişkin bir birey olarak kazandırılmaktaydı.

Günümüz toplumlarında ise "erginlenme"nin artık unutulmuş olması, çocuk kalan bireylerin, gerek kişiliksiz ve kolay yönetilebilir tutumları, gerekse de tüketim kalıplarıyla bu küresel kapitalist düzen için onları bulunmaz bireyler haline getirmektedir.

Mircea Eliade, "*Modern yaşantımızın en önemli özelliklerinden birinin erginlenmenin ortadan kalkmış olduğu fikri sıkça söylenmektedir. Geleneksel toplumlarda büyük öneme sahip olan erginlenme, günümüz Batı toplumlarında artık yoktur*" demektedir.

Joseph Campbell (1993) ise, çok açık ve doğru olarak, sadece erginlenmenin değil, mitolojik ve ayinsel formların da yokluğu üzerinde durur:

"*İnsan ruhuna, onu geri çekmeye çabalayan belirli insan fantezilerinin tersine, ileri götüren simgeleri sağlamak, her zaman mi-*

toloji ve ayinin başlıca işlevi olmuştur. Doğrusu, aramızdaki oldukça yüksek nevrotiklik oranı, böylesine etkili bir ruhsal yardımcının çöküşünden kaynaklanıyor olabilir. Çocukluğumuzun arındırılmamış imgelerine takıntılıyız ve bu yüzden de yetişkinliğimizin gerekli geçişlerine karşı ilgisiz kalıyoruz."

Campbell (1993) erginlenmeyi ise şöyle anlatır:

"Yani insan, bir mitosla özdeşleşerek, gerçekten fiziksel olarak ritlerin sağladığı gözle görülür rol ve biçimlerle mitolojik formların ifadelerine katılarak ve bu ritlerin toplumun formu da desteklemesiyle, yetişkin rolüne bağlanır. Özellikle ruhun enerjisinin bebeklikteki ilkel bağlamından bireysel kaba zevk ve iktidar hedeflerine yönelirken, erginlenme ritlerinin, bunları toplumsal görev sistemi içinde yeniden örgütleyip dayattığını ve bireyin böylece grubun güvenilir bir üyesi haline geldiğini söyleyebiliriz. Zevk, güç ve görev: bunlar ilkel toplumların doğal düzeydeki bütün deneyimlerinin çerçevesidirler. Bu toplumsal yapıda ilk ikisi sonucuya tabiidir ve bu da mitolojik olarak desteklenip ritüel olarak dayatılır. Ritüel canlı mitolojidir ve etkisi erkekleri melek yapmaktır. Çünkü arkaik erkek, çağdaş bireysel anlamda erkek değildir, toplumsal anlamda belirlenmiş arketipin yeniden hayat bulmasıdır. Bu tanrılaştırmanın etkili olması da, görmüş olduğumuz gibi, acımasız büyüsel sanat etkisiyle, erginlenme ritüelinde gerçekleşir."

Campbell'a (1993) göre de, günlük yaşamda sorumluluk almaktan kaçınmasın, birey olamamasının kökeninde bu vardır. Bu süreç, sonunda psikanalistin ellerinde biter.

"Bilinçdışı düşte, gün ışığında ya da delilikte, akla doğru her türden sis, acayip yaratıklar, korkular ve ürkütücü imgeler göndcrir; çünkü insan krallığı, bilinç dediğimiz şu görece küçük barınağın zemini altında beklenmedik Alâeddin mağaralarına inmektedir. Orada yalnız mücevherler değil, tehlikeli cinler, yaşamlarımıza katmayı düşünmediğimiz ya da buna cesaret edemediğimiz uygunsuz ya da karşı koyulan psikolojik güçler de vardır. Ve bunlar şüphe çekmeden kalabilir ya da, diğer yandan rastgele bir sözcük, bir manzaranın kokusu, bir bardak çayın tadı, ya da bir bakış, sihirli

bir kaynağa dokunabilir ve ardından da beyninde tehlikeli haberciler belirir. Bunlar da tehlikelidir, çünkü, kendimizin ve ailemizin çevresine ördüğümüz güvenlik ağını tehdit ederler. Kurduğumuz ve içinde yaşadığımız dünyanın ve içindeki bizlerin yıkımı; fakat o zaman daha cesur, dürüst, geniş ve eksiksiz bir insan yaşamının olağanüstü yeniden inşası – yani içimizde taşıdığımız mitolojik dünyadan gelen rahatsız edici gece ziyaretçilerinin cazibesi vaadi ve dehşeti söz konusu olur."

Campbell buradan bu sembolleri kullanmamız gerektiğini ve aslında bu sembollerden yararlanmayı da psikanalizin öğrettiğini söyler. Campbell'e göre, eski erginlenmelerin bilge kişisinin yerini, bu kez psikanalist almıştır.

Erginlenmeye daha derin bakarsak, aslında insanlık tarihinin de önemli ipuçlarını görürüz.

Erginlenme, Batı dillerindeki "Initiation" sözcüğünün Türkçedeki karşılığı olarak kullanılan sözcüktür. İnisiyasyon/Initiation sözcüğü Latince *initiare* = başlamak sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük ise yürümek, gitmek anlamına gelen *ire* fiili ve içerisine anlamını katan *in* takısı ile alakalıdır. Aslında Er kökünden gelen erginlenme sözcüğü bu kavramı çok daha iyi ifade edebilmektedir.

Geniş bir anlamda, erginlenme, geçiş ritlerinden biridir. İnsan hayatında ritüel ve törenlerle kutlanan bu geçişler kısaca, doğum, erginlenme, cinselliğin sona ermesi ve ölüm'dür. Bunların her birine ait riitler oluşturulmuştur. Erginlenme de bunlardan biri olarak bir "alt-durum"dan bir "üst-durum"a geçmektir. Bu aynı zamanda bir üst psikolojik düzeye de geçme anlamına gelmekte, yani olgunluğa geçiş olmaktadır. Bu bir başka deyişle, artık diğer yetişkinlerle aynı seviyede ilişki kurmak olarak da yorumlanabilir.

Erginlenmenin erkek çocukta, anne ile eşit seviyede olmayan ilişkisini kesmek olduğu da kesindir. Çocuk bu ilişkiyi tamamen kesecek ve belki de bir erişkin birey olarak bu ilişkiyi eşit seviyelerde yeniden kuracaktır.

En eski kabilelerden bu yana evrensel bir uygulama olarak, erkek geçiş törenlerine yani erginlenme törenlerine rastlamaktayız. Kızlar için de geçiş törenlerinin var olduğu toplumlar vardır.

Erkek geçiş törenlerinin genel karakteri, bir ölüm ve yeniden doğum deneyimi yaşatmasıdır. Bu, adayın annesinin rahminden çıkmış bir çocuk olarak ölmesi ve o ölüler ülkesinde yeniden doğması anlamına gelmekteydi. Genelde bu "doğum" bir erkek tarafından yardım edilerek sağlanırdı. Bazı toplumlarda, bu yeniden doğumu takip eden aşamada, sadece erkeklerin bildiği bir kutsal sözcüğün de verildiğine de rastlanmaktaydı. Bu sözcük genelde fallus ile sembolize edilen Tanrı'nın adı idi. Bunun yanı sıra birçok örnekte gördüğümüz üzere yeni erginlenmiş gence kabilenin ya da o toplumun "kökeni" hakkında "sırlar" verilir ve böylece bu kutsal bağ "pekiştirilirdi". Daha sonra bu "geçiş", çeşitli törenlerle kutlanmaktaydı. Bir fikir vermesi için Frazer'ın (1992) erginlenme törenlerine verdiği örneklere bakabiliriz.

James G. Frazer'ın *Altın Dal* adlı kitabında geçen erginlenme örnekleri:

1854-1914 yılları arasında yaşamış olan Frazer, *Altın Dal* isimli kitabında, ilkel toplumlar üzerinde çağının en düzgün derlemelerinden birini yapmış ve birçok bilginin bu konuya eğilmesine olanak sağlamıştır. Ancak, yaşadığı çağ itibarı ile bazı görüşlerinin artık geçerliliğini yitirdiği de kesindir.

Aynı şekilde, Frazer erginlenmenin "*özünün, delikanlının ruhunun kendi totemine aktarılmak üzere bedeninden çıkarılmasında bulunduğunu*" söylemiştir. Günümüzde bu görüş kabul edilmese de, Frazer'in verdiği örnekler incelenmeye değerdir.

Şimdi bu örneklere bakmakta fayda vardır:

"*Ceram'ın batısında, erginlik çağına gelmiş olan oğlan çocukları Kakian birliğine kabul edilirler. Çağcıl yazarlar, bu birliğe öncellikle yabancı egemenliğine direnmek için kurulmuş bir politik cemiyet olarak bakarlar hep. [...] Aslında cemiyet, çok yaygın bir ilkel kurumdan başka bir şey değildir, baş amacı da genç erkeklerin erginlenmesidir. [...] Kakian evi, dikdörtgen şeklinde, ormanın derinliklerinde, en koyu gölgeli ağaçların altında kurulmuş bir ağaç sundurmadır, içeride ne olup bittiği görülemeyecek kadar as ışık alacak şekilde yapılmıştır. Her köyün böyle bir evi vardır. Erginle-*

necek erkek çocuklar buraya ana babalarının ve yakınlarının eşliğinde gözleri bağlı olarak getirilir. Her çocuğu ellerinden tutmuş iki adam getirir, bunlar çocuğun kirvesi olarak iş görür, erginlenme süresince ona göz kulak olurlar. Herkes sundurmanın önünde toplanınca, başrahip yüksek sesle şeytanlara seslenir. Bunun hemen arkasından sundurmadan korkunç bir gürleme duyulur. Arkadaki kapıdan yapıya gizlice girmiş adamların bambu borularla çıkardığı sestir bu; fakat kadınlar ve çocuklar bunu şeytanların çıkardığını sanır ve dehşete düşerler. Her çocuk sınırı geçip gözden kaybolur kaybolmaz, küt bir kesme sesi duyulur, korkunç bir çığlık çınlatır ortalığı, ucundan kan damlayan bir kılıç ya da mızrak sundurmanın tavanından dışarı fırlar. Bu, çocuğun başının kesildiğinin ve şeytanın onu öteki dünyaya götürdüğünün işaretidir, orada onu yeniden doğuracak ve değiştirecektir. Bunun için de, kanlı kılıcın görülmesiyle birlikte analar ağlayıp sızlar, şeytanın çocuklarını öldürdüğünü söyleyerek bağırırlar. Bazı yerlerde, çocukların, bir timsah ağzı ya da devekuşu gagası şeklinde yapılmış bir açıklıktan içeri itildiği görülebilir, o zaman şeytanların çocukları yuttuğu söylenir. Çocuklar sundurmanın içinde beş ya da dokuz gün kalırlar. Karanlıkta otururken, bambu boruların kulakları sağır edici seslerini, zaman zaman da tüfek patlamalarını, kılıç şakırtılarını duyarlar. Her gün yıkanırlar, yüzlerine ve bedenlerine, şeytan tarafında yutulmuş izlenimi vermek için sarı bir boya sürülür. Her çocuk Kakian evinde kalışı süresince göğsüne ya da koluna dikenlerle dövme yaptırır. Delikanlıların, uyumadıkları zamanlarda bir tek akslarını bile kıpırdatmaksızın çömelmiş durumda oturmaları gerekir. Bir sıra halinde bağdaş kurmuş, ellerini ileriye doğru uzatmış otururlarken, şef borazanını alır ve her delikanlının ellerine koyarak ruhların sesine benzeyen garip tonlarda borunun içinden konuşur. Kakian cemiyetinin kurallarına uymaları, Kakian evinde neler olup bittiğini asla kimseye açmamaları konusunda delikanlıları uyarır, yoksa öleceklerini söyler. Rahipler adaylara ayrıca kan akrabalarına iyi davranmalarını da söyler, kabilenin gelenekleri ve gizleri öğretilir onlara. [...] adayların muhafızları ya da kirveleri olarak çalışan adamlar, bir iki gün içinde neşeli haberlerle köye dönerler; şeytan-

lar, rahiplerin araya girmesi ile, yalvarmasıyla, delikanlıları yeniden yaşama döndürmüştür. [...] Her delikanlı Kakian evinden ayrılmadan önce, papazdan iki ucu horoz ya da devekuşu tüyleriyle süslenmiş bir sopa alır. Bu sopaların çocuklara yeniden yaşama döndürüldükleri sırada şeytan tarafından verildiği varsayılır, delikanlının ruhlar ülkesinde bulunduğunun bir işaretidir. [...] Bu erginlenme ayinlerinden sonra, delikanlılar erkek olmuş sayılır ve evlenebilirler; bundan önce evlenmeleriyse bir skandaldır. "

Bu bize ilginç bir erginlenme törenini anlatmaktadır. Delikanlıların yaşadıkları ile tam bir erginlenme töreni olan bu törende işin içine şeytanlar da karışmaktadır. Ancak erginlenme törenlerinin en önemli öğeleri olarak kabilenin sırlarının verilmesi, ellerine öte dünyadan bir armağan almaları ve sırların saklanması konusunda uyarılmaları bu törende yer almaktadır. Kakian evinde geçirilen bu süreç, öte aleme gitmeyi, dolayısıyla da bir ölüm deneyimini kapsamaktadır.

"*New South Wales'deki Avustralya'lı bazı kabileler arasında, delikanlılar erginlenirken, Thuremlin adında bir varlığın, her delikanlıyı uzak bir yere götürdüğü, onu öldürdüğü, bazan da kestiği, bundan sonra onu yeniden yaşama döndürdüğü ve bir dişini söktüğü düşünülür. Queensland'ın bir bölümünde, erginlenme törenlerinde sallanan boğaböğürtenin çıkardığı sesin, büyücülerin çocukları yutarken ve sonra da onları birer delikanlı olarak yeniden yaşama döndürürken çıkardığı gürültü olduğu söylenir. Upper Darling River'dan Ualaroi'ler, birçocuğun, kendisini önce öldüren, sonra da bir erkek olarak yeniden yaşama döndüren bir hayaletle karşılaştığını söylerler.*"

Bu ilginç örneklerden görüldüğü gibi, erginlenmenin, "ruhsal bir varlık" tarafından yapılması rastlanabilecek bir olaydır. Bu erginlenme törenlerine ruhsal bir anlam katılması hatta, –bizim görüşümüzce– atalar ile de bir ilişki kurulması anlamına gelebilmektedir. Böylece bu eylem bir bakıma kutsallaştırılmış ve kutsal bir alana da taşınmış oluyordu. Aynı şekilde doğum öncesine de atıfta bulunabiliriz.

Başka örneklere de bakarsak:

"*Bu yeniden dirilişin, erginlenme ayinlerinde aşağıda vereceğimiz törenle temsil edildiği görülüyor. Tel tel ağaç kabuğu lifleri içine gizlenmiş bir yaşlı adam, mezarın içine uzanır, sopalarla ve toprakla hafifçe örtülür ve buraya olabildiğince doğal toprak görünümü verilir, kazılmış olan toprak oradan uzaklaştırılır. Gömülmüş olan adam elinde bir çalı parçası tutar; topraktan çıkmış gibidir bu çalı, bu görünümü daha da güçlendirmek için yere başka çalılar da sokulur. Daha sonra adaylar mezarın kenarına getirilir ve içine yalnızca gömülen adamın aile adının ve lifli ağaç için kullanılan sözcüklerin geçtiği bir şarkı söylenir. Şarkı söylenirken, gömülü adamın elinde tuttuğu çalı yavaş yavaş kımıldamaya, sonra da hareket etmeye başlar, en sonunda adamın kendisi mezardan çıkar. Buna benzer bir biçimde, erginlenme törenlerinde, Fiji delikanlılarına, bedenleri güya kesilmiş, kana bulanmış, bağırsakları dışarı fırlamış, görünüşte ölü bir sıra erkek gösterilir. Fakat rahibin bir bağırtısı üzerine ölü takliti yapan adamlar ayağa fırlar ve üzerlerine sürülmüş olan domuz kanını ve bağırsakları temizlemek üzere nehre doğru koşarlar.*"

Burada da ilginç bir adet, ritüelin erginleşecek gençler değil fakat daha yaşlı olanlar tarafından uygulanmasıdır. Tabii bunu geçmiş zamanlarda olan bir eylemin gerçekleştirilmesi olarak düşünebiliriz, ancak bu olay gençlere "gösterilmiştir."

Erginlenmeye farklı bakışlar:

Erginlenme törenleri yukarıda anlatılanlar gibi yapılmakla birlikte, zamana ve yere bağlı olarak farklı uygulamalar gözükebilir. Adayın karşılaştığı tehlikeler, ölüm deneyimleri farklı olabilir, hazırlanması farklı olabilir. Hatta, sonunda sözcük verilip verilmemesi, bu törenden sonra "kutsal fahişe " ile birleşme yaşanıp yaşanmaması da farklı törenlere bağlıdır.

Erginlenme törenleri daha çok erkekler için yapıldığından, üyeleri erkek olan topluluklarda da uygulanır olmuş. Ancak bu uygulamanın gerçek amacından sapması belli bir dejenerasyonu da

beraberinde getirmişti.

Erginlenme hakkında süregelen tartışmalarda, Reed (1995) çok daha farklı yaklaşmaktadır:

"*Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, ilkel insanların kuttörenleri, yalnızca bir nedenle, çocuğun ergin yaşa gelmesi dolayısıyla yapılıyor değildi. [...] Bu olay bazı durumlarda, 'erkekliğe geçiş' kimi zamansa 'cinsel etkinlik ve evliliğe başlangıç' olarak anılmaktadır. Ancak konuyu daha derinlemesine incelersek, bu törenlerin sözü edilen cinsel etkinlik ya da evlilikle pek fazla bir ilgisi olmadığını görürüz. [...] Erginlenme, bireyleri birbiriyle evlenebilen iki tarafın erkekleri arasında yapılan bir karşılıklı törendi. İki tarafın yaşlı erkekleri, bu töreni oluşturan işlemlerin yerine getirilmesinden sorumluydu; gençlere ne yapacaklarını anlatır, acılı işkenceler ya da 'dayanıklılık sınavları' sırasında delikanlıyı gözetir, öykünme sanatlarını sergiler ve başka gösterileri yaparken onlara yol göstericilik ederlerdi. Sonunda genç yeni edindiği erkekliği kanıtlayan gerekli 'işaretler'i bedeninde taşıyarak ateşten gömleğin içinden çıkardı. Bu işaretler arasında en evrensel olanı sünnettir. Demek ki 'erginlenme' diye anılan geçiş töreni, başlangıçta, bir delikanlının çocukluktan yetişkinliğe geçişinin simgesi değildi. Bir 'hayvanlar' topluluğunun, insan olmalarınedeniyle öldürülme ya da yenme tehlikesinden uzak birer insan haline geçmelerini simgelemekteydi. Bazı bölgelerde tek bir insanoğlunun kurban edilmesi, bu geçişle yamyamlık arasında bir bağ bulunduğunu belirtmektedir.*"

Reed'in bu görüşü çok marjinal olmakla birlikte bir genel hatanın da tekrarıdır. Burada çocukluktan çıkış yerine hayvanlıktan çıkışın kutlandığının görülmesi ya da yamyamlık ile ilişkilendirilmesi, aslında birebir olmayan kaynaklara ve erginlenme sembolizminin yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır. Burada birebir olmayan kaynak derken On dokuzuncu yüzyıl antropologlarının taraflı aktarımları kastedilmektedir.

Özellikle, delikanlının erginlenmeden önce bir birey olmadan hayvan olarak sembolize edilmesi ve erginlenme sırasında bir hay-

van tarafından yenilme sembolizmleri, bu tür yanlış çıkarımlara neden olabilmektedir. Oysa erginlenme bütün kültürlerde tam olarak anlaşıldığında bu tür söylemler anlamsızlaşmaktadır.

Reed'in (1995) bir başka hatası da erginlenmenin kız çocuklarla ilgisinin olmadığı, sadece erkekleri ilgilendiren bir uygulama olduğudur. Bu kitap boyunca bu konuda çok yazıldığından bu tartışmaları tekrar yazmak anlamsızdır ama burada da Reed'in fazlasıyla eski nesil antropologların tesirinde kaldığını görmekteyiz.

Diamond (1998) ise konuya çok daha farklı bir açıdan, bağımlılıkları temel alarak, iyileşme sürecini inceleyerek, ancak erginlenmeden söz etmeden yaklaşır:

"*Erkekler iyileşme sürecinde ilerledikçe, bağımlılıklarıyla yüzleşmenin hayatlarında önemli bir dönüm noktası olduğunun farkına varırlar. Yapmaları gereken şey, ölüm fikrine ve eski hayatlarının kaybına alışmaktır. Hayatımızın bütün dönüm noktalarında olduğu gibi burada da sonuç yeni bir hayat biçiminin doğuşudur. İyileşme birçok insan için bütünlüğe giden tinsel bir yolculuktur.*

Başlama noktaları ile ilgili ritüelleri unutmuş bir toplumda, iyileşme, erkeklerin modern hapishanelerindeki ölü dalları kesmeleri ve savaşçılığın ilkel yoluna geri dönmelerini sağlar.[...] Bağımlılık nasıl kayıp benliğin hastalığıysa, iyileşme de eve dönüş olanağıdır."

Erginlenme, bir erkeğin erkek olmasındaki en önemli süreç olduğundan ve Tanrı ve efsanevi kahraman figürlerinin de bundan nasibini aldığını düşünürsek, bu konu üzerinde çok durulması gerekmektedir. Ancak bu cildin içeriği bakımından, antropolojik kaynaklarda çokça yer alan ve Kaynakça'mızda da görülen kaynaklarda varolan bu konuyu çok uzun tutmamak gerekmektedir.

Sonuç olarak bu mekanizmanın toplumsal yaşamdan silinmesinin, yetişkinliğe ulaşamamış erkek figürleri yarattığını söyleyebiliriz. Toplumumuzda eskinin silik bir anısı olan bu tür uygulamaları vardır.

Örneğin Musevilik ve İslam'da gördüğümüz sünnet, özellikle de kişinin penisindeki o olağanüstü değişim nedeniyle çok önemli bir geçiş törenidir. Eğer bu tören gerektiği gibi yapılırsa çok etkili

olacağı kesindir. Eğer sünnet tam ergenlik çağında bütün erkeklik sembolleri ile kutsal bir mekânda tören yapılarak (örneğin Eyüp Sultan'ı ziyaret ve dua) yapılırsa çok etkili olabilir. Bu bağlamda, sünnet hakkında söylenen olumsuzluklar ve özellikle de Tecimer'in (2006) aktardığı "cezalandırma" motifi çok da doğru değildir.

Ayrıca, askerlik, çeteler, hapishane gibi erkek erkeğe kurumların da erginlenme üzerine çok olumlu etkisi olduğu söylenemez. Aslında Moore ve Gillette (1991) tarafından "erkek çocuğun bodurlaştırılmış, sahte ve eğri büğrü bir erkeklik biçimine geçmesi" olarak tanımladığı bu süreçler, gerçekten de ergenlik geçişleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip değildir. Askerlik süreci de bilinçli kullanılabilirse belki bu bağlamda olumlu bir etkide bulunabilir ama şimdilik bu sadece uzak geleceğe ait bir umut gibi gözükmekte.

PAGANİZM VE KÜLTLER

Gök Kültleri

Gök ve Gök-Tanrı ile ilgili kültler, insanlığın en eski zamanlarına kadar dayanmaktadır.

İnsan, Gök ve Yeraltı arasındaki Orta Dünya'da yaşar. Gök, Yeraltı gibi ulaşılmaz olanı temsil etmektedir. Yeraltı her zaman gizemini koruduğu halde Gökyüzü'nin göreceli açıklığı, döngüsel yapısı ve "ulaşılamaz" tanrıların mekânı oluşu, her zaman onun kutsal yapısını korumuştur.

İnsanlar ilk varoluşlarından beri gökyüzünü incelemişler, onun döngüsel zaman üzerindeki etkisini belirlemişlerdir. Bu aynı zamanda Tanrısal bir düzenin de göstergesi olmuştur. Eliade (2003) da "*Gök, evrenin düzeninin arketipidir*" derken bunu belirtmiştir. Bu düzenli yapı aynı zamanda ritüellerin de zamanını belirlemiştir.

Öte yandan gökyüzünün, Toprak Ana'yı "dölleyici" özelliği de, tarım ile ilgili kültlere farklı bir motif olarak girmesine neden olmuştur.

Eliade (2003) bu konuda şöyle yazmaktadır:

"Göğün kendisini doğrudan doğruya bir aşkınlık, güç ve kutsallık olarak ortaya koyduğunu görmek için mitsel kıssalara bakmaya gerek yoktur. Yalnızca göğe bakmak bile ilkel insana dinsel duygular verir. [...] İlkel zihniyet için Doğa her zaman 'doğal' değildir. 'Göğe bakma' deneyiminin, bizim anlayamayacağımız bir biçimde, günlük yaşamında sürekli olarak mucizelerle karşılaşmaya açık olan ilkel insan açısından anlamı farklıdır. Göğ bakmak aydınlanmak demektir. Gök ilkel insana gerçekte nasılsa öyle görünür: sonsuz ve aşkın. Gök, insanın ve yaşam gücünün temsil edemediği 'bambaşka bir şeyi ' mükemmel bir biçimde temsil eder. Aşkınlığın simgesi sonsuz olmasından kaynaklanır. 'En yüksek' olmak, doğal olarak tanrılara özgü bir niteliktir. İnsanın ulaşamadığı yukarı bölgeler, yıldızlı gök, tanrılara özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklara sahiptir. Bu tür bölgelere tanrıların mekânlarıdır; bazı dinlere göreyse, buralar ölülerin ruhlarının gittiği yerlerdir. Yüksek, insanların ulaşamayacağı bir boyuttur; doğal olarak insanüstü güçlerin ve varlıkların sahip olduğu bir yerdir; tapınağın basamaklarını törensel olarak çıkan ya da göğe uzanan ayinsel bir merdivene tırmanan kişi artık insan değildir; ayrıcalıklı ölümlülerin öldükten sonra serbest kalan ruhları, göğe yükselirken insan olma durumunda sıyrılırlar."

Gök Tanrı, her zaman her şeyi görendir. Gözetleyen ve kollayandır. 'Her şeyi gören Tanrı', aslında Gök Tanrının kapsayıcılığının bir sonucudur ve bu yüzden başka formlarla da ifade olunur.

"Yüce Gök Tanrı, her yerde yerini başka dinsel biçimlere bırakmaktadır. Bu değişimin morfolojisi çeşitli olabilmektedir; ama değişimin anlamı kısman aynıdır: göksel varlıkların aşkınlığı ve edilgenliğinden daha devingen, etkili, kolay ulaşılabilir biçimlere geçiş. Bu noktada tanık olduğumuz, kutsal olanın 'aşamalı bir biçimde somut bir biçime indirgenmesi'dir; insan yaşamı ve onu çevreleyen kozmik ortam her zaman kutsallıkla yüklüdür. "(Eliade 2003)

Bu bağlamda Gök Tanrı, her yerde olabilen ve her şeyi gözet-

leyen bir tanrı olmakla beraber, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir Tanrı da olmuştur ve hatta ezoterik bir nitelik de kazanmıştır. Aynı şekilde Sümer yazıtlarında tanrı ideogramı olan Dingir'in, hem Tanrı hem de gök anlamına gelmesi –ki Tanrı sözcüğü için bu Türk kültüründe de böyledir– bu bağlantıyı göstermektedir. Moğol kültüründe de yemin edilirken göğü şahit göstermek, göğün her şeyi gören niteliğine bir atıftır.

"*Bu gök tanrılarının öncelikle yaratıcı ve her şeye kadir olmakla kalmayıp aynı zamanda her şeyi bilen, yüce bilgeliğe sahip varlıklar olma zorunlulukları onların bazı dinlerde neden soyut tanrısal figürlere ve evreni açıklamaya çalışan ya da mutlak gerçeği ifade etmek için kullanılan kişileştirilmiş kavramlara dönüştüklerini açıklamaktadır.*"(Eliade, 2003)

Gök Tanrı'nın "her şeyi bilen" ve "her şeyi gören" özelliği, onun zamanla başka tanrılarla karışmasına ya da, başka özellikler almasına neden olmuştur. Bu bağlamda, kendi özelliklerinden uzaklaşan bu Tanrı, farklı biçimlerde de sembolize edilmeye, hatta köken özelliklerini kaybetmeye başlamıştır.

"*Gök tanrılarının özelleşmesi onların temel özelliklerini tamamen değiştirmiştir.* [...] *Her tanrısal biçim gibi, tüm dinsel tezahürleri etraflarında toplamak ve tüm kozmik düzlemlere hükmetmek isteyen fırtına ve üreme tanrıları, kişiliklerine ve tapımlarına, ilk başta, göksel yapılarında bulunmayan özellikleri (özellikle de Ana Tanrıça ile yaptıkları evliliklerden dolayı) alırlar.* [...] *Ulu tanrıçalarla gerçekleştirdikleri sayısız evliliğe karşın özerkliklerini korumayı başaran yağmur ve bereket tanrıları hükümdarlık çizgisinde ilerleyebilen tanrılar olmuşlardır; asalarını, gök gürültülerini ve üreme güçlerini korumuşlar ve böylece evrensel düzenin garantörleri, kuralların bekçileri ve yasanın kişileşmiş halleri olmuşlardır. Zeus ve Jupiter bu türden tanrılardır. Elbette bu egemenlik figürleri, Yunan ve Roma zihniyetinin kurala ve yasaya özel düşkünlüğü sayesinde oldukça belirgin bir kişiliğe sahip olmuştur. Ama buna benzer rasyonalizasyon süreçleri ancak, kozmik ritimlerin dinsel ve mitolojik özellikler edinmesiyle bunların*

uyumlaştırılmalarıyla ve süreklilik kazanmalarıyla gerçekleşebilir."(Eliade, 2003)

Aynı şekilde, bazı Tanrıların, Gök Tanrı özelliklerinden dolayı Gök Tanrı "makamına" yükseltildikleri de olur.

Güneş Kültleri

Güneş, bilinen ilk zamanlardan beri bir tapınma nesnesi olmuştur. İlk insan için Güneş'in ışığı ve sıcaklığı her zaman önemli olmuş ve güneş, gerek tapınma nesnesi olarak, gerekse de sembolik anlatımlarda büyük yer tutmuştur.

İnsanın kendini ifade etmeye başladığı ilk zamanlardan beri Güneş ile ilgili çizimlere ve Güneş motiflerine Dünya'nın her yerinde rastlamaktayız. Hatta gökyüzünde hareket eden bu parlak daireden esinlenerek tam ve kusursuz daire şeklinde yapılan eşyalar ve Güneş tapım objeleri Dünya'nın her tarafında bulunmaktadır.

Hem ışık hem ısı kaynağı olarak güneş, Tanrı'nın en önemli sembollerinden biri de olmuş, güneş tapımları, bu sembolizme karışmıştır.

Güneş hem ışık hem ısı kaynağı olmasının yanı sıra, kaçınılmaz olarak bereket kültleri ile de alakalı olmuş ve çeşitli tapımlarda yer almıştır.

Birçok kültürlerde "eril" ya da "erkek" olarak sembolize edilen Güneş, bazı kültürlerde, magma olarak Dünya'nın rahminde yer aldığından (Singh, 1993) erkek olarak da sembolize edilmiştir.

Güneş aynı zamanda gökkubbede, göğün katları arasında en üst yeri aldığından, en önemli göksel obje olarak kabul edilmiş ve – rengi ve öneminden dolayı da– altın ile sembolize edilmiştir.

Güneş'in bir özelliği de, ışığının birçok yere girebilmesi ve bu bağlamda gökyüzünde "gözetleyen" olmasıdır.

Eski kültürlerde, bazı tanrıların zaman içinde Güneş ile özdeşleştirildiği ya da Güneş ile özdeşleştirilen Tanrı'nın farklı anlamlar kazandığı da olmuştur.

Eliade (2003) bunu şöyle anlatır:

"*Gök tanrılarının giderek daha fazla Güneş ile özdeşleştirilmesi*

süreci, başka bağlamlarda gök tanrılarının atmosfer-bereket tanrılarına dönüşmesi sonucunu getiren bir aşınma süreci ile örtüşür. Örneğin Hititlerde Gök Tanrı, tarihsel dönemin başlarında, Güneşle özdeşleştirilme sürecinin oldukça ileri bir aşamasındaydı ve kozmik-biyolojik hükümdarlıkla ilişkili olarak Kral-Tanrı-Hayat Ağacı formülüne uygun biçimde bitkisel öğeler donanmıştı. Bu görüngü, unutmayalım ki hükümdarlık gizeminin etkisindeki doğu belgelerinin çok iyi açıklayamadığı oldukça yaygın ve eski bir görüngüdür. Bu nedenle en eski ilkel kültür katmanlarında, Gök Tanrısı'nın niteliklerini Güneş Tanrısı'na devrettiğine ve Yüce Varlığın Güneş Tanrısı ile birleşmesine tanık olmaktayız."

Güneş, eski kültürlerde olduğu kadar modern paganizmde de Tanrı'nın doğum-ölüm-yeniden doğum döngüsünün bir simgesidir. Aynı şekilde erginlenme ritüellerinde de adayın yeniden doğumunun Güneş kültlerine ait sembollerle gösterildiği olmuştur.

Güneş geceleri "yeraltında" seyahat ettiğinden, bazı kültürlerde ölüye yeraltında refakat eden olarak da gösterilmiştir.

Eliade (2003), güneş kültünün gelişim sürecini İmparatorluklar ile de ilişkilendirmektedir:

"*Güneşin, krallar, kahramanlar ve imparatorlar sayesinde 'tarihin ilerlediği' yerlerde hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz. [...] Güneş teolojisinin üstün sınıflarla, yani hükümdarlarla, erginlerle, kahramanlarla ya da düşünürlerle yakın ilişkisinin altını çizmek gereklidir.*"

Ay Kültleri

Ay'ın büyüyen ve küçülen yapısı, ilk zamanlardan beri sembolik anlatımlar için çok önemli olmuştur.

Ay, Güneş gibi her zaman aynı biçimini korumayan döngüselliği ile de insanların ilgisini çekmiştir. Bu bağlamda, Ay takviminin günümüzde dahi kullanılması Ay'ın bu farklı döngüselliğinin sonucudur.

Ay'ın yenilenmesi ise, "Dünya'nın devamlılığına" ilişkin bir gösterge olduğu için, birçok kültürde Yeni Ay kutlanırdı. Günü-

müzde Yeni Ay çıkınca hâlâ söylenen

"Ay gördüm Allah
Âmentü billâh
Aylar mubârek olsun
Elhamdülillâh."

şeklindeki dua da –ya da benzerleri– eskiden kalma bu inancın İslam'a uyarlanmış şeklidir.

Ay döngülerinin sembolik anlamını Eliade (2003) şöyle anlatır:

"Sürekli olarak ilk biçime dönmek, bu sonsuz döngüsellik, ayın, yaşamın ritimlerini mükemmel bir biçimde temsil eden bir gök cismi olmasına neden olmuştur. Sürekli oluşum yasasıyla yönlendirilen tüm kozmik düzlemleri –sular, yağmur, bereket– denetlemesi şaşırtıcı değildir. Ayın evreleri, ancak çok sonra keşfedilecek astronomik zamandan ayrı bir zaman kavramının oluşmasına neden olur. [...] *Ay'ın evreleri aracılığıyla ölçülen ve kontrol edilen zaman 'canlı' bir zamandır. Sürekli biyokozmik bir görüngüye – yağmur ya da bataklıklar, tohumlar ya da âdet dönemlerine- gönderme yapar. Çeşitli 'kozmik düzlemlerdeki' bir dizi görüngü Ay ritminin etkisi altında ya da bu ritme göre birbiriyle iletişim içine girer. Ay'ın 'erdemlerini' kabul eden 'ilkel zihniyet' bu görüngüler arasında belli bir yakınlık ilişkisi kurar ya da bunları birbirine eşdeğer kılar. Örneğin en eski zamanlardan, özellikle de Neolitik çağdan beri, tarımın keşfiyle birlikte, Ay, su, yağmur, kadınların ve hayvanların doğurganlığı, bitkiler, ölümden sonra insanın kaderi ve erginlenme törenleri aynı simgelerle birbirlerine bağlanırlar. Ay'ın ritimlerinin etkisiyle yapılan bazı sentezler, birbirinden farklı gerçeklikleri birbiriyle örtüştürür ve birleştirirler; 'ilkel' insan, gök cisminin dönemsel değişim yasasını içgüdüsel olarak fark etmemiş olsaydı, bunların yapısal koşutlukları ya da işlevsel benzerlikleri keşfedilemezdi."*

İlkel insanın Ay hakkındaki algıları tabii ki sadece bundan ibaret değildir.

Aslında Ay, gecenin gizemini aydınlatırken gizemini daha da artırmaktadır. Bu bağlamda Ay, gecenin gizemi içinde olanları açığa çıkartırken, Güneş gibi de aydınlatmadığı için, hayal gücünü zorlayarak, farklı bir gizem daha katmaktadır. Bu şekli ile Güneş'in oldukça görünür kıldığı "bilinç" karşısında Ay, gizemli ve daha az "görünür" şekli ile "bilinçaltı" olmak zorunda kalmıştır.

Aynı şekilde Güneş "altın" olurken Ay'a da "gümüş" olmak kalmıştır.

Ay'ın bir diğer özelliği de dölleyici ve bereket getirici oluşudur.

Ay'ın dölleme özelliği, özellikle Arap kültüründe vardır. Buna göre "erkek" olan Ay, geceyi dölleyerek, günün olmasını sağlar. (Eski Türklerde de Ay "erkek" olarak görülürdü, hatta Ay Tanrı'dan yardım istenirdi; bugün hâlâ "Ay Dede" denmesi o dönemlerden kalmaktadır.) Aynı özellik Arap kültüründe Venüs için de geçerlidir. Anadolu'nun en eski Ay Tanrılarından olan Men ve Mezopotamya kökenli Sin de en önemli Ay Tanrılarındandır. Ancak Ay'ı "dişi" olarak gören kültürlerde, Ay'ın bereket getirici özelliği vardır.

Bazı tarot destelerinde de görülebileceği gibi, gece çiy yağması Ay'dan dolayı olarak görülmektedir. Bu da Ay'ın bereket özelliği ile alakalıdır. Anadolu'da hâlâ bazı yerlerde Ay, yeni Ay olmadan tohum ekilmez ya da tarla biçilmez.

Ay'ın bu özelliği –belki de "büyüyebilme" özelliği– aynı zamanda, Ay'ın bitkilerin büyümesi üzerinde de etkili olduğunu düşündürtmüştür.

Qualls-Corbett (2001) bunu şöyle anlatmaktadır:

"Aşk tanrıçası bir Ay Tanrıçasıydı. Antik çağlarda, Ay Tanrıçası'na tapılan bazı yerlerde iklim kurak ve toprak çoraktı. İnsanlar kavurucu, kör edici Güneş'in toprağı kurutup, yeşil filizlerin büyümesini önlediğini gördükçe, yumuşak, gölgeli aydınlığıyla yaşam ve bolluğu sunanın Ay olduğuna inanıyorlardı. Ay ile Ay Tanrıçası, bereket veren güçlerdi. Bu yüzden Tanrıça başlığına hilal takıyordu; tıpkı İsis'in sık sık hilal biçimli inek boynuzları ile betimlenmesi ve bu yüzden insani iyilik sütünün kaynağı olan inek ile bütünleştirilmesi gibi. Ay Tanrıçası'na adanmış özel dinsel şenlik-

lerde, hilal biçimli küçük kekler kullanılırdı."

Ay ile kadın arasındaki ilişki ilk dönemlerden beri tartışılmıştır. Belki de kadının regl dönemi ile Ay'ın döngüleri arasındaki ilişki, Ay ile ilgili kültler için belirleyici olmuştur. Özellikle bu şekilde Ay ve hamilelik arasında ilişki kurulmuş, buna bağlı inançlar gelişmiştir.

Kadınlık ile Ay arasında kurulan ilişki, çağdaş psikolojinin de ilgi alanındadır.

Harding (1955), Jung'cu bir bakış açısıyla Ay ve kadınlık arasında çok önemli bağlar bulunduğunu ortaya koymuştur.

Aynı şekilde Ay Tanrıçası da, günümüz kadınını anlamak için ipuçlarını barındırmaktadır.

Ay'ın sembolizmine bağlı olarak olarak Ay tanrıçası, bereket ve bolluk sembolü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ay, aynı zamanda Doğa'nın yıkıcı kuvvetlerini de temsil eder. (Harding 1955). Bu belki de ünlü Ay Tanrıçası Hekate'nin geçirdiği evrimi açıklamaktadır.

Harding (1955) bunu şöyle açıklar:

"Ay Tanrıçası'na tapanlar için burada bir zıtlık yoktur. Ay Tanrıçası da Ay gibidir, Güneş gibi değildir. Doğası gereği o da ikili özellik gösterir. O da Ay gibi evreler yaşar ve bu evrelere bağlı özellikler gösterir. Üst Dünya'da iken, yani Dolunay iken, iyi, merhametli ve müşfiktir. Öteki döngüde ise, Ay'ın Karanlık olduğu zaman (Yeni Ay), acımasız, yıkıcı ve kötüdür."

Ay ve kadınlık arasında var olan ilişkide, kadının özellikleri bununla özdeşleştirilir. Bu konuda Qualls-Corbett (2001) şöyle yazar:

"Ay Tanrıçası'nı tanıyan kadın, kendi Ay evrelerinin bilincindedir. Bedeninin döngüsel ritimlerinin farkındadır ve sezgisel olarak, değişen enerji ya da ruh hallerinin gelgitleriyle hareket eder. Ay'ın döngüsünü yansılayan âdet kanaması, onun doğurganlığının, hem fiziksel hem de psikolojik yaratıcı yeteneklerini doğrulamasıdır. Kendi aysal doğasını tanır. Parlak ve aydınlatıcı olduğunu bildiği zamanlar, yeniden büyümeyi beslediğini bildiği zamanlar

vardır. Karanlık evrede, siyah, korkutucu, cadı benzeri yönünü farkına varır ve bu güçlü enerjiyi, yıkıcı olmayan yollarla boşaltmaya muktedirdir. Işıltılı dışa dönme zamanlarının yanı sıra, inzivaya çekilme ve içe dönme dönemlerine olan ihtiyacı da anlar. Kendine özgü benzersiz ritimleriyle uyum içinde bulunan kadın için, her ikisi de rahat konumlardır."

Ay sembolleri olarak en sık kullanılan sembollerden biri de, konik ya da sütun biçimli taştır. Hatta Ay'ın ağaçla da ilişkilendirildiği olmuştur (özellikle Mısır ve Asur'da). Bu tür sembollerin kült objesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bazen meteorların da Ay ile ilgili olarak kült objesi olduklarına rastlanmıştır. Dişilik sembolleri olan kazan ya da kupanın da Ay ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Ay'ın yatay hilal şekli, aynı zamanda boğanın boynuzları olarak görülmekte ve bir tür sembol olarak kullanılmaktadır.

Kayalar

Kayalar ve taşlar, en basit anlamı ile Ana Tanrıça'nın tezahürleridir. Bunlar yaradılışın işaretleri olduğu gibi, aynı zamanda Tanrıça'nın hiçbir zaman yok olmayan parçaları, kemikleridir. O nedenle kayalıkların olduğu yerler bir pagan için her zaman bir ritüel yeri, Tanrıça'nın anılacağı bir yerdir. Kayalar aynı zamanda "yaşayan" Dünya'nın, Gaia'nın enerjisini de hissedeceğimiz yerlerdir.

Kayalıklar, taşları, kayaları elleyerek, onların şekillerine bakarak, onları "duyumsayarak" geçmişin bütün bilgeliğini gözlemleyebileceğimiz yerlerdir. O nedenle kayalıklarda yapılacak ritüeller büyük önem taşımaktadır. Özellikle ülkemizde bu tür oluşumlara sıklıkla rastlanmaktadır ve bunların büyük bir kısmında eski uygarlıklardan kalma izler görülebilmektedir.

Bugün yeni yeni gözlemlenmeye başlanan ve eskilerin "tellürik" olarak adlandırdıkları enerjiler, eski insanlar için en önemli kült merkezlerinin varlığını ve birbirleri ile olan ilişkilerini belirliyorlardı. Buralardaki enerjiler aynı zamanda farklı görüntülerin

de görülmesine neden oluyorlardı. Örnek olarak bu satırların yazarı, Gebze Ballıkayalar civarındaki menhirlerin yakınlarında, civar sakinlerinin sürekli "hayalet" gördüklerini anlattıklarına tanık olmuştur. Ya da Yozgat civarındaki dik kayalarda iyonizasyona bağlı "nur inmesi" olayları da bu kayaların yapısı ile alakalıdır. Kayaların ışık çıkartmalarına en güzel örnek, deprem öncesi sürtünmeden dolayı oraya çıkan ateş toplarıdır.

Bugün Dünya'nın pek çok yerinde var olan Menhir ya da Dolmen türü dikilitaşlar, bu tür enerjilerin Kadim Bilgi çerçevesinde sistematikleştirilmesine bir örnektir.

Bu kayalar aynı zamanda birer fallus sembolü olarak da görüldükleri için aynı zamanda verimlilik kültleri ile de bağlantılı olmuşlar hatta içi oyuk ya da delik kayalar, doğurganlık ile ilgili inanışlarla ilişkilendirilmişlerdir.

Ayrıca ülkemizde sıkça rastlanan büyük gri/mavi kaya oluşumları da (özellikle Trakya-Adapazarı-Bilecik hattında ve Frigya'da), en eski kült yerlerini ve kutsal kayaları barındırır. Bu tür kayaları, üzerlerindeki işaretlerden fark etmek olasıdır.

Dağlar

En eski zamanlardan beri dağlar tanrı/tanrıçaların yaşadığı yerler olarak görülmüş ve buralarda altarlar yapılmıştır. Birçok inanç sisteminde, tanrıların dağlarda gözüktüğüne dair motifler vardır. Bu dağlardan en ünlüsü kuşkusuz Olympos'tur ama Orta Avrupa'da Hörselberg ya da Mont Blanc gibi dağlar da bu şekilde kutsal dağ sayılmıştır. Cezayir'de günümüzde bile Bejaia kentinde, oranın en yüksek dağı olan Gouraya'ya hâlâ dua edilmektedir, medet umulmaktadır ve bu dağ "*Ycmme Gouraya*", Gouraya Anne, diye adlandırılmaktadır. Bu bağlamda, dağların en yüksek tepelerinin Ana Tanrıça için kutsal olduğunu da söylemek gerekmektedir. Anadolu'daki Dyndimion gibi.

Dağları kutsal yapan bir başka öğe de, dağların köklerini yerden, Ana Tanrıça'dan alarak göklere ulaşmalarıdır. Bu anlamıyla dağlar, hem gökle yer arasında bir haberci gibidir hem de gök kubbeyi tutan direklerdir.

Dağların Gök Tanrı ile olan ilişkisini ve kutsallığını Eliade (2003) şöyle ortaya koymaktadır:

"Dağ, göğe yakındır ve bu nedenle çift yönlü bir kutsallığa sahiptir; bir yanda aşkın mekânın simgesini paylaşır ("yüksek", "dikey", "yüce" vb.), öte yandan atmosfer hiyerofanilerinin kendilerini gösterdikleri en uygun yerdir ve bu nedenle tanrıların evidir. [...] Dağların taşıdığı dinsel ve simgesel değerler çok fazladır. Dağ genelde gökle yerin birleştiği yer olarak kabul edilir; böylece bir "merkeze" dönüşür; Dünya'nın ekseninin geçtiği bölgedir, farklı kozmik alanlar arasında yolculuk yapılabilecek bir yerdir. "

Dağlar aynı zamanda yerdeki havadan farklı bir havası olduğu için de kutsal sayılmışlardır. Örneğin yaz aylarında bile üzerinden kar kalkmayan dağlar hep kutsal ya da "gizemli" kabul edilmişlerdir.

Bu nedenle bir pagan, her zaman gittiği yerdeki dağın kutsallığına saygı göstermeli ve bu dağı referans alarak oraların kutsal inançları hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Dağın ulu görüntüsü de sembolik çalışmalar için oldukça elverişlidir. Aynı zamanda dağların vizyon görmeye en olanaklı yerlerden olduğunu da unutmamak gerekir.

Ağaçlar

Ağaçlar, en eski zamanlardan beri kutsal kabul edilmişlerdir. Köklerini toprağın içlerine kadar götürebilen ama aynı anda da dallarıyla gökyüzüne ulaşabilen bu form insanların dikkatini çekmiş, ağaçları yeryüzü ile gökyüzü arasında bir bağlantı olarak görmelerine neden olmuştur. Suyun topraktan gökyüzünde devri açısından da böyle olan bu durum, ağacın aracılık sıfatını kazanmasına da neden olmuştur.

Yaşayan inançlarda yaşlı ağaçların "bilgeliği" söz konusudur. Yaşlı ağaçların zaman tanıklık etmesi de bunu kuvvetlendirir. Ayrıca eski inanışlarda ağaçların şifa gücünden de söz edilir.

Ağaçlar bulundukları mekânın özellikleri ile direk alakalı olduklarından, Anima Loci ile de ilişkilendirilmişlerdir. Bu bağlamda bir mekânın ağaç yapısı, o mekân hakkında bilgi vermektedir.

Ağaçlara çaput, bez vs bağlama geleneği de çok eski zamanlardan gelmektedir.

Eski zamanlarda, daha önce gördüğümüz gibi Ay-Ağaç ilişkisi olmuştur ve Noel ağacı örneğinde gördüğümüz gibi ağaçlar ay figürleri ile süslenirdi.

Bugün hâlâ Dünya'nın pek çok yerinde kutsal ağaçlar vardır.

Ormanlar

Ağaçların kutsal olduğu kadar ormanlar ve ağaçlıklar da kutsaldır. Sembolik olarak vahşi ormanlar, bizim vahşi kalan yanlarımızı, ya da farklı bir deyişle Doğa'ya daha dönük yanlarımızı temsil eder. Bu bağlamda biraz ruhsal rahatlık kazanmak için de, bazen ormanlara gitmekte fayda vardır.

En eski çağlardan beri kutsal ormanlar ya da koruluklar var olmuştur. İngiltere'deki kutsal ormanlardan İstanbul'daki kutsal ormanlara kadar Dünya'nın birçok yerinde kutsal ormanlar vardır. Hatta Robin Hood masalı da bu tür kutsal ormanlardan birinde geçmektedir. Duridlerin kutsal korulukları, Artemis'in kutsal korulukları, Mezopotamya efsanelerindeki kutsal ağaçlıklar aslında hep aynı tapımın bizlere kalan halidir.

Artık ormanlar hakkındaki bu kutsallığımızı kaybettiğimizden, onları umarsızca tahrip ediyoruz. Örneğin İstanbul'un etrafındaki kutsal ağaçlar her gün daha da yok olmakta ve bu sessiz katliam kaygısızca seyredilmekte.

Su Kültleri

Eski İyon filozofunun "her şeyin kaynağı sudur" demesinden, Hint kaynaklarında "su, sen her şeyin, tüm varoluşun kaynağısın" denmesine kadar, en eski çağlardan günümüze su çok önemli olmuştur.

Su, insanın suya olan ihtiyacını karşıladığı gibi, hem temizlik, hem tarım –bolluk bereket– hem de diğer bütün canlılar için gereklidir. Bu nedenle suyun kutsallığı insanın varoluşuna kadar uzanır.

Eliade (2003) konuya daha geniş bir çerçeveden bakmaktadır:

"*Potansiyel günü ve ayrışmamışlığın ilkesi, her türlü kozmik*

tezahürün temeli, bütün tohumların taşıyıcısı olan su, bütün biçimlerin kaynaklandığı ve bir felaket ya da kendi gerilemeleri sonucunda dönecekleri ilk özü simgeler. Başlangıçta ve her tür kozmik döngünün sonunda su vardır ve her zaman var olacaktır. Ama hiçbir zaman tek başına var olamaz; çünkü parçalanmaz bütünlüğünde tüm biçimleri potansiyel olarak barındıran bir hayat kaynağıdır. Ne tür bir kültürel örüntü söz konusu olursa olsun su, kozmogonide, mitlerde, ritüellerde, ikonografide her zaman aynı işlevi görür; her biçimin öncülü her yaratının desteğidir. Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaradılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybedişidir ve varoluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder, çünkü eriyip giden daha sonra 'yeniden doğacaktır'; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir. Erginlenme ritüellerinde su, bir 'yeniden doğum' bahşeder; büyüsel ritüellerle iyileştirir, cenaze törenlerinde ölümden sonra doğumu garantiler. Bütün potansiyel güçleri kendinde toplayan su (hayat suyu) yaşamın simgesidir. Tohumlar açısından zengin olan su, toprağı, hayvanları ve kadınları döller."

Su kaynakları da, en eski zamanlardan beri kutsal olmuşlardır. Hem su sağlamak gibi pratik bir amaca hizmet ettiklerinden hem de Tanrıça'nın armağanı olarak kutsallaştırıldıklarından, bu su kaynakları etrafında kültler oluşmuştur. Bu kültlere birçok kültürde rastlarız.

Özellikle kaynaklar, Kelt toplumlarında sunak yerleri olmuştur. Aynı şekilde kuyular da önemli kült merkezleri olmuştur. "Dilek kuyusu" deyimi bu dönemlerden kalmıştır. Hâlâ suya para atmak, bu geleneğin bir devamıdır.

Tektanrıcı dinlerin gelişi bunu engellememiş, Hıristiyanlıkta Ayazmalar, Batı'daki kiliselerdeki kutsal sular, İslam'da Zemzem kuyusu gibi bu inançların devamı gelmiştir.

Bir pagan için de su kaynaklarının çok önemli olması gerek-

mektedir. Su kaynakları, Ana Tanrıça'nın bereketinin Yeryüzü'ne çıktığı yerdir aynı zamanda. Bir pagan bir kuyu kazarak da bu suyun çıkmasına katkıda bulunabilir. Pennick'in (1996) çok isabetle belirttiği gibi musluktan akan su, birçok işlemeden geçtiği için artık doğal olma özelliğini kaybetmiştir. Bir pagan bunu kullanarak ancak tüketici olur. Ancak bir su kaynağını ortaya çıkartmak ve kullanmak, bunu doğaya kazandırdığı için üretici bir eylemdir. Bu aynı zamanda paganın, o suyun kaynağı ile kurduğu iletişim anlamına da gelmektedir.

Pagan, ziyaret ettiği su kaynağına aynı zamanda sunuda da bulunmalıdır. Bu bir bozuk para olabildiği gibi küçük bir biblo, heykel, ağaca bağlanan bir çaput, anahtar vs de olabilir. Bu, maddi olarak oraya duyulan saygının bir göstergesi ve atalarımızın yaptığının bir tekrarıdır.

Bir de içlerinde balık bulunabilen su kaynakları vardır. Sembolik olarak bu sulardaki balığın, bilinçdışı ile bilinç arasında bir bağlantı kurabildiği, görünmeyenden geldiği için buraların "aydınlanma"sı ile alakası vardır. En eski zamanlardan beri buralar kutsal ilan edilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse, daha geçen yıllara kadar İstanbul, Çengelköy'de bulunan Ayios Pandelemion Ayazması'nda nereden geldiği belli olmayan su kaynağında balık görülebiliyordu. Oradakilerin söylediğine göre balık göründüğünde dilekler kabul olurmuş. İçsel sıkıntı anlarında, bilinçdışı ile ilgili huzursuzluklarda bu tür yerlere gitmenin ve bu sembolizmden faydalanmanın çok olumlu olacağı söylenebilir. Tabii balığın bir anda gözükmesi bilinçdışının açıldığının da sembolik bir ifadesi olabilir, tabii ki tam tersi de doğru.

Mağaralar

Yeraltına giriş noktaları olarak görünen mağaralar da eskiden beri kutsal sayılmışlardır. Yunan mitolojisinde Tanrıların mağarada doğumundan, Hz. Muhammed'in kapandığı ve saklandığı mağaralara kadar birçok kutsal mağara vardır.

Mağaralar aynı zamanda yeraltının "nefes aldığı" yerler olarak da kabul edilmişlerdir.

Sembolik olarak düşünürsek mağaraya girmek, aslında bilinçdışına bir yolculuktur. Orada aldığımız hava, Dünya'nın nefesi olup bilinçdışının sınırlarına girdiğimizi gösterir. Bu tür bir yolculuk, ölümden sonra yeniden doğma ya da Ana Tanrıça'nın rahminden çıkma gibi çok büyük bir değişimin de göstergesidir. Eski mitoslarda bu motifi bu şekilde yorumlamak olanaklıdır. Aynı şekilde mağaraya girip çıktıktan sonra yeni beceriler kazanmak da bu şekilde yorumlanabilir.

Ateş ve Ocak Kültleri

Ateşin, insanların gerek ısınma, gerek aydınlatma, gerekse pişirme gibi ihtiyaçlarını karşılaması, onu her zaman önemli yapmıştı. Çok iyi bilinen Prometeus efsanesi de, ateşin "kutsallaştırılması" hakkındaki en önemli mitlerden biridir.

Özellikle etin pişirilerek yenmesi çok önemli olmuş ve bu, kurban kültü ile birleşerek "kurbanın pişirilerek sunulması" adetini de getirmiştir.

Ateşin, ısıtması, aydınlatması ve vahşi hayvanlardan koruması gibi özellikleri de onun kutsallaştırılmasına ve kültlerin oluşmasına neden olmuştur.

Ateşin arındırma ve temizleme özelliği de kültlerde karşımıza çıkmaktadır. Uhri (2003), Girit'teki kültü anlatır:

"*Doğrudan bir ocak veya ateş kültüne rastlanmamakla birlikte, ateşin arındırıcı ve kutsal bir güç taşıdığı inancının varolduğu düşünülen bir başka uygarlık ise Girit Adası'ndaki Minos Uygarlığıdır. Minos kültüründe özellikle İlk Saraylar Çağı olarak adlandırılan dönemde, yaz ve kış gündönümleri sırasında, kutsal dağ doruklarında büyük ateşler yakma geleneği bulunmaktadır. Bu ateşlerin içinde, pişmiş topraktan yapılmış ve kadın ve erkek figürleri ile kollar ve bacaklar gibi vücut organlarından oluşan çeşitli adak eşyaları atılmaktaydı.*"

Ateşin arındırma ile ilgili özelliğinin ölü gömme kütleri ile birleşerek ölü yakma adetine dönüştüğünü de söyleyebiliriz.

Ateş aynı zamanda Güneş'in Dünya üzerindeki tezahürü de ol-

duğundan, yılın belli zamanlarında, Güneş ile ilgili kültlerde ateş yakmak da sık yapılan bir eylem olmuştur.

Bunun dışında ateş kültünün başka kültlerle karıştığı da olmaktadır. Uhri (2003), bununla ilgili ilginç bir örnek verir:

"*Diana'nın, İtalya'daki Aricia Diana'sı olarak anıldığı tapınağındaki törenlerde ateşin çok önemli rol oynadığı görülmekte ve burada yapılan Diana şenlikleri süresince, Aricia Korusu çok sayıda meşalelerle aydınlatılmaktaydı. O gün baştan aşağı bütün İtalya'da her evin ocağında kutsal törenler de yapılırdı. Ayrıca, Aricia Diana'sının taşıdığı Vest unvanı, tapınağında devamlı kutsal ateş yakıldığının da bir işaretidir.*"

Ateş her zaman kolay elde edilemediği için, onu korumak ve beslemek de gerekiyordu. Bu nedenle ocaklar yapıldı. Böylece ateş kültünün yanında, ocak kültleri de varolmaya başladı.

Eski Anadolu"da bu kültlerin izlerini görmekteyiz. Özellikle tapınak olarak kullanılan binalardaki ocakların kült maksatlı olduğu düşünülmektedir.

Ocak kültü eski Yunan ve Roma'da doğrudan karşımıza çıkmaktadır. Yunan mitolojisinde Hestia, Roma mitolojisinde de Vesta ve ona bağlı ateşin koruyucusu rahibeler, Vestal'ler, ocak kültünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Türk kültüründe de, "Od", ateş sözcüğünden Ocak çok önemlidir. Günümüze kadar gelen "ocağını söndürmek", "ocağına incir ağacı dikmek", "ocağın tütmesi" gibi deyimler; ocak sözcüğünün "yuva, "ev" anlamında kullanıldığı, "aile ocağı", "asker ocağı" gibi tamlamalar bunu göstermektedir. Uhri (2003), eski Türk törelerinden örnek verir:

"*Eski Türk törelerine göre, yuvanın simgesi ve ailenin sürekliliğinin güvencesi olan ateşin cinsiyetinin erkek olduğuna ve evin küçük oğlunun babasının evinde otururak baba ocağını devam ettirdiğine inanılmaktadır. Bunun için de en küçük çocuklar 'Od-Tigin' yani 'Ateş veya Ocak Beyi, Prensi' denir ve bunlar töreye göre, hükümdar olamazlardı; fakat babalarının mal ve serveti onlara düşerdi.*"

Ateş ve Ocak kültlerinin Şamanizm'de ne kadar önemli olduğu ise, Şamanizm ile ilgili kitabımızda görülecektir.

Eşyalar ve İdoller

Günümüzde evimizin içi, her biri aklımıza gelemeyecek kadar çok ve tanımlayamayacağımız eşyalarla dolu. Bir çay içerken bardağa ne kadar dikkat ediyoruz ya da yazdığımız kaleme, kullandığımız çakmağa. Zaten birçok eşyanın bizim için bir değeri yok. Kullanıp atıyoruz. Belki anısı olan birkaç eşya ya da kendimize göre bir özellik atfettiğimiz eşyalar bizim için önemli olabiliyor. Zaten toplu üretimden çıkmış eşyaların kökeni hakkında ne bilebiliyoruz ki. Çoğu zaman üretildiği ülkeyi bile bilemiyoruz. Sonunda her şey değerini yitiriyor, kullanılıyor, tükeniyor, çöp oluyor ve gidiyor.

Oysa eski insan için bu böyle değildi. Onun için her eşyanın kökeni belli idi, hatta bazılarının adı vardı. Bu eşyalar, aletler Tanrıça'nın bir armağanı idi ve bunlarla yaptığı eylem, hem kendi gücü ve iradesi ile hem de eşyanın içindeki güç ile oluyordu.

Bir pagan için de bu böyle olmalıdır. Her eşya Doğa'nın bir armağanıdır. Her birinin kıymetini bilmek gerekmektedir. Kıymet bilmemek, hızla tüketmek aynı zamanda Doğa'yı da tüketmektir. Eşya ne olursa olsun, ömrünü tamamlamadan atmak, savurganca kullanmak aslında bizim Doğa'yı tüketme hızımızı göstermektedir.

PAGANİZM VE TEKTANRILI DİNLER

Paganizm, defalarca üzerinde durulduğu gibi, günümüzde kullanıldığı anlamı ile bir din değildir. Bir inançlar ve pratikler bütünüdür. Bu bağlamda onu din tanımı altında görmek yanlıştır.

Din kavramı aslında çok daha farklı bir inanç sistemini anlatmaktadır. Türk Dil Kurumu din kavramını şöyle tanımlar:

"1. *din b.* Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet: *Her dinin mabetleri bütün müminlere açıktır.* -H. C. Yalçın. 2. *din b.* Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve sem-

boller biçiminde toplayan, sağlayan düzen: *Yazık ki bu sanat ve din bahsinde bana arkadaşlık edecek kültürde değil.* -R. H. Karay. 3. *mec.* İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült."

Bu tanımlarda ortaya çıkan en önemli husus toplumsal kurum ve düzen ile alakalı olmasıdır; aynı şekilde Lâtince din anlamına gelen *religio* da *legere* kökünden gelir ve "bağlayıcı" olma özelliği taşır. Oysa pagan inançlar bir toplumsal kurum ya da toplumsal bağlamda bağlayıcılığı olan inançlar değildir, insanın bir birey olarak Doğa'da varlığına ve uyumlanmasına aittirler.

Eski inançların birer din olarak görülmesi aslında on dokuzuncu Yüzyıl'a kadar gelen yanlış ve anakronik bir görüşün sonucudur. Özellikle on dokuzuncu yüzyıl araştırmacıları ilk inançları ve hatta o zamanki "ilkel" kabile inançlarını kendi bağlamları çerçevesinde değerlendirmeyip, kendi dini görüşleri açısından ve bazı sembolleri bütünden ayırarak incelemişler ve bunarlı "din" sınıfına koymuşlardır.

İlkel varsayılan kabileler üzerine yapılan bu incelemeler hakkında Evans-Pritchard (1998) çok isabetli bir eleştiri yapmaktadır:

"*İlkel din üzerine kuramları olan antropologlardan hiçbiri, ilkel bir topluluğa asla yaklaşmadan etkili oldular; bu olay, bir kimyacının bir laboratuara hiç adım atmamasına benziyordu. Bu antropologlar, kâşiflerin, din yayıncılarının, yöneticilerin ve tüccarların verdiği raporlara güvenmek zorunda kalıyorlardı.* [...] *Böylece bilginler, dünyanın dört bucağından küçük fırsatlarla edindikleri bilgilere göre çalışıyorlar ve Altın Dal, Gizemli Gül gibi ilginç adlar taşıyan kitaplar yayınlıyorlardı. Bu kitaplar üretilmiş imgeleri ya da daha doğrusu ilkel insan aklının bir karikatürünü temsil ediyordu: Çocuksu, boş inançlara dayalı, düşüncelerinde tutarlı olamayan ya da eleştirel yargılama yeteneğinde bulunmayan. Olguların kullanılmasında bu ayırt etme eksikliği bu dönemin tüm yazarlarında bulunur.*"

Bu dönemi etkileyen Edward B. Tylor (1832-1917) gibi etnologlar da "dinsel" düşüncenin gelişimini animizm, natürizm, manizm, fetişizm, çoktanrıcılık ve tektanrıcılık olarak tarihsel çizgiye

oturtmuşlardır. Kökten yanlış olan bu sınıflandırma ne yazık ki on dokuzuncu ve yirminci yüzyılları etkilemiş, tektanrıcı anakronik görüşleri desteklemiştir.

Yine yanlış bir görüş de totemizmdir. Örnek (1988) totemizmi söyle tanımlar:

"*Genellikle totemizmden, bir grubun ya da bir klanın, bir hayvan, bir bitki türüne ya da bir nesneye mistik, majik ve akrabalık duyguları ile bağlanışı; bu bağlanıştan doğan görevler, kaçınmalar, ritler ve törenler anlaşılmaktadır.*"

Oysa daha sonra anlaşıldığı üzere totem diye anılan nesneler ya da canlılar sembolik anlam içermekte ve Batılının anakronik bakış açısının ötesinde kutsala karşı farklı bir yaklaşım sergilemektedirler. Ayrıca bu tür araştırmacılar bunu klan adetleri ile karıştırmakta ve bazı adet ve törelere inanç boyutu katmaktadırlar.

Bu tür araştırmacıların yaklaşımlarının yanlış bir örneği de bu inançları "ilkel" olarak sınıflandırmaktır.

Bunu daha iyi açıklamak gerekirse, bu tür kuramlardan etkilenen ve döneminin birçok bilim adamının savunduğu görüşleri savunan Örnek (1988) "ilkel" tanımı için şunları diyebilmektedir:

"*Bir topluluğu ya da halkı ilkel olarak niteleyen başlıca özellikler şunlardır:*

a. Doğaya sıkı sıkı bağlılık

b. Doğaya egemen olmak için kullanılan araç-gereçlerin ve tekniğin yetersizliği

c. Yazının bilinmemesi

d. Terbiye ve eğitimde geleneğin önemli rol oynaması

e. Politik örgütlenmenin akrabalığa dayanması

f. Kolektif düşünce tarzı"

Oysa bu sayılanların büyük bölümü paganizmi kadim bilgelik yapan esaslardır. Örneğin, Doğa'ya bağlılık insan ontolojisinde olduğu gibi aynı zamanda Doğa'ya egemen olmak değil onunla uyum içinde yaşamak esastır.

Tarihin ileri evrelerinde paganizmin topluluğun ya da devletin

"resmi dini" olması Roma'da tam olarak tanımlanan "bağlayıcı" özelliğini de birlikte getirmiştir; oysa devlet dini kavramı paganizmin sınırları dışında pagan inançlarından yararlanarak ortaya konan bir inanç sistemidir.

Aynı şekilde Yahudilik de Tek Tanrı inancı ile –ki İbrani paganizmini ele alacağımız kitabımızda bunun aslında çoktanrıcılığın başka bir şekli olduğunu göstereceğiz– inançları tek bir topluluğa mal etmiş ve topluluğu bir arada tutan bir din yaratmıştır.

Din kavramının bu şekli aslında o dinden olamayanları dışlayıcı, asimile edici hatta yok edici bir uygulamayı da beraberinde getirmiştir; bu bağlamda din, doğasına aykırı olarak, bir toplumsal üstyapı kurumu olarak hoşgörü düşüncesinde uzaklaşmıştır.

Paganizm ise bu tür bir dışlayıcı özellik taşımamaktadır.

Öte yandan paganizm, bütün inançlara olduğu gibi dinlere de hoşgörü ile bakar ve karşı olması söz konusu değildir. Her türlü inanç bireyin inanç özgürlüğü bağlamında değerlendirilmelidir.

Paganizmin özünde tek bir yaratıcı kavramı vardır. Bu "Evrensel Güç", çeşitli sembollerle ifade edilir. Paganizmi bildiğimiz tektanrıcı dinlerden ayıran, paganizmin "çoktanrılı" olması değildir. Paganizm çoktanrılı değildir. Yaratıcı gücü çeşitli semboller altında kutsallaştıran paganizm, aslında her bir Tanrı ya da Tanrıça'da asıl Evrensel Güç'ün varlığını görür. Tanrı ve Tanrıçalar, bu gücün dişil ve eril sembolleridir. Bu bağlamda Tanrıça da yaşadığımız dünyanın kutsallığının bir sembolüdür.

Paganizm aynı zamanda Tanrısallığın, Dünya'ya ait kutsallığın dünyevi sembollerle ifadesidir de. Bu bağlamda paganizm insana ait, insanın içindeki ve yaşadığı Dünya'daki tanrısallığın tam bir ifadesi olmaktadır.

Paganizm içinde tartışılan bir kavram da iyilik-kötülük kavramıdır. Paganizm, öz olarak, canlı-cansız Doğa'nın hiçbir varlığına zarar vermemeyi öngörür. Bu çerçevede mutlak iyilik ya da kötülük kavramından öte Doğa ile var olan uyum ve diğer her türlü formun var olmasına saygı vardır.

Aynı şekilde paganizm içinde, bazı Tanrı ya da Tanrıçaların günümüz insanına "kötü" gelen davranışları aslında Doğa ile uyumun

bir sonucudur.

Tektanrıcı dinlerin mutlak iyi kavramı da bu bağlamda paganizm içinde anlamını yitirmektedir. Tektanrıcı dinler paganizmi "kötü" ve "şeytani" olarak tanımlarken, tam olarak tanımlayamadıkları mutlak iyi kavramı karşısında mutlak kötülüğü de yaratmışlardır; Yahudilik de bu şekilde Pers dinleri içindeki düaliteyi alarak bildiğimiz Şeytan kavramına gidecek yolu açmıştır. Oysa paganizm her türlü davranışı sembolik olarak içinde taşır; böylece paganizm tektanrıcı dinlerin aslında gizli düal yapısını içinde barındırmamaktadır.

Hesse (1993) tektanrıcı dinlerin bu durumunu *Damien* adlı romanı içinde, gizemli *Abraxas* etrafında, çok basit bir biçimde eleştirmiştir:

"*Taptığımız bir Tanrı vardı var olmaya ama bu Tanrı, keyfi olarak ikiye bölünmüş dünyanın ancak bir yarısını temsil ediyordu ve resmen kabul edilip yasaklanmamış dünyaydı bu da. Ama işin doğrusu, bütün dünyayı baş tacı etmekti; dolayısıyla, ya aynı zamanda Şeytan da olan bir Tanrı olmalı ya da Tanrı'ya tapınmanın yanı sıra Şeytan'a da tapınma ilkesi getirilmeliydi. Demek oluyor ki, Abraxas hem tanrısallığı hem şeytansallığı kendisinde barındıran bir Tanrıydı.*"

Bazı tektanrıcı düşünürlerin bu çıkmazını Stark (2005) şöyle açıklamaktadır:

"*Aslında mutlak tektanrıcılık, ancak doğaüstünün bir öz olarak kavranması durumunda mümkün olabilir. Eğer yalnızca bir doğaüstü varlık söz konusuysa, böyle bir Tanrı'nın akıldığı davranması ve ahlaksız olması kaçınılmazdır; sınırsız etki alanına sahip bir Tanrı, iyilik ve kötülükten de, yani her şeyden sorumlu olacaktır ve bu nedenle niyetlerini ortada hiçbir neden yokken ve tahmin edilemez biçimde değiştirebilecek kadar tehlikeli kaprisler yapacaktır. Mutlak tektanrıcılığın sınırları içinde böylesi korkutucu bir Tanrı'ya tek alternatif hiçbir şeyden sorumlu olmayan ve insani kaygılarla ilgilenmeyen bir ilahi özdür. Ancak özler insanlara çok az şeyler sunabildiklerinden doğaüstü varlıkların yerini alamazlar*

ve sadece sınırlı bir elit kesim tarafından doğaüstü bir güç olarak benimserler. Bir ilahi varlığın akılcı ve iyiliksever olabilmesi içi, dini öğretinin öteki varlıkları kabul etmesi gerekir; bu da bu da tektanrıcılığı sınırlar. Şeytan gibi kötücül doğaüstü güçler en akılcı tanrısallık kavramının olmazsa olmazıdır."

Paganizmi bu şekilde anladığımızda, paganizm putperestlik olarak da tanımlanamayacağı gibi, bir dinle karşı karşıya gelmesi de olanaksızdır.

Ancak tarihsel süreç içinde Musevilik ve Hıristiyanlık, kendi inançları dışında kalanları "pagan" olarak nitelendirdiğinden savaş açmıştır. Oysa her iki din de pagan temalarını "inanç" olarak kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu bağlamda bir pagan, bu iki dinde de pagan öğelerin ağır bastığını bilir ve bu iki dine de saygı duyar.

Her dinden çıkan fanatiklerin paganizme savaş açmaları ise, tamamen bu konu hakkındaki bilgisizliklerinden gelir. Bireysel özgürlükler bağlamındaysa, günümüzde böyle bir savaş söz konusu değildir.

İslam ise tarih boyunca kendi inancından olmayanlara hoşgörü ile davranmıştır. Paganizm kesinlikle İslam düşmanlığını öngörmez ve asgari müşterekte anlaşmayı teşvik eder.

Öten yandan baktığımızda, Paganizm İslam ile çatışamamakla birlikte, İslam geleneği içinde yoktur.

Örneğin, Gündüz (2005), tektanrıcı dinlerin paganizme bakışını çok kesin açıklamaktadır:

"*Tektanrıcılığı esas alan monoteist dinsel gelenekler, doğal olarak çoktanrıcılığa ve bunun uzantısı olan kült ve ritüellere karşı verdikleri mücadele ile dikkati çekerler. Tektanrıcılık [...] Tanrı'nın mutlak birliğini, aşkınlığını, üstünlüğünü, yüceliğini ve başka hiçbir şeye benzemezliğini temel almaktadır. Dolayısıyla, Tanrı ile ilgili inanç ve tutumlarda, bu inançlara ters olabilecek bir düşünce ya da tavra monotesit gelenekler kesinlikle yasaklama getirmekte; aksi bir durumu Tanrı'yı inkâr ya da Tanrı'ya başka şeyleri ortak koşma olarak değerlendirmektedir. [...] Monotesit dinler, insanın tapınma ve tazimini içeren bütün ibadetlerin tek yüce varlığa yö-*

nelik olarak yapılmasını şart koşmakta ve bu doğrultuda, yalnızca diğer metafizik varlıklara değil, canlı ve cansız doğal varlıklara ve ruhlara tapınmayı da yasaklamaktadır."

Ancak Gündüz (2005), paganizm ile putperestliği birbirine karıştırmaktadır:

"*Kur'an, pagan geleneklere yönelttiği birçok eleştiri ile paganizmin en temel referanslarını ortadan kaldırmayı hedefler. Tarih boyu bu geleneğin temsilcilerinin inanç ve tavırlarından örnekler vererek ve onlarca tapınma objesi olarak kullanılan nesnelerle varlıkların da aslında Allah'ın mutlak egemenliğinde olan şeyler olduğunu vurgulayarak paganizmi eleştirir. Örneğin müşriklerin tapındıkları ve tanrısal ruhlar ve güçler taşıdıklarını düşündükleri suretler, semboller ve şekiller (asnâm) aslında bırakın başka şeyleri, kendilerine bile zarar ve fayda vermekten aciz nesneler olarak tanımlanır; bütün bunları yaratanın Allah olduğu vurgulanır. Buna göre Allah'ın izni, bilgisi, iradesi ve kudreti olmadan hiçbir şeyin olması söz konusu değildir. Yine Kur'an atalar kültü çerçevesinde hemen her fırsatta kendilerine başvurulan ve referans alınan ataların/geçmiş babaların, aslında inanç ve ibadetler açısından referans alınamayacağını; dolayısıyla onları körü körüne taklit etmenin kişiye fayda sağlamayacağını belirtir.*"

Ancak bu ayrılık, ateizmden çok uzak olan paganizm ile İslam'ın birlikte var olmasına ve kişisel özgürlükler bağlamında uyum içinde olmasına engel değildir. Birçok kimsenin zannettiğinin aksine paganizm putperestlik olmadığı için, İslam'ın saldırdığı putperestlikle alakalı değildir. Tam tersi paganizm içinde bir "Yüce Güç" inancı vardır. Bu nedenle paganizmin İslam dışı bir inanç olmak dışında İslam ile bir çatışması yoktur.

Bu bağlamda bir paganın İslam dini ile hiçbir çatışması olmadığı gibi, pagan bu dine saygı göstermeli ve pagan inancını tam olarak anlatabilmelidir.

Günümüzde radikalleşen uçlar, tarihsel süreçteki hoşgörü geleneğinden uzaklaşmaktadırlar. Oysa Dünya'nın geleceği için ortak

yapılacak çok şey vardır. Bu da ancak çeşitli inançların bir arada yaşaması, Dünya'mız için endişelenmesi ve bir şeyler yapmak için samimi olması ile olanaklı olacaktır.

KAYNAKÇA

ALTUNAY Erhan, *Kadını Cadılık Öğretisi, Wicca*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2012

AUGE Marc, *Paganizmin Dehası* (çev.Erkan Ataçay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010

BAŞ Mustafa Hilmi, *Kadim İnsanın İzinde, Mircea Eliade Düşüncesine Giriş*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2012

BENOIST Alain de, *Comment Peut-on Etre Païen?*, Albin Michel, Paris,1981

BROOKE Elisabeth, *Büyücülük Kılavuzu*, Gün Yayıncılık, İstanbul,1997

BURKERT Walter, *Creation of the Sacred*, Harvard University Press, Massachusetts, 1998

CALLARD Sarah, MILLIS Diane, *Green Living*, Andre Deutsch Limited, London, 2001

CAMPBELL Joseph, *Primitive Mythology*, Penguin Books, Middlesex, 1982 (Tükçesi: *İlkel Mitoloji* (Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992)

CAMPBELL Joseph, *The Hero With a Thousand Faces*, Fontana Press, London, 1993 (Türkçesi: *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (çev. Sabri Gürses), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000)

CANAVACCIO Pierre, *Dictionnaire des Supersitition et des Croyances*, Editions Dervy, Paris, 1993

COOK Roger, *The Tree of Life, Image for Cosmos*, Thames and Hudson, London, 1992

COWAN David, SILK Anne, *Ancient Energies of the Earth*, Thorsons, London, 1999

COX James L., *Kutsalı İfade Etmek* (çev. Fuat Aydın), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004

DAVIES Owen, *Paganism, A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2011

DIAMOND Jed, *Erkeklerin İyileşmesi Yeryüzünü de İyileştirecektir* (çev. Tijen İnaltog), Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 1998

DRURY Nevill, *Shamanism, An Introductory Guide to Living in Harmony*

with Nature, Element Books Limited, Shaftesbury, 2000
EASON Cassandra, *Encyclopedia of Magic & Ancient Wisdom*, Piaktus Publishers Ltd., London, 2001
EILERS Dana, *The Practical Pagan*, New Page Books, New Jersey, 2002
ELIADE Mircea, *Dinler Tarihine Giriş* (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003
ELIADE Mircea, *Kutsal ve Dindışı* (çev.Mehmet Ali Kılıçbay) Gece Yayınları, Ankara, 1991
EVANS-PRITCHARD Edward, *İlkellerde Din* (çev. Hüsen Portakal), Öteki Yayınevi, Ankara, 1998
EWING Jim Pathfinder, *Finding Sanctuary in Nature*, Findhorn Press, Scotland, 2007
FRAZER James G., *Altın Dal, Cilt I* (çev.Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul, 1991
FRAZERJames G., *Altın Dal, Cilt II* (çev.Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul, 1992
GARDNER Laurence, *Realm of the Ring Lords*, Element, London, 2004
GASTER Theodor H., *Thespis, Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama* (çev. Mehmet H. Doğan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000
GRIFFIN Sally, *Sacred Journeys, Stone Circles & Pagan Path*, Kyle Cathie Limited, London, 2000
GÜÇ Ahmet, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2005
GÜNDÜZ Şinasi, *Anadolu'da Paganizm, Antik Dönemde Harran ve Urfa*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005
HARDING M.Esther, *Woman's Mysteries, Ancient and Modern*, Pantheon, New York, 1955
HASELTON Philip, *Earth Mysteries*, Element Books Limited, Shaftesbury, 1995
HESSE Hermann, *Demian* (çev.Kâmuran Şipal), Afa Yayınları, İstanbul, 1993
HIGGINBOTHAM Joyce & River, *Paganism, An Introduction to Earth-Centered Religions*, Llewellyn Publications, Minnesota, 2002
HINSHAW Annette, *Earth Time, Moon Time, Rediscovering the Sacred Lunar Year*, Llewellyn Publications, Minnesota, 1999
KEMP Anthony, SERTORI J.M., *Practical Paganism*, Robert Hale, London, 1999
JACKSON Nigel, *Masks of Misrule*, Capall Bann Publishing, Berks, 1996
JONES Prudence, PENNICK Nigel, *A History of Pagan Europe*, Barnes and Noble Books, New York, 1999

LEVY-BRUHL Lucien, *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı* (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006

LEVY-BRUHL Lucien, *İlkel Toplumlarda Mistik Deneyim ve Simgeler* (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006

LOGAN Kevin, *Paganism and the Occult*, Kingsway Publications, Eastbourne, 1988

MacDERMOTT Mercia, *Explore Green Man*, Explore Books, Loughborough, 2003

McCOLMAN Carl, *The Complete Idiot's Guide to Paganism*, Alpha Books, Indianapolis, 2002

MITCHELL John, *The Earth Spirit, Its Ways, Shrines and Mysteries*, Thames and Hudson, London, 1992

MORRIS Desmond, *Hayvansı İnsan, İnsan Soyuna Kişisel Bir Bakış* (çev. Seçil Çetintaş), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997

ORR Emma Restall, *Ritual, A Guide to Life, Love & Inspiration*, Thorsons, London, 2000

ÖRNEK Sedat Veyis, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988

PEIRCE Penney, *The Intuitive Way, A Guide to Living from Inner Wisdom*, Beyond Words Publishing, Oregon, 1997

PENNICK Nigel, *Celtic Sacred Landscapes*, Thames and Hudson, London, 1996

PENNICK Nigel, *La Magie Naturelle* (Trad. Claude Raimond), Editions Générales First, Paris, 2003

PURGE Jill, *The Mystic Spiral, Journey of the Soul*, Thames and Hudson, London, 1992

QUALL-CORBETT Nancy, *Kutsal Fahişe, Dişinin Ölümsüz Yanı* (çev. Gül Çağalı Güven), Tavanarası Yayıncılık, İstanbul, 2001

REED Evelyn, *Kadının Evrimi I, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 1994

REED Evelyn, *Kadının Evrimi II, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 1995

RUDGLEY Richard, *Pagan Ressurection*, Century, London, 2006

SARIKAYA Haluk Egemen, *Neo-Spiritizm, Dr.Bedri Ruhselman, Modern Spiritizm, Allan Kardec*, Bilim Araştırma Merkezi Yayınevi, İstanbul, 1978

SEGAL Robert A.(Ed), *The Myth and Ritual Theory*, Blackwell Publishers, Massachusetts, 1998

SHANDDARAMON, *Living Paganism, An Advenced Guide for the Solitary*

Practitioner, The Career Press, New Jersey, 2006

SCHIMMEL Annamarie, *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1999

SIMPSON Liz, *The Healing Energies of Earth*, Journey Editions, Boston, 2000

SINGH Madanjeet, *The Sun, In Myth and Art*, Thames and Hudson, London,1993

SING Ningay Nancy, *Conversations With Gaia*, Freelance Arts Publications, Santa Fe, 2008

STARHAWK, *Spiral Dance, A Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess*, Harper Collins, New York, 1991

STARHAWK, VALENTINE Hillary, *The Twelve Wild Swans*, Harper Collins, New York, 2000

STARK Rodney, *Tek Gerçek Tanrı, Tektanrıcılığın Tarihsel Sonuçları* (çev. Çiğdem Özüer), Literatür Yayınları, İstanbul, 2005

ŞENTÜRK Recep, *Yeni Din Sosyolojileri*, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004

TACOU Constantin, *Din ve Fenomenoloji, Mircae Eliade'nin Eserlerine Toplu Bakış* (çev. Havva Köser), İz Yayıncılık, İstanbul, 2001

TAMBIAH Stanley Jeyaraja, *Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı* (çev.Ufuk Can Akın), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002

-TECİMER Ömer, *Sinema, Modern Mitoloji*, Plan B, İstanbul, 2006

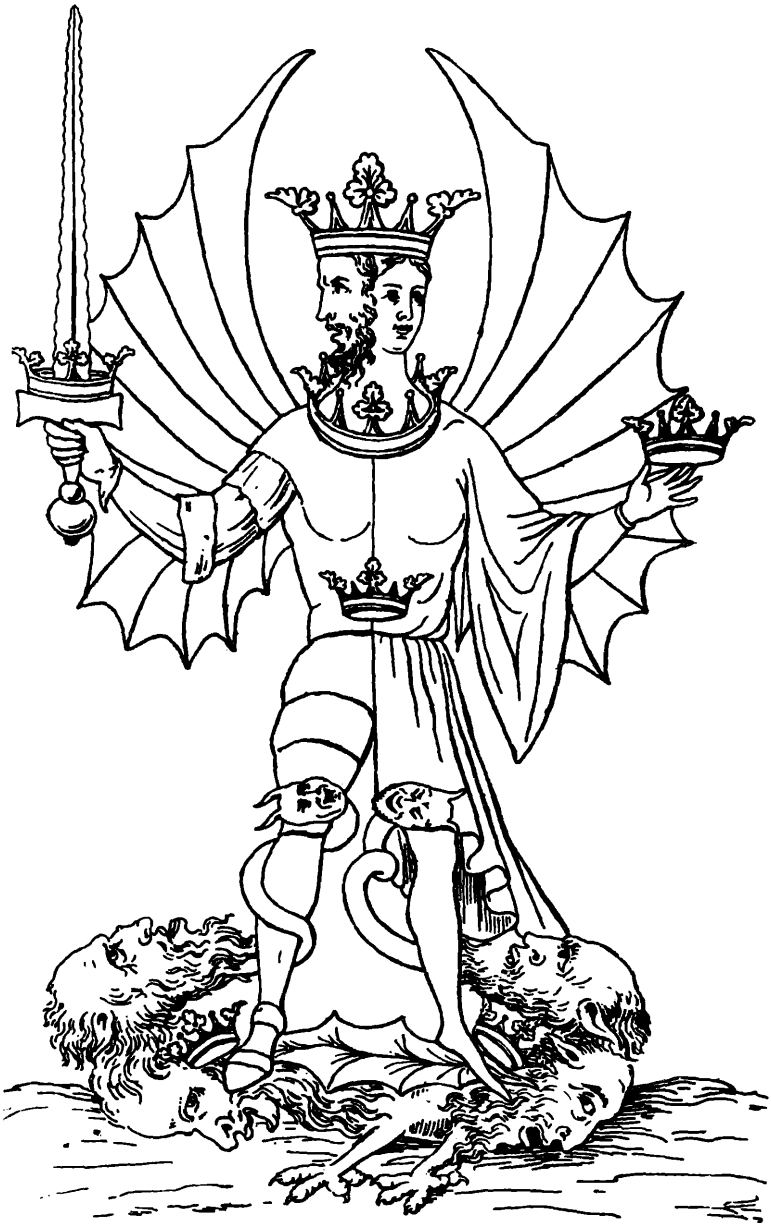
UHRİ Ahmet, *Ateşin Kültür Tarihi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003

WEST Kate, *Cadının Mutfağı* (çev. Fulya Yavuz), Klan Yayınları, İstanbul, 2004

WOISEN Maria-Gabrielle, *Sacred Dance, Encounter with the Gods*, Thames and Hudson, London, 1992

YORK Michael, *Pagan Theology: Paganism as a World Religion*, New York University Press, New York, 2005

PAGAN SEMBOLİZMİ

Paganizm ya da kadim bilgi içindeki paganizm, yıllar içinde birçok sembolik anlatımı kullanmıştır. Bu nedenle, paganizmi iyi anlamak için bu sembolleri ve sembolik anlatımları iyi bilmek gerekmektedir.

Sembol sözcüğü etimolojik olarak Latince *Symbolum* sözcüğünden Fransızcaya, oradan da Türkçeye geçmiştir. Sözcüğün ilk anlamı, tanınma işaretidir. Kökeni ise Yunancadaki, συμβολον sözcüğüdür. İşaret, sembol, alegori anlamına gelen sözcüğün kökeninde zaten birlikteliği belirten συμ- ön eki vardır.

Sözcük anlamı olarak sembol, "*Biçimi ya da doğası ile bir düşünceyi ya da düşünceler bütünün çağrıştıran nesne ya da resim*" demektir. Meydan Larousse ise sembol tanımını "*Duyularla algılanamayan bir şeyi belirten somut şey veya işaret*" şeklinde vermektedir:

Yine Meydan Larousse'a göre sembolizm, "*Olguları yorumlamaya veya inançları anlatmaya yarayan semboller sistemi*" olarak tanımlanmıştır.

İnsanlar ilk çağlardan beri sembolleri kullanagelmişler, dönemlerinin, kendilerine göre özel ve gizli kalması gereken bilgilerini bazı semboller aracılığı ile anlatmışlardır. İlk çağlarda evren ile ilgili bilgiler, psikoloji ile ilgili bilgiler, ezoterik bilgiler hep semboller aracılığı ile aktarılmıştır.

Mitler, efsaneler, folklorik öyküler, hatta masallar ve çeşitli sanat eserleri bizlere bu sembollerin aktarılmasını sağlamışlardır.

Semboller aynı zamanda toplumsal iletişimi ve hafızayı da sağ-

lar. Toplumların da sembolleri vardır ve bunlar farklı anlamlar da kazanabilir; bu toplulukların kültür sembollerinin dinamik yapısıdır.

Cohen (1999) bu konuda şöyle der:

"*Simgeler bize ne anlamamız gerektiğini söylemez, yalnızca anlam yaratma kapasitesi kazandırır. Simgeler tarafından oluşturulan kültür, tüm üyelerini dünyaya aynı biçimde anlam vermelerini sağlayacak şekilde dayatmaz kendisini. Tersine, kültür, üyelerine yalnızca anlam yaratma kapasitesi sağlar ve topluluğun tamamı dünyaya birbirine benzer türde anlam verme eğilimine giriyorsa eğer, bunun nedeni türden belirlenimci bir etki değil, topluluğun üyelerinin dünyaya anlam verirken aynı simgelere başvurmalarıdır.*"

Burada karıştırılmaması gereken, işaret ile sembol arasındaki farktır. Sembol belli bir düşünceyi ve olguyu ifade etmek için kullanılır. İşaret ise bir düşünceden çok bir hareketi, eylemi ya da nesneyi ifade eder. Havaalanında tuvaletlerin ya da asansörün yerini gösteren işaretleri birer sembol olarak kabul etmeyiz; ya da kırmızı, trafikte dur işaretidir, ama kanı sembolize ettiği için durulması, dikkat edilmesi gereken yerlerde kullanılır. A harf olarak bir nidayı işaret eder, ancak sembol olarak boğa çağından beri boğayı sembolize eder, çünkü ters dönmüş düşünürsek ∀, boğa başına benzer. Örnekleri çoğaltabiliriz, ancak bu konuya vakıf olması gereken bazı yazarların da bunu karıştırması üzücüdür.

Sembollere geri dönersek, her sembolün, kendi döneminde bir düşünceyi anlatmak için kullanıldığıdır. Başka bir deyişle bir sembolü yorumlarken onu kendi dönemi içinde ele almak gerekmektedir. Bunun bir istisnası ezoterik sembolizmdir.

Ezoterik öğretiler, yıllar boyu üstadlar tarafından aktarılarak geldiği ve olabildiğince bozulmadığı için ezoterik semboller, uzun süreler anlamlarını korumuşlardır.

Bunun tam tersi olarak sembol anlam değiştirmiş de olabilir. Yunan kültüründe Athena'ya ait olup aklı ve bilgeliği temsil eden baykuş, yine aynı coğrafyada, Anadolu'da uğursuz bir haberi, uğursuzluğu sembolize etmektedir. O dönemde rüyasında baykuş

gören biri bunu bilgelik olarak yorumlarken, günümüzde uğursuzluk olarak yorumlamaktadır.

Konuyu paganizm bağlamında ele aldığımızda ise, sembollerin pagan düşüncenin aktarımında çok önemli bir rol oynadığı kesindir. Pagan düşüncenin dışavurumunda sembol kullanımının çok yoğun olması sebebiyle, paganizmi iyi anlamak için sembollerin de çok iyi kavranması gerekir. Pagan düşüncenin kolektif bilinçdışında sembolik olarak var olması, bu konuya çok daha fazla eğilmemizi gerektirir.

Sembollerle ilgili olarak bilinmesi gereken bir başka husus da, bir sembolün birden fazla anlamı olabileceğidir. Kişinin tekâmül seviyesine göre sembollerin içindeki derin anlamı anlaması olanaklı olacaktır. Bir başka deyişle sembollerin açıklamaları çeşitli seviyelerde olabilir, bunların anlaşılması ancak o yolda alınan yol ile orantılıdır. Bu da semboller yoluyla aktarılan ezoterik öğretilerin sadece inisye olanlar tarafından anlaşılması açısından önemlidir.

Semboller üzerinde günümüz teorilerinin en büyük dayanağını teşkil eden görüşleri ortaya atmış olan Dr. Carl Gustav Jung (1875-1961), sembollerin görünürdeki anlamlarının dışında gizli, belirsiz hatta bilinmedik anlamları olduğunu belirtmektedir.

Jung, hastaları üzerinde yaptığı çalışmalarda bazı ilginç bulgulara rastlamıştı. Özellikle rüya analizlerinde –ki nevrotik ve psikotik hastaların olduğu gibi normal insanların rüyaları da bu çalışmalara dâhildir– bazı sembollerin mitolojik motifler olduğunu fark etti. Hatta bazı sembollere efsanelerde rastlandığı gibi bazılarının da ezoterik motifler olduğunu gördü. Oysa rüyayı görenlerin çoğunun bu konularla ilgileri yoktu.

Jung, bu noktada kişisel bilinç ve bilinçaltının dışında "kollektif bilinçaltı" görüşünü ortaya attı. İnsanlığın ortak mirası buradaydı ve çok derinliklerden ancak ilk semboller vasıtası ile kendini gösteriyordu. Bu ilk semboller bilince direk gelmiyor, farklı görüntülerle kendilerini gösteriyorlardı. Jung, bu ilk sembollere "arketip" adını verdi.

Jung, ilk olarak arketipler üzerine araştırmalarını psikolojik rahatsızlıkların tedavisine yöneltti. Rüyalarda ya da vizyonlarda sık

rastlanan arketipler, belli bir rahatsızlığın da anahtarı olabiliyordu.

Ancak bütün insanlığın malı olan bu arketipler mitolojilerde, efsanelerde hatta ezoterik öğretilerde sembolik ifadelerle ortaya çıkmaktaydı.

Semboller insan düşüncesini anlamakta en önemli anahtarlardır. Bu nedenle tarihsel süreç içinde sembollerin incelenmesi insan düşüncesini anlamada büyük önem taşımaktadır.

Bu bölümde, belli başlı paganizm sembollerini ve sembolik anlatımları inceleyeceğiz. Kitabın hacmi bakımından çok derin bir semboller sözlüğü yapamayacağımızdan, en azından pagan çalışmalarında ve anlatımlarında öne çıkan kavramları incelemek de faydalı olacaktır.

SAYI SEMBOLİZMİ

Sayısal sembolizm, pagan düşüncesinde birçok yerde ortaya çıkmaktadır. Pagan ve ezoterik metinler, bu tür ifadelerle doludur. Ezoterizmin derin labirentlerine dalmadan, sayı sembolizmini sadece pagan açıdan incelemekte fayda vardır. Bu bağlamda ilk on sayının sembolizmine genel olarak göz atabiliriz.

BİR:

Bir sayısı sembolik olarak, herkesin ilk defada söyleyebileceği gibi TEK olanı, MUTLAK olanı sembolize etmektedir.

İslam'da bir olan, tek olan Allah'tır. Allah sözcüğünün ilk harfi olan elif, 1 şeklindedir ve ebcet hesabındaki değeri 1'dir.

Bir sayısının bir başka özelliği de kendinden önce başka sayı gelmemesidir. Kendinden önce gelen sıfır hiçliği sembolize eder. Bir ise hiçliği takip eder ve diğer sayılar ondan türer. Burada Bir'in yaratıcılık işlevi de ortaya çıkar. Tarot destesindeki bir numaralı kart olan Büyücü de, başlangıç ve yaradılış anlamındadır.

Bu bağlamda Yunan alfabesindeki alfa (α) da başlangıcı temsil eder. İbrani alfabesindeki alef ise başlangıç olduğu gibi, bir inanışa göre diğer bütün harfler ondan türer.

Bir sembolizmi, üretkenlikte de ortaya çıkmaktadır. Atacrkil toplumlarda üreme sembolü olan fallus da 1 şeklinde sembolize

edilir.

Bazı yazarlar göre 1 ayakta duran insanı da sembolize etmektedir. Bir için başka sembol açıklamaları da vardır. Güneş de bir tanedir ve bu yüzden Mutlak Bir'in sembolü olarak Güneş de kullanılmıştır.

İKİ:

İki sayısının sembolizminde akla gelen kuşkusuz evrendeki düaliteyi sembolize ettiğidir.

İlk toplumlarda etraftaki en ulu kavramlar tekti; Dünya, Güneş, Toprak Ana... gibi. Ancak erkeğin üremedeki rolünün ataerkil toplumlar tarafından ön plana çıkartılması, evrendeki düalitenin de ön palana çıkmasına neden olmuştur. Dünya/öteki dünya, Güneş/Ay, Toprak Ana/Erkek Tanrı (Kybele/Attis gibi) düalite, hatta kadın/erkek, dişil/eril, sıcak/soğuk, gündüz/gece gibi ikilikler vurgulanmaya başlanmıştır.

İki sayısı bu düaliteyi, karşıtlığı sembolize ettiği kadar, kutsal birlikteliği de ifade eder.

ÜÇ:

"Allah'ın hakkı üçtür". Küçüklüğümüzden beri duyduğumuz bu söz üç sayısının kutsallığı hakkında gereken bilgiyi vermektedir. Hıristiyan toplumda yetişen biri ise kutsal üçlemeden bu sayının kutsallığına aşinadır.

Üç sayısı eski toplumlarda gök-yer-yeraltı üçlemesi ile kutsaldı. Üçleme Mısır mitolojisinde İsis-Osiris-Horus şeklindedir. Yunan mitolojisinde ise bu Zeus-Poseidon-Hades (Gök ve yer-Deniz-Yer altı) şeklinde var olmuştur. Hıristiyan inancında ise Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesine dönüşmüştür (bazı yerlerde Baba-Oğul-Meryem şeklinde). Bu üçleme İslam'da, bazı mezheplerde Allah-Muhammed-Ali şeklinde görülmektedir.

Üçlemenin bir sembolik yanı da kutsal birleşme ve doğan çocuktur, bir başka deyişle baba-anne ve çocuk da bir üçlemedir.

Bir başka üçleme de Beden-can-ruh üçlemesi olarak gösterilebilir.

Sayı olarak üç kendisinden önce gelen iki sayının toplamı olarak da (1+2=3) önemlidir.

Üç sayısı, sembolik anlamlarının bir bölümünü üçgen şekline de devretmiştir. Üçgen sembolizmi ile üç sayısının sembolizmi arasında benzerlikler vardır.

DÖRT:

Dört sayısının sembolizmi çok ilginçtir. Dört birçok farklı şeyi ifade edebilir.

Bir masayı gözümüzün önüne getirebileceğimiz gibi en sağlam denge dört ayak üzerinde olur. Birçok hayvan da dört ayağı üzerinde durmaktadır. İnsan da emeklerken dört ayağı üzerinde emekler. Böylece dört sağlamlığı düşündürtmüştür. Dilimizde var olan "*dört elle sarılmak*", "*gözünü dört açmak*" gibi deyimler de yapılan işin sağlamlığını belirtmektedir.

Dört, ayrıca dört temel yön ile de alakalıdır. Böylece etrafımızın dört parçaya ayrıldığını kabul edebiliriz. Aynen "dünyanın dört bucağı" deyiminde olduğu gibi.

Dört sayısı aynı zamanda dört elementi de (Ateş-Hava-Toprak-Su) sembolize eder. Böylece dört, dünyanın yapı taşı olarak da yer alır.

Hıristiyanlıktaki haç, dört İncil, İslam'daki dört büyük melek, dört halife bu sembolizmle alakalıdır.

BEŞ:

Beş genelde yaşadığımız dünyayı ve insanı sembolize eder. Teozoflara göre günümüzdeki insanlık beşinci kök ırktır.

Beş, elimizdeki beş parmaktan dolayı da önemlidir. Eski mağara yerleşimlerine bakarsak insanların yerleştikleri bölgelerde beş parmak izlerini de görürüz.

Beş sayısı dört elementle de ilgilidir. Eski çağlarda dört elementi bir arada tutan bir beşinci elementin varlığı düşünülmüştür.

Sembolizmde beş köşeli yıldız yaşamın sembolü olarak da kullanılmıştır.

Beş vakit namaz, İslam'ın beş şartı, beş ile ilgili sembolizme

örnek olarak verilebilir.

ALTI:

Altı sayısının sembolizmi üzerinde düşününce kuşkusuz akla ilk gelen Süleyman'ın mührü olacaktır. İç içe geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşan bu şekil altı köşelidir. Çok eski çağlardan beri kullanıldığı düşünülmektedir.

Yukarı bakan üçgenin tekâmül ederek tanrıya ulaşan ruhu, aşağıya bakan üçgenin ise toprağa dönüşü temsil ettiği düşünülmektedir. Bir başka açıklamaya göre ise yukarı çıkan ateşi, aşağıya akan suyu sembolize etmektedir.

Altı sayısı 3+3 'tür. Bir özelliği de 1x2x3 olmasıdır. 6 sayısının ayrıca bölenlerinin {1,2,3} toplamı da kendisine eşittir. Böylece altı mükemmel bir sayı olarak düşünülmüştür.

Tanrının dünyayı altı günde yaratması da altının mükemmel olma özelliği ile alakalı olabilir.

YEDİ:

Yedi ile ilgili sembolizm her an karşımıza çıkmaktadır.

Yedi sayısı ile ilgili sembolizmin kökeninde, eskiden yedi gezegen olduğuna inanılması vardır. Dünyanın sabit olduğuna, diğer bütün gezegenlerin, Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn, Ay ve Güneş'in onun etrafında döndüğüne inanılmaktaydı. Eskiden her gezegenin bir gök katında olduğu düşünülmekte olduğundan "Göğün yedi katı" deyimi o günlerden kalmadır. Aynı şekilde "yukarıda olan aşağıda olanla aynı olduğu" için yerin de "yedi katı" vardı. Bazı ezoterik öğretilerdeki yedi basamaklı inisiyasyon da sembolik olarak göğün yedi katına ulaşmayı ifade etmektedir.

Eskiden her gezegene bir kutsal gün atfedildiği için bir haftada yedi gün vardır. Haftanın günlerinden pazartesi Ay, salı Mars, çarşamba Merkür, perşembe Jüpiter, cuma Venüs, cumartesi Satürn, pazar ise Güneş ile alakalıdır.

SEKİZ:

Sekiz, yedi kat gökyüzü inancının bir uzantısı olsa gerek, tanrı

katını temsil etmektedir. İslam'da sekizin Cennet'i temsil ettiği de düşünülmüştür. Ayrıca sekiz cennet ve yedi cehennem olduğu inancı da bu sembolizmle alakalıdır.

Hıristiyanlıkta ise gökyüzü tahtını sekiz melek taşır. Aynı inancın benzeri İslam'da da vardır.

Sekiz aynı zamanda tutulan yolun sonuna gelmeyi de, mükemmelleşmeyi de ifade eder. Budizm'deki sekiz yapraklı lotus çiçeği de sekiz aşamalı bir sistemin sembolüdür. Aynı şekilde Tapınakçılar arasında da sekiz aşamalı bir inisiyasyon sistemi de vardır.

Sekiz aynı zamanda tamamlanmayı ve dengede olmayı da sembolize eder.

DOKUZ:

Dokuz, eski sembolizmde bir bitişi göstermektedir. Zaten tek haneli sayıların sonuncusudur. Dokuz üçün karesi olduğundan da bir erişilen noktayı, tamam olmayı göstermektedir.

Ancak dokuz, sonun olduğu yerde başlangıcın da olması gibi başlangıcı da haber verir.

Eskiden göğün dokuz katı olduğu inancı da yaygındı. Buna göre dünya + 7 yıldız katı + sabit yıldızların olduğu kat, dokuz kat etmekteydi. İlginç olan bir başka husus da eski Türk inançlarında da göğün dokuz katı olduğuna inanılmasıdır. Aynı inanç Meksika'da da vardır. Aztekler yerin dokuz kat altı olduğuna da inanmaktaydı.

Eski kültürlerde dokuz aşamalı inisiyasyonun varlığı da bu sayının önemini göstermektedir.

ON:

On en eski zamanlardan beri belki de ilk dört sayının toplamı olmasından ötürü mükemmelliği temsil ediyordu. (1+2+3+4=10)

İki elin parmaklarının sayısı olması da tamlığı ve mükemmelliği gösteriyordu.

Musa'ya gelen on emrin de bu sembolizmle alakası vardır. Ayrıca Zohar'da ifade olunduğu gibi evren on sözcükle yaratılmıştır.

Mayalarda on sayısı bir destenin sonu olduğu için sonu da sem-

bolize etmekteydi. Ancak her kültürde olduğu gibi bu bitiş aynı zamanda bir başlangıcı da göstermekteydi.

Sayılar hakkına yazılacak çok şey var. 0, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 33, 41 gibi sembolik yönü ağır basan birçok sayıyı burada inceleyemedik. Bu sayılar ancak başka bir araştırmanın konusu olabilirler.

DÖRT ELEMENT

"İlkeleri, nedenleri ya da temel öğeleri olan her araştırma alanında bilmek ve kavramak bunları anlamakla söz konusu olduğuna göre (çünkü, ilk ilkeleri, ilk nedenleri, temel öğeleri bildiğimizde, her bir nesneyi bildiğimizi düşünürüz), şu açık; doğabiliminde de ilk olarak ilkeler üzerinde belirleme yapmaya çalışmak gerekiyor."

Aristoteles, *Fizik* isimli eserinin birinci kitabına böyle başlar.

İnsanoğlu ilk andan itibaren Doğa'yı incelemiş, onu oluşturan ilkeleri anlamaya çalışmıştır. Bunu yaparken yine Doğa'yı kullanmış ve gördüğü, gözlemleyebildiği kavramlarla soruları yanıtlamıştır. Kültürümüzde var olan "*dört element*" ya da Osmanlıcasıyla "*Anasır-ı Erbaa*" bu düşüncenin sonucudur.

Bazı düşünürler birini öne çıkartsa da, hepsinin birlikteliği ile her şeyin var olduğu bu dört element Ateş, Hava, Toprak ve Su'dur.

Artık modern bilim bize elementlerin tarifini farklı yapsa da, sembolik ve ezoterik içeriği açısından Dört Element paganizm için büyük önem taşımakta ve bu bağlamda daha sonra paganizm ile ilişkilerini göreceğimiz astroloji, tarot ve simya gibi disiplinler için de bir anahtar teşkil etmektedir.

Dört element düşüncesinin bize Eski Yunan'dan kaldığı söylenir, ancak bu düşünce Uzak doğu'ya kadar birçok toplumda vardır.

İon düşünürleri ilk olarak bu konu hakkında fikirleri ile tarihe geçmişlerdir. Daha sonra dört element düşüncesini toparlayarak allayıp pullayan önce Platon, sonra Aristoteles olmuştur. Platon, Timaios diyalogunda bu dört elementten, tam tanım yapmadan bahseder. Bu da dört elementin o dönem çok iyi bilindiğini göste-

rir. Aristoteles de artık dört elementin özelliklerinden bahseder.

Aristoteles, aslında başkalarından aldıklarını yazsa da, onun dönemine kadar gelen bilgilerin kaybolmamasını sağlamıştır.

Yunan düşünürlerinden, Ortaçağ Batısına ve oradan da İslam alimlerine geçen Dört Element fikri, bizce bugün de önemini korumaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, astroloji, tarot ve simyada karşımıza çıkan bu sembolik formlar aynı zamanda insanı tanımak için de büyük önem taşımaktadır. Erkek prensipler olan ateş ve hava ile dişil prensipler olan toprak ve su, çeşitli şekillerde ve dozlarda temel arketipik karakterler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda pagan sembolizmini iyi anlayabilmek için dört elementi tanımak gerekmektedir.

HAVA

Hava, içinde yaşadığımız Dünya'nın ve yaşamın en önemli unsuru olarak kaçınılmaz olarak insanlar için büyük önem taşımaktadır. Havanın varlığı ilk insan için sadece nefes almak değil, ateş yakmak gibi eylemler, meteorolojik olaylar ve bazı törenlerde de büyük önem taşımaktaydı.

Hava birçok şeyi sembolize eder. Zihin, haberleşme, hatta öğrenme hava ile alakalıdır.

Hava, aynı zamanda zihin dağıtıcıdır da. Çok hava ağırlıklı yapılar dağınık olur.

Yaşamımızda hava elementini deneyimlediğimiz en önemli Doğa olayı, rüzgârdır. Bu bağlamda paganizm içinde rüzgâr ile yapılan çalışmalar da çok büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmalara gaipten "haber" alma da dahildir.

Hava, etken element olarak hareketi ve uçuculuğu temsil edebildiği gibi aynı zamanda keskin ve kurnaz zekâyı da temsil etmektedir.

Bazı okült okullarda hava bir element olarak kullanılmaz. Hatta masonik tekris töreninde ateş, su ve toprak ile ilgili sembolik ifadeler olmasına rağmen, hava ile ilgili bir ifade yer almamaktadır.

ATEŞ

Ateş her zaman hayatımızda yer alan, gücüne hem korku hem de saygı ile yaklaştığımız bir doğa olayıdır.

Ateş, insan yaşamında, besinlerin, özellikle de etin pişirilmesi ile daha rahat sindirilmesini sağlamış ve eti pişirerek yiyen insanların daha kuvvetli olmasına neden olmuştur. Bu da "ateşin kuvveti" hakkında bir inanç doğmasına neden olmuştur.

Ateş, doğası gereği aktif ve yukarı yükselen özü ile eril özellik göstermekte ve erillikle özdeşleşmektedir. Eski çağlarda ateş ile ilgili görevlerin erkek üzerinde olduğunu düşünebiliriz. Hatta arkeolojik buluntulara bakarak, erkek mezarlarında, ateş yakmaya yarayan eşyaların bulunmasını kanıt göstererek bu görüşümüzü kuvvetlendirebiliriz.

İnsanlar, "*ateşin canlı bir varlık gibi korunmaya ve beslenmeye gereksinimi olduğunu*" (Uhri, 2003) düşünmüşler ve bu iş için ocaklar yapmışlardır.

İlk ocaklar, ateşin etrafının taşla çevrilmesiyle yapılmış olsalar da, zamanla farklı ocaklar yapılmıştır. Ateşin yakılması ya da bulunması her ne kadar erkek işi olmuş olsa da, ateşin korunması, belki de ocağın rahime benzer özelliğinden dolayı, kadın tarafından üstlenilmiş ve ateşin eril karakterine rağmen ocak dişil bir karakter kazanmıştır.

Eski Anadolu kültürlerinde, ateşin ve ocağın kutsallığı hakkında buluntular vardır. Hatta, genel olarak, ateşte pişirerek kurban etmenin de ateş kültü ile alakası olduğu düşünülebilir. Bu konu "Ateş ve Ocak Kültü" bölümümüzde daha ayrıntılı incelendiği için üzerinde çok durmayacağız.

Ateş üzerine çok ilginç bir eser vermiş olan Bachelard (1995), ateşi psikanalitik açıdan yorumlarken cinsellik ilişkileri üzerinde de durur ve ilginç görüşler ileri sürer. Bunlardan biri çocuktaki ateş yakma dürtüsünden, belki de piromaniden[5] yola çıkarak söylediği PrometeKompleksidir:

"*Çocuk babasından uzakta, babasının yaptığını yapmak ister ve*

[5] Yangın çıkartma hastalığı.

küçük bir Promete olarak kibritleri çalar. Kırlara koşar, bir koyağın kıyısında arkadaşları ile birlikte okul kaçkını günlerin ateşini yakar. [...] Bizi, babalarımız kadar bilmeye, ustalarımızdan daha çok bilmeye iten eğilimlerin tümünü Promete Karmaşası adı altında toplamayı öneriyoruz."

Fiziksel olarak ateşin toprak üzerindeki etkisi çok önemlidir. Ateş, toprağı pişirip sertleştirdiği gibi, maden ayrıştırması sırasında topraktan değerli madenlerin alınabilmesine olanak sağlamıştır, hatta bunların şekillendirilmesinde kullanılmıştır.

Ateş aynı zamanda Işık anlamına da geldiğinden, İlkbahar'ın ilk günü olan ilkbahar ekinoksu da ateşin doğuşunun günü olarak kabul edilebilir. Zaten Bahar kültlerinde ateşle ilgili birçok motif vardır. Örneğin, Bahar ateşleri ya da Nevruz törenleri bu motifleri taşımaktadır. Türk kültüründeki "Cemre" inancı da ateş elementi ile alakalıdır. Şubat ayının yirmisinden itibaren, birer hafta ara ile sırayla, Hava, Su ve Toprağa, "ateş, kor halinde kömür" anlamına gelen Cemre'lerin düştüğü ve ısıttığı kabul edilir.

Ateş insanın yaratıcı gücüdür. Yaratma eylemini insan, ateş elementi ile yapar ve bunu daha sonra toprak ile forma sokar. O nedenle ateş gücü fazla olan insanlar yaratıcı da olurlar.

Bu bağlamda Ateş aynı zamanda yaratıcı gücün başka bir formu olan cinselliktir de. Ateşin çok yükselmesi, yükselen cinsel gücü de ifade edebilir.

Eskiler Ateş elementinin gücünü bilmekle beraber ateşin aynı zamanda yakacağını da bilmektedirler. Ateş eğer ehil ellerde ise ışıktır, ısıtıcıdır, dönüştürücü, arındırıcıdır ancak beceriksiz ellerde Ateş yakar. Buna bir başka örnek ise de Kaballah'dır. Işık tutan Kaballah, beceriksiz elde yakar.

SU

Su elementi, ilk çağlardan beri insanlar için en önemli elementlerden biri olarak kabul edilmiş ve hatta her şeyin sudan oluştuğunu söyleyen filozoflar olmuştur.

Dünya'nın da büyük bölümünü kaplayan su, insanın yapısın-

daki en önemli maddelerden biridir. Su, aynı zamanda tarım için de vazgeçilmezdir.

İlk insanlardan bu yana su ve su kaynakları kutsal kabul edilmiş, dereler, göller kutsanmıştır.

Suyun en önemli özelliği yaşamın kendisinden çıktığı sıvı oluşudur. Mitolojilerin çoğunda "başlangıçta su var"dır. Ve yaşam bu Su'dan oluşur. Su yaşamın içinde var olduğu kozmik çorbanın ana maddesi olduğu gibi, bütün bireylerin bir arada durmasını sağlayandır. Bu bağlamda Kozmik Rahim olan Büyülü Kazan'ın içindeki ana maddedir.

Su, temizleyici olduğu kadar, arındırıcıdır da. Her türlü kirden pisliklerden arındıran su, aynı zamanda yaşanmışlıkları da arındırarak yeni bir yaşama hazırlamaktadır. Ölülerle yaşayanları ayıran derelerden, sudan geçerek inisiye olmaya kadar bütün mitlerde arındırıcı özelliğini korumaktadır.

TOPRAK

Kadim bilgi içinde toprak elementi, önemli bir yer tutar. Toprak, besleyen, ekin veren anlamında Ana Tanrıça'nın da sembolü olmasının yanı sıra, maddiyat, maddi zenginlik, doğmuş olunan yer, kalıtımsal özellikler, kökler, aile hatta evlilik ile ilgili de anlam taşır.

Dilimize yerleşen "toprağım" sözcüğü, "toprak çekiyor" deyimi, hatta "toprağın çocukları" deyişi aslında hep bu sembolik anlatımla alakalıdır.

Toprak aynı zamanda düzeni de temsil eder. Bu bağlamda kanun, politika, finans, sağlık ve hatta eğitim ile de bağlantılıdır. (Eason, 2001)

Toprak bütün bu anlamların yanı sıra temizleyicidir de. İslam'da toprakla abdest alınması da bu özelliğine bağlıdır.

Toprak hem doğuran olduğu gibi, ölümden sonra da içine alan, ayrıştıran ve Doğa ile bütünleştiren olarak da kabul edilmiştir. Eski efsanelerde var olan topraktan yaratılma mitosları ile ölünce toprak olmak inançları hep bu inanıştan gelir.

KUTSAL GEOMETRİ

Geometri, kadim bilgi içinde mutlaka öğrenilmesi gereken yedi bilimden biridir. Etimolojik olarak içinde Ana Tanrıça'yı barındıran geometri, Yeryüzü'nün yapısı hakkında bilgi de vermektedir. Ancak Geometri aynı zamanda Gökyüzü'nün de yersel bir ifadesidir. Bu bağlamda geometri Evren'in bir metaforudur.

Bu bağlamda, geometri, kutsal düzen ile ilgili bilgi vermektedir. Zaten bu anlamda sembolik olarak ele alacağımız geometri kavramına da "Kutsal Geometri" diyeceğiz.

Özellikle Eski Mısır'da Nil'in taşan alanlarını ölçmekle başlayan geometri, Mısır ve Mezopotamya'da daha sonra sembolik ifadelere dönüşmüş, Yunan kültüründe Pythagoras ile doğruna çıkan bir sembolizme ulaşmıştır. Birçok kültürde de bu görülmektedir.

Kutsal geometri, bir bağlamda "Göklerde" olan kutsal düzenin aşağıya indirilmesidir. Bir pagan çember açarken, göklerde zodyak ile ifade edilen kutsal çemberi yeryüzüne indirerek çalışma yapmaktadır.

Lundy (2003), Kutsal geometriyi ilginç bir şekilde anlatır:

"*Kutsal Geometri, sayıların uzamda gözler önüne serilişinin haritalarını çıkartır. Kutsal Geometri'nin yolculuğu, temelde tek bir noktadan çizgiye, oradan düzelme ve onu da katederek üçüncü boyuta ve hatta daha da öteye doğru yapılan bir yolculuktur; en sonunda da tekrar noktaya dönülerek, yol boyunca nelerin olup bittiği izlenir.*"

Kutsal geometri bir noktadan başlar. Nokta, içinde bütün geometrik şekilleri barındıran kutsal ve sonsuz bir niceliktir. Nokta, içinde bütün bir kutsal geometriyi barındırırken, kendini hareket geçirecek gücü bekler. Bu bağlamda sonsuz bir potansiyel demektir. Noktadan düalite ile çizgi doğar, bunlar kapalı geometrik şekillere dönüşür. Her birinin bir özelliği vardır. Kare mükemmelliği ve Dünya'yı gösterir. Bir çemberin her noktası merkeze eşit uzaklıktadır gibi... Üç boyutlu şekiller ise ezoterik sembolizmde önemli bir yer tutar.

Zaman içinde geometrik sembolizm, birçok sembolik ifadede

kullanıldığından, kadim bilgi içinde önemli bir yer tutar. Biz burada çok ayrıntıya girmeden belli başlı formları inceleyeceğiz..

LABİRENT

Labirent, insanın kendi içindeki Tanrısal öz ile olan arayışını belirten bir değişim sembolüdür. (Eason, 2001)

Labirent, birçok eski kültürde karşımıza çıkmaktadır. Bilinen en eski tam labirent figürü, MÖ 1230 yılına tarihlenen Pylos'daki Nestor Sarayı'nda görülmüştür. Ancak en meşhur öykü herkesin bildiği gibi Girit'e aittir. Girit'in bereket kültleri ile alakalı olan bu öykü bize birçok ipucu da vermektedir. Öyküyü, Hamilton'un (2002) anlatımından okuyalım:

"*Theseus'un Atina'ya varışından yıllar önce, Girit Kralı Minos, oğlu Androgeos'u Atina'ya yollamıştı. Atina Kralı Aigeus, yapılmayacak bir şey yapmış, Androgeos'u azgın bir boğayı öldürmeye göndermişti. Umulduğu kadar kahraman çıkmamıştı Androgeos, boğa tarafından parçalanıvermişti. Oğlunun ölümünü duyan Minos, küplere binmiş, ordusunu peşine takarak Atina'ya gelmiş, ülkeyi ele geçirmişti. 'Bütün şehri yerle bir ederim' demişti, 'yalnız dokuz yılda bir bana yedi genç kızla yedi genç delikanlı göndermeye söz verirseniz sizi bağışlarım.'*

Atinalıların elinden ne gelir? Söz vermişlerdi Minos'a, her dokuz yılda bir yedi genç kızla yedi delikanlı göndereceklerdi Girit'e, Giritliler de on dört genci Minotauros diye anılan korkunç canavara atacaklardı.

Minotauros yarı insan yarı boğa bir yaratıktı. Minos'un karısı Pasiphae doğurmuştu onu. Poseidon kendisine kurban edilmesi için bir boğa vermişti Minos'a. Minos, zavallı hayvana acımış, onu bir türlü öldürememişti. Buna çok kızan Deniz Tanrısı, Minos'un karısını boğaya âşık edivermişti. Bu aşkın sonunda da Minotauros doğuvermişti işte.

Minos, doğan yavruyu da öldürmemişti. Ünlü mimar Daidalos'a bir labyrinthos yaptırıp Minotauros'u oraya bıraktırmıştı. Karmakarışık yollardan meydana gelen bir yerdi labyrinthos, oraya bir giren bir daha çıkmazdı. Giritliler, Atinalıları labyrinthos'a bı-

rakırlar, zavallı gençler de çıkış yolunu bulamadan Minotauros'a yem olurlardı.

Theseus, Atina'ya vardıktan birkaç gün sonra Girit'e on dört genç gönderileceğini öğrendi. Babasına 'Bırakın ben de gideyim bu gençlerle birlikte' dedi. 'Belki Minotauros'u öldürürüm'. Babası önce kabul etmedi bunu; ama oğlu üsteleyince karşı koyamadı, 'olur' dedi

[...]

Girit'te büyük bir kalabalık karşıladı Atinalıları. Karşılayanlar arasında, Girit Kralı Minos'un kızı Ariadne de vardı. Kızcağız görürgözmez tutuluverdi Theseus'a; hemen Daidalos'a koşup 'Aman Daidalos' dedi 'Bana labyrinthos'tan çıkmanın yolunu öğret'. Akıllı mimar için zor olmadı bir çıkış yolu bulmak. Ariadne'ye, 'Bir yün yumağı alırsın' dedi 'yünün bir ucunu kapıya bağlarsın, labyrinthos'ta ilerledikçe yumağı çözersin. Dönmek istediğin zaman yünü izleyerek kapıya gelirsin'

Bunu öğrenen Ariadne'nin içi sevinçle doldu. Akşam olur olmaz Theseus'a haber saldı. 'Beni Atina'ya götürüp kendine eş olarak alırsa ona labyrinthos'tan çıkış yolunu öğretirim' dedi.

Theseus razı olmaz mı buna? Kurtulursa Ariadne ile evleneceğine söz verdi.

Ertesi gün Labyrinthos'a gidilecekti. Theseus, Ariadne'nin gönderdiği yün yumağı ile kapıdan girdi. Öteki Atinalılar da arkasındaydı. Yünün ucunu kapıya bağladılar, sonra yumağı açа açа karanlık yollardan ilerlediler. Bir süre gittikten sonra Theseus, Minotauros'u gördü. Canavar uykudaydı. Elinde hiçbir silah yoktu Theseus'un ama yumrukları vardı ya... Aigeus'un yiğit oğlu o yumruklarını kullanarak Minotauros'u yerden yere çarpıp öldürdü.

[...]

Theseus, canavarı öldürdükten sonra arkadaşlarıyla birlikte yünü izleyerek kapıya vardı. Orada kendisini bekleyen Ariadne'yi alıp gemiye bindiler, denize açıldılar."

Görüldüğü gibi bu mit, kurban etme, dişi /erkek karşılaşması, içsel canavar ve kurtuluş gibi temaları taşımakta ve bu labirent

içinde çözülmektedir.

Labirent figürleri sadece bizim coğrafyamızda değil, İskandinavya ve Finlandiya'da da yaygındır. Hatta burada, bahar bayramlarında geleneksel olarak, Theseus öyküsüne benzer oyunlar da oynanmakta, genç erkekler, labirentteki genç kızları kurtarmaya çalışmaktadırlar. Birçok arkeolojik kalıntıda labirent figürüne rastlanmıştır.

Labirent bir bakıma bilinçaltının karmaşık koridorlarını temsil edebileceği gibi, insanın birey olma macerasındaki çok alternatifli yoludur da. Bu bağlamda, dünyanın her yerinde, eski sembolik resimlerde labirent figürüne rastlanması o kadar da sıradışı değildir.

SPİRAL

Paganizmde zaman algısının döngüsel olduğu daha önce tartışılmıştı. Gece-gündüz döngüsü, mevsimler döngüsü gibi, zaman algısı tamamen döngüseldir. Bayramlar bu döngüsel zamanın en önemli göstergeleri olup, kutsal zamana yeniden dönüş anlamını da taşımaktadır. Daha önce de gördüğümüz gibi bu döngüsel zaman algısı, paganizm içinde bir "son" ya da "kıyamet" olmadığını da göstermektedir.

Sembol olarak, bu döngüselliği ve sonsuzluğu en iyi spiral anlatır.

Spiral dönerek ekseni etrafına uzayan büyüyen bir açık eğridir. Bu anlamıyla sonsuzdur. Spiralin sonsuz hareketi, aynı zamanda Doğa'nın da sonsuzluğuna ulaşır.

Spiral matematikçilerin ve düşünürlerin de dikkatini çekmiştir. Örneğin bildiğimiz logaritmik spiral ($r = ae^{b\theta}$), Bernoulli tarafından 17. yy'da incelenmiş, hatta *spira mirabilis* (mucize spiral) adını almıştır. Doğa'da, avcı kuşların uçuşundan, böceklere, yumuşakçalara hatta kasırga yapılarına kadar rastlanan bu spiralin özelliği orijinden çıkan her doğrunun, spirali aynı açı ile kesmesidir. Ya da meşhur olan bir başka spiral Arşimed Spirali'dir ($r = a + b\theta$). Bu spiralde, orijinden dışarıya doğru herhangi bir yönde çıkan bir doğrunun spirali keseceği noktalar, birbirine eşit uzaklıktadır.

Spiral, en eski zamanlardan beri sembol olarak kullanılmıştır.

Mağaralarda gördüğümüz spirallerden, bir *Axis Mundi* sembolü olan ağaca ya da dağa sarılmış, yılan ya da ejderhalara kadar bu sembol karşımıza çıkmaktadır.

MANDALA

Mandala figürleri de Kutsal Geometri'de önemli bir rol oynamaktadır.

Merkezden çıkıp genişleyen figürler olan mandalalar, Hint kültürünün önemli bir parçasıdır.

Mandala, Evren ile kişinin birleşmesini gösteren ve kutsal küre ile sembolize edilen bir geometrik şekildir. Hinduizm'de ve başta Tibet Budizmi olmak üzere, her tür Budizm ritüel ve meditasyon pratiklerinde bulunur. (Eason, 2001)

Mandala bu bağlamda içe dönüş çalışmalarında da önemli bir yer tutar.

Sonsuzluğu da anlatan mandala bir noktadan çıkan sonsuzluğun en güzel ifadesidir.

Mandala bu özellikleriyle daha sonraları simya olarak batı ezoterizminde ve Kaballah sembolizminde de yer almıştır.

PENTAGRAM

Pagan sembolleri içinde kuşkusuz en popüler olanı pentagramdır.

Çok eski zamanlardan beri tılsım olarak kullanılmış olan pentagram birçok farklı kavramı sembolize etmektedir.

Birçok modern araştırmacı pentagramın ether ya da ruh dâhil beş elementi sembolize ettiğini söylerler. En çok yapılan yorumlardan biri de pentagramın kolları açık olmak üzere insanı sembolize ettiğidir.

Kollarının ölçülerinde aşağıda göreceğimiz Altın Oran'ı barındıran pentagram aynı zamanda bir mükemmellik göstergesidir.

Ancak bize göre pentagramın en büyük önemi Venüs'ü sembolize etmesi ve bu bağlamda Ana tanrıça ile alakalı olmasıdır[6]. Bu

[6] Mısır kültüründe Sirius'u sembolize ettiğini de unutmamak gerekir.

bağlamda pentagramın bir tılsım olması, hatta Tarot sembolizmine kadar gelen bir şekilde toprak ve bolluk-bereket sembolü olması onun Tanrıça kültü ile olan ilişkisini de göstermektedir. Bu sembolizm aynı zamanda mason localarına kadar gelmiştir.

Paganlar arasında yaygın olan bu sembolün tılsım olarak günümüzde de kullanılması gücünü göstermektedir.

Burada bir hususu daha belirtmekte fayda vardır. Satanizm ile ilişkilendirilen ters pentagram çok daha geç ortaya çıkmış olup paganizm ile alakalı değildir ve paganizmde kesinlikle yeri yoktur.

ALTIN ORAN

Altın oran tarihin en eski çağlarından beri kullanılmış bir geometrik orandır. Doğa'da birçok canlıda var olan bu geometrik oran aynı zamanda antik çağlardan beri kutsal yapılarda ve sanat eserlerinde kullanılmıştır.

Bir doğru AB parçası üzerinde AB/AC = AC/CB olacak şekilde bir C noktası aldığımızda

Burada $|AC| = \chi$ ve $|CB| = 1$ birim aldığımızda $|AB| = 1 + \chi$ olur ve oran $\chi^2 = 1 + \chi \Rightarrow \chi^2 - 1 = 0$ şeklinde olur.

bu denklemin çözümü ise

$\chi_1 =$ ve $\chi_2 = \frac{1 - \sqrt{5}}{2}$ olur.

Burada

Φ =Altın Sayı ve AB/AC = AC/CB = Altın Oran olarak adlandırılır.

Altın Sayı ayrıca, biribirini takip eden sayıların toplamı ile oluşan Fibonacci serisinde seri sonsuza gittikçe $\frac{Xn+1}{Xn}$ oranıdır. Bir başka deyişle:

$\Phi = \lim_{x \to \infty} \frac{Xn+1}{Xn}$ olur.

Matematikte spiral ve çokgenlerde (özellikle de beşgen ve pentagram) çıkan bu sayı Doğa'da da birçok canlının biyolojik yapısının oranlarında karşımıza çıkmaktadır.

Altın Oran daha Mısır döneminden beri ilgi çekmiş ve kutsal yapılarda kullanılmıştır. Altın Oran daha sonra yunan Roma dö-

nemlerinde de kutsal mimaride ve sanat eserlerinde karşımıza çıkar. Aynı gelenek ortaçağ ve Rönesans dönemlerinde de uygulanmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Altın Sayı/Altın Oran çoğu araştırmacı tarafından Doğa'nın bir "kodu" olarak görülmektedir. Hatta Altın Oran Doğa'nın düzenine ait kutsal bir oran olarak ele alınmış ve kutsallığın ifadesinde kullanılmıştır diye de açıklaması yapılmaktadır.

Altın Oran ya da Altın Sayı'nın gizemi daha devam etmektedir, ancak Doğa'nın her yapısı gibi, paganizm içinde kutsallığını sürdürmektedir.

KUTSAL SES - KUTSAL DANS

Ses ve dans da pagan sembolizminde ve pratiklerinde büyük yer tutmaktadır.

Kadim bilgide ses ve titreşimin önemi, en eski çağlardan beri anlaşılmıştır. Yeryüzü'ndeki müzik aynı zamanda evrensel armoninin Yeryüzü'ne inmiş hali olarak da görülebilir. Müziğin evrensel titreşimi yansıtması gibi dans da bu evrensel uyumdan kaynaklanan hareketlerin Yeryüzü'nde yeniden canlandırılması; bir başka deyişle kutsal mekânın yaratılmasıdır.

Bu bağlamda en eski toplumların müzik ve dans gelenekleri de bu ilk ritüellerden türemiş olup, modern pagan ritüellerine kadar gelmiştir.

Evrenin titreşimlerinin sadece çok az bir bölümü insan kulağı ile duyulabildiği için, ilahi ve şarkının amacı söyleyen ya da müziği yapan kişinin ruhunun daha yüksek titreşimlere uyumlanmasıdır. Bunu yaparak, ruhun armoniye daha çok ulaştığı ve evrensel ritimle, "sessizliğin sesi" ile birliği yakaladığı söylenirdi. (Eason, 2001)

Mantralar, ilahiler ve belli ritim ile söylenen sözler (spells) hep evrensel ritmin tezahürü ile alakalıdır.

Müzik evrensel titreşimleri sembolize ediyorsa, bununla uyumlanmanın en güzel ifadesi de danstır.

Dans evrensel titreşimlerin maddesel ifadesi olarak da düşünü-

lebilir. Bu bağlamda dans yaradılışla da alakalıdır. Hint Mitolojisinde Dünya'nın yaradılışı Şiva'nın dansı ile ilişkilendirilirken, Roma'lı yazar Lucianus, yaradılışla birlikte dansın ortaya çıktığını söyler.

Bu bağlamda dans, bir Axis Mundi olarak duran insan için bir uyumlanma ve enerjileri algılama biçimidir de. Bu bağlamda bu tür bir dans, büyüseldir. İlk insanların Doğa'ya öykünerek yaptığı dans ritüellerinde hep bu büyüselliğin izleri vardır.

Andrews (2002) bu tür dans için şöyle der:

"*Büyüsel şekilde dans etmeyi öğrenirken, bir iç enerjiyi ifade etmek için bir dış biçimi kullanırız. Fiziksel ifadeleri iç gerçekliklerle uygulamayı öğreniriz. Bu fiziksel hareketler, iç ruhsal enerjilerimizi uyandırır ve dışarı çıkartırlar. İster sezgisel, ister yaratıcı, ister koruyucu, ister iyileştirici olsunlar farklı hareketler farklı enerjileri harekete geçirirler.*

Duruşlar içimizdeki kutsallıkla, fiziksel bir iletişim yoludur. [...] Birçok duruş ve pozisyon büyüsel güçlerle bir temas kurabilmek için hayvanları ve Doğa'yı taklit eden bir ritüelden doğmuştur.

Farklı duruş ve hareketler farklı enerji ve güçleri harekete geçirirler. Güçleri ve enerjileri dans aracılığıyla birleştirmeyi, kontrol etmeyi ve yönlendirmeyi öğrenmek bireysel olarak yaratıcı bir aşamadır. Hareket bedenimizin şekil ve fonksiyonunun bir temelidir. Dans bedenin tapınmasına izin verir. Büyüsel dans çok büyük güç açığa çıkartır. Sizi kendinizden geçirir ve belirli bir zaman ve mekânda bedeninizin nerede olduğu hakkında daha bilinçli olmanıza yardım eder. Hareket bedenin kutsal ruha ev görevinde olduğuna dair anlaşılabilir bir bilinç yaratacaktır."

Bu bağlamda dans, çalışmaların ve ritüellerin bir parçası olabilir. Aynı şekilde dansın yaratıcı hayal gücü üzerine katkısı da büyüktür.

Ritüelik ya da "büyüsel" dansın temel prensiplerini öğrenerek çalışmalarda uygulamanın, büyük yararı olacağı kuşkusuzdur.

HAYVAN SEMBOLİZMİ

Hayvan sembolizmi, pagan sembolizmi içinde çok önemli bir yer tutar. Pagan sembolizminde aslında bir hayvan ile simgelenen, o hayvan ile ilgili özelliklerden çok, Doğa'nın hangi yönünün o hayvan ile simgelendiğidir. Bu da aslında o hayvanın insana ne çağrıştırdığı ile alakalıdır.

Hayvan biçimli Tanrı ve Tanrıçalar ya da özel hayvanı olan Tanrı ve Tanrıçalar aslında temsil ettikleri özelliklerin simgesel gösterimini taşımaktadırlar. Bu bağlamda paganizm içinde "hayvana tapma" gibi bir kavram da anlamsızlaşmaktadır.

Aynı şekilde hayvanlar, insan için mitsel kökenleri de temsil eder olmuşlardır. Roma'nın kuruluşundaki kurttan Türk efsanelerine, aslında çok yanlış olarak, "totem" diğer adlandırılan hayvanlara kadar bu görüş yansıtılmaktadır. Bu bağlamda bir hayvandan türeyen mitolojik soyların olması da aslında sembolik bir köken arayışıdır.

Bu bağlamda, Doğa'da var olan hayvanlar kadar doğaüstü ve fantastik hayvanların da aynı sembolizmi izlediklerini söyleyebiliriz.

Hayvan sembolizmi aynı zamanda mitolojilerde olduğu kadar halk inançlarında da yaşamaktadır. Hayvanlarla ilgili "boş inançlar" ve gelenekler aslında kadim zamanların sembolizminden türemektedir.

Hayvanlar aynı zamanda bir güç sembolü olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Doğa'nın iyi ve kötü güçleri, hayvan sembolizminde yerini bulmaktadır. Örneğin Ana Tanrıça'ya ait olan hayvanlar, Doğa'nın da güçlerini sembolize etmektedir. Çatalhöyük'te Ana Tanrıça yanında gördüğümüz leoparlardan, Hitit aslan figürlerine ya da Roma'daki kurt sembolizmine kadar Doğa'nın yırtıcı, dönüştürücü ve kuvveti simgeleyen yönlerini görürüz. Aslanın gücü kadar, insan bedenini ölümünden sonra "dönüştüren" çakal da kendi işlevi açısından Doğa'nın bir gücüdür. Bu bağlamda hayvanlar bu güçleri sembolize edebildiği gibi, bunları yetiştirmek ya da ehlileştirmek de insana ait bir güce karşılık gelir.

Hayvanlar güç sembolü oldukları kadar bilgelik sembolü olarak

da karşımıza çıkarlar. Bu, hayvanların Doğa'daki var olma yetenekleri ile alakalı olduğu kadar aynı zamanda insana ait olmayan özelliklerinden de kaynaklanır. Bunun tam tersi ise lanetlenmiş hayvanlar olarak karşımıza çıkar.

Hayvan sembolizmini anlamak, pagan düşüncesinin sembolik anlatımını kavramak için büyük önem taşımaktadır. Bu kısa bölümde bütün hayvan sembolizmini vermek olanaksız olduğu için meraklı okuyucu Kaynakça aracılığı ile çok daha ayrıntılı bilgiye ulaşacaktır. Çeşitli kültürlerin paganizminin işleneceği gelecek ciltlerimizde bu konu ile ilgili yeterli bilgi olacaktır.

CADI KAZANI VE CADISÜPÜRGESİ

Kazan, görünüşünün de belli ettiği gibi dişil bir semboldür. Bu bağlamda Tanrıça'nın kazanı olarak da kozmik çorbanın ve ilk yaradılışın olduğu rahmi temsil eder.

Bir pagan için kazan, içinde yaradılışın tekrarlandığı Tanrıça rahmi sembolüdür.

Kazan, aynı şekilde değişimin ve gelişimin de sembolüdür. Geleceğin tohumları da bu kazanda hazırlanır.

Kazan sembolizmini aynı zamanda kupa ve kalp sembolizmine de bağlayabiliriz.

İlkçağlardan beri kazan birçok ritüelde de kullanılmıştır. Yunan ve Roma kültüründe önemli bir yer tutan kazan, bu kültürlerde aynı zamanda yaradılışla olan ilişkisinden dolayı gelecek için de kehanet amacı ile kullanılmıştır. Bu gelenek Nostradamus'a kadar devam etmiştir. Birçok sikkede de gözüken (Özellikle Kadıköy/Kalkedon sikkelerinde) bu kazan, sikkenin basıldığı yerlerde bir bilicilik merkezi olduğuna da işarettir.

Yunan ve Roma kültüründe kazanın bir mağarada gizli olduğuna da rastlanır. Bu aynı zamanda bilinçaltı sembolizmi ile de alakalıdır.

Sultanahmet'teki Yılanlı Sütun da aslında bir kazan ayağıdır. MÖ 5. yüzyılda Persleri yenen birleşmiş 31 Yunan şehri, elde et-

tikleri bronz ganimetleri eriterek altın bir kazan ve buna ayak olacak üç yılanlı burma sütun yapmışlardı. 8 metre boyundaki Yılanlı Sütun aslında Delfi'deki Apollo mabedine dikilmişti. Daha sonra bu eser, İmparator Konstantin tarafından 324 yılında İstanbul'a getirtilmiş ve Hippodrom'un ortasına diktirilmiştir.

Kazan, Kelt kültüründe de önemli bir yer tutar. Herkese yetecek kadar yemek sağlayan Daghda'nın kazanı, Gwigawd'ın kazanı, Branwen'in kazanı bunlara örnektir. Kelt kültüründe adı geçen en önemli kazan Cerridwen'in kazanıdır. Cerridwen, bunun içinde oğlu için mayalı bir içki hazırlar. Bu içkinin mayalanması bir yıl ve bir gün almaktadır. Bu süre, aynı zamanda Wicca geleneğinde kullanılan önemli bir zaman ölçüsüdür. İnisyatik süreçte karşımıza çıkan bu süre, aynı zamanda pagan geleneğinde de vardır. Bu bağlamda kazanın inisyasyonla olan alakası da ortaya çıkar.

Bu efsanelerin devamında Graal (kâse) ve Kutsal Kâse efsaneleri vardır ki, Kutsal Kâse de bilindiği gibi ölümsüzlük iksiri ile alakalıdır.

Bu bağlamda, bir cadının yaşamı üreten iksiri, belki de bitkisel preparatları hazırlaması, yaptığı çalışmalar ile ilgisi olan ve büyük sembolik anlam taşıyan kazan, paganizm içinde önem kazanmaktadır. Cadılığa ait bir başka sembol de cadısüpürgesidir.

Kazan ne kadar dişil bir sembol ise süpürge de o kadar eril bir semboldür.

Süpürge, temizlik düşüncesini çağrıştırdığı kadar, bir asanın üzerindeki ürünü de çağrıştırır. Özellikle, Büyücü'nün asası gibi süpürge de çember açmak ve korunma amaçlı kullanılabilinir.

Masallarda yer eden süpürge figürünü anımsarsak, cadı süpürgesinin uçma özelliği, aslında kadının içindeki eril güç olan Animus'un da bir ifadesidir. Aynı şekilde eril sembollerin süpürge ile alakalı olması da bunu gösterir.

Tarih içinde süpürge ile ilgili birçok örnek vardır. Kapı arkalarına konan süpürge de buna bir örnektir. İlginç bir örnek de Alevilikte "Car hizmeti" denilen süpürme ve temizleme işlemidir.

DİĞER SEMBOLLER

Konumuz sembolizm olmadığı için burada çok ayrıntılı bir sembol sözlüğü oluşturmak olanaksızdır; ancak pagan sembolizminin temel öğelerini açıkladığımız bu bölümde bazı sembolleri de belirtmeden geçmemek gerekmektedir. İleride çeşitli kültürlerin pagan inançlarının incelenceği kitapları yayınlayacağımızdan ötürü ve bir pagan sembolleri kitabında daha ayrıntılı inceleme yapılacağından burada ancak çok önemli bazı sembolleri açıklamak yeterli olacaktır.

Ağaç ve Orman

Ağaç, üzerinde yaşadığımız Dünya'daki yaşamın en büyük sembolüdür. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ağaç kökleri ile yeraltına ulaşabildiği gibi dalları ile göklere ulaşabilmektedir; böylece gücünü buralardan alan ağaç Orta Dünya'da ya da Yeryüzü'nde var olabilmektedir. Bu sembolik olarak yeraltı ve göklerin enerjilerini alan ancak yeryüzünde yaşayan insanı da sembolize etmektedir.

Aynı şekilde Hayat Ağacı da bu sembolik ifadenin bir başka görüntüsüdür; göklerin ve yeraltının enerjisini toplandığı bu ağaç bu Dünya'daki yaşamı da sembolize etmektedir. Özellikle eski Mezopotamya ve eski Türk efsanelerinde geçen bu sembolü bu bağlamda okumak gerekmektedir. Aynı şekilde Buda'nın da dibinde de Nirvana'ya erdiği Bô ağacını da bu sembolik anlam ışığında görmek gerek.

Öte yandan, topraktan çıkan bir kutsal tezahür olarak ağaç pagan kültüründe önemli bir sembol olarak yer almaktadır. Bu şekilde pagan coğrafyalarda birçok kutsal ağaca rastlanmıştır. Bu tapım geç dönemlere kadar sürmüştür. Günümüzde ağaca çaput bağlama da bu eski inançların izidir.

Orman ise ağaç sembolizminden daha bağımsız olarak bir gizem barındırır. İnsanlığın ilk zamanlarında ormanın tehlikeli ve bilinmez oluşu efsanelerde ormanları her bir gizem içinde göstermiştir; bu bağlamda orman günümüzde bilinçdışı ile de ilişkilendirilmiştir.

Öte yandan orman barındırdığı çeşitli görünür ya da "görünmez" varlıklarla da başka bir dünyayı simgelemektedir. Çeşitli orman varlıkları daha sonra Robin Hood gibi efsanelere de dönüşmüşlerdir. Ormanın içindeki her bir ağacın diğer ağaçlarla iletişimde olan bir canlı varlık olması kadar ormanı koruyan varlıklar da mitolojilerde yer almıştır. Özellikle Gılgamış efsanesinde geçen ve ormanı koruyan Hubaba buna en güzel örnektir. Bu inançlar orman kesmeyi zorlaştırırken, orman ve ağaç kesmek de ritüelle yapılan bir eylem olmuştur.

El

El de pagan sembolizminde önemli bir semboldür. El sembolü birçok anlam taşır. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz insan elinin değdiği yerin insan varlığına ait olduğunun bir işareti olmasıdır; bir başka deyişle eski yerleşim yerlerinde gördüğümüz el figürlerinin, hatta ellerin boyanarak şeklinin çıkması ile oluşan figürlerin oradaki insan varlığını belirttiği düşüncesidir.

Aynı şekilde el işareti de bir tür koruyucu özellik arz eder.

Daha sonraki dönemlerde elin insan vücudunda enerjini çıktığı yer olarak görülmesinden dolayı el, hem koruyucu enerjini hem de şifa enerjisinin sembolü olmuştur. İslam kültüründeki "Fatma Ana Eli" de İbrani kültüründen geçme ama pagan kökeni olan bir figürdür. Elin açık olarak sembolize edilmesi de yaratıcılığın bir sembolüdür.

Kapı, Eşik ve Anahtar

Pagan kültüründe geçişler büyük önem taşıdığı için kapı da bu geçişleri gösteren bir semboldür.

Eski lahitlerde –özellikle İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde– görülen kapı figürleri de bu tür bir geçiş olan ölümü anlatır. Geneldc geri dönmek olanaksız olduğundan kapalı olan ve önüne sunu konulan kapı ölüm geçişini simgeler.

Tapınak kapısı ise erginleşmeyi sembolize eden bir figürdür ezoterik olarak ise gizemlere inisiyasyon ya da genel olarak inisiyasyonu sembolize eder. Tarot kartlarında sık görülen bu sembo

lizmde, kapının iki yanındaki sütun masonlukta olduğu gibi, Süleyman Mabedi'nin girişindeki iki sütunu sembolize etmektedir.

Aynı şekilde eşik de bu sembolizmin bir parçasıdır ve tam olarak geçiş noktasını sembolize eder. Eşik ile ilgili olarak Roma'da çift başlı olan ve hem içeri hem dışarı bakan Tanrı Janus da eşik üzerinde her iki tarafı gözleyen bir Tanrı'dır.

Pagan sembolizminde de eşikten geçerek kutsal mekâna ulaşılır. Yapılan ritüel aslında bu eşikten geçmeyi sağlar.

Eşik, özellikle tapınak ve ev eşiği olarak fiziksel olarak "kirli" ve "temiz" yerleri ayırırken, ezoterik olarak da dışarıdaki "kirli" dünya ile içerideki "temiz" dünya arasında bir sınırdır.

Kapı sembolizmi ile bağlantılı bir başka sembol de anahtardır. Kapının kilitli olması geçişin sadece anahtarı taşıyan bazı kişilerce yapılacağı anlamına gelir. Aynı şekilde ezoterik olarak da ancak seçilmiş kişiler tapınağın kapısında geçebileceklerdir.

Kapı sembolizmi ile ilgili olarak doğum ve ölüm kapılarına atıfta bulunan ve son kapıdan artık geçmiş olan Ersoy (2000) şöyle demektedir:

"*Bizler, yaşam boyunca, iki ana kapının dışında, karşımızda bizi önünde durduran sayısız kapılarla karşılaşıyoruz. Şayet bu kapılar kapalı ise ve biz oraya girişi gerçekleştirmeye yeterli bir güze sahipsek, yetkili ve haklı isek... oraya girebiliyoruz.*"

Şafak

Şafak paganizm içinde sembol olarak çok yerde karşımıza çıkmaktadır.

Şafak karanlıkların bittiğini ve aydınlığın geleceğini müjdeleyen bir Doğa olayı olarak sembolizm içinde karşımıza çıkmaktadır. Şafak mecaz anlam olarak bi şeyin başlangıcını da anlatırken günün "bakire" hali olarak da temizlik anlamını taşımaktadır.

Şafak teması pagan inançlarında sıklıkla geçer. Homeros gül parmaklı şafak derken bu Arap inançlarında cinlerin ortadan çekilme anı olarak görülür. Oruç ile de alakalı olan bu zaman pagan inançlarında Venus'ün geceyi döllemesinden sonra ortaya çıkar ve İslam'daki İmsak vakti ile de alakalıdır.

Yüzük

Yüzük de paganizm içinde önemli bir yer tutar. Günümüzde "Yüzüklerin Efendisi" serisinin sinema fenomeni olması sayesinde çok tartışılan yüzük sembolizmi eski kültürde de önemli bir yer tutmaktaydı.

Yüzük formu gereği bir çember olarak sonsuzluğu sembolize etmektedir. Kuyruğunu ısıran yılan gibi yüzük de tamamlanan bir döngüdür.

Öte yandan yüzüğün bulunduğu yüzük parmağı önemli bir anlam taşımaktadır. Eski inanışa göre bu parmaktan kalbe direk bir damar gitmektedir; böylece bu parmağa takılan yüzük kalbe giden yolu kapamakta ve artık bu yüzük bir akit sembolü olarak bu parmakta durmaktadır. Evlilik yüzüğünün bu anlam gelmesinin yanı sıra Hıristiyan ikonografisinde İsa'nın başparmağı ile yüzük parmağını kapaması da aslında "kalbinden gelenleri değil, Baba'nın bildirdiğini" söylediğinin bir sembolüdür.

Yüzük en eski çağlardan beri güç sembolü olarak da yer almıştır. Eski Yunan ve Roma'da sadece belli görevlilerin altın yüzük takması da bu sembolizm ile alakalıdır. Nibelungen efsanelerinde yer alan yüzük sembolizmi de bundan çok farklı değildir.

Yine yüzüğün güç ile olan alakasından ötürü, kral yüzüğü, büyücü yüzüğü gibi motifler de söylencelerde yer almaktadır.

Platon'un *Devlet* eserinde geçen ve görünmez yapan yüzük de, Agrippa de Nettesheim'in (1486-1535) söz ettiği büyü yüzükleri de yüzüğün gücünü göstermesi açısında önemli motiflerdir.

KAYNAKÇA

ALLEAU René, *La Science des Symboles*, Editions Payot & Rivages, Paris, 1996

ANDREWS Ted, *Büyüsel Dans Teknikleri* (çev. Ayşe Gorbon), New Age Yayınları, İstanbul, 2002

ARİSTOTELES, *Fizik* (çev. Saffet Babür), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997

ARROYO Stephen, *Astrology, Psychology and the Four Elements*, CRCS Publications, California, 1975 (Türkçesi: *Astroloji, Psikoloji & Dört Element* (çev.

Barış İlhan), İlhan yayınevi, İstanbul, 2000)
BACHELARD Gaston, Ateşin *Tinçözümlemesi* (çev. Nail Bezel), Öteki Yayınevi, Ankara, 1995
BERGİL Mehmet Suat, *Doğada, Bilimde, Sanatta Altın Oran*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988
BIEDERMANN Hans, *The Wordworth Dictionary of Symbolism*, Wordworth Editions Ltd., Hertfordshire, 1992
CAMPBELL Joseph, *The Mythic Dimension, Selected Essays 1959-1987*, Harper San Fransisco, New York, 1997
CAMPBELL Joseph, *The Flight of the Wild Gander, Explorations in the Mythological Dimension*, Harper Perennial, New York, 1995
CASSIRER Ernst, *Sembol Kavramının Doğası* (çev. Milay Köktürk), Hece Yayınları, Ankara, 2011
CLEYET-MICHAUD Marius, *Le Nombre d'Or*, Presses Universitaires de France, Paris, 1995
COHEN Anthony C., *Topluluğun Simgesel Olarak Kuruluşu* (çev.Mehmet Küçük), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999
CUNNINGHAM Scott, *Earth Power, Techniques of Natural Magic*, Llewellyn Publications, Minnesota, 1998
ÇAĞLARCA Sadettin, *Altın Oran*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997
DAHLKE Rüdiger, *Sıradışı Bir Yolculuk, Dünya'nın Mandalaları*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1998
DURAND Gilbert, *L'Imagination Symbolique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1964
EASON Cassandra, *Encyclopedia of Magic & Ancient Wisdom*, Piaktus Publishers Ltd., London, 2001
ELIADE Mircea, *Mitlerin Özellikleri* (çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul, 1993
ERSOY Necmettin, *Semboller ve Yorumları*, Dönence Yayınları, İstanbul, 2000
FONTANA David, *The Secret Language of Symbols*, Pavilion Books Limited, London, 1993
FORDHAM Frieda, *Jung Psikolojisi* (çev. Aslan Yalçıner), Say Yayınları, İstanbul, 1994
HAMILTON Edith, *Mitologya* (çev. Ülkü Tamer), Varlık Yayınları, İstanbul, 2002
HAWKINS Jaq D, *Spirits of the Aether*, Capall Bann Publishing, Berks, 2001
HAWKINS Jaq D, *Spirits of the Air*, Capall Bann Publishing, Berks, 1998
HAWKINS Jaq D, *Spirits of the Earth*, Capall Bann Publishing, Berks, 1998
HAWKINS Jaq D, *Spirits of the Fire*, Capall Bann Publishing, Berks, 1999
HAWKINS Jaq D, *Spirits of the Water*, Capall Bann Publishing, Berks, 2000

HYDE Maggie, McGUINNESS Michael, *Yeni Başlayanlar için Jung* (çev.Gül Çağalı Güven), AD Yayıncılık, İstanbul, 1997

JULIEN Nadia, *Grand Dictionnaire des Symboles et des Mythes*, Marabout, Alleur, 1997

JUNG Carl Gustav, *The Archetypes and the Collective Unconcious*, Routledge, London, 1996

JUNG Carl Gustav, *Aion, Researches into the Phenomenology of the Self*, Routledge, London, 1991

JUNG Carl Gustav (editor),*Man and his Symbols*, Arkana, London, 1990

KIRICI M. Ali, *Sayılarla İslam, İslamda Rakamlar*, Hizmet Neşriyat, İstanbul, 1989

LARSEN Stephen, *The Mythic Imagination*, Bantam Books, New York, 1990

LAWLOR Robert, *Sacred Geometry, Philosophy and Practice*, Thames and Hudson, London, 1995

LUNDY Miranda, *Kutsal Geometri* (çev. Nasip Akasya), Ne Kitaplar, İstanbul, 2003

MOREL Corinne, *Dictionnaire des Symboles, Mythes et Croyances*, L'Archipel, Paris, 2005

NATAF Georges, *Symboles, Signes et Marques*, Berg International, Condé-sur Noireau, 1990

PALA İskender, *Dört Güzeller, Toprak, Su, Hava, Ateş*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008

PURGE Jill, *The Mystic Spiral, Journey of the Soul*, Thames and Hudson, London, 1992

ROBERTSON Robin, *Beginner's Guide to Jungian Psychology*, Nicolas-Hays Inc, York Beach, 1992

ROBERTSON Robin, *Jungian Archetypes*, Nicolas-Hays Inc, York Beach, 1995

RONECKER Jean-Paul, *Le Symbolisme Animal*, Editions Dangles, St.Jean-de-Braye, 1994

SALT Alpaslan, ÇOBANLI Cem, *Meta Ansiklopedi*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 2010

SAX Boria, *Toplumun Aynasında Karga* (çev. Banu Büyükkal), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006

SCHIMMEL Annemarie, *Sayıların Esrarı* (çev. Mehmed Temelli), Verka Yayınları, İstanbul, 1997

SEGAL Robert A.(Ed), *The Myth and Ritual Theory*, Blackwell Publishers, Massachusetts, 1998

UHRİ Ahmet, *Ateşin Kültür Tarihi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003

WOISEN Maria-Gabrielle, *Sacred Dance, Encounter with the Gods*, Thames and Hudson, London, 1992

PAGANİZM
VE
MİTOLOJİ

Mitoloji, pagan düşüncesi içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Birçok sanatsever, edebiyatçı, tarih araştırmacısı ve son zamanlarda da psikologlar, mitolojinin kendi disiplinleri için vazgeçilmez olduğunu bilmektedirler. Herkes mitolojiyi kendi görmek istediği yerden, görmek istediği şekilde ele almaktadır.

Mitoloji, kadim pagan devirlerin en büyük ifadesidir. Ancak mitler, mitolojiyi, kendi dönemi içinde, pagan düşüncesi ile birlikte ele aldığımızda anlam kazanır.

Mitolojiyi, eski çağların "uydurma" öyküleri olarak görmekten çok, dönemin pagan düşüncesinin ifadesi olarak görmekte fayda vardır.

Mitoloji, bütün sembolik anlatımı ile aslında paganizmin kendini ifadesidir. Bu bağlamda mitolojiyi, sembolik anlatım içinde, paganizmin dili olarak da düşünebiliriz, bu da paganizmi öğrenmek için mitolojinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Mitolojiyi de sadece Yunan ve Roma mitolojisi ile sınırlı görmemeli bütün kültürlerin mitolojilerini ve sembolik anlatımlarını öğrenmek gerekmektedir.

Bu bağlamda bütün kültürlerin mitolojilerinin öğrenilmesi ve aslında ne anlatmak istediğinin bilinmesi pagan düşüncesinin anlaşılması açısından çok büyük önem taşımaktadır.

MİTOLOJİ NEDİR?

Mitoloji (μυθολογια) sözcü Yunanca μυτος ve λογος sözcüklerinden gelmektedir ve kısaca mitlerin bilimi anlamını taşımaktadır.

Yunanca μυτος sözcüğünden gelen mit, eski çağlarda insan düşüncesinin ürünü olarak ortaya çıkmış ve günümüz insanına doğaüstü gelen sembolik öykülerdir.

Meydan Larousse "mit" için, "kahramanlar ve efsaneler devrinin hikâyesi" demektedir. Meydan Larousse'a göre "tarihi, fiziki ve felsefi genel bir konuyu işleyen hayal ürünü eser" diye de açıklanır. Buna göre, "mitler her zaman dramatik ve kutsaldır; sembollerini kullandıkları din ve büyünün ayrılmaz parçalarıdır."

Price (2011) ise Oxford Sözlüğü'nden aldığı bir tanımı kabul etmektedir:

"*Doğal ya da toplumsal bir olayla ya da dinsel bir inanç ya da ritüel ile ilgili açıklama sağlayan ya da popüler bir fikri somutlaştıran tamamen ya da kısmen hayali olan geleneksel hikâye; özellikle doğaüstü kişileri, eylemleri ya da olayları içeren; yeni yaratılmış benzeri hikâye.*"

Bu tanım içinde kısmen doğru ifadeler barındırsa da mitolojiyi tam olarak açıklamaktan uzaktır.

Mitoloji ise iki anlam taşımaktadır. Bunlardan birincisi mitleri inceleyen bilimdir. İkinci anlamı ise mitlerin bir araya gelmesinden oluşan bir bütündür, Yunan Mitolojisi, Türk Mitolojisi, Mezopotamya Mitolojisi vs...

Mitoloji genelde doğa olaylarını açıklamak için uydurulmuş öyküler ve kahramanlık öykülerinin doğaüstü motiflerle süslenmiş hali olarak tanımlanır. On dokuzuncu yüzyılda kadar kabul gören bu tanımları –her ne kadar üniversitelerimizin bazılarında hâlâ bu şekilde tanımlansa da– artık kabul etmek olanaksızdır. Kökende bazen bu tür amaçlar olsa da mitoloji bu kadar basit ele alınamayacak derecede önem taşımaktadır.

Bu bağlamda mitolojinin bir "tanımını yapma" kaygısı da an-

lamsızlaşmaktadır. Mitolojinin tanımını yapmaya çalışmak başlı başına anakronik bir çabadır çünkü eski toplumlarda mitoloji yaşamın ta kendisidir.

Mitolojinin toplum içinde ve bireysel olarak çok işlevselliği onun kesin bir tanımının yapılmasını zorlaştırmakta hatta olanaksızlaştırmaktadır.

Bu nedenle, paganizm içinde mitolojinin yerini tam olarak incelemeden önce mitoloji araştırmalarının önemli kilometre taşlarına göz atmakta fayda vardır.

TARİH BOYUNCA MİTOLOJİ İNCELEMELERİ

Mitolojinin incelenmesine ilk çağlardan beri başlanmıştır. Meletos'lu Hecatæus (MÖ 550-476) ilk olarak tarihsel olaylarla mitolojiyi birbirinden ayırmıştır. Öte yandan Euhemerus da mitolojiyi tahrif olmuş tarihsel olaylar olarak görmüş, hatta mitolojik tanrıları eski kahramanlar olarak ortaya koymuştur. Erken dönem Hıristiyan "baba"ları da mitolojik tanrıları bu şekilde kabul etmişlerdir.

Ortaçağ boyunca çok fazla önemsenmeyen mitoloji, Rönesans'tan sonra yeniden incelenmeye başlanmıştır. Doğal olarak bu incelemelerin odağını da Yunan ve Roma mitolojileri oluşturmuştur. Bunun yanında Germen ve İskandinav mitleri de konu edilmiştir.

On sekizinci yüzyıldan itibaren, mitolojiye daha geniş bir çerçeveden bakılmış ve özellikle de on sekizinci yüzyıl sonundan itibaren ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca antropoloji ve arkeoloji alanındaki ilerlemeler, hem çok daha eski ya da ilkel toplumların mitolojileri hakkında bilgi kazandırmış, hem de mitolojiyi önemli bir inceleme alanı yapmıştır.

Özellikle on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda "ilkel" toplumlar üzerinde yapılan araştırmalar, ilkel toplumların inanışları hakkında bilgi sağlamış ve birçok görüşün oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus, bu toplumlar üzerinde araştırmalar yapan bazı araştırmacıların olağan koşullarla değil, kendilerine yerliler tarafından yapılan gösterilerden bu bilgileri almış olmalarıdır; o nedenle bu bilgilerin bir bölümüne de ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir.

Yirminci yüzyıl başında mitlerin doğuşu hakkında birçok görüş vardır. Bunlara kısaca bakarsak:

- En çok yinelenen görüşe göre mitler, toplumların tarih boyunca yarattıkları, inançlarına bağlı, uydurma öykülerdir.
- Mitler doğa olaylarını ve astronomik olayları açıklamak için uydurulmuş öykülerdir.
- Mitler tarihsel olayların çarpıtılmış halleridir.
- Mitler eski kahramanlık destanlarıdır.
- Mitler didaktik hatta ezoterik öğretilerdir.
- Mitler eski toplumların dünü ve bugünü arasında köprü görevi gören çağına göre "kutsal" söylemlerdir.

Aslında mitolojiler çok farklı ve çeşitli olduklarından her bir görüşün kanıtı olan birçok farklı mit vardır.

Ancak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu görüşlere birçok yeni görüş eklenmiş, mitolojiye daha farklı açıdan bakılmaya başlanmıştır.

Özellikle Sigmund Freud'un bilinç ve bilinçaltı konularında yaptığı devrim ve Freud'un mitoloji ile ilgilenmesi, mitolojinin aslında insanın doğasını tanımada çok önemli bir araç olduğunu göstermiştir.

Freud ayrıca Oidipus kompleksi (ya da Elektra kompleksi) gibi önemli kavramları da geliştirirken mitolojiye başvurmuştu.

Freud'dan sonra gelen ardılları da mitolojiye başvurmaktan çekinmemişler, böylece mitolojinin anlaşılmasında büyük katkıda bulunmuşlardır.

Freud'un iki önemli takipçisini incelersek:

Erich Fromm:

Erich Fromm'a göre mitoloji, "tıpkı rüyalar gibi zaman ve mekân içerisinde gelişen bir tarihçeye sahiptirler. Bu tarihçe, içinde

sembolik bir dil kullanarak, dini ve felsefi görüşleri ve ruhun geçirdiği tecrübeleri bizlere aktarmışlardır."

Bu ifade Fromm'un bu konuda neler düşündüğünün ortaya konması açısından çok önemlidir. Çünkü ruhun geçirdiği tecrübelerin sembol diliyle anlatılması ve mitlerin rüyalarla karşılaştırılması, Jung'da da göreceğimiz gibi birçok miti anlamak için temel teşkil etmektedir. Bu görüş aslında yirminci yüzyılda şekillenen mitoloji görüşünün de ifade etmektedir.

Fromm'a göre mitolojinin eski tanımları da bu bağlamda geçerliliklerini yitirmektedir:

"*Sembol dilini ve mitosların bu gerçek özünü kavrayamazsak, karşımıza iki seçenek çıkar. Mitosları ya bilim öncesi ve saf bir dünya görüşünün sanatsal bir ürünü olarak görebiliriz ya da (ki bu alışılagelmiş bir görüştür) mitosların özünde "gerçek" bir olayın yattığını ve bunun sanatsal biçimde işlenmiş olduğunu, böylelikle de zamanımıza kadar aktarıldığını düşünebiliriz. Yirminci yüzyılın başlarına kadar geride kalan bu yaklaşım daha sonraları öne çıkmaya başlamıştır. Günümüzde ise mitosların daha çok dini ve felsefi özellikleri ön planda tutularak dışa vurulan anlatım biçiminin, bu dini ve felsefi çekirdeğin sembolik bir ifadesi olduğu kabul edilmektedir.*"

Fromm'un mitleri tanımlaması ise oldukça ilginçtir: "*Mitoslar kendilerini sembol dili aracılığı ile ifade eden geçmiş zaman bilgelikleri ve özdeyişleridir.*"

Carl Gustav Jung:

Bizim mitoloji incelemelerimiz açısından en önemli isim Carl Gustav Jung'tur.

Jung' un getirdiği en önemli yeniliklerden biri de arketipler kuramını ruhbilime sokmasıdır.

Arketip, sözcük anlamı olarak, "ilk model", "ilk tip" demektir. Sözcük Yunanca arkhe-(eski, ilk) ve tupos (tip, model) sözcüklerinden gelmektedir. Sözcüğün kullanımı çok daha eskilere dayanmaktadır. Hatta Voltaire, Platon'un idea'lari için de arketip idea sözcüğünü kullanmıştır.

Jung (2003) arketip sözcüğünün geçmişini şöyle açıklamaktadır:

"Arketip sözcüğü en erken olarak Philo Judaeus tarafından Imago Dei, insanın içindeki Tanrı görüntüsünü anlatmak için kullanılmıştır. Iranaeus'ta da bu kavramı bulmaktayız: «Bu dünyanın yaratıcısı, dünya üzerindekileri direk olarak kendini model alarak değil, fakat dışındaki arketiplerden kopya ederek meydana getirdi.». Corpus Hermeticum'da ise Tanrı, το αρκετυπον φως, "arketipik ışık olarak adlandırılmıştır. [...] Arketip aynı zamanda Platon'un idealarını da açıklamaktadır.

Bizim için bu terim çok uygun ve yardımcıdır. Kolektif bilinçdışının içeriği söz konusu olduğunda, çok uzak zamanlardan, evrensel, ilk arkaik formları kasdettiğimizi bildirir. Lévy-Bruhl tarafından kullanılan, ilkel görüş açısına göre sembolik figürleri anlatan, "kolektif gösterim" deyimi de bilinçdışına uyarlanabilir ve kullanılabilinir, çünkü aynı şeyi ifade etmektedir. İlkel kabile bilgelikleri de özel bir şekilde işlenmiş arketiplerle ilgilidir. Ancak bunlar bu kez bilinçdışının içeriği değil, geleneğe göre bilincin malı olmuş düşüncelerdir. Bunlar da genellikle ezoterik düşünce olarak ortaya çıkarlar. Ezoterik düşünce, bilinçdışından gelen içeriğin, bilinç tarafından ifade edilmesidir."

burada uzun süre işlenmiş ve özel bir damga yemiş formlardan söz ediyoruz. Halbuki arketip terimi dolaylı olarak kolektif gösterimler için kullanılmaktadır. Çünkü bilince ulaşmamış ve yaşanan ruhsal deneyimin ilk verisi olarak kabul edilir. Bu bağlamda arketiple evrimleşmiş tarihsel formül arasında büyük bir farklılık vardır. Özellikle ezoterik öğretilerin üst derecelerinde arketipler bilincin işlemesinden geçmiş olarak kendilerini gösterirler."

Arketipler, kolektif bilinçdışında yer almakla birlikte tek başlarına ortaya çıkamazlar. Başka bir deyişle onları tanımlamak olanaklı değildir. Ancak semboller vasıtası ile kendilerini belli ederler."

Fordham (1994), Jung'un arketiplerle ilgili düşüncelerini şöyle anlatır:

"*Hayatı, insanlığın geçmiş tarihince koşullanmış bir biçimde kavramak ve yaşamak eğilimini ki buna gereksinimi de denebilir,*

Jung arketipsel olarak adlandırır.[...] Arketipler bilinçdışıdırlar ve bu nedenle yalnızca varsayım olarak kabul edilebilirler. Ancak biz onları ruhun içinde tekrar tekrar ortaya çıkan belirli tipik imgeler yoluyla fark ederiz. [...] Jung, arketiplerin, insan beyninin ve bilincinin hayvan düzeyinden çıkıp gelişmekte olduğu binlerce yıl boyunca biçimlendiğini düşünmüştü. Fakat bunların görüntüleri, yani arketip imajları ilk olma niteliklerine karşın, ortaya çıktıkları çağa göre değişikliğe uğramış ya da tümden değişmiştir. [...] Arketipler imajlarda olduğu gibi duygular biçiminde de var olurlar. Etkileri insanların doğum ve ölüm, doğal engellere karşı kazanılan zaferler, ergenliğe geçiş dönemi, büyük tehlikeler, şaşırtıcı bir deney gibi, tipik ve önemli durumlarla karşılaştıkları zamanlarda özellikle belirgindir. Böylesi durumlarda Auvergne mağaralarında duvara çizilmiş bir arketip imajı günümüz insanlarından birçoğunun rüyasında ortaya sık sık çıkacaktır."

Jung'a göre arketiplerin en iyi ifade edildiği yerlerden biri de mitlerdir. Ancak arketipler kendi başlarına tanımlanamaz olduklarından, mitlerde sembollerle karşımıza çıkarlar. Jung'a göre (2003) bunlar arketiplerin, yılların süzgecinden geçmiş daha işlenmiş ifadeleridir:

"*Arketiplerin çok iyi bilinen ortaya çıktıkları yerler mitler ve peri masallarıdır. Fakat ortaya çıkarlar. Arketiplerin ilk ve kesin gözüktükleri yerler rüyalar ve vizyonlardır. Bunlar daha kişisel daha az anlaşılır ve mitlerden daha saftırlar. Arketip öz olarak bilinç dışına aittir. Ancak bilince çıktığında rengini o kişisel bilinçten alır. Arketip sözcüğünün nominal tanımını böyle yaptıktan sonra onun mitler peri masalları ile ilişkisine geçebiliriz. Bir arketipin ne olduğunu psikolojik olarak inceledikçe olay daha karmaşık olur. Onun için mitolojistler bunları güneşe, aya, bitkilere, meteorolojik olaylara bağlamışlardır.*"

Qualls-Corbett (2001) de ilginç bir tanım ve açıklama getirmektedir:

"*Jung, psikenin daha derin tabakalarına kolektif bilinçdışı olarak gönderme yaparak, onu kişisel bi-*

linçdışı, tek bir bireye özgü psişik malzemeyi içerirken, kolektif bilinçdışı, her yerde mevcut, değişmez nitelikte ve herkese özgü psişik bileşenler içerir. Bu bilinçdışı nitelikler, bireysel olarak edinilmeyip, (tıpkı içgüdüler gibi) psikenin katmanlarından kendiliğinden tevarüs edilir. Psikenin bu derin tabakalarında, bireysel eşsizlik yerini, özerk işlevlere, gitgide kolektife dönüşen psişik enerji alanlarına bırakır; yani bunlar bütün tarih boyunca insanlığa içkindirler. Jung, bu psişik enerjiye arketip adını verir. Psişik enerji gibi, arketipler de kişinin kendisi ve dünyayla olan deneyimini düzenleme, değiştirme ve bu deneyime rengini verme yeteneğine sahiptir; bu yüzden, davranış kalıpları olarak da kavranabilirler.[...] Mitler ve düşler, bilinçdışının işte bu tabakasından doğar. Biçimi ve hareketiyle, bir bireyin ya da kültürün psişik bir unsurunu veya özelliğini ortaya koyan bir öyküyü anlatan simgeler üretirler. Her çağdan ve her mahalden mitlerde kendini gösteren arketipal motiflere rastlarız, tıpkı onları Dünya'nın her yerinde görülen düşlerde bulduğumuz gibi. Arketipal motifler, bilinçte imgeler ya da semboller olarak tezahür eden bilinçdışının ürünleridir. Bir sembol, temel olarak bilinmeyen bir şeyin mümkün olan en iyi ifadesidir."

Jung çalışmalarının büyük kısmında mitlere yer vermiş ve mitleri incelemeye oldukça vakit ayırmıştır. Jung'a göre (2003) mitler insanın, özellikle de ilkel insanın kendini en iyi ifade ettiği açıklama biçimleridir:

"ilkel insan kendini bütün sübjektifliğiyle ifade eder. Bu yüzden çok eski zamanlarda mitosların ruhsal bir gerçeği ifade ettiğini düşünebiliriz. İlkel insanın doğa bilgisi bilinçdışı ruhsal prosesinin bir ifadesidir. "

Mitlerle bilinçdışı ilişkisini Frodham (1994) şöyle açıklamaktadır:

"*Bir mit oluştuğu ve sözcüklerle dile geldiği zaman onu biçimlendirenin bilinç olduğu doğrudur. Fakat mitin ruhu, yani onun temsil ettiği yaratıcı dürtü, ifade ettiği ve uyandırdığı duygular, hatta büyük ölçüde onun ana fikri, bilinçdışından gelmektedir.[...]*

Mitler kolektif bilinçdışının doğrudan bir anlatım biçimi olduklarından, benzer biçimlerde, bütün insanlar arasında ve bütün çağlarda bulunurlar. [...] Din, şiir folklor ve peri masalları da bu güce dayanırlar.. Bütün dinlerde merkezi figürler karakter olarak arketiplerdir. Ancak mitlerde olduğu gibi malzemenin biçimlenmesinde bilincin de bir payı olmuştur. İlkel tapınmalarda bu pay ileri ve gelişmiş dinlerde olduğundan çok daha azdır. Bu nedenle ilkel dinlerde arketipsel yapı daha belirgindir."

Mitlerin kolektif bilinçdışı ile olan ilişkileri açısından incelenmesi, farklı mitolojilerin benzerliğini açıklayabildiği gibi, günümüz insanının mitolojik figürlerle aslında nasıl beraber olduğunu da açıklamaktadır. Bunun tam tersi olarak da, Jung mitolojiden yola çıkarak nasıl tedavi yapılabileceğini de göstermiş ve analitik psikoloji ile uğraşan ve çözümleme yapan bir doktorun mitoloji bilmesi gerektiğini savunmuştur.

Jung'un açtığı yol, mitoloji araştırmaları yapan birçok bilim adamına katkıda bulunmuş; artık mitoloji uydurma öyküler olmaktan çok, insanı tanımada bir yöntem olarak ortaya konmuş ve mitoloji, psikoloji ile beraber incelenmeye başlanmıştır.

Jung'un görüşlerini en iyi bilen kuşkusuz Joseph Campbell olmuştur.

Joseph Campbell

1904 yılında New York'da dünyaya gelen Campbell, karşılaştırmalı mitolojiler alanında dünyadaki en önemli isimlerden biridir.

Campbell'in mitolojiye yaklaşımı, biraz da Jungçu bir tutumla, Kerenyi ve Neumann gibi, mitolojinin insanın psikolojik süreçleri bağlamında ele alınması gerektiği şeklindedir. Bu bağlamda mitoloji, insanın arketipik yapısının da bir deneyimidir.

Bu bağlamda mitolojiyi yeniden tanımlayan Campbell, aynı zamanda kişinin bireyselleşme çabasının da mitolojilere yansıdığını göstermiştir. Böylece mitler aslında gündelik yaşam ile de alakalı olmaktadır.

Campbell'in mitolojiye getirdiği en önemli açıklama, mitolojinin insanı gerek Doğa ve doğasıyla gerekse de toplumla uyumlandırmasıdır. Campbell farklı mitosların farklı işlevlerini de ortaya koyar.

Campbell, Moyers ile olan söyleşisinde (1988) mitolojiyi bu bağlamda açıklar:

"*Mitler, insandaki ruhani potansiyelin metaforlarıdır ve bizim hayatımıza can veren güçlerle dünyadaki hayata can veren güçler aynıdır. Ama belirli toplumlarla ya da toplumun koruyucu tanrılarıyla ilgili olan mitler ve tanrılar da vardır. Başka bir deyişle, birbirinden tamamen farklı iki mitolojik düzen vardır. Bir, parçası olduğumuz Doğa ve doğal dünya ile ilişkinizi sağlayan mitoloji. İki, sizin belirli bir toplumla ilişkinizi sağlayan, katı bir biçimde sosyolojik bir mitoloji. Siz yalnızca doğanız gereği insan değilsiniz, belirli bir grubun da üyesisiniz.*"

Yine söyleşide Campbell şöyle der:

"*Antik mitler, beden ile zihnini uyumunu sağlamak amacıyla tasarlanmıştı. Zihin tuhaf yollara sapabilir ve bedenin istemediği şeyleri isteyebilir. Mitler ve ayinler, zihnin bedenle harmonisini sağlama ve hayat şeklini Doğa'nın dikte ettirdiği şekle sokma araçlarıydı.*"

Qualls-Corbett (2001) Campbell'den alıntı yaparak şöyle der:

"*Joseph Campbell, mitlerin bize, 'psikenin güçlerinin, insan ruhunda sonsuzcasına yaygın olan ve insanın binlerce yılı ardında bıraktığı türlerin bilgeliğini temsil eden güçlerin tanınması ve yaşamlarımızla bütünleştirilmesine ilişkin öyküleri simgesel dilde anlattığını belirtir.*"

Campbell, İlkel mitoloji adlı eserinde ilginç bir benzetme yaparak, çocukluk dönemi ile mitolojik öyküler arasında bir karşılaştırma yapar.

Özellikle köken ya da doğuş mitoslarında bu daha da belirgindir. Bu bağlamda kadının etkisi de oldukça bağlayıcıdır. Campbell

(1988), Freud okulundan söz ederken şöyle der:

"Mitolojide elbette evrenin kökeni olarak rahimden doğuş imgesi çok yaygındır ve ondan önce gelen cinsel birleşme öyküde olduğu gibi ritüel eylemde de temsil edilir. Dahası, dişi gövdenin aybaşı dönemlerindeki kanama devirleri gibi gizemli (hatta büyüsel denebilir) hareketi, gebelik süresinde bunun durması ve doğum acısı ve yeni varlığın görünmesi elbette zihinde kalıcı etkiler bırakmıştır."

Ancak Campbell (1988) mitolojinin, insanın gelişmesindeki rolünü de ortaya koyar:

"Mitolojik söylem ve ritüel pratiğinin ana işlevi, bireyin zihin, duygu ve hareket gücünü yirmi yıllık gençlikten yetişkinliğe ve yaşlılıktan ölüme geçen önemli eşiklere taşımaktır; bireyin yaşam enerjisini, grubun iyiliği için, yeni görevine, yeni aşamaya hazırlayacak uygun bulgu uyarımlarını sağlamaktır. Böylelikle bu geçiş ritlerinde bir yandan sabit bir etken olarak bireyin belirli geçiş aşamaları için kaçınılmaz ve dolayısıyla da evrensel gereksinmeleri ve bir yandan da kültürel değişkenler olarak yerel grubun tarihsel olarak koşullandırılmış gereksinim ve önyargılarını buluyoruz. Dünya mitolojisine kaleydoskop gibi hep değişen fakat hep aynı görünen ilginç özelliğini kazandıran budur. Şair ve sanatçılara çok çekici gelse de sınıflandırma peşinde olanlar için kâbus yaratan da bu durumdur."

Burada mitolojinin ilginç bir işlevine girmiş oluyoruz. Jung ile başlayan bu düşünce Campbell'da mitoloji için ilginç bir işlev ortaya koymuş ve bireyleşmede mitlerin ve ritlerin önemi ortaya çıkmıştır.

Bu konuda, özellikle köken mitlerinden yola çıkan Mircea Eliade'nin önemli saptamaları vardır.

Mircea Eliade:

Mircea Eliade ile birlikte, mitolojinin uydurma öyküler olduğu düşüncesi artık tamamen ortadan kalkmıştır. Eliade, mitleri aslında

toplum kurallarını düzenleyen, yaşamın temel prensiplerini ortaya koyan, bir dönem tanrılar tarafından yapılan eylemler olarak görür.

Eliade, "*Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, başlangıçtaki masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır*" derken de aslında insanın yaşarnını oluşturan "Doğaüstü" müdahalenin öyküsünü kastetmektedir.

Bu bağlamda Eliade'nin aşağıdaki sözü büyük önem kazanmaktadır:

"Modern insan kendisinin Tarih tarafından oluşturulduğu kanısındaysa, arkaik toplumların insanı da kendini belli sayıda mitsel olayın sonucu olarak görür."

Eliade (1993) insan mit ilişkisini daha açık anlatır:

"*Gerçekten de mitler yalnızca Dünyanın, hayvanların, bitkilerin ve insanın kökenini anlatmakla kalmaz, ama aynı zamanda insanın bugün içinde bulunduğu duruma gelmesine kadar olup biten bütün önemli olayları da anlatır; bir başka deyişle, onun ölümlü, cinsiyetli, toplum halinde örgütlenmiş, yaşaması için çalışması gereken ve kurallara göre çalışan bir varlık durumuna gelmesine kadar olup biten önemli olayları anlatır. Eğer Dünya varsa bunun nedeni Doğaüstü Varlıkların "başlangıçta" yaratıcı bir etkinlik göstermiş olmasıdır. Ama kozmogoniden ve antropogeniden sonra daha başka olaylar da olmuştur, ve insan bugünkü haliyle, bu mitsel olayların dolaysız sonucudur, onun yapısı bu olaylarla oluşmuştur. Ölümlüdür, çünkü başlangıç zamanında (in illo tempore[7]) bir şey olmuştur. Eğer bu gerçekleşmemiş olsaydı, insan da ölümlü olmazdı: Kayalar gibi varlığını sonsuzluğa dek sürdürebilirdi ya da yılanlar gibi belli sürelerde deri değiştirebilirdi; böylece yaşamı yenileyebilecek güçte olabilir, bir başka deyişler, yaşamına sürekli olarak yeniden başlayabilirdi. Ancak ölümün kökenleri ile ilgili mit, "başlangıç zamanında" neler olup bittiğini anlatır, bu olayı anlatırken de insanın neden ölümlü olduğunu açıklar.*"

[7] "O zamanlarda" anlamında Latince bir deyim. Eliade bunu "Başlangıç Zamanları" için kullanır.

Eliade'ye göre köken mitlerinin de önemli bir işlevi vardır. Kozmogoni mitleri aslında eskiden meydana gelen olayları anlatarak, tedavi amaçlı da kullanılmakta, bir nevi Kozmos'un yaradılışı tekrarlanırken ölüme karşı konulmaktadır. Eliade (1963) bunu şöyle anlatır:

"*Kimi zaman, kozmogoni mitinin bir tören havası içinde okunması bazı hastalıkların ya da bedensel veya zihinsel yetersizliklerin giderilmesine yarar. [...]Her yaradılışın örnek oluşturacak modeli olarak kozmogoni miti, hastanın yaşamına 'yeniden başlaması'na yardımcı olabilecek güçtedir. Kökene dönüş sayesinde insan yeniden doğacağını umut eder. [...]İnsanda, arkaik toplumlara göre, yaşamın onarılamayacağı izlenimi uyanmaktadır. En iyi kaynak da, Dünya'nın yaradılışı sırasında gerçekleşmiş olan o inanılmaz enerji, yaşam ve verimlilik fışkırmasıdır. [...] Kozmogoni miti ölüm nedeniyle de söylenir; çünkü ölüm de yaratıcı kılınması için iyice benimsenmesi gereken yeni bir durumu oluşturur.*"

Kozmogoni mitleri, aynı zamanda döngüsel zamanın kutlanışıdır da. Her döngü aslında yeni bir yaradılışa denk gelmektedir.

Eliade (1963) eski toplumlarda, kralın değişmesinin de döngüsellikle alakalı olduğunu belirtir:

"*Bir kralı kutsanma ayininin, neden kozmogoniyi yinelediğini ya da neden Yeni Yılda kutlandığını anlamak kolaydır. Kralın Kozmos'u bütünüyle yenilediği kabul edilirdi. En yetkin yenilenme Yeni Yıl'da, yani bir zaman çevriminin törenle başlatılması sırasında olur. Ama yeni Yıl ayiniyle gerçekleştirilen renovatio,aslında kozmogoninin bir yenilenmesidir. Her Yeni Yıl, yaratılışı yeniden başlatır. İnsanlara Dünya'nın nasıl yaratıldığını ve daha sonra bütün olup bitenleri anımsatan mitleridir, kozmogoni mitleri olduğu kadar köken mitleri de.*"

MİTOLOJİYİ NASIL ELE ALMALI?

Mitolojiyi, kısaca yukarıdaki gibi tanımladıktan ve açıklamalarını gördükten sonra şimdi "pagan inançlarının ifadesi" olarak mitolojiyi nasıl ele alacağımızı tartışmak gerekmektedir.

Başta da ifade ettiğimiz gibi, mitoloji bir bakıma pagan düşüncesinin kendini ifade dilidir. Bu bağlamda, mitoloji, günümüzde, pagan düşüncesini aktardığı gibi geçmişten gelen bir düzeni de ifade etmektedir.

Bu düzen makrokozmosun yeryüzündeki ve insandaki tezahürüdür de aynı zamanda. Nesnelerin düzenini ve bu düzenin nasıl oluştuğunu mitoloji açıklar.

Aynı mitoloji, kolektif bilinçdışı sembolleri olarak da insanın bu düzen ile uyumlaşmasını sağlar. Bu bağlamda mitoloji, makrokozmos ile mikrokozmos arasındaki bir bağlantıdır da.

Mitoloji aynı zamanda geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurmaktadır.

Geçmişte olan olayların yeniden ritüel vasıtası ile olabilmesini olanaklı kılan ve zamanın döngüselliğinin ifadesi olan mitoloji, her şeyin nedenini ve sürekliliğini açıklar. Bu bağlamda yaratılış, süreklidir, devam etmektedir.

Öte yandan bakarsak mitlerin ortaya çıkışlarında ritüel vardır. Mitler, ritüellerin kurgusundan açığa çıkmıştır. Bu nedenle mitler, olayların "olmasını" sağlayan öykülerdir; bir başka deyişle mitler, ritüellerin öyküleridir.

Bu bağlamda, ilk insanların mitlere inanıp inanmadıkları tartışması da anlamını yitirmektedir. Mitler, ritüelleri "olabilir" kılmakta, bir inanç olmaktan öte işlevsel bir anlam kazanmaktadır.

Bu "modern" insanın bakışı ile "açıklanabilir" değildir.

Smith (1894) bunu mitleri, pratiklerden önce inançlar bağlamında inceleyen anakronik bakış açısı olarak yorumlamıştır. Mit-ritüel ilişkisini en doğru şekilde ilk ortaya koyanlardan olan Smith (1894), önce ritüelin ortaya çıktığını ve inanç sisteminin sonradan geldiğini belirtmiştir. Campbell (1973) da rit-mitoloji ilişkisini ortaya koymakta ve insanın gelişmesindeki rolünü belirtmektedir.

Hornung (2003) da bu konuda şöyle yazmaktadır:

"*Burada sorulması gereken tek soru, yapı taşları ile bitmiş bina arasındaki farkın, yani mitologemler ('mitsel düşünce'nin öğeleri) ve ayinler (kültün öğeleri) ile onların mitosta ya daritüelde biçimlenişi arasındaki farkın ortadan kalkıp kalkmadığıdır. Kesin olan şey, mitosun kendini güncelleştirmek için eski ayinleri kullanmasıdır; ama ayinler ancak mitosun arka planındaki imgeleri eyleme, kişileri rol üstlenmiş bir insana dönüştürdüğünde ritüel haline gelirler. Mitosun kurduğu dünya düzenini hem makro hem de mikro düzeyde ayakta tutan şey ritüeldir.*"

Yaşayan her mitte aslında ritüelin pratiğine ilişkin ipuçları vardır. Bu nedenle daha sonraki dönemlerde, çeşitli sanatçıların –örneğin Yunan paganizminde– öykü üretmeleri bu işleyişi anımsayanlarca garip karşılanmamıştır. Günümüzde bunun "mitoloji" bağlamında ele alınması ise ancak eski mitlerin izi sürüldükçe anlamlı olabilmektedir.

Gaster (2000) bu bağlamda farklı bir açıdan yaklaşmaktadır:

"[*Mevsimsel törenler] daha baştan beri yalnızca doğrudan deneyimler olmayıp, aynı zamanda temsildirler –yalnızca ritüel değil, aynı zamanda dramadırlar. Bu iki durum arasındaki birleştirici bağ mittir. Mitin (bir türlü doğru anlaşılamayan) işlevi, gerçek olanı ideal olanın, anlık olanı aşkın olanın diline çevirmektir. Mit, bu görevi, ritüel işlemlerini ideal durumlar düzlemine yansıtarak yapar, ancak ondan sonra nesneleştirme ve yeniden üretime başlar. Bundan dolayı, mit, mevsimsel törenlerin temel bir parçasıdır, ritüelin ve mitin yorumlanması ise dramanın temel doğasının anahtarını verir bize. Bu bağlamda mit, Robertson Smith'in ileri sürdüğü gibi, ritüelin yalnızca bir doğal sonucu, daha sonra kutsal edimlere zorla yüklenen sanatsal ya da yazınsal bir yorum değildir; Jane Harrison'un inatla söylediği gibi, yalnızca 'yapılmış şeyler'in sözlü karşılığı da değildir. Daha çok başlangıçtan beri bunların içinde var olan koşut bir durumun anlatımıdır.[...] Ayrıca, miti esinleyen, yalnızca yazınsal ya da sanatsal düş değildir, zaten mitin kendisi de bunun dile getirilmesi olarak tanımlanamaz. Bunu ileri sürmek, biçimi*

özle karıştırmak olur [...] Mitoloji, yazının ya da sanatın bir dalı değil, dinsel-toplumsal davranışın bir işlevidir; yazın ya da sanat, onun taşıyıcılarından ya da aracından başka bir şey değildir."

Bu bağlamda mit ile sonradan yaratılan sanat ürünlerini de ayırmak gerekmektedir. Örneğin Yunan tragedyaları çok yanlış olarak "Yunan mitolojisi" bağlamında incelenmektedir. Oysa, tragedyanın doğuşu da mitler gibi ritüeli barındırsa da, tragedyalar sonradan sanat ürünleri olmuşlar ve eski işlevlerinden ayrı işlevler kazanmışlardır. Augé (2010) bu konuda ilginç tespitlerde bulunur:

"*Mit gibi tragedya da kurucudur. Bu yasanın özerkleşmesi anıdır yani yasanın hem gerekliliğinin hem de keyfiliğinin bilincine varmaya denk düşen anladır. [...] Geçmişe, muhtemelen mitik geçmişe gönderme yapan isimlerine rağmen ya da daha çok simgesel durumu çağrıştıran bu isim yüzünden tragedya kahramanları, her durumda açık bir biçimde, onları seyredenlerin çağdaşı olan kahramanlardır.*"

Halis de (2009) mitoloji hakkında şöyle demektedir:

"*Mitoloji yalnızca çocuklara uyumadan önce anlatılan hikâyeler değil, bir yönüyle o toplumu geçmişe bağlayan simgelenmiş gerçeklerdir. [...] Eski toplumlarda mitoloji, yalnızca geçmişle kurulan bağlantının araçları değildir. Bir yüzü güncel dünyaya dönüktür; kaygıları vardır. Her şeyden önce toplumsal olanı düzenler, işbölümünü, yetişen kuşakların eğitimini, yaşlıların gözetimini belirler. Günümüz dünyasının modern hukuk sistemi yerine yerleşen mitoloji, günümüz insanına ilkel gelen içeriğine rağmen sosyal alanda etkileyici düzeyde başarılı olur. [...] Mitolojiler, efsaneler, dinsel anlatılar modern dünya ile birlikte oynadıkları somut rolü yitirmiştir. Bu kaçınılmazdır, çünkü artan nüfus, gelişen sanayi ve teknoloji, kozmopolit bir yapı yaratmıştır. Yaratılan düzey ve karmaşıklaşan toplum sorunları, insan tarafından belirlenen karmaşık hukuk sistemiyle düzenlenmeye çalışılmaktadır.*"

Mitolojinin, mitik zamanlara döndürmekteki işlevi, büyü ve şifacılıkta da ortaya çıkmaktadır.

Seyidoğlu (2002) bu konuyu Eliade'den aldığı güzel bir örnekle

ortaya koymaktadır:

"Birçok Yakın Doğu ve Avrupa kabilelerinde hastalıkları iyi etmek için, başlangıç zamanında, kutsal kimselerin, azizlerin canavarlarla mücadele etmiş oldukları devirlere dönülür. Diş ağrısına karşı bir Asur duası şöyle başlar: 'Anu cennetlerini yarattı, cennetler yeryüzünü meydana getirdi, yeryüzü nehirleri, nehirler kanalları, kanallar da su birikintilerini oluşturdular. Bu birikintilerden de kurtçuklar oluştular. Kurtçuklar ağlayarak tanrıların katına gittiler. Smash ve Ez'dan Yiyecek bir şey istediler. Yiyecek ve tahrip edeceklerdi. Tanrılar onlara meyveleri verdiler, fakat kurtçuklar insanların dişlerini istediler. Bunun üzerine Ea bu şekilde konuşanları elleriyle yok etti.

Bu mitte şunları görüyoruz:

1. *Dünyanın yaratılışı,*
2. *Kurtların ve hastalığın doğuşu,*
3. *İlk ve örnek bir iyileştirme hareketi (kurtların Ea tarafından öldürülmesi)*

Büyü yolu ile tedavinin altında yatan şudur: Dini merasimle dünyanın yaradılışını tekrarlayarak, mitik zamanları yeniden yaşamak, aynı zamanda diş ağrısına çare bulmak istenmektedir."

Bu bağlamda mitolojiyi toplumda sürekli yaşayan bir unsur olarak görmekte fayda vardır.

Mitoloji aynı zamanda en eski toplumlardan beri temel konularda da ritleri takip eden bir çözüm olmuştur. Armstrong (2014) bunu şöyle açıklar:

"Paleolitik geçmişimize böyle kısaca bakmak mitolojinin zevk için yaratılmadığını göstermektedir. Mitoloji erkekler ile kadınları yaşam ile ölümün amansız gerçeklikleriyle yüzleşmeye zorladı. İnsanın trajik bir görüşü vardı. Göklere tırmanmaya can atardı, ancak bunu gerçekleştirmenin tek yolunun ölümlülükle yüzleşmekten, güvenli dünyadan ayrılıp derinliklere inmekten ve eski kişiliğini öldürmekten geçtiğini anlamıştı. Mitoloji ile ona eşlik eden ritüeller Paleolitik insanların yaşamın bir evresinden diğerine geçmesine yardım eder, sonunda ölüm kendini gösterdiğinde, ölümün varlığın bir başka, hiç bilinmeyen bir yönüne en son adım olarak

görülmesini sağlardı. Bu erken içgörüler hiç yitirilmedi, insanlık tarihinin bir sonraki büyük devriminde erkekler ile kadınlara kılavuzluk etmeyi sürdürdü."

Bayat (2005) ise mitoloji hakkında şunları yazmaktadır:

"*Mitoloji, gerçekleri aklın almayacağı bir biçimde yansıtan dil ve düşüncenin bütün imkânlarını bir araya getirmekle varlığın oluşumunun, ilkel toplumların bu varoluş sürecinde yerinin ve kaosu kozmosa dönüştüren mutlak gücün öyküsüdür. Düşünce donuk olmadığı gibi dildeki ifade şekilleri de yenileşmeye, değişmeye, zenginleşmeye açıktır. Dolayısıyla mitoloji dinamik bir yapılanmaya sahiptir ve diyalektik bir yaşantı içerisindedir. İşte bu nedenle mitoloji bilinen en eski süregelen bilimdir. [...] Mitoloji eski insanın eğitim sistemidir. Dünya ve çevresindeki olaylar insanı eğiten, onu yaşama hazırlayan birer felsefi kanıtlar rolündedir. Bu anlamda mitoloji, gerçekliğin yansıması gibi anlam bildiren mitolojik bilgiye dönüşmüştür. Aslından mitoloji olayların ortaya çıkma sebeplerini açıklar, gerçek dünyanın resmini çizmez, bu âlemin sembollerle kavranılmasını sağlar.*"

Mitoloji aynı zamanda kendimizi tanımak için de gerekli bir araçtır. İnsanlığın en saf birikimini sunan mitoloji, aslında içimizde yaşayan atalarımızın bize verdiği bir mesajdır da. Bu bağlamda psikolojinin de en büyük yardımcı branşlarından biridir.

Green ve Sharman Burke (2008) bu işlevi şöyle açıklamaktadır:

"*Mitolojinin insanları iyileştiren, en önemli işlevlerinden biri yaşadığımız duyguların, korkuların, çelişki ve arzuların yalnızca bize özgü olmayıp, herkeste rastlanabilecek özellikler olduğunu göstermesidir. Mitoloji bizlere kardeşler arasındaki çekişmenin ezelden beri var olduğunu; Oidipus'un günümüzde de yaşadığını, üstelik yalnızca psikanalizle sınırlı olmayıp; sonsuz üçgenin gerçekten sonsuz olup, varlığını insanların yazı yazmayı öğrendiğinden bu yana sürdürdüğünü; güzellik, yetenek, güç ve şerefin kendilerine özgü sıkıntıları da beraberinde getirdiğini; en karanlık yalnızlık, başarısızlık ve yenilgi duygularına kapıldıkları günlerde bile, insanların kendilerini aydınlatacak bir umut ışığı bulabildik-*

lerini öğretir."

Böylece mitoloji, bizim arketipik yapımızı ortaya koyan ve sembollerini tanımamızı sağlayan bir araç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Rüyaların ve bilinçdışının sembolik dili mitoloji ile çözülürken, mitolojik semboller günlük yaşamımızı da anlamamızı sağlamaktadır.

Günümüzde artık mitolojinin ve mitolojik biçimlerin unutulması Doğa'dan ve insan doğasından kopuşun en önemli nedenlerinden biridir.

Bu kopuşu Armstrong (2014) şöyle anlatmaktadır:

"*Günümüzde mitlere yabancılaşma beklenmedik ölçülerdedir. Modern öncesi dünyada mitoloji olmazsa olmazdı. Mit yalnızca insanların yaşamlarından bir anlam çıkarmalarına yardım etmekle kalmadı, insan aklının onlar olmaksızın ulaşamayacağı alanları açığa çıkardı. Psikolojinin ilk biçimiydi mit. Yeraltı dünyasına inen, labirentlerde yollarını bulan ve canavarlarla çarpışan tanrıların ya da kahramanların başlarından geçen öyküleri ruhun gizemli işleyişine ışık tutup, insanlara içlerinde kopan fırtınalarla nasıl baş edeceklerini gösterirdi. Freud ve Jung ruhun çağdaş araştırmasına girdikçe içgörülerini açıklamak üzere içgüdüsel olarak klasik mitolojiye başvurarak eski mitlere yeni yorumlar getirdiler.*"

İnsanın ruhsal yaşamında bu kadar etkili olan mitler artık günümüzde sadece sembollerle küresel kapitalist sistemin sanal dünyasında ve onun hizmetinde yer almakta ve kadim işlevini yitirmiş gözükmektedir.

Bizlerin günümüz sanallığı içinde yaşadığımız mutsuzluklar ve umutsuzluklar sistemi beslemektedir; bu sanallığın içinden çıkmak için mitolojiyi ve mitlerin kadim işlevini tanımak çok önemlidir. Bu dünyaya girdikçe sanallığın yavaş yavaş dağılacağını görmek hiç şaşırtıcı olmayacaktır.

O halde paganizm içinde mitoloji, hem paganizmi ifade eden bir dil olmaktadır hem de paganizmin toplum içinde yaşamasını sağlayan bir araç görevi görmektedir.

Bu bağlamda bir paganın mitoloji bilgisini ritüellerle beslemesi, onu aynı zamanda bugün geçmişte kaldığı söylenen pagan devirlere bağlanmasını sağlayacak ve Doğa ile uyumlaşmasını kolaylaştıracaktır.

Paganizm içinde çeşitli mitolojilerin öğrenilmesi bu şekilde insanın kutsal ile olan bağını kuvvetlendirecek ve ritüellerin tam olarak uygulanmasını da sağlayacaktır.

Sonuç olarak mitoloji paganizmin en önemli dinamiğini teşkil ettiğinden, pagan yaşantısının ayrılmaz ve *sine qua non* bir parçasıdır.

KAYNAKÇA

ALLEAU René, *La Science des Symboles*, Editions Payot & Rivages, Paris, 1996

ARMSTRONG Karen, *Mitlerin Kısa Tarihi* (çev. Dilek Şendil), Alfa, İstanbul, 2014

AUGE Marc, *Paganizmin Dehası* (çev.Erkan Ataçay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010

BAYAT Fuzuli, *Mitolojiye Giriş*, Karam Yayınları, Çorum, 2005

CAMPBELL Joseph, *Mythic Dimension*, Harper Collins Publishers, New York, 1990

CAMPBELL Joseph, *Myths to Live By*, Bantam Books, New York, 1973

CAMPBELL Joseph, *Primitive Mythology*, Penguin Books, Middlesex, 1988 (Türkçesi: *İlkel Mitoloji* (çev. Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992)

CAMPBELL Joseph, *The Flight of the Wild Gander*, Harper Collins Publishers, New York, 1990

CAMPBELL Joseph, MOYERS Bill, *The Power of Myth*, Anchor Books, New York, 1988 (Türkçesi: *Mitolojinin Gücü* (çev. Zeynep Yaman), MediaCat Kitapları, İstanbul, 2009)

ELIADE Mircea, *Aspects du Mythe*, Gallimard, Paris, 1963 (Türkçesi: *Mitlerin Özellikleri* (çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, İstanbul, 1993)

ELIADE Mircea, *Dinler Tarihine Giriş* (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, istanbul, 2003

ELIADE Mircea, *İmgeler Simgeler* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Gece Yayınları, Ankara, 1992

ELIADE Mircea, *Le Mythe de l'Eternel Retour*, Gallimard, Paris, 1969 (Türkçesi: *Ebedi Dönüş Mitosu* (çev. Ümit Altuğ), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994)

ELIADE Mircea, *Mythes, Rêves et Mysteres*, Gallimard, Paris, 1957

ERHAN Azra, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi Yayınları, 1978

FISKE John, *Mitler ve Mit Yapanlar* (çev. Utku Tuğlu), Öteki Yayınevi, Ankara, 2002

FORDHAM Frieda, *Jung Psikolojisi* (çev. Aslan Yalçıner), Say Yayınları, İstanbul, 1994

FROMM Erich, *Rüyalar, Masallar, Mitoslar* (çev.Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten), Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1990

GASTER Theodor H., *Thespis, Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama* (çev. Mehmet H. Doğan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000

GEZGİN İsmail, GEZGİN İlkay, ÇOKİŞLER Nazım, *Mitoloji; Mitos ve Logos, Hayatımıza Yön Veren Söylenceler*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2004

GREEN Liz, SHARMAN BURKE Juliet, *İçimizdeki Mitoloji* (çev. Rita Urgan), MB Yayınevi, İstanbul, 2008

HALİS Göktuğ, *Popüler Gizemciliğin Tarihsel ve Dinsel Temelleri*, Karşı Yayınları, İstanbul, 2009

HORNUNG Erik, *Mısırbilime Giriş* (çev.Zehra Aksu Yılmazer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003

JUNG Carl Gustav, *İnsan Ruhuna Yöneliş*(çev. Engin Büyükinal), Say Yayınları, İstanbul, 2003

LEEMING David Adams, *The World of Myth*, Oxford University Press, New York, 1990

PICHON Jean-Charles, *Histoire des Mythes*, Payot, Paris, 1971

PRICE Bill, *Kelt Mitolojisi* (çev. Cumhur Atay), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2011

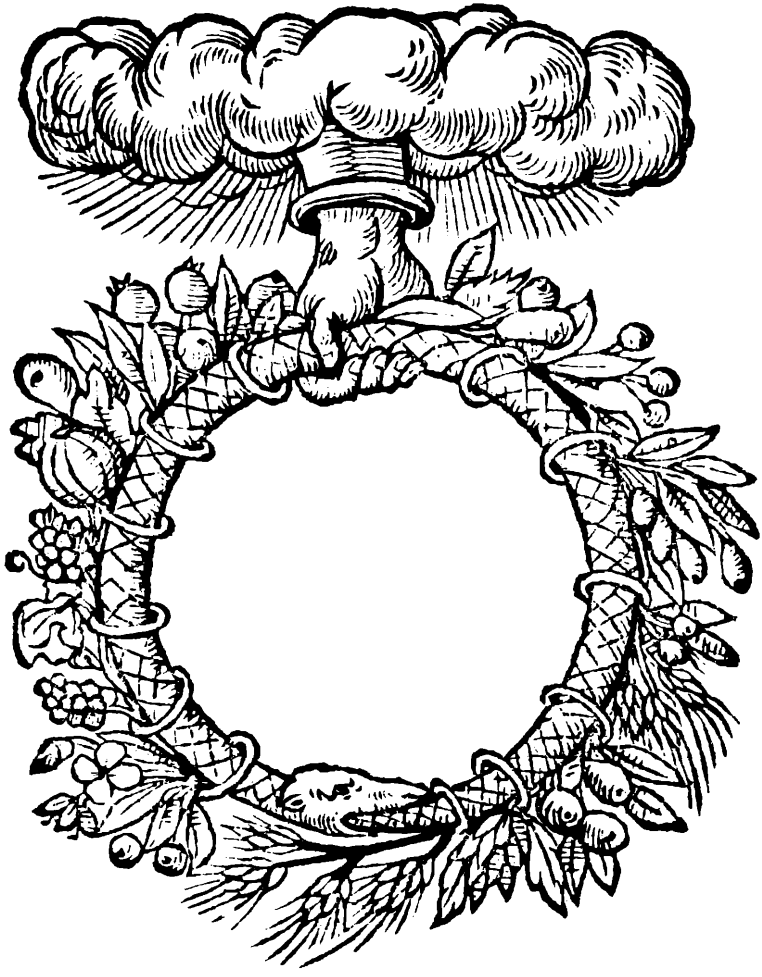
PROPP Vladimir, *Masalın Biçimbilimi* (çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1985

QUALL-CORBETT Nancy, *Kutsal Fahişe, Dişinin Ölümsüz Yanı* (çev. Gül Çağalı Güven), Tavanarası Yayıncılık, İstanbul, 2001

ROSENBERG Donna, *Dünya Mitolojisi* (haz. Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998

SEGAL Robert A.(Ed), *The Myth and Ritual Theory*, Blackwell Publishers,

Massachusetts, 1998
SEYİDOĞLU Bilge, *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2002
SMITH William Robertson, *Lectures on the Religion of the Semites*, Adam and Charles Black, London, 1894
WILKINSON Philip, *Kökenleri ve Anlatımlarıyla Efsaneler & Mitler* (çev. Emel Lakşe), Alfa Yayınları, İstanbul, 2010

DOĞA VE İNSAN DOĞASI

Paganizm konusu işlenirken yukarıda da sıklıkla gördüğümüz gibi Doğa paganizmin ayrılmaz bir parçası olmaktan öte kaynağı ve varoluş nedenidir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, paganizm aslında köken olarak Doğa'nın kutsallığı ile uyumlanmak, Doğa içinde bir birey olmak amacını taşımaktadır.

Öte yandan, Doğa içinde incelenmesi gereken "insan doğası" kavramı da önemli bir konudur. Özellikle günümüzün küresel kapitalizm etkisi altındaki yaşam biçimi insan doğası kavramına tamamıyla aykırı olmakla birlikte, insanı mutsuz eden, psikopatolojik etkileri olan ve gelişimini engelleyen bir yaşam biçimidir. Bu yaşam biçimi paganizme taban tabana zıt olup paganizmin bu konudaki "kadim bilgisi" yeniden keşfedilmelidir.

Doğa sözcüğü Türkçe'de farklı anlamlara gelmektedir. TDK ise Doğa sözcüğünü üç farklı anlamla şöyle tanımlar:

"1. Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi, tabiat, natür. 2. insan eliyle büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre, tabiat. 3. *mec.* Bir kimsenin eğilimlerinin, içgüdülerinin hepsi, huy."

Doğa genel olarak çevremizi saran canlı ve cansız bütün bir çevreyi temsil etmektedir; oysa Doğa kendine göre kuralları olan ve "yaşayan" bir çevredir; bu nedenle 18. yy'dan kalan bir alışkanlıkla biz de bu anlamdaki Doğa sözcüğünü büyük harfle başlatmaktayız.

Aynı şekilde "insan doğası" ya da "eşyanın tabiatı/doğası" dedi-

ğimizde de bir kurallar ya da özellikler bütününden söz etmekteyiz.

Aynı şekilde doğal sıfatı da aslında "olması normal olan", "Doğa'ya aykırı olmayan" anlamındadır. Öte yandan, "doğal yaşam" tamlaması örneğinde olduğu gibi, artık yaşadığımız yaşamın da "doğal" olmadığını kabul etmiş bulunuyoruz.

Türkçe'de "Tabiat Ana" deyiminde olduğu gibi bütün kültürlerde Doğa dişil olarak sembolize edilir; bu aynı zamanda bütün dünya'yı sembolize eden Tanrıça'nın özelliğidir ve Doğa'nın doğurgan, yaratıcı ve besleyici özellikleri ile alakalıdır. Doğa bu bağlamda bir "anne" olarak da görülmüştür.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, ilk insandan itibaren Doğa kutsal olarak kabul edilmiş ve Doğa'daki her oluşum "Tanrısal" tezahür olarak kabul edilmiştir.

İlk pagan toplumlarında böyle olan bu inanç zaman içinde ataerkil istilalar ve "teknolojinin" gelişmesiyle sadece ritüellerde kalmış ve günlük yaşamda Doğa'nın tahribatı ve Doğa'ya karşı mücadele ön plana çıkmıştır. Daha Grek kültüründe, madenciliğe Ana Tanrıça'ya "tecavüz" olarak bakanlar olduğu gibi, daha eski zamanlardan gelen tahribat sürekli devam etmiştir.

"Doğa filozofları" yaşamın kaynağını Doğa'daki elementlerde ararken, Platon dünya'nın ruhunun dişi ve temel hareketin kaynağı olduğunu yazabilmiştir.

Oysa yukarıda da gördüğümüz gibi, pagan düşüncenin temeli felsefi olmaktan öte pratiktir. Erken dönem paganları Doğa'yı kutsal görmenin yanı sıra yaşam alanlarının ve varoluşlarının temelinin burası olduğunu bildiklerinden gerekli saygı ve ihtimamı gösterilerdi.

Aynı şekilde toprak da kutsaldı. Lâtince'de "çiftçi" anlamına gelen *agricola* sözcüğü dişil ek almasına rağmen erildir ve "tarla" anlamına gelen *ager* sözcüğü ile "ihtimam göstermek", "ritüel ile kutsamak" anlamlarına gelen *colere* ("kült" sözcüğü buradan gelir) sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur ve morfolojisinin gösterdiği gibi, bunu da ilk uygulayanlar kadınlardır.

Bu bağlamda Doğa paganizm için belki de bütün kutsal olanları barındıran, paganizmin temel direği olan ve her bir paganın canı

pahasına koruması gereken, canlı bir varlıktır.

Pagan inancının bütün öğelerinin de Doğa'dan gelmesi bir paganın Doğa'yı efsanelerinden Kuantum Fiziği'ne kadar bütün yönleri ile tanımasını da gerektirmektedir.

Doğa en safhali ile bir paganın yaşayabileceği, birey olabileceği ve kutsallığı deneyimleyebileceği tek ortamdır.

İnsanlarda ilk özel mülkiyet kavramının başlamasıyla Doğa da kutsallığından arınarak alınıp satılan, devredilen bir meta haline gelmeye başladı. İlk tarım alanlarından Roma çiftliklerine kadar tarımın kutsallığının yanında Roma mitolojisindeki Terminus gibi sınırların bekçisi tanrısal varlıklar ortaya çıktı. Bu bağlamda daha o dönemlerde Vergilius'un Doğa'ya dönme temalı şiirler yazması hiç de rastlantı değildir.

Rönesans döneminde Doğa'ya dönüş temaları ağırlık kazanırken, Doğu'da Doğa ile ilgili metinlerin azlığı da dikkat çekmekteydi.

Batı'da Aydınlanma döneminde Doğa sözcüğünün büyük harfle yazılması da bu dönemde Doğa'ya atfedilen marjinal anlamı göstermektedir.

Ortaçağ sonlarından itibaren Avrupa'da üretim ilşkilerini değişmesi ve sonucunda Sanayi Devrimi ve ihtilaller artık kapitalizmin Dünya üzerindeki egemenliğini sağlamış ve Doğu da bu değişime ayak uydurmuştur. Sanayi Devrimi'nin dolaylı bir sonucu da Doğa'nın tahrip edilmesidir.

Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra kapitalizmin, sonrasında da popüler deyim ile "küresel" kapitalizmin gelişmesi Doğa'nın tüketilmesine dayanan bir sistem getirmiştir.

Günümüz küresel kapitalist sistem içerisinde, Doğa sadece tahrip edilerek bu sistemin devamı sağlanacak şekilde konumlanmış ve bu tahribat sistemin bütün kurumları ile yapılır hale gelmiştir.

Küresel kapitalizmin ekonomik sistemi içerisinde karşılıksız kalan paralar ancak kendilerine bir yer açarak, ki bu yer ancak Doğa tahribatı ve savaşlar ile olmaktadır, Dünya'yı tüketmekte, bu sistemin en modern ve ulaşılacak en son sistem olduğu düşüncesi ile uyuşturulan beyinler de bunu izlemektedir.

Doğa ile insan ilişkileri tamamen kesilmiş, köy toplumları hızla Doğa'dan uzak bir yaşam biçimine geçirilmeye çalışılmaktadır.

Bu sistemin getirdiği ikinci sonuç ise insanın Doğa'dan uzaklaştığı kadar kendi doğasından da uzaklaştığıdır.

İnsan doğası tartışmaları en eski dönemlerden beri yapılagelmektedir.

İnsanın Tanrı'nın suretinden yaratıldığını savunan dinlerden, insanı sosyal ilişkilerin sonucu olarak gören düşünce sistemlerine kadar birçok düşünce ortaya atılmış tartışılmıştır.

Paganizm içinde "insan doğası" çok daha farklı bir anlamı kapsar.

İnsanın doğası onun Doğa ile birlikte yaşayacağı ve orada bir birey olabileceği bir yaşam tarzına dayalıdır.

Birey olmak en geniş anlamı ile varoluşun topluma ve Doğa'ya karşı bütün sorumluluklarını yerine getirmek demektir.

Kitap boyunca sürekli belirttiğimiz gibi, insan Doğa'nın bir parçası, ama sadece bir parçası olduğunu anlamalı ve Doğa ile uyum içinde yaşamalı ve burada tüm canlıların ve Doğa'daki kutsalların var olmasına saygı duymalıdır.

Günümüz küresel kapitalizmi insanı Doğa'dan ve doğasından uzaklaştırmak için her türlü yöntemi denemektedir. Bunlardan en önemlileri insanı ekonomik yönden tehdit etmek ve cinsellikle manipüle etmektir. Bunun dışında bilinçaltı yöntemlerle farklı yaşam kalıpları dayatarak da kişileri sisteme entegre eden küresel kapitalizm onları hapsettiği sanallıktan kımıldayamayacak bir köle haline de getirmiştir.

Cinsellik aşağıda ayrıntılı olarak incelendiğinden kısaca ekonomik bağımlıklı üzerinde de düşünmek gerekmektedir.

Erich Fromm (1982) geçen yüzyılda bu duruma farklı bir şekilde dikkat çekmiştir:

"*Her bireyin özgür ve sorumlu bir öğe olarak davranabilmesi ancak bugünkü özgürlüksüzlüğü yaratan ana nedenlerin ortadan kaldırılabilmesiyle olasıdır: bu nedenler, ekonominin getirdiği ve insanların başka koşullarda hiçbir zaman kabul etmeyecekleri durumlarda çalışmayı kabul etmeye onları zorlayan açlık tehdididir.*

Anamal[7] *sahibi 'yalnızca kendi yaşamından başka hiçbir şeyi' olmayan bir insana, isteklerini zorla kabul ettirebildiği sürece özgürlük diye bir şeyden söz edilemez; çünkü anamalı olmadığından işçi anamalın kendisine sunduğu dışında bir iş sahibi olamayacaktır."*

Küresel kapitalizmin daha gelişmiş evrelerinde ise kişileri "ekonomik anlamda mutlu ederek" farklı şekillerde köleleştirmek de kullanılan bir yöntem olmuştur. Küresel kapitalist sistemin tüketimi körükleyerek kredi kartları, krediler gibi borçlandırma yöntemleri ile kişileri borçlandırarak köleleştirmesi dışında, özellikle çocuklara yönelik tüketimi körükleyerek kişileri bağlaması, yarattığı sağlıksız düzen ile sağlık harcamalarını arttırması ve "teknoloji" adını verdiği sanallığa bağlı kılması da kişileri düşünmek yerine gündelik yaşama kilitleyen araçlarıdır.

Buna farklı bir açıdan bakarsak, insanın baskıcı ya da "gizli olarak, göstermeden" baskıcı bir toplum içinde var olma mücadelesi vermesi ve burada tatmin etmesi gereken temel ihtiyaçlarının yanında duygusal "ihtiyaçlarına" yönelmesi, kişinin bu şekilde daha da manipüle edilmesini sağlamaktadır.

Sistem bir yönden ekonomik açıdan bağlarken, kişininin ikincil ihtiyaçlarını da farklı tüketim biçimleri ile karşılamaktadır. Kişi beğenilme duygusunu tatmin için daha çok pahalı tüketime yönelmekte, kendini değerli hissetmek için teknolojinin son olanaklarını kullanmakta, iyi çocuk yetiştirdiğini hissetmek için aslında küresel kapitalizmin daha da iyi kölesi yapan pahalı eğitim olanaklarına yönelmekte, aslında hiçbir zaman yaşayamadığı aşkı yaşayabilmek için dayatılan kalıpları benimsemek zorunda kalmaktadır. Bu şekilde oluşturulan ve tamamen sanal olan bu yaşam biçimi kişileri 2000'li yılların başının popüler ve medyatik terimi olan "Matrix" içine hapsetmektedir.

Bu bağlamda kişiler bir organizma olarak sistemin tam ve mükemmel kölesi haline gelmektedirler.

İnsanı Doğa içinde sadece bir bedenden oluşmuş makine gibi de görmemelidir; Doğa ile, Tanrısal güç ile ya da kutsallık ile bir

[8] Sermaye

olan bir parçamız vardır ve bu O'na kavuşur. Bu bağlamda insanın Doğa içinde bir birey olması ve uyum içinde yaşaması bir zorunluluktur.

Sürekli tekrarladığımız gibi, bütün bunlar ancak bizim bu yaratılan sanallıktan çıkarak Doğa'yı ve doğamızı tanımakla olanaklı olur.

Fromm (1981) daha geçtiğimiz yüzyılda bunu görmüş ve farklı sözcüklerle ortaya koymuştur:

"*İnsanın kendini köleleştiren ve felce uğratan yanılsamalardan kurtulması, yanılsamalara gereksinme duymayan bir dünya yaratmak için kendi içindeki ve dışındaki gerçekliğin bilincine varması gerektiğine inanıyorum. Özgürlük ve bağımsızlığa ancak yanılsama zincirleri kırıldığı zaman ulaşılabilir.*"

İnsanın var olma savaşının en önemliöğelerinden biri de üreme ve cinselliktir. Cinsellik içinde bulunduğumuz sanal sistem tarafından en çok kullanılan ve insanı en çok etkileyen güçtür.

İNSAN DOĞASININ TEMELİNDEKİ CİNSELLİK VE PAGANİZM

Cinsellik ve cinsel roller, paganizm açısından çok önemli bir yer tutmaktadır.

Pagan kültürünün kişiler için koyduğu amaçlardan biri de – daha önce de söylediğimiz ve ve daha sonra da sık sık tekrarlayacağımız gibi– kişinin toplum içinde bir birey olması ve bunun içinde cinsel rolünü tamamıyla alması gerektiğidir. Kişinin bu anlamda birey olabilmesi de sağlıklı bir cinsellikten geçmektedir.

Bu nedenle, pagan kültüründe cinsellik önemli bir yer tutmaktadır. Bilindiği gibi, eski topluluklar, inisiyatik erginlenme törenleri ya da geçiş ritleri ile (rites de passage) tam ergenlik çağında kız ya da erkek olsun, bireyin kendi cinsel rolünü alacağı törenler yapmaktaydı. Bu törenler, adayın bir önceki çocuk yaşamında öldüğünü ve cinsel kimliğini kazanmış bir yetişkin olarak yeniden

doğduğunu anlatmaktaydı.

Erkekler için yapılan törenin sonunda ise "kutsal fahişe" ile birleşme vardı ve aday gerçekten tapınaktaki "kutsal fahişe" ile birleşerek cinsel ilişkiyi öğrenmekte ve o kadın tarafından, kadın "gizemlerine" inisiye edilmekteydi. Bu da artık erginleşen bu gencin ve partnerinin sağlıklı bir cinsel hayatı olmasında çok önemliydi.

Ancak bu uygulama ataerkil toplum yapısı içinde yok olmuştur.

Burada ataerkilliği belki yeniden tanımlamamız gerekmektedir. Klasik tanımlamada ataerkillik ve anaerkillik yönetimsel erk olarak cinsiyet üzerinden tanımlanmakla birlikte, bize göre, baskıcı ataerkilliğin çok daha farklı tanımlanması gerekmektedir.

İlk toplumların anaerkil karakteri barışçı bir toplum yapısında iken, toprağın önemi arttıkça ve devlet biçimleri oluştukça, erkeğin önplana çıktığı düzen savaşçı bir düzene dönmüştür.

Tarihsel akışa baktığımızda tarihi on dokuzuncu yüzyıl gözüyle kesin kalıpları olan bir akış olarak görmek yerine değişik üretim tarzları ve insan psikolojisinin değişimi ile koşut olarak görmek gerekmektedir.

Kadını ve toplumu baskılayan ataerkillik aslında toplumda erginlenme törenlerinin kaybolmasıyla gelişmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu uygulamaların zaman içinde yok olması çok şeyi değiştirmiş, erkeğin inisiyasyonu eksik kalmıştır.

Bu bağlamda Moore ve Gillette'in (1993) ataerkillik için öne sürdüğü savı bu baskıcı ataerkilliğe uyarlayarak, aslında bu baskıcı ataerkilliğin "olmamış "ya da "olgunlaşmamış" bir erkeklikten kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Bu baskıcı ataerkillik aslında insan doğasına aykırı olarak kadını baskılarken erkeğin de erginlenmesini engellemiş her iki cinse de zarar verecek bir düzen kurmuştur. Bu düzen çeşitli görüntülerle günümüze kadar da gelmiştir.

Bu baskı düzeni kaçınılmaz olarak cinselliği de baskılamış, Doğa'nın bu temel yapısını utanılacak hatta belli ölçüde engellenecek bir yapıya sokmuştur.

Eski Çağ toplumlarında oldukça açık bir şekilde ifade edilebilen cinsellik, bu baskıcı ataerkilliğin egemenliği ile birlikte, yavaş yavaş

kişisel ve toplumsal düzeyde susturulmuş bir hale gelmiş, bir başka deyişle kamusal alandan çıkartılmıştır.

Cinselliğin kamusal alandan çıkartılması, özel alanlarda sağlıklı bir cinsellik oluşmasına izin vereceği yerde, bunu yaratan erkek egemen toplum kalıplarıyla daha da sağlıksız bir hale dönüşmüştür.

Ana Tanrıça inancının yavaş yavaş ortadan kalkması, ataerkil yapının toplumları ele geçirmesi ve cinselliğin kamusal alandan çekilmesiyle, onu çağrıştıran kavram ve sözcükler de bir suskunluk dönemine girmiş ve unutulmaya yüz tutmuştur.

Batı kültüründe Ortaçağ boyunca, cinselliğin kamusal alandan yasaklanması, çarpık ilişkilerin de doğmasına neden olmuştur.

Ancak yine Batı kültüründe burjuvazinin gelişmesi, cinselliğin dilinin ve zamanla kendisinin de farklı bir şekilde toplumsal hayata girmesini getirmiştir.

On dokuzuncu ve yirminci yüzyılların egemen görüşü olan ve Freud ile en uç ifadelerini bulan "cinselliğin bastırılması" tezinin aslında çok da geçerli olmadığı anlaşılmıştır. Özellikle Foucault cinselliğin tarihsel gelişim sürecini daha farklı bir biçimde ortaya koyabilmiştir.

Foucault (1993) ortaçağ sonrası süreç hakkında bazı ana hatları şöyle belirtmektedir:

"XVI. Yüzyılın sonundan beri cinselliğin 'söyleme geçirilmesi'nin, bir kısıtlama sürecine girmek şöyle dursun, tersine artan bir kışkırtma mekanizması içinde yer aldığı, cinsellik üzerine işleyen iktidar yöntemlerinin katı bir seçme ilkesine değil, tersine, çok biçimli cinsellikleri saçma ve yerleştirme ilkesineuyduğu ve bilme istencinin, kaldırılmaması gereken bir tabu önünde duraklayacağına, aksine, -kuşkusuz birçok yanlışla- bir cinsellik bilimi oluşturmak için kendini paraladığı görülecektir.

[...]

Cinselliğe ilişkin söylemler, -gerek biçim, gerek konu açısından farklı, özel söylemler- gittikçe çoğaldı; XVIII. Yüzyıldan sonra daha da artan gidimli bir heyecan belirdi. [...] asıl temel olan, cinselliğe ilişkin söylemlerin, iktidarın kendi uygulanım alanında artmasıdır. Cinselliğin gittikçe daha çok sözünün edilmesi için kurumsal bir

kışkırtma; iktidar mercilerinin, bir yandan cinsellik üzerine konuşulması için, diğer yandan da cinselliğin kendisini, açık eklemlenme ve inanılmaz biçimde toplanan ayrıntıların kipinde konuşturmak için üstelemesi söz konusudur.

[...]Bunca söylem arasında, küçük sapkınlıkların hukuksal cezaları çoğaltıldı; cinsel uyumsuzluk akıl hastalığına bağlandı; çocukluktan yaşlılığa bir cinsel gelişme normu tanımlandı ve tüm olası sapmalar titizlikle belirlendi.; eğitsel denetim ve tıbbi tedaviler düzenlendi; en küçük fanteziler çerçevesinde hem ahlakçılar hem de doktorlar iğrençliğe ilişkin söz dağarcığını yeniden harekete geçirdiler. Tüm bunlar üremeyi merkez alan bir cinsellik yararına onca meyve vermeyen hazzı yok etmek için ortaya atılan yöntemler değil midir?[...]Sonuçta amacın bu olup olmadığını bilmiyorum. Ne olursa olsun indirgeme yoluyla ulaşılmak istenmediği kesin. XIX ve XX. Yüzyıllar aksine çoğaltma çağı oldu. Cinselliklerin dağılması, uyumsuz biçimlerin güçlenmesi, 'sapkınlıklar'ın çoğul biçimiyle yerleşmesiyle dile geldi bu. Çağımız türdeş olmayan cinselliklere başlangıç oluşturdu.

[...]

Tüm bu şatafatlı sapkınlık isimleri, yasanın elinden sıyrılacak denli kendini unutturan ama yine de, sınıflandırma düzeninin olmadığı yerde bile türler üretmeyi sürdürecek derecede varlığın bilincinde olan bir doğaya gönderide bulunur. İktidar mekaniğiyle peşini bırakmadığı bu uyumsuzluğu, sadece ona analitik, gözle görülür ve sürekli bir gerçeklik vermek yoluyla yok edeceği iddiasındadır: Böylece uyumsuzluğu bedenlerin içine tıkıştırır, tutumların altına kaydırır, onu bir sınıflandırma ve anlaşılırlık ilkesine dönüştürür. Bu varolma nedeni ve doğal düzensizlik düzeni biçiminde oluşturur. Amaç nedir? Bu yüzlerce sapkın cinselliğin dışlanması mı? Hayır; her birinin özgürleşmesi, bölgesel olarak güçlenmesidir. Cinselliklerin böyle dağıtılmasıyla söz konusu olan, onları gerçeğin içine saçmak ve kişilere katıştırmaktır. İktidarın bu biçimi, işlerlik kazanabilmek için, sürekli, dikkatli, ve meraklı mevcudiyetlere, eski yasaklardan daha fazla gereksinir; yakınlıklar olduğunu varsayar ; ısrarlı söylem ve yoklamalara başvurur; itirafları ortaya çıkan ve

sorgulamaların dışına çıkan gizler yoluyla bir söylem değiş tokuşuna sahip çıkar. Fiziksel bir yaklaşım ve yoğun bir duyumlar bütününü içerir. Cinsel tuhaflığın tıbbileştirilmesi bunun hem nedeni hem de sonucudur.

[...]

Dolayısıyla modern sanayi toplumlarının cinsellik açısından ileri bir baskı dönemi başlattığı varsayımını bir yana bırakmak gerekecektir. Bunun nedeni yalnızca gözle görünü bir sapkın cinsellik patlamasına tanık olunması değil, daha çok- ve asıl önemli nokta budur- yerel olarak yasaklama yöntemlerine dayansa bile gerçekte yasadan çok farklı bir tertibatın, birbirine bağlanan bir mekanizmalar ağıyla özgül hazların ve uyumsuz cinselliklerin çoğalmasını sağlamasıdır."

Günümüzde sağlıklı cinselliğin yaşanamayışı, insanı Doğa'dan ve doğasından uzaklaştıran en önemli etkenlerin başında gelmektedir. Günümüz küresel kapitalizmi bu sağlıksız cinselliği ve cinsel rolleri yaygınlaştırmak için elindeki bütün medya olanklarını kullanmaktadır. Bir yandan Internet aracılığı ile her türlü cinsel fantezi hayat bulmaktayken dayattığı yaşam biçimleri ile kişiler cinsel rollerini kaybetmekte, ortaya sadece sağlıksız cinsellik biçimleri ve cinsel roller çıkmaktadır.

Sağlıksız cinsellik sonuçta sağlıksız bir topluma neden olmakta ve bu toplumdaki ilişkiler örgüsü, insanı ruhsal bozukluklara ve aşırı tüketim kalıplarına sürüklemektedir. Bu bağlamda, Doğa'dan uzaklaşan insan, sağlıksızlığını daha da arttırmakta ve toplumsal yaşamın her alanına bunu taşımaktadır.

Bu konuda Reich (1977) şöyle demektedir:

"İçgüdüyle ahlak arasındaki çatışmada ve Ben'le dış dünya arasındaki kavgada, ruhsal organizma dış dünyaya karşı olduğu kadar içgüdüye karşı da zırhlanmak, kendini 'soğuk'laştırmak zorundadır. Ruhsal organizmanın 'zırh kuşanması'ysa yaşama elverişliliğiyle yaşama etkinliğinin az ya da çok sınırlanması sonucunu doğurur. İnsanların çoğunun bu zırhın sıkıntısını çektiği söylenebilir; bir duvar vardır yaşamla aralarında. Toplu yaşayış içerisinde

bunca insanın yalnızlığının başlıca nedeni bu zırhtır."

Reich'ın cinsel özgürlük konusundaki görüşleri tartışılsa da küresel kapitalizmin erken dönemlerinde cinsellik ile ilgili manupülasyonların insanı Doğa'dan ve doğasından uzaklaştırdığını göstermesi açısından önemlidir.

Paganizmin cinselliğin ve cinsel rollerin üzerinde bu kadar önemle durmasının nedeni, aslında Tanrıça ve Tanrı ile sembolize edilen arketipik yapılarda yabancılaşmayı engellemek ve sağlıklı bir toplum yaratmaktır.

Günümüzde psikolojide "Doğa'ya Dönüş" olarak adlandırılan yöntem sadece doğal ortamda yaşamakla sınırlı olmayıp, arketipsel formların anlaşılmasına ve bu bağlamda terapiye dönük bir süreçtir.

Bu nedenle paganizm içinde Tanrıça ve Tanrı incelenirken de bu arketipik yapıların anlaşılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

EISLER Riane, *Sacred Pleasure*, Harper Collins, New York, 1995

EISLER Riane, *The Calice & The Blade*,,Harper & Row, New York, 1987

FROMM Erich, *Sağlıklı Toplum* (çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever), Payel Yayınevi, İstanbul, 1982

FROMM Erich, Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum (çev. Necla Arat), Say Yayınları, İstanbul, 1981

FOUCAULT Michel, *Cinselliğin Tarihi I. Cilt*, (çev. Hülya Tufan), Afa Yayınları, İstanbul, 1993

MERCHANT Carolyn, *The Death of the Nature, Women Ecology and the Scientific Revolution*, Harper Collins, New York, 1989

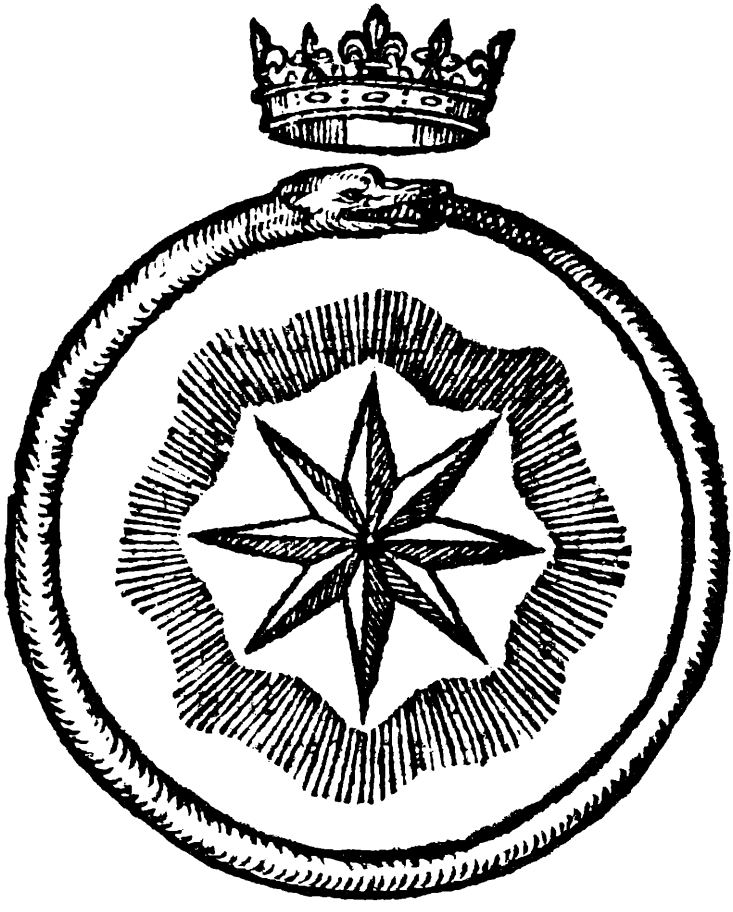
MOORE Robert, GILLETTE Douglas, *The Magician Within, Accessing the Shaman in the Male Psyche*, William Morrow and Company Inc., New York, 1993

MORRIS Desmond, *Hayvansı İnsan, İnsan Soyuna Kişisel Bir Bakış* (çev. Seçil Çetintaş), İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997

REICH Wilhelm, *Cinsel Devrim* (çev. Bertan Onaran), Payel Yayınevi, İstanbul, 1977

STEVENSON Leslie, HABERMAN David L., *Ten Theories of Human Nature*, Oxford University Press, New York, 2004

THOMSON George, *İnsanın Özü* (çev. Celâl Üster), Payel Yayınevi, İstanbul, 1979

PAGANİZMDE ANA TANRIÇA

Ankara'da Anadolu Medeniyetleri Müzesine giden her ziyaretçi, Ana Tanrıça idollerinin bolluğuna mutlaka şaşırır. Bu durum birçok müzede aynıdır. Arkeologların "tanrıça idolü" olarak sınıflandırdıkları bu heykelciklerin tarihine insanlık tarihi içinde baktığımızda, 20.000 yıldan daha gerilere gitmemiz gerekmektedir.

Özellikle Avrupa'da 20.000 yıldan daha eski idoller bulunmuştur.

Bunun gibi birçok buluntu bizlere, insanlığın en eski dinlerinden birinin Ana Tanrıça tapımı olduğunu göstermektedir. Ana Tanrıça tapımı bilinen en eski toplumlarla birlikte varolmuş ve değişik görüntülerle günümüze kadar gelmiştir.

Ana Tanrıça inancının tarih içinde kaybolduğu söylenemez. Günümüzde yaşayan birçok dinde ve inanç sisteminde etkisi hâlâ sürmektedir. Ana Tanrıça kültü zaman içinde kaybolmuş olsa da bilinçaltımızda ortaya çıkmaktadır.

Paganizmde ise "Tanrıça", Dünya'yı ve bu Dünya üzerindeki yaşamı sürdüren gücü temsil eder. Her şey O'ndandır, her şey O'nadır. Pagan Tanrıça'sı, eski kültürlerin Ana Tanrıça'sı ile şekillenir.

Bu çok da anlamsız değildir. İnsan Doğa içinde yaşayan bir varlıktır ve yaşamını da Doğa'dan alır, besinini de Doğa'dan alır ve hayatta kalabilmek için doğa'ya sığınır. Gün geldiğinde cesedi yine Doğa'ya döner; bu bağlamda insanın Doğa'da Ana Tanrıça'yı görmesi, buradaki dişilliği keşfetmesi çok da rastlantısal olmamalıdır.

Daha net söylersek, paganizm içinde Ana Tanrıça Doğa ile ilişkileri yöneten olduğu gibi yaşam ve ölüme de hükmedendir, bu nedenle yaşamsal bütün güçler Ana Tanrıça ile ilişkilendirilmiş ve kutsallaığı ortaya konmuştur.

Binkert (1995), aslında melankoliyi incelerken Ana Tanrıça'yı, hatta, Wicca ve ataerkilliğe giden çizgiyi çok güzel ortaya koyar:

"Doğa Ana melankolik değildir. O, meydana getirir ve sonra çocuklarını rahmine, toprağa geri alır. [...] Doğa'nın eserini, hayranlık, ürküntü ve melankoli ile izleyen bizleriz. Oysa çoğunlukla insanlar ataerkil bir tanrının buyruğuna uyarak kadın bedeni gibi yeryüzünü kendilerine tabi kılmaya, onu işlemeye ve ondan yararlanmaya çalışmışlardır. Doğa, insanlık düşüncesinde her zaman kadınla özdeşleştirilmiştir; çünkü Doğa'nın gücü, kadında erkeğe göre daha güçlü ve belirgin bir biçimde yansısını verir: Kadının, Ay'ın seyriyle çakışan çevriminde, hamilelik ve doğumda.

Bereket ayinleri ilk cinsel edimlerdir: Olmak ve geçip gitmenin – yaşam, ölüm ve yeniden doğumun- işaretleri ilk simgelerdir; yaşam ve ölüm bağışlayan tanrıçalar insanlığın ilk tanrısallarıdır. Tek bir Tanrı'nın tek başına egemenliği öncesinde tek bir büyük Tanrıça'nın yaratıcı gücü vardı. Bu Tanrıça figürü, giderek üç özelliğe bölündü: Bakire, ana ve Bilge. Bu üç özellik daha sonra ortaya çıkan bir tek yaratıcı Tanrı'ya atfedildi ve üç özelliklilik durumunu, Baba, Oğul ve Kutsal ruh kavramlarıyla doldurdu."

Paganizm kökenlerini anaerkil toplumdan ve Tanrıça'dan alır, Doğa'nın kutsallığı en çok Ana Tanrıça kültü ile anaerkil toplumlarda ifade edilmiştir; bu nedenle, paganizmi anlayabilmek için Ana Tanrıça kültünü çok iyi bilmek gerekmektedir.

ANA TANRIÇA KÜLTÜNÜN KÖKENLERİ

Ana Tanrıça tapımının kökeninde "anne"nin ve toprağın olduğu söylenir. Toprağın doğurganlığı ile annenin doğurganlığı arasında bağlantı kuran ilk toplulukların, topraktan olan beklentilerini,

toprağı Ana Tanrıça olarak kişileştirerek ortaya koydukları söylenir. Buna göre insanın ilk yaşam sembolü de Ana Tanrıça figürleridir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, paganizm içinde Ana Tanrıça üzerinde yaşadığımız Dünya ile alakalı her şeydir; dünya'dır, Doğa'dır, topraktır... Yaşamı üreten bir canlı organizmadır, doğurandır, yaşam verendir, verdiği yaşamı alandır, besleyendir, büyütendir.

İlk topluluklar Ana Tanrıça kültüne olan bağlılıklarını Doğa'nın her varlığını yücelterek gösterirken aynı zamanda anaerkil bir yapıdaydılar. O dönemin anaerkilliğini sadece kadınların yönettiği bir toplum yapısı olarak anlamak çok yanlış olacaktır. Eski toplumların anaerkilliğinin en büyük göstergesi soyun anneden geçmesi ve kadına gösterilen saygıdır.

Konuyu daha da aydınlatabilmek için ilk toplumlarda kadının yerini tam olarak incelemek gerekmektedir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren yaygın olan görüşe göre ilk toplumlarda erkeğin soyun devamındaki, yani doğumdaki rolü tam olarak bilinememekteydi. Bilinmiş olsa bile kadın birçok erkekle yattığı için çocuğun kimden olduğu belirlenemiyordu. Bu yüzden soyun devamında anne esas alınıyordu ve yönetim kadınların elinde idi. Bu ilk anaerkil topluluklarda erkek, avcılık, savaşçılık, toplayıcılık gibi rolleri üstlenmişti.

İlk toplumlarda babasız büyüyen bu çocuklarda anne daha egemen olmuş ve doğa kuvvetleri karşısındaki çaresizlik, çocuğun daha da güvensiz yetişmesine yol açmıştır. Öte yandan ölen kişinin toprağa dönmesi, gömülmesi de bir tür ana rahmine dönüş olarak nitelendirilmiş ve güvensizlik anlarında da ana rahmine dönüş saplantısı artmıştır.

Nusret Kaya (1992) bu konuda şöyle demektedir:

"*Ananın doğurganlığı toprağın verimliliği ile eşdeğer tutulmuştur. Nasıl ki, tohum toprağa atıldıktan sonra büyümektedir, aynı şekilde ana rahmine benzer odalara gömülen ölüler de bir tohum gibi bir süre sonra canlanabileceklerdir. Tabiidir ki, atalarımızın inançlarının kesinlikle bu doğrultuda olduğunu söyleyemeyiz. Fakat deliller biraraya getirilince damdaki kapıların yalnızca savunma ve güvence açısından ele alınamayacağı ortadadır. Günlük*

yaşantının ana rahminden çıkış ve güneş batınca tekrar koruyucu ana rahmine dönüş şeklinde oluşu aslında ne kadar da doğaldır. Bu durumda Ana Tanrıçalara tapınmak da ne kadar kolaylaşır. Acaba sonraki dinlerde bir takım dinlerde kadına gereken önemin verilmeyişi uzun süre devam eden bu tapınma şekline isyan mı diye düşünüyorum bazen."

Öte yandan Dünya'nın birçok yerinde aynı şekilde Ana Tanrıça tapımının olduğunu gözlemlersek, bu konunun o kadar basit ve patolojik olmadığını görürüz. Ana Tanrıça'nın yıkıcı yanına karşın, bolluk ve bereket ve yaşamın sürmesi ile ilgili yönü her kültürde ağır basmıştır.

Ana Tanrıça kültü, birçok araştırmacı tarafından, kadının egemen olduğu anaerkil toplumlara bağlanmış ve kadın tarafından yayıldığı savunulmuştur. Bunu savunan en önemli isimlerden biri Bachofen'dir (d.1815; ö.1887). Bachofen (1997), Ana Tanrıça kültünü ve buna bağlı inançları anaerkilliğe bağlamış hatta bu etkiyi daha da abartmıştır:

"*Kadınlar her zaman erkekleri etkileri altına almışlar ve doğaüstüyle tanrısala, usdışıyla tansıklara olan eğilimleriyle bunu uluslar ve ekinler üzerinde de kullanmışlardır. [...] sayısız olayda, kadın ilk tanrısal esinin barınağı olmuştur; bunun yanı sıra, bazen savaşlara etkin biçimde katılarak, çoğunlukla bedensel çekiciliklerini de kullanarak dinlerin yayılmasında en etkili işlevi görmüşlerdir. Yalvaçlık kadınlarda başlamıştır; dinin koruyucusu olarak kadınlar erkeklerden daha dirençli, inançlarında daha katı olmuşlardır. Bedensel olarak daha zayıf olmasına karşın erkekleri yaya bırakmayı da başarmıştır; özellikle dinsel konularda ve törenlerin korunup sürdürülmesinde çok daha tutucudur.*"

Bachofen, çağının tipik erkek bakış açısıyla bunları yazarken birçok bilim adamı da anaerkilliğin üzerinde durmuş ve Ana Tanrıça kültünü buna bağlamışlardır.

Ana Tanrıça kültünün, anaerkil düzenin bir sonucu olması yerine, anaerkilliğin, Tanrıça'dan gelen kökenlerini aramak daha

mantıklı olacaktır. Çünkü Ana Tanrıça kültü, 19. yy bilim adamlarının ele aldıkları dönemlerden çok daha eskiye, belki de anaerkillik, ataerkillik tartışmalarının pek de anlamlı olmadığı dönemlere dayanmaktadır.

Ancak bu görüşlerin açıklayabildiği en önemli husus, anaerkillikten ataerkilliği geçişte mitolojilerde rastlanan, bir Tanrıça'nın kötülenmesi ya da ırzına geçilmesi, kaçırılması gibi motiflerdir. Ancak bu açıklamaları da mutlak kabul edip anaerkilliğin kökenine inmek doğru olmayacaktır.

Ana Tanrıça, her şeyden önce doğurgandır ve toprağın bereketini temsil eder. Kadın, ilk toplumlardan bu yana toplum içinde "yaşamı üretmek" ve "yaşamı korumak" görevini üstlenmiştir. İlk toplumlardan beri bakarsak, erkekler avcılıkla uğraşırken, bitkiler ve toplayıcılık kadına kalmış, bu aynı zamanda, toprağı işleyen ve toprak kültleri ile alakalı olan kadının, "bereket" kültleri ile olan ilişkisini de oluşturmuştur. Bu bağlamda Ana Tanrıça-Kadın bağlantısını yok sayarak Ana tanrıça konusu işlenemez.

Toplumda Ana Tanrıça ile beraber kadın da, doğurganlık rolüyle birlikte, bolluk ve bereket ile ilgili rolünü almıştır. Hatta ilk zamanlarda yağmur ve tarıma bağlı Doğa olayları da Tanrıça'nın kontrolü altındadır. Anaerkillik de tam bu noktada anlam kazanmaktadır. Zaten bu bağlamda, Tanrıça kültlerinin terk edilmesi, kadının toplum içinde rolünü kaybetmesiyle sonuçlanmıştır.

Erkek egemen toplumlarda ve dinlerde bolluk bereket, topraktan öte yağmacılık ve savaşlarla da alakalı olmuş, Savaş Tanrısı, Ana Tanrıça'yı yerinden edebilmiştir. Erkeğin savaşçılığı Ana Tanrıça ile Savaş Tanrısı'nın savaşıdır da aynı zamanda. Yunan mitolojisinde Afrodite ile Ares arasındaki ilişki ve bunun sonu rastlantı değildir bu bağlamda.

Erkek egemen toplumun kadını kapatması, sonuçlarını sağlıksız bireyler olarak vermiş ve bugüne kadar gelen sorunların temel kaynağı olmuştur.

Günümüz paganı, Tanrıça ile yapacağı çalışmalarla "kadim bilgelik" ile sağlam bir ilişki kuracaktır. Erkek pagan, kendi dişil yönü ile barışma yolunda adım atarak kendi içindeki yaşamı üretmeyi ve

duygularının dünyasına dalmayı, bolluk ve bereketi çağırmayı öğrenecektir. Dişi bir pagan ise, kendi dişiliğinin ve yaşamı üreten enerjisinin sırlarına varacaktır.

Günümüzde, küresel kapitalist düzen en çok kadınları vurmakta ve mutsuzlaştırmaktadır. Bu bağlamda kadının kendi kadim enerjisini Tanrıça sembolü etrafında kazanması büyük önem kazanmaktadır.

Qualls-Corbett (2001) bunu çok güzel açıklamaktadır:

"Tanrıça'yla birlikte bütün izleri yok edilen şey 'kendi başına varlık', bütünlüklü bir kişi olarak kadın kavramı oldu; kadın kendisini yalnızca erkekle olan ilişkisi aracılığıyla tanımlamaya başladı. Kendi iffetini, erkeklerin yasalarında kaleme alındığı şekliyle, ergil, rasyonel, fiziksel ölçütleri yansılayacak haliyle tanımlarken, ruhunun iffetini yok saydı. Bu, kendi içsel dişil özüne karşı olmasına karşın, kadın kendisini aşağı görmeye başladı; bu onun ancak yakın zamanlarda benimsediği bir roldü."

Burada Armstrong'un Mezopotamya paganzimi ile ilgili kitabımızda göreceğimiz, İnanna'nın yeraltına inişi mitini anlatırken önemle vurguladığı bir hususu tekrarlamakta fayda vardır:

"Ana Tanrıça kurtarıcı değil, ölüm ve kederin sebebidir Onun öğıktığı yolculuk hepimizden beklenen topluma giriş ve kabul töreninin, dönüşümün kuralıdır."

Ana Tanrıça bilgeliği bize ancak çıkılması gereken yolu gösterir ve yardımcı olur, bundan sonrası kişinin kendi gideceği yoldur. "Kahramanın Yolculuğu" bölümünde göreceğimiz gibi bu zorlu bir yoldur ve içinde ölümü ve yeniden doğuşu barındırır; bu bizim belki de terk etmek zorunda olduğumuz bir yaşamı belirtir.

Şimdi yeniden Tanrıça'nın tarihine dönerek, kadim bilgelikteki önemine bakalım.

PALEOLİTİK ANA TANRIÇA

Bilinen en eski Ana Tanrıça figürleri, paleolitik dönemden kalmışlardır. Bu dönemdeki dinin, Ana Tanrıça merkezli, doğaya dönük bir din olduğu söylenmektedir.

Bu dönem Ana Tanrıça figürleri, daha sonraki dönemlerde de göreceğimiz gibi doğurganlığın ve beslemenin sembolü olarak geniş kalçalı ve büyük göğüslü olarak sembolize edilmişlerdir.

Fransa'da Lascaux mağarasından birkaç mil uzakta Laussel'de ve Pyrenées etekleri civarında Lespugue'de bulunan Ana Tanrıça idolleri ilk örneklerdendir.

Eski Çekoslovakya'da, Dolni Vestonice'de bulunan fildişi idolün yanı sıra kemik tozu ve kilden yapılarak fırınlanmış bir idol de ilginçtir. Bu idolde Ana Tanrıça yine büyük göğüslü ve büyük kalçalı betimlenmiş ancak başına da çiçek koymak için olduğu sanılan dört delik açılmıştır. Bunun, bitkilerin Ana Tanrıçadan yetiştiğine inanıldığını gösterdiği söylenmektedir.

Paleolitik dönemde Ana Tanrıça idollerinde cinsel organın da vurgulandığını, hatta üçgen biçimde gösterildiğini görüyoruz.

Yüzyılımızda Sibirya'da Baykal Gölü yakınlarında bulunan mamut dişinden yapılmış Ana Tanrıça figürleri de bu tapımın ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

1921 yılında yapılan kazılarda bulunan Mohenjo-Dâro (İndus Vadisi) buluntuları da bu yaygınlığı göstermektedir.

Paleolitik döneme ait buluntularda, Ana Tanrıça kültünün daha çok bolluk ve bereket kültleri ile alakalı olduğu düşünülmüştür (Husain, 2001).

Avrupa'daki Paleolitik Ana Tanrıça figürlerinde ilgi çeken bir nokta, O'nun Boynuzlu Avcı Tanrı ile olan ilşkisidir. Beraber resmedildikleri gibi, Ana Tanrıça'ya kutsal yerlerde de bu Tanrı figürüne rastlanmaktadır. Bu 20. yy'da Wicca'ya ilham verecek olan bir kültün de varlığını göstermektedir.

Burada ilginç bir yazardan da söz etmek gerekmektedir. Marija Gimbutas (1990) "Eski Avrupa" sınırlarını belirlemiştir –kabaca Batı ve Orta Avrupa, Balkanlar ve Akdeniz Havzası'nın kesişiminin

Girit'e kadar biraz genişletilmiş şekli– ve bu bölgede çıkan buluntulardaki özellikle geometrik figürlerin benzerliğini irdelemiştir.

Gimbutas (1990) burada, Neolitik dönemde de sürecek olan bu sembolik figürlere bazı açıklamalar da getirmiştir. Örneğin Ana Tanrıça-Su ilişkisi hakkında yazdıkları ilginçtir. Gimbutas (2001) ayrıca Kuş-Tanrıça üzerine de ilginç sembolik açıklamaları da getirmiştir. Gimbutas'ın (2001) Ana Tanrıça'yı Toprak Ana bağlamında, hamile kadın figürleri ile karşılaştırması ve su kabı sembolizmi ile olan ilgisini de ortaya koyması oldukça ilgi çekicidir.

NEOLİTİK ANA TANRIÇA

Ana Tanrıça kuşkusuz en büyük önemini, Neolitik dönemde kazanmıştır.

Paleolitik dönemde insan doğadan ne kadar korkarak yaşadıysa, neolitik dönemde de o kadar doğa ile barışık, onun kuralları ile yaşamaya başlamıştır.

Neolitik dönemin MÖ 10000 ile 5500 yılları arasında sürdüğü söylenir. Bu, coğrafyaya göre değişmektedir.

Bazı yazarlar bu dönemi "Neolitik Devrim" diye de adlandırmışlardır. Ayrıca bazı yazarlar kalkolitik dönemi de neolitik ile beraber görmektedirler.

Aslında bu dönemi mucize ya da devrim diye nitelendirmek çok doğru değildir. Geçiş aniden olmamış, neolitiği hazırlayan koşullar ve dönemler olmuştur.

Örneğin Avrupa'da MÖ 12000-10000 yılları arasındaki Magdelean dönemde insanlar mağaraları sadece av mevsimlerinde terk ederken, Mezolitik dönemde (MÖ 10000-8000) iklim değişikliklerine bağlı olarak başka yerlerde yaşamaya ve toprağı ekmeye başlamışlardır.

Neolitik Çağ insanların mağaralardan çıkmalarıyla, yeni yerleşim bulmalarıyla farklı bir kültür oluşmuş ve toprağın etkin ekilmesiyle birlikte toprağa dönük inanışlar ağırlık kazanmıştır.

Bu topluluklar, Türkçe'de "toprak ana" dendiği gibi toprağı do-

ğurgan bir kadın ya da ana olarak görmüşler ve Paleolitik'ten beri varolan Ana Tanrıça inancı ile toprak kültünü birleştirmişlerdir. Buna göre, etrafımızdaki toprağın canlılığı ve doğanın ritmik hareketleri, bütün evrenin canlı bir varlık, Ana Tanrıça olarak algılandığı bir dünya görüşüne yöneltmiştir.

İnsanların tarımı becermeleriyle birlikte yiyecek sorunu ortdan kalkmış, hatta daha fazlası da elde edilmeye başlanmıştı. Öte yandan iklim değişiklikleri, barınma ve iklime bağlı sorunların çözülmesini sağlamıştı.

İşte bu koşullarda, daha da refaha eren topluluklar düşünsel üretimlere daha fazla zaman ayırmaya başlamışlardır.

Tarıma dayalı bu etkinliklerin merkezinde, fiziksel tarımda olduğu gibi yine kadın vardır. Anaerkil toplumun bir özelliği olarak da tarla sahipleri kadın olmuş ve soy kadından geçmiştir.

Balkanlar, Güney Doğu Avrupa ve Yakın Doğu'da bu döneme ait birçok idol ele geçirilmiştir.

Anadolu da, neolitik Ana Tanrıça için önemli bir merkezdir. Anadolu'nun birçok yerinde neolitik Ana Tanrıça tapımına ait kanıtlar bulunmuştur.

Anadolu'daki en önemli neolitik merkezlerinden biri de Çatalhöyük'tür.

Çatalhöyük, Orta Anadolu'da, Konya'nın 54 km güney doğusunda bulunmaktadır. İki höyükten oluşmaktadır. Çarşamba çayının yanında olan höyükler, neolitik dönem buluntularını içermektedir.

Çatalhöyükte ele geçen idoller, burada yoğun bir Ana Tanrıça kültünün varlığını göstermektedir. Bu idoller genç kadın, doğum yapan anne ve yaşlı kadın şeklinde sınıflandırılmışlardır.

Bu bağlamda Hacılar höyüğü de ilginçtir. Bu höyükte de pişmiş toprakan Ana Tanrıça heykelleri bulunmuştur. Bunlar arasında en ilginçlerinden bir de çocuğu ile resmedilen geniş kalçalı Ana Tanrıça idolüdür.

Buradaki Ana Tanrıça kültünün de Çatalhöyük'tekine benzediği söylenebilir.

Anadolu'da daha birçok neolitik Ana Tanrıça kültünün olduğu

yer saptanmıştır. Ancak bu başka bir çalışmamızın konusudur.

Bir diğer ünlü neolitik Ana Tanrıça merkezi de Malta'dır. Batı ve Doğu Akdeniz'in ortasında bir konuma sahip olan Malta'da da neolitik döneme ait ilginç buluntular bulunmuştur.

Burada da Ana Tanrıça kültüne ait idoller ele geçmiştir ve bunlar şaşılacak derecede Çatalhöyük'te bulunan idollere benzemektedir. Bunların MÖ 5000 yılından itibaren tarihlendiği bilinmektedir.

Maltadaki tapınaklarla İrlanda'dakiler arasındaki benzerlik de başka bir araştırma konusudur.

Neolitik dönemin genel karakterlerine dönersek, dönem idollerinde de kadının doğurganlığı ve besleyici özellikleri vurgulanmış, kalçalar ve göğüsler büyük yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca daha sitilize idoller de yapılmıştır.

Ele geçen idoller arasında çift kadın başlı idoller de bulunmuştur. Bu, ana-kız tanrıça (Demeter-Persephone gibi) mitoslarının kökenlerinin neolitik dönemde olduğunu göstermektedir. Bu döneme ait bir önemli figür de toprağın doğurganlığı ile ilgili olan hamile Ana Tanrıça idolleridir.

Bu dönemde ayrıca Ana Tanrıça su ile de ilişkilendirilmektedir. Gökteki ve yerdeki suların da Ana Tanrıçadan geldiği düşünülmüştür. Bu bağlamda yılanlı tanrıçanın da ırmakları kontrol ettiği söylenebilir. (Hem ırmaklarla olan ilişkisi hem de toprağa girip çıkması ile yılan Ana Tanrıça ile ilişkili bir hayvandır.)

Aynı şekilde Samanyolu da (orijinal Yun/Lat Süt Yolu), Ana Tanrıçanın sütü ile ilişkilendirilmiştir.

Ana Tanrıçanın sıvılarla olan bu ilgisi aynı zamanda vazo ve sıvı kaplarıyla da ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Ana Tanrıça biçimli kapların yanı sıra tören kaplarının Ana Tanrıçanın rahmini sembolize ettiği düşünülmüştür. (özellikle Gimbutas, 2001)

Suların tarım için olan önemi, bu ilgiyi güçlendirmektedir.

ANADOLU'DA ANA TANRIÇA

İnsanların madenleri işlemeye başlamalarıyla birlikte tarihçiler

maden çağlarını başlatırlar. Bu çağda da Ana Tanrıça ile ilgili inançlar devam etmektedir. Ancak bu çağlarda, özellikle Anadolu ve Avrupa'da, Hint-Avrupa kökenli göçlerin olmasıyla ataerkil toplum düzeni ağır basmaya başlamış ve erkek tanrıların egemenliği başlamıştır. Bu Ana Tanrıça inancının kaybolması demek değildir. Ana Tanrıça, isim değiştirerek, farklı isimlerde ve görevlerde bir tanrıça olarak panteonda yerini her zaman almıştır.

Anadolu'da bu çağlarda, özellikle Hitit ve Frig Uygarlıklarında, Ana Tanrıça değişik isimlerde de olsa her zaman önemini korumuştur.

Hitit inançlarında tanrıların yanında tanrıçalar da önemli olmuşlardır.

Hitit inançlarında büyük önem taşıyan Arinna kenti Güneş Tanrıçası'nın, Anadolu'nu eski bir inanışından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu şekilde Ana Tanrıça inancının, imparatorluk içinde yaşamış olduğu görülmektedir.

Diğer tanrıçalara da bakacak olursak, Arinna kenti Güneş Tanrıçası'ndan sonra gelen en önemli tanrıça Hepat'tır. Ancak Hepat, Teşup'un karısı olarak tanrı-tanrıça ikilisini temsil etmektedir. Bunun dışında da tanrıçalar vardır ama hiçbiri Ana Tanrıça kadar önemli değildir.

Geç Hitit Devletlerinden Kargamış'ın tanrıçası ise konumuz bakımından önemlidir. Bu merkezin en önemli tanrıçalarından biri Kubaba'dır. Burada büyük saygı gören Luwi kökenli Kubaba, daha sonra Anadolu'da Kybele adıyla yaşayacaktır.

Kybele'nin Anadolu'nun tanrıçası olarak tanınması Frig dönemine denk gelmektedir. Frigler Hitit Devletinin yıkılmasından sonra Anadolu'da siyasi birliği sağlamışlar ve Roma devri sonlarına kadar sürecek bir uygarlığın temellerini atmışlardır.

Friglerin en önemli tanrıçası Yunanlıların Kybele diye adlandıracakları Ana Tanrıçadır. Frigler'de Ana Tanrıça Kubile ya da Agdistis diye adlandırılmış ve doğanın efendisi olarak kabul edilmiştir. Hatta Frig toprakları bile Ana Tanrıçaya aittir.

Frigler'de Ana Tanrıça kültü daha çok dağlarda ve kayalık yerlerde uygulanmış, buralara sunaklar inşa edilmiştir. Ayrıca bir me-

teorun düştüğü Pessinus'ta (bugünkü Sivrihisar) bir Kybele tapınağı inşa edilmiş ve bu meteor kutsal kabul edilmiştir. Yüzyıllar sonra Romalılar tarafından Roma'ya götürülecek olan kutsal Ana Tanrıça da bu taş olacaktır.

Bu dönemde tanrıça için yapılan törenler de sık uygulanmıştır. Bu törenler çok coşkulu bir biçimde gerçekleştirilmekte olup, kendini tanrıçaya sunmak isteyen rahipler erkeklik organlarını bu törende kesiyorlardı.

Yine bu dönemde Ana Tanrıçanın yanında ona eşlik eden tanrı önem kazanmıştır. Anadolu'nun Ana Tanrıçası aynı zamanda toprak ana olduğundan onu dölleyecek bir de tanrıya ihtiyaç vardı. İşte Attis, Kybele'yi dölleyen tanrı idi. Ancak bu tanrı yaz sonunda ölmekte ve böylece de doğa, tanrı ilkbaharda yeniden doğana dek uykuya yatmaktaydı. Mezopotamya inançlarında da görülen bu motif, Kybele kültü ile birlikte yaşamış ve Yunan mitolojisine de Adonis şeklinde geçmiştir. Bu kült aynı zamanda bazı gizem kültlerine de kaynaklık etmiştir. Bu kültte dikkat edilecek bir nokta da çok ender olan "zarar getiren Tanrıça" figürünün ortaya çıkmasıdır.

Barnett (1987), çok isabetli olarak, Attis efsanesinin çok ilginç bir yönüne dikkat çekmektedir:

"*Bir uyarlamaya göre, Agdistis, Pessinus kralının damadı yakışıklı Attis'e âşık olan, onu ve onun kentini yıkıma götüren, kendini hadım edip böylece dişi olan iki cinsiyetli bir canavar idi. [...] Öykünün çok kısaltılmış, daha yumuşak bir uyarlaması, gençliğinin ve güzelliğinin baharında bir yaban domuzu avında öldürülen Attis'e Agdistis'in duyduğu aşkı anlatmaktadır. Fakat her yıl ilkbaharda, kendi kendini sakatlamayı içine alan coşkulu yas ritüelinin uygulayan inananların vasıtasıyla, Attis her yıl yeniden diriltilir ve böylece doğanın ölmüş kuvvetleri canlandırılırdı. Ritüel esnasında, heyecan öyle yüksek bir noktaya varırdı ki, tanrıçanın en ateşli inananları kendilerini tanrıça ve Attis'in şerefine hadım ederlerdi [...] Tanrıçanın bu vahşi tapımı –ki onun uğruna yakışıklı aşığı acı çekmiş ve ölmüştür– erkenden batıya doğru İonia'ya süzülmüş, fakat daha yumuşak ve gerçekten daha romantik bir biçimde, Anadolu ile bağlantılı çeşitli Hellen mitoslarında yansımıştır. Bu mitoslarda,*

bir tanrıçanın âşık olduğu fakat bu aşkıyla ona talihsizlik getirdiği bir gencin teması ortaya çıkmaktadır."

Bu kültler Anadolu'da Frig devletinin yıkılışından sonra da devam etmiştir.

Batı Anadolu'da hüküm süren Lydia kültüründe de Ana Tanrıça başat bir konumdadır. Kybele kültünün yanı sıra bir başka tanrıça, Artimu da Lydia'da önemlidir. Yunan Artemis'i ile aynı Tanrıça olan Artimu'ya Kybele'ye olduğu gibi sunaklar yapılmıştır. Efes'deki ünlü Artemis kültü de bu tanrıçadan gelmektedir.

Yine Ana Tanrıça için yapılan gizemli törenler Lydia'da da uygulanmış, ancak burada rahipler erkeklik organlarını değil uzattıkları saçlarını kesmişlerdir.

Yeri gelmişken Roller'ın (2004), tezlerine bir göz atmak gerekmektedir. Birçok araştırmacı tarafından benimsenen Roller, Frig Ana Tanrıça'sına ve Roma'daki devamına güzel bir yaklaşım getirmekle birlikte, çok hatalı tezler de ileri sürmektedir.

Roller'a göre Ana Tanrıça'ya ilk olarak "Ana" diye seslenenler Frigler olduğu için Ana Tanrıça düşüncesinin gelişimine buradan başlamak gerekmektedir. Friglerden önce Prehistorik ve Tunç ve Demir çağlarına ait kadın figürlerine ve kadınla ilgili inançlara da şüpheyle bakmak gerekmektedir. Tabii ki arkeologların her bulduğu kadın figürünün müzelerde "Tanrıça idolü" olarak nitelendirilmesi doğru olmadığı gibi, bu tür figürlerin işlevinin tam olarak bilinmeden, Roller'ın yaptığı gibi "başka işlevleri de vardır" diyerek Ana Tanrıça ile alakasının da zayıflatılması doğru olmayabilir. Bu bağlamda Roller, Çatalhöyük'te bulunan kadın idollerini de tartışmaya açmakta ve bu idollerdeki hayvan figürlerinden dolayı bunun salt Ana Tanrıça olarak yorumlanmaması gerektiğini de söylemektedir:

"*Burada gördüklerimiz, bir Ana Tanrıça tapımı değil, daha çok doğurganlığın denetlenmesinin ve hayvan totemlerinin insanlara bolluk getireceği kavramının çerçevesindeki dinsel etkinliklerin varlığıdır.*" Roller (2004)

Ancak Roller her şeye rağmen, bunların Frig Ana Tanrıça düşüncesinin ve ikonografyasının habercisi olduğunu söylemekten de geri durmaz. Ancak bir başka sorun da Neolitik dönem ile Frig dönemi arasındaki dönemde –ki bu Tunç ve Demir çağlarını ya da daha başka bir ifade ile Hitit ve Urartu dönemini kapsar– gözümüze çarpan bu konudaki kanıt eksikliğidir. Bir başka deyişle, Neolitik'ten, Frig dönemine Ana Tanrıça ile ilgili sürekliliğin maddi kanıtlar yoktur.

Roller'ın bir hatası da, Jung'un izinden giden Neumann'ı (1974) kıyasıya, hem de hiçbir karşı tez getirilmeden, ya da savunduğu görüşü incelenmeden eleştirmesidir. "Ana" arketipi hakkında hiçbir karşı yorum getirmeden –tek sağlam eleştirisi Neumann'ın erkek-kadın algılarını farklılaştıramadığı– Roller'ın (2004) "*İnsanlığın tarih öncesini inceleme yöntemi olarak insan bilincine ilişkin bu tür bir posikolojik sondajın Akdeniz Dünyası'ndaki Ana Tanrıça'yı anlamamıza fazla bir katkısı yoktur.* " diye yazması da şaşırtıcıdır.

Roller'in bir başka eksikliği de günümüz neo-paganizmi ve Ana Tanrıça'sı ile ilgili sağlam bir araştırma yapmadan, onu hemen dışlamasıdır.

Diğer kültürlerdeki Ana Tanrıça gelecek ciltlerimizde ayrıntılı olarak incelenecektir.

ANA TANRIÇA VE ARKETİPLERİ

Burada Jung'un izinden giden Neumann'ın (1991) *The Great Mother* adlı kitabına biraz göz atmamız gerekmektedir. Neumann'ı okurken dikkat edilmesi gereken husus, ne yazık ki Jung'da da varolan, yirminci yüzyıl burjuva biliminin izleri ve erkek merkezli bakış açısıdır. Ancak, Neumann her ne olursa olsun Jung'un takipçileri arasında kadınlık ile ilgili arketipleri en iyi ortaya koyanlardandır.

Neumann (1991) arketipik araştırmayı, mekân ve tarih çerçevesinde değil, Psykhe ile alakalı yaptığını söylese de, bu yapıyı çöz-

menin en iyi yolu yine mitolojidir. Neumann da bunu yadsımaz.

Özellikle değişik coğrafyalarda benzer Ana Tanrıça kültlerini çıkışı hakkında bu kaynakta çok şey bulunabilir.

Ana Tanrıça her şeyden önce bir annedir ve her annenin olduğu gibi yaşam verici, besleyici ve koruyucu özellikleri taşımaktadır. Öte yandan anne, aynı zamanda kızan ve cezalandırandır da.

Buna göre aslında "Ana Tanrıça" sembolleri aslında bu, primordial bir Ana Tanrıça arketipinin farklı görünümleridir. Ana Tanrıça arketipi hem "iyi", hayat veren, doğurgan, bereketli görüntüleri ile hem de "kötü" hayat alan, "kara" taraflarıyla ortaya çıkmaktadır.

Neumann (1991), Ana Tanrıça arketipinin en önemli özelliklerinden birinin her şeyi kapsaması olduğunu söyler. Bu kapsama, bireyler özgür oldukları halde, içinde bulundukları Doğa'nın bir kapsaması olarak algılanabilir. Bir başka deyişle bireyler Doğa'nın içinde ona bağımlı ancak kendileri özgür bireylerdir. Neumann bu sonuca, içinde bulunduğu burjuva toplumunun kalıpları yüzünden tam olarak ulaşabilmiş olmasa da çok yaklaşmıştır.

Tanrıça'nın dönüştürücülük özelliği, aslında bireylerin özgür kalmalarını sağlayan, "büyümelerini" sağlayan, bir bakıma inisyatik bir yoldur. Bu, Tanrıça'nın kadın ile direk ilişkisi olarak varolduğu gibi, erkek için de Anima vasıtası ile gerçekleşmektedir.

Ana Tanrıça arketipleri derken sadece onun iyi ve kötü yönleri dışında birçok arketipik özelliğini bulabiliriz.

Ana Tanrıça'nın arketiplerinden söz ederken, genel olarak kadın arketiplerini de ele almak gerekmektedir.

Kadın Ana Tanrıça'nın yeryüzündeki tezahürü olarak aslında Doğa'nın ve yaşamın koruyucusu ve sürdürücüsü rolünü üstlenmiştir. Ataerkil istilalar kadını evine kapatmış, günümüz küresel kapitalist sitemi ise onu tüketime yönelen ve özünden uzak bir hale getirmiştir. Kadın arketipleri aynı zamanda Ana Tanrıça mitoslarını anlamakta olduğu kadar yaşamı anlamakta da önem kazanmaktadır. Günümüzde kadınlar kadınlık arketiplerini tanıdıkça kadim misyonlarına daha yakın olacaklar ve Dünya çok daha farklı bir hale gelecektir.

Böyle bir çalışma, bu kitabın konusunu çok aşacağından sadece

Ana Tanrıça bağlamında bu konuya girilecektir. Ancak burada Estes'den söz etmeden geçmemeliyiz. "Vahşi kadın arketipleri" adı altında kadının doğasını inceleyen Estes(2004), "Vahşi Kadın" arketiplerinden söz açarken "Vahşi Kadın"ı aslında "doğal hayat" bağlamında ve doğasına bağlı kadın olarak tanımlamıştır. Kadının bu yapısını anladıkça, çeşitli kültürlerdeki Ana Tanrıça'yı anlamak da olanaklı olacaktır. Okuyucuya bu konu üzerinde duymasını tavsiye ederek Estes'ten (2004) kısa bir alıntı verelim:

"*Kadınlar vahşi doğaları ile ilşki kurmak istedikleri zaman, içerideki ve dışarıdaki dünyalarda coşkulu bir hayatın yolunu gösteren, bunu telkin ve teşvik eden kalıcı ve içsel bir gözlemci, bilge, hayalperest, kâhin, esin kaynağı, sezgi sahibi, yapıcı, yaratıcı, mucit ve dinleyicinin yeteneği ile donanırlar. Kadınlar bu doğaya yaklaştıkça, o ilişkinin gerçeği üzerlerinde akkor parlaklığında yayılır. Bu vahşi öğretmen Vahşi Anne, vahşi usta her türden iç ve dış hayatlarını destekler. [...] Vahşi kadın arketipi anı uygunlukta olan başka terimlerle de ifade edilebilir. Bu güçlü psikolojik doğaya içgüdüsel doğa diyebilirsiniz, ama bunun arkasında da Vahşi Kadın arketipi yatar. Bunun, kadınların doğuştan gelen, en temel doğası olduğunu da söyleyebiliriz. Kadının özgün, özlerinde var olan doğası diyebilirsiniz.[...] Vahşi kadın bütün kadınların sağlığıdır. Onsuz kadınların psikolojisi anlamsızlaşır. Bu yabanıl kadın, prototip kadındır... Döngüleri değişir, simgesel temsilcileri değişir, ama özünde o hiç değişmez. Neyse odur ve bir bütündür.*"

Estes'i meraklı okuyucunun incelemesine bırakarak, AnaTanrıça-Kadın arketipleri arasındaki ilişkiyi bir kere daha vurgulayarak, özellikle bizim coğrafyamızdaki paganizme ait Ana Tanrıça arketiplerine geçelim.

LİLİTH OLARAK ANA TANRIÇA

Lilith efsanesi gizemini binyıllardır korumuştur. Özellikle mistikler bu konuda oldukça kafa yomuşlardır. Lilith konusu 20.yy'da

ise Analitik Psikolojinin ilgi alanında girmiştir.

Şimdi Lilith efsanesinin kökenlerine bakıp bunun Ana Tanrıça ile olan ilişikisini inceleyebiliriz.

Lilith adı köken olarak "lil" kökünden gelmektedir. Bu kök hava ve rüzgar ile alakalıdır. (Aynı Enlil'de olduğu gibi). Havaya ait, Mezopotamya kökenli, dişil cinlerle alakalı "lilitu" sözcüğü de Lilith ile alakalıdır.

Lilith adı ilk olarak Sümer metinlerinde geçer. Kramer (1990), Lilith adının geçtiği miti şöyle anlatır:

"*Bir zamanlar Fırat nehri kıyısında bir huluppu ağacı (belki bir söğüt) yetişmiş ve nehrin suları ile beslenmiş. Bir gün Güney Rüzgârı onu söküyor ve nehrin sularında sürüklemeye başlıyor. O sırada oradan geçmekte olan İnanna onu eline alarak şehir Uruk'a götürüp, kutsal bahçesine ekiyor. Ona büyük bir ihtimamla bakıyor. Çünkü o büyüyünce Tanrıça onun tahtasından kendisi için bir sandalye ve bir kanepe yaptırmayı planlıyor. Seneler geçiyor. Ağaç gelişiyor ve büyüyor. Fakat İnanna onu kesemiyor. Çünkü ağacın kökünde 'hiç çekicilikten haberi olmayan' bir yılan yuva yapmış, tepesine İmdugud kuşu yuva yapmış, ortasında Lilit evini kurmuş.*"

Öykünün sonunda Gılgamış işe karışır ve zırhını giyerek baltasını ağaca vurur. Ağaçta bulunanların hepsi, Lilith de dâhil kaçıp giderler.

Kramer'in aktardığı bu efsanede Lilith, okunuşu tartışmalı olsa da (*Lillake* diye de okunmuştur), aynı isme yakın bir dişil varlığın varolduğu gözükmektedir. Mezopotamya kültürüne baktığımızda, Babil'de rüzgârın yıkıcılığı ile şehveti birleştirmiş Lilitu isimli bir dişil varlıkla karşılaşırız. Kesin olmamakla birlikte bunun da Sümer kökenli olduğunu düşünebiliriz. Zaten Mezopotamya'da, daha önce varolan Lil isimli yıkıcı fırtına tanrıçası da bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Lilith'in başta bir Fırtına Tanrıçası olup daha sonra şehvet ve çocuk ölümleriyle ilişkilendirildiğini düşünebiliriz.

Lilith'in Fırtına Tanrıçası iken yıkıcı etkisi, daha sonra daha

soyut bir nitelik kazanmış olabilir. Hatta Lilith'in daha sonra, yukarıda Huluppu ağacı mitosunda adı geçen ifrit gibi, Mezopotamya'da bilinen ve çocuk ölümlerinden sorumlu dişil varlık Lamashtu ile birleştirildiğini de söyleyebiliriz.

Lilith, Mezopotamya'dan Yahudi kültürüne çok daha farklı bir şekilde geçmiştir. Yahudi kültüründe Lilith, Adem'in ilk eşidir, Adem ile birlikte topraktan yaratılmıştır. Ancak Lilith, Adem ile eşit olduğunu ileri sürmekte ve özellikle de sevişirken altta kalmak istememektedir. Bu Adem ile aralarında huzursuzluk kaynağı olur. Bu öyküyü ve sonrasını, Lâtince'de *Alphabetum Siracidis* diye bildiğimiz *Ben Sira'nın Alfabesi*[9] şöyle anlatmaktadır (Zingsem, 2006):

"Tanrı ilk insanı yarattığında şöyle konuştu: 'İnsanın yalnız olması iyi bir şey değil'. Ve on topraktan bir eş yarattı –ona benzeyen– adı Lilith olan. Kısa süre sonra birbirleriyle kavga etmeye başladılar. Kadın erkeğe şöyle söyledi: 'Ben senin altında yatmak istemiyorum' Ve ilk erkek karşılık verdi: 'Ben senin altında değil üstünde yatmak istiyorum; çünkü sen altta olmayı hak ediyorsun ve üstün olmayı hak ediyorum.' Kadın karşılık verdi: 'İkimiz de eşitiz; çünkü ikimiz de topraktan yaratıldık.' Ve her ikisi de birbirlerini anlamayı reddettiler.

Lilith bunu anladığında Tanrı'nın o özel ismini telaffuz etti ve dünyanın göğüne doğru yükseldi. Adem(insan) yaratıcısına şöyle seslendi: 'Dünya'nın Tanrısı, bana verdiğin kadın benden kaçtı.' Bunun üzerine her şeye kadir olan Tanrı, Lilith'in peşinden üç tane melek gönderdi ve onu geri getirmelerini emretti. Her şeye kadir olan Adem'e şöyle konuştu: 'Geri dönmek istediği takdirde tamam; ama şayet istemezse, her gün yüz oğlunun ölümüne şahit olmayı göze almalıdır.' Melekler kadını takip ettiler ve ileride bir gün Mısırlıların boğulacağı büyük suların altında onu yakaladılar. Onlar Tanrı'nın sözlerini kadına ilettiler. Ama o geri dönmek istemedi. Ona şöyle dediler: 'Seni denizde boğacağız.' Kadın ise şöyle karşılık verdi: 'Beni yalnız bırakın; ben çocukları zayıf dü-

[9] MS. 700 ile 1000 yılları arasında yazıldığı sanılan, Ben Sira'ya da atfedilen, içinde Atasözleri de barındıran ilginç mistik kitap.

şürmekten başka bir işe yaramam; erkek çocukları doğumlarının sekizinci günlerine, kız çocuklarını ise doğumlarından yirminci günlerine kadar gözetmem emredildi'. Melekler kadının söylediklerini duyduklarında onu yakalamak için daha çok ısrar ettiler. 'Yaşayan ve varolan Tanrı'nın (El) adı ile yemin ediyorum ki, sizin isimlerinizi veya suretlerinizi Camea'da gördüğüm takdirde o çocuğun üzerinde hak iddia etmeyeceğim."

Ve böylece kadın günbegün şeytanlarından yüz tanesinin ölmesini göze aldı. Bu sebeptendir ki biz onların (meleklerin) isimlerini küçük çocukların Camea'larına yazarız. Kadın bunu gördüğünde verdiği sözü hatırlar ve çocuk iyileşir."

Bu ilginç efsanenin ayrıntılarına baktığımızda birçok ipucu yakalayabiliriz.

Öncelikle anladığımız kadarı ile Lilith, Adem'in ilk karısıdır ve o da Adem gibi topraktan yaratılmıştır. Aslında kadının topraktan yaratılması, toprak ile ilintili lan Ana tanrıça açısından anlamlıdır. Zaten Mezopotamya yaradılış mitoslarında, Adem'in topraktan yaratılması da aslında Ana Tanrıça'dan varolduğunu göstermektedir. Burada varolan tezat, Adem'in adının toprak köküne dayanmasına rağmen, Lilith'in adının rüzgâr/hava'dan gelmektedir. Aslında burada Lilith'in iddia ettiği, 'aktif prensip' olmak ve havanın toprağın üzerinde olmasıdır. Bu prensibi reddeden Adem, üstte olmak istemektedir ve Tanrı da onun tarafını tutmaktadır.

Aslında balkırsa bu efsane, anaerkil dönem ile ataerkil dönem arasındaki geçişi bir bakıma ortaya koymaktadır. Genel görüş, kadının toplumdaki etkisini kaybettikçe ve kötülendikçe, daha alt bir varlık olarak görülmesi –ki bu da efsaneye Havva'nın Adem'in kaburgasından yaratılması olarak geçecektir– ve bu tartışmanın efsaneye yansımasıdır. Bu görüşe katılmakla beraber, ezoterik bir açıdan bakarsak, 'aktif prensibin', dişiden erkeğe geçişini de görürüz. Bu doğum olayındaki aktif prensipten, toplumsal rollere kadar açıklanabilir.

Psikilojik açıdan baktığımızda ise, kadının tarihsel süreçte, aktif prensibi erkeğe kaptırdığını ve rollerin değiştiğini görürüz. Bu ta-

rihsel süreç içinde, artık kadının bu aktif prensibi eline alması, artık "erkekleşmesi" ve "lilithleşmesi" ve yaşamı üretecek yerde onu köstekleyici bir yere gelmesi olarak da yorumlanabilir. Lilith motifinin diğer açılımları ileriki sayfalarda da incelenecektir.

Öte yandan Lilith'in yaşamı üretmesi yerine yok etmeye çalışması, özelliklerinin Mezopotamya kökenli Lamashtu ile birleştirilmesi ile de ortaya konmuştur.

Lilith'in bir önemli özelliği de Tanrı'nın o kutsal ismini bilmesidir. Bu da bize İsis'i anımsatmaktadır ki bu da tanrıça özelliği ile alakalıdır. Ve bir dikkat edilmesi gereken husus da Musevi mistisizminde ilk göğe yükselmenin Lilith'e ait olduğudur.

Lilith, Adem'i terk ettikten sonra Deniz'in olduğu yere gitmiş –ki burada Tiamat ile de karşılaştırabiliriz– ve orada üç melek tarafından bulunmuştur.

Burada başka bir inanç da efsaneye karışmaktadır. Lilith'i aramaya giden üç melek, *Snvi*, *Snsvi*, ve *Smnglof*'tur ve bu melekler aslında tıp ile ilgili varlıklardır. Burada, Lilith, Lamashtu ile birleştirilip, çocuk ölümlerinden sorumlu tutulmaktadır. Burada daha farklı bir inanç görmekteyiz.

Daha çönce de belirttiğimiz gibi, ritüel ya da büyüsel eylemler, Eliade'in deyimiyle, *in illo tempore,* tanrılar ya da mitolojik varlıklar tarafından yapılan bir eylemin tekrarıdır. Burada da Lilith efsanesinde, ilk meleklerle karşılaşmanın ve ilk çocukları korumanın semboli olarak çocukların üzerinde bu meleklerin adı taşınmaktadır. (Camea). Aslında tıp ile ilgili meleklerle, koruyucu tanrıça motiflerinin farklı bir versiyonu olan bu adet, bu şekilde açıklanmaktadır.

Yahudi mistisizmi ile devam edersek, Talmud'da da Lilith adı geçmektedir. Hatta Lilith burada "baştan çıkarıcı" özelliğini de kazanmıştır. Hatta gece yalnız yatan erkekleri baştan çıkarttığı da söylenir. Geceleri boşalma da Lilith'e bağlanmıştır. Zohar'da da Lilith'in baştan çıkarıcılığını vurgulanmıştır.

Zohar'da ise Lilith'in yanında bir de erkek prensip olarak Samael vardır (Zingsem, 2006):

"*Erkek olanın adı Samael'dir, eşi Lilith ise hep onun içinde bu yerlerdedir. Kutsal olanın tarafında nasıl ise öbür (kötü) tarafta da*

erkek ve dişi içiçedir. Samael'in karısının adı Yılan'dır, Fahişe'dir, Etin Sonu'dur, günlerin Bitişi'dir."

Lilith'in psikolojik açıdan yorumları, en çok Jung'un izleyicileri tarafından yapılmıştır. Gerçekten de Lilith, arketipik olarak dişinin yıkıcı yönüne karşılık gelmektedir. Lilith kuvvetli cinsel enerjisini, yaratmak ve yaşamı üretmek yerine tam tersi için kullanmaktadır. Bu bağlamda karanlık bir dişi olarak görülmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus "erkek merkezci" bir bakış açısıyla bakmamak gerektiğidir. Dişinin "karanlık" yönü de erkeğin bakış açısına göredir. Sonuçta bu dişi ile de birlikteliği yakalayabilmek erkeğin elindedir. Zingsem (2006) de Hurwitz'den alıntı yaparak, bunu şöyle ifade eder:

"Bir erkek Lilith'e benzeyen bir kadınla karşılaşırsa er ya da geç baştan çıkarıcı yönüyle ya da bundan daha tehlikeli olan onun güç dürtüleriyle karşı karşıya kalmak zorunda olacaktır. Bu ikilemde ya başarısız olacak ya da büyüyecektir. Bu da tamamıyla onun boyun eğmesi veya kendini ispatlayarak erkekliğini geliştirip geliştirmeme kararıyla alakalıdır. Buradan çıkartabileceğimiz sonuç, ana düşüncenin erkeğin kendi güç dürtüleriyle karşı karşıya gelmemesi olduğu ve bu dürtüleri tüm hayatı boyunca kaygısızca kadınların üzerine yıkabileceğidir."

Zingsem (2006) daha ileride de şöyle der:

"Bir erkek Lilith'le ancak onu –kendi değil– boyun eğmeye ikna ederse baş edebilir, böylece de kendi sözde erkekliğini geliştirir."

Aslında burada anlaşılması gereken, erkeğin Lilith'i nasıl gördüğüdür. Lilith'in eşitlik söylemini kendi üstünlük söylemine karşıt gören Adem'in çaresizliğine karşın, gerçek bir erkeğin, karşısındaki cinsel enerjiyi "karanlık" görmemesi ve bununla birlikteliği eşit şartlarda yakalayabilmesi gerekmektedir. Ancak günümüz erkeklerinin bu enerji karşısında çocuklaşması ya da "Adem'in kaburga kemiğinden çıkan" "daha aşağı" bir dişiyi kabul etmesi olmamış bir erkekliğin de sonucudur.

Öte yandan Lilith'i, 'yok eden anne' ile de kıyaslamamak gerekir. Çocukların öldürülmesi bir yana, Lilith yüksek cinsel enerjisi ile bu imgeden farklıdır.

Lilith ile karşılaştırabileceğimiz bir başka mitolojik figür ise Hint Tanrıçası Kali'dir.

Lilith'i daha iyi anlayabilmek, aslında Kutsal olanla cinselliği bir arada barındırabilen "Kutsal Fahişe'yi" anlamakla olanaklı olabilir.

KUTSAL FAHİŞE OLARAK ANA TANRIÇA

Erkek inisiyasyonunun tarih içinde kaybolması ile birlikte Kutsal Fahişelik de kaybolmuş, anlam değiştirmiştir.

Kutsal Fahişelik kavramı bugün yeniden anlaşılması gereken en önemli kavramlardan biridir.

Kutsal fahişe kavramına ilk olarak Sümer Medeniyeti'nde rastlamaktayız. Sümer Ana Tanrıça'sı İnanna'nın sıfatlarından biri de Kutsal Fahişe'dir.

Muazzez İlmiye Çığ (2002) Sümer'de Tapınak fahişeliğine değinir ve bunun kadının görevlerinden biri olduğunu ve tapınaklarda seksin kutsal sayıldığını söyler.

Herodotos da benzer şekilde anlatmaktadır ancak onun anlattığı artık daha dejenere olmuş bir durumdur:

"Babil'lilerin en yüz kızartıcı adetleri şudur. Her kadın ömründe bir kez, Aphrodite tapınağında oturmalı ve kendini yabancı birisine vermelidir. Parasına güvenen ve kalabalığa karışmak istemeyen kadınlar, tapınağın yanına araba ile giderler ve peşlerinde bir sürü hizmetçi olduğu halde beklerler. Ama çoğunluk için şöyle olur; Aphrodite duvarları içerisinde, başları kurdele ile çatılmış birçok kadın oturur; kimleri gider, yenileri gelir; yerler gerili ipler ile bölünmüştür; yabancılar önlerinde dolaşır istediklerini seçerler. Bu duvarlar içerisine girip oturan kadın, bir yabancı gelip de, tapınağın dışında onunla çiftleşmek için bir para atmadıkça evine dönemez; parayı atarken aynen şunları söylemek zorındadır: 'Senin şahsında Tanrıça Mylitta'yı çağırıyorum.' Mylitta, Aphrodite'nin

Asurcasıdır. Kaç para verdiği önemli değildir; kadının kabul etmemesi korkusu yoktur; çünkü bu para kutsal olur. Kadın, kendisine ilk para atanın peşinden gider ve kim olursa olsun geri çevirmez. Birleşmeden sonra, kadın, Tanrıça'nın gönlünü yapmış olarak evine döner ve bundan sonra ona ne verseniz, artık bir daha baştan çıkartamazsınız. Yaradılışın güzel bir yüz ve güzel bir endam vermiş olduğu kızlar çabuk döner evlerine; ama öyle olmayanlar, yasanın gereğini yerine getiremedikleri için tapınakta uzun süre beklerler, üç dört yıl bekleyenleri olur. Kıbrıs adasının kimi yerlerinde de buna benzer bir adet vardır." (I, 199)

Eski kültürlerde, erkek inisiyasyonunun ayrılmaz bir parçası da Kutsal fahişe ile yaşanan deneyimdir. Bu şekilde erkekliğe adımını atan genç, hem cinsel deneyimi yaşamakta, hem de kadını mutlu edecek şekilde sevişmeyi öğrenmekteydi.

Gılgamış efsanesinde, Enkidu'nun fahişe ile beraber olduktan sonra uygarlaşması da bir inisiyasyona işaret etmekte ve Kutsal Fahişe'nin inisiyatör rolünü göstermektedir.

Eski çağlarda bu kadar önemli olan Kutsal Fahişe, günümüzde anlamsız bir imge olarak kalmıştır. Qualls-Corbett (2001) bunu şöyle özetlemektedir:

"*Aslına bakılırsa, 'kutsal fahişe' terimi mantıklı zihinlerimiz açısından bir çelişkiyi temsil ediyor; çünkü daha önce işaret ettiğimiz gibi, cinsel olanı tanrılara adanmış olanla bütünleştirmeye eğilimli değiliz. Dolayısıyla, bu tapınak rahibelerinin anlamını yaklayamıyor ve dişiliğin hayat dolu, doygun doğasını temsil eden bir imgeden uzak kalıyoruz. Bu imge olmaksızın, çağdaş kadın ve erkekler, çağdaş persona rollerimizi yaşamaya devam edecek, kutsal fahişe imgesini kuşatan duygu tonuna yerleşmiş yaşam bütünlüğünü ve duygu derinliğini hiçbir zaman tam olarak kavrayamayacağız.*

[...]

Gene de, kutsal fahişe bir gizem olarak kalıyor, büyük ölçüde bizim çağdaş tutumumuzun onun imgesinde çelişki olarak gördüğümüz şeyi anlamamızı güçleştirmesi yüzünden: Onun dinsel doğası, ruhsal doğasının bütünleyici bir yönüdür. Birçoğumuz için,

bu kesişme bir çelişkidir. Gelgelelim, antik çağlarda, bu bir bütünlük idi."

Qualls-Corbett'in burada vurguladığı en önemli nokta, ruhsal olan ile cinsel olanın birleşmesidir. Gündelik yaşamımızda bu iki önemli kavramı birleştirememek, gerek kadın gerekse erkek açısından cinsel sorunlara yol açmaktadır.

Eski çağlarda, cinsel eylem de bir kutsallık taşımaktaydı. Doğa'nın yeşermesi, ürün vermesi aslında Tanrı ve Tanrıça'nın yaptığı Kutsal Birleşme (Hieros Gamos) eyleminin bir sonucu idi ve her birleşme aslında bu kutsal eylemi tekrarlamaktaydı. Bu birleşmeden alınacak zevkin coşkusu da bu kutsallığı taşımaktaydı. Bu bağlamda, tapınakta yapılan bu cinsel birleşme eylemi bu kutsallıktan bağımsız değildi. Bu Kutsal birleşme ile, hem bolluk ve berekete ait bu eylem tekrarlanıyor hem de inisiyasyon tamamlanıyor, inisiye ile sembolize edilen Tanrı, cinsel eylem ile Tanrıça ile birleşiyor ve bütünleşiyordu. Bu eylemin kutsallığı da, Tanrı rolüne giren insiyenin yaşamı boyunca devam ediyordu.

Günümüzde bu tür uygulamaların artık olmaması bir yana, cinselliğin "ayıp" ya da "günah" sayılması ve fahişeliğin dejenere olması –ki bu ilk çağlardan beri böyledir– günümüzdeki cinsel sorunların başında gelmektedir. Cinsel sorunların kişiyi bir birey yapamaması ile beslenen küresel kapitalizm ise, gerek ahlak kuralları gerekse de dinler vasıtası ile bu bozukluğun yayılmasını ve sapmaların daha açık olmasını hatta normalleşmesini sağlamakta. böylece her türlü bozukluk aslında gündelik yaşamın bir parçası olmakta ve bunun sonucu olarak da bireyleşememiş kişiler düzenin sürmesine "biyolojik" katkıda bulunmaktadırlar.

Qualls-Corbett (2001) şöyle demektedir:

"*Yüzlerce yıl boyunca kutsal fahişenin temsil ettiği şeyi bastırmak, düş kırıklığına, tatminsizliğe ve nevroza yol açar. Bu kadınlar için olduğu kadar erkekler açısından da bir sorundur, çünkü erkeğin dişiye yönelik bilinçli ya da bilinçdışı tutumu, üstünlük ya da küçümseme olursa, o zaman, dış dünyadaki gerçek kadınlarla olduğu kadar kendi animası, kendi iç doğası ile ilişkisi de ciddi bir*

biçimde tehlikeye girer."

Bu ifade kısmen doğru olmakla birlikte, kutsal fahişe imgesinin bastırılmasının nevroza neden olması görüşü, fazla Freud etkisinde olup bugün çok kabul görmemektedir. Bunu daha çok Kutsal Fahişe arketipi ile ilişkinin kesilmesi ve günümüzde de bu arketipin, küresel kapitalizmin sembolleri ile farklı yönlere çekilip özünün kaybolduğudur. İşte sorunlara yol açan da bu mekanizmadır. Bunu daha da açarsak, örneğin, Kutsal Fahişe arketipinin en önemli özelliği kutsal olan ile cinsel olanın birarada olması iken, kutsal olan, günümüz küresel kapitalizmi ile, cinselliğin bastırılmasından değil, tam tersi daha da açık ve görünürleşmesinden, hatta sapkınlıkların normalleşmesinden dolayı ortadan kaybolmuş ve ortaya doğasından uzak bir cinsellik çıkmıştır. Hieros Gamos, yerini swinger'lara bırakırken, cinselliğe bağlı bozukluklar da düzeni besler duruma gelmiştir.

Oysa kadının Tanrıça ile birleşmesi ve içindeki kutsalı tanıması –aynı şekilde erkek için de *Anima* açısından geçerlidir bu– Kutsal Fahişe arketipinin yeniden canlanmasına neden olacaktır.

Yine Qualls-Corbett (2001) bu konuya şöyle değinmektedir:

"Tanrıça'yı tanıyan kadının, Benliğinin bir parçası, bütünlük arketipi ve kişiliğinin düzenleyici merkezi olan kendi dişil doğasının ilahi yönüne ilişkin kavrayışı yükselir. Yaşamına hükmettirmek yerine, egosu benliği ile birlikte çalışır. Sanki en derin ihtiyaçları, içten gelen ideal ve tutumlar yol gösterir ona. Dış koşullar tarafından kirletilmez ya da eleştiriden aşırı biçimde etkilenmez. Sözgelimi bedenini güzel bulur ve onun kısmen Benlik'in bir tezahürü olduğunun bilinçli bir şekilde farkındadır. [...] Tanrıça'ya vakıf olan kadın, doğru beslenip egzersiz yaparak bedenine özen göstermenin, yıkanma törenlerinin, güzellik ürünlerinin ve giyinip kuşanmanın zevkini çıkartır. Bu yalnızca, egonun yüceltilmesiyle bağlantılı olan kişisel çekicilik gibi yüzeysel bir amaçla değil, dişinin doğasına saygıdan dolayı yapılır. Güzelliği, Benliği ile canlı bir bağlantıdan kaynaklanır. Böyle bir kadın bakiredir. Bu fiziksel bir durum değil, içsel bir tutumdur. Böyle bir kadın kendi varoluşunu tanımlamak için başkalarının tepkilerine bağımlı değildir. Bakire

kadın, ister baba, ister âşık, isterse koca olsun, ergilin yalnızca karşıtı değildir. Kendi başına eşit olarak oradadır."

ANNE VE OĞUL-ÂŞIK İKİLEMİ AÇISINDAN TANRIÇA

Anne ve oğul-aşık konusu, Ana Tanrıça incelemelerinin en zor bölümüdür. Çünkü, çağdaş psikolojinin erkek çocuğun anneden ayrılması ve etkisinde kalmaması konusunda yaptığı bütün uyarılar aslına "Kadim" inisyatik sistemlerde de vardır ve amaç aslında çocuğun anneden ayrılması ve toplum içinde bir birey olmasıdır.

En eski erginlenme törenleri –ki buna *rites de passage*[10] da diyebiliriz– aslında erkeğin birçocuk olarak ölmesi ve yeni, yetişkin bir birey olarak doğmasını amaçlıyordu. (Bu konuyu ayrıntıları ile incelediğimiz için burada tekrar yer vermiyoruz.)

Daha sonra da göreceğimiz gibi, bu tema birçok efsanede yer almaktadır. "Dul kadın" motifinden, Perceval'in annesinin ölümüne, hatta Aleaddin'in Sihirli Lambası'na kadar bu birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Hatta daha sonra da göreceğimiz gibi Tarot destesinde âşıklar kartı direk bu konuyu işaret eder.

Bu efsaneleri ayrıca inceleyeceğimiz için, biz burada bu konuya sadece Ana Tanrıça bağlamında değineceğiz.

Ana Tanrıça ile oğul-aşık teması birçok efsanede tekrarlanmaktadır.

Qualls-Corbett (2001) bu konuda şöyle der:

"*Tüm Aşk tanrıçası mitlerinin dokusunda kullanılmış bir başka yaygın ilmek de [...] oğul-aşık temasıdır. Tanrıça'nın kendisi ebedidir, ne var ki, oğul-aşığı yeniden dirilmek için kurban edilir. İnanna'nın genç aşığı, çoban Dumuzi idi; o da tıpkı İştar'ın oğul-aşığı Tammuz gibi, her yıl altı aylığına Ölüler Diyarı'na kurban edilirdi. Mısır'da İsis ve Osiris vardı*[11]*; Lidya'da Kibele ve Attis. Delikanlıal-*

[10] Geçiş ritleri.

[11] İsis ve Osiris kardeştirler. Aslında bu bağlamda incelenmesi gereken İsis-Horus'tur. (E.A)

rın her biri, zamansız, zalimce bir ölüme uğrayıp sonunda bir daha yaşama döndürüldükçe, bu tema yinelenir; herkesin daha çok aşina olduğu Yunan mitolojisi çağlarına kadar sürüp gider. [...] Bu Tanrıça mitlerinin hepsi, oğlu-aşığın ölümü yüzünden Tanrıçaların duyduğu derin acı, keder ve elemi vurgular. [...] Aşk sürecinde doğan duygular, Tanrıça'nın varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır."

Klasik mitolojik ekollerde bu tür efsaneler mevsimsel döngülerle açıklanır Gerçekten de Ana tanrıça ile birleşen Tanrı bolluk ve bereketin gelmesini sağlar ve ilkbahar'da ekinler yeşerir. Yaz sonuna doğru ise ekinlerin sararması artık Tanrı'nın döllememesi ve ölmesi demektir. Böylece Tanrı bir sonraki İlkbahar'a kadar ölüler diyarına gider. Bu birçok mitolojide varolan bir sembolizmdir.

Ancak bir başka açıdan bakarsak, bunun Tanrı olması yerine Oğul-tanrı olması farklı bir anlam taşımaktadır. En eski efsanelerden beri gelen bu durum –ki Meryem/İsa efsanelerinde de bir bölüm tekrarlanmıştır– aslında Doğa olayları dışında psikolojik bir gereçeği de ifade etmektedir. Bazı yorumcuların, Ana Tanrıça'yı merkeze koyup, Tanrı'nın da ondan çıkmasını zorunlu göstermeleri bu bağlamda doğru olmayıp, eski Tanrı/Tanrıça efsanesine Oğul-tanrı motifinin sokulduğunu ve bunun da farklı bir anlamı olduğunu düşünebiliriz. Bu bağlamda, bolluk, bereket ritüellerini yanı sıra, bu ritüellerle birlikte, inisiyatik çalışmaların da yapıldığını düşünebiliriz.

"*Oğul-aşık görüngüsüne çeşitli yollarla bakılabilir. Dışsal gerçeklikle, bütün yaşamını oğluna adamış bir anne her zaman görülür. Oğlunun başarıları onun başarılarıdır; kendi amaçları ve özlemleri, dünyada kendisi için bir yer kurmak değil, oğlunun bunu kendisi için yapmasıdır. Anne ve oğuldurlar, sonra çaresiz bir ortakyaşarlıkla birbirlerine bağlanırlar; bu ikisinin de bireysel olarak gelişemeyecekleri bir durumdur. Bir kadın (biyolojik oğulları olmayabilir), kendi güvensizliğini bir erkekle girdiği her ilişkiye de taşıdığında da benzer bir durum baş gösterir; annecil tutumu ile 'oğul edinir'. Erkeğin gitgide kendine bağımlı hale gelmesini sağlamanın bir yolunu bulur.*"

Bu bağlamda oğul-aşığın kurban edilmesi zorunludur. Qualls-Corbett (2001) şöyle yazar:

"*İçsel tanrıçasına sadık olan bir kadın, oğulun kurban edilmesi ihtiyacını içgüdüsel olarak bilir. [...]*

Tanrıça'nın kendi oğul-aşığının kurban edilişini kendisinin başlatmasına karşın gene de yas tutması, sanki ikircikli fikirleri varmış gibi çelişkili görünmektedir. Buna karşın bu süreç, psikolojik olarak anlamlı ve mantıklıdır. Yas, koşulların değişmiş olduğu gerçeğini bilinçli olarak kabul etmenin bir yoludur, artık, hiçbir şey eskiden olduğu gibi sürdürülemeyecektir. Bir ritüel olarak yas tutma, yaşam boyunca gelişme için gerekli değişimlere yardım eder. Eğer kişi, sözgelimi, çocukluğunun idealleştirmesini kurban etmezse ve onun kaybını kabul etmek için bir yas döneminden geçmezse, sürekli koruma ve güvenlik arayan, dışsal dünyanın risk ve tehlikesine hazır olmayan biri olarak kalacaktır. Bir ilişkinin koparılması söz konusu olduğunda kişi, derin yas acılarının yerine, partnerin geri dönüşüne dair fantezilerini koymaya girişirse, o zaman yaşam bir duraklamaya uğrar. Sürüp giden bir ilişki içinde bile, eğer her bir birey psikolojik olarak gelişecekse, eski beklentilerin kurban edilmesi gerekir. Bu, büyük hoşnutsuzluk, huzursuzluk ve hüzün, yani bir yas dönemiyle sonuçlanabilir. Ölüm ve yas tutmanın hiç değilse bir amacı vardır: ilişkide yeniden doğuşa izin vermek. Her ne kadar acı verici olursa olsun, eski varsayımlarla yüzleşmesüreci olmaksızın, ilişki nasıl olsa ölü kalacaktır.

Tanrıça'nın gücü, büyüme ve yeniden doğmayı sağlamak için en değerli olandan vazgeçme kapasitesinde yatar; dönüşüm, eski tutum ve değerlerin yerlerini yenilerine bıraktığı zaman gerçekleşir ancak. Onun gücü soğuk, hesaplı, bütün duyguları yadsıyan bir güç değildir; tam tersine Tanrıça, en derin duyguları hisseder ve yasını kısıtlamaz."

Burada Tanrıça'nın yasının da ilginç bir açıklamasını görmekteyiz. Bu yas, kabullenme ve yeniliği kabul etme anlamındadır. Sembolik olarak bu yas ritüellere de yansımıştır. Aslında ritüellerde

tutulan yasın bu anlamı oldukça önemlidir. Bu yas aslında geçmiş yaşamlara ölüp yeniden doğmak karşısında geçmişin yasını tutup, artık geçmiş enliğin ölmesini kabul etmenin de bir göstergesidir.

KARA MADONNA

Kara Madonna, Kara Meryem ya da Kara Bakire diye de adlandıracağımız Kara Madonna figürü, Batı kültüründe önemli bir yer tutmaktadırve sıklıkla karşımıza çıkar.

Kara Madonna, çeşitli nedenlerle, zaman içinde, mum isi vsile kararmışa da özellikle öyle kara yapılmış Meryem heykellerine verilen isimdir. Ancak arkasındaki sembolizm çok daha geniştir.

Meryem'in "gölgesi" olarak görebileceğimiz bu figürleri, bazı araştırmacılar kadının Lilith yönüne yorsa da, aslında geçmişten gelen Ana Tanrıça kültünün bir devamıdır. Sadece Fransa'da 300 civarında olan bu Kara Madonna'lara Polonya'da ve İspanya'da da rastlanır.

Özellikle Batı'da, Kara Madonna'nın görüldüğü yerler eski bolluk ve bereket kültlerinin olduğu, Ana Tanrıça tapımının olduğu yerlerdir. Bu yerlerin Kutsal Kase efsaneleri ile olan bağlantısı da dikkat çekicidir.

Bu yerlerin geçmişine dönersek, buralarda daha önce, yine Kara Tanrıça'lar diye adlandırılan Doğu kökenli Tanrıça tapımlarının da olduğunu görürüz. Çoğu Kara Madonna tasvirinin mağara, ağaç kovuğu, su kaynakları gibi yerlerde bulunması, pagan geçmişini teyit etmektedir.

Kara Madonna, aynı zamanda, Gökler ve Yeryüzü arasında bir bağlantı olarak Sophia'yı da temsil etmektedir. (Eason, 2001)

KAYNAKÇA

AKYILDIZ Erhan, *Taş Çağı'ndan Osmanlı'ya Anadolu*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984

ARMSTRONG Karen, *Mitlerin Kısa Tarihi* (çev. Dilek Şendil), Alfa, İstanbul, 2014

AZAR SÜZER Elvin, *Ana Tanrıça Şeytan*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2003

AZAR Elvin, *Seks Tanrıları*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006

BARING Anne, CASHFORD Jules, *The Myth of the Goddess, Evolution of an Image*, Arkana Penguin Books, London, 1993

BARNETT R.D., Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri (çev. Ömer Çapar), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi XXXI Sayı 1-2*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987

BACHOFEN J. Jacob, *Söylence, Din ve Anaerki* (çev. Nilgün Şarman), Payel Yayınları, İstanbul, 1997

BINKERT Dörthe, *Melankoli Kadındır* (çev. İlknur İgan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995

CIBIROĞLU Yıldız, *Kadın Saçı, Büyü ve Türban*, Payel Yayınları, İstanbul, 2004

CIBIROĞLU Yıldız, *Kadının Yazısız Tarihi*, Payel Yayınları, İstanbul, 1996

ÇIĞ Muazzez İlmiye, *Ortadoğu Uygarlık Mirası*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002

DARGA Muhibbe, *Eski Anadolu'da Kadın*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984

EISLER Riane, *Sacred Pleasure*, Harper Collins, New York, 1995

EISLER Riane, *The Calice & The Blade*,,Harper & Row, New York, 1987

ERBİL Pervin, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007

ERGENER Reşit, *Anatanrıçalar Diyarı Anadolu*, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988

ERSAMUK Adil, *Antik Çağda Kadın*, Us Yayınları, İzmir, 1995

ESTES Clarissa P., *Kurtlarla Koşan Kadınlar, Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* (çev. Hakan Atalay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

GETTY Adele, Goddess, *Mother of Living Nature*, Thames and Hudson, London, 1990

GIMBUTAS Marija, *The Goddess and Gods of Old Europe, Myths and*

Cult Images, Thames and Houdson, London, 1990 GIMBUTAS Marija, *The Language of the Goddess*, Thames and Houdson, London, 2001

GOODISON Lucy, MORRIS Christine (Editors), *Ancient Goddesses, The Myths and The Evidence*, The University of Wisconsin Press, Wisconsin, 1999

HARDLING M. Esther, *Woman's Mysteries, Ancient and Modern*, Pantheon Books Inc., New York, 1955

HUSAIN Shahrukh, *La Grande Déesse-Mère*, Taschen GmbH, Köln, 2001

IŞIK Fahri, *Doğa Ana Kubaba, Tanrıçaların Ege'de Buluşması*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Estitüsü, İstanbul, 1999

İNDİRKAŞ Zühre, *Ana Tanrıçalar, Kybele ve Çağdaş Türk Resmindeki İzdüşümleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001

JAMES E.O., *The Ancient Gods*, Phoenix Giant, London,1999

JUNG C. G., *Aspects of the Feminine*, Princeton University Press, New Jersey, 1982

KARACALAR Ahmet, *Amazonlar ve Anaerkinin Çığlığı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2010

KAYA Nusret, *Anadolu İnsanına Özgü Takıntılar, Psiko-Tarih*, Kendi Yayını, İstanbul, 1992

KNIGTH Gareth, *Evoking the Goddess*, Destiny Books, Vermont, 1985

KRAMER S.N., *Tarih Sümer'de Başlar* (çev. Muazzez İlmiye Çığ), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990

KÖLEMENOĞLU Selma Sözer, *Ana Tanrıça Gerçeği*, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 2001

KULAÇOĞLU Belma, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Tanrılar ve Tanrıçalar*, T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1992

MASCETTI Manuella Dunn, *İçimizdeki Tanrıça, Kadınlığın Mitolojisi* (çev. Belkıs Çorakçı), Doğan Kitap, İstanbul, 2000

MELLAART James, *Yakındoğu'nun En Eski Uygarlıkları* (çev.Bilgi Altınok), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1988

MOUNTAINWALKER Shekhinah, *Ariadne's Thread, A Workbook of Goddess Magic*, The Crossing Press, California, 1991

NEUMANN Erich, *The Great Mother*, Princeton University Press, 1991

QUALL-CORBETT Nancy, *Kutsal Fahişe, Dişinin Ölümsüz Yanı* (çev. Gül Çağalı Güven), Tavanarası Yayıncılık, İstanbul, 2001

REED Evelyn, *Kadının Evrimi, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (2 cilt), (çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınevi, İstanbul, 1995

ROLLER Lynn, *Ana Tanrıça'nın İzinde* (çev. Betül Avunç), Homer Kitabevi, İstanbul, 2004

STARHAWK, *Spiral Dance, A Rebirth of the Ancient Religion of the Great Goddess*, Harper Collins, New York, 1991

STARHAWK, VALENTINE Hillary, *The Twelve Wild Swans*, Harper Collins, New York, 2000

STONE Merlin, *Tanrılar Kadınken* (çev. Nilgün Şarman), Payel Yayınları, İstanbul, 2000

SÜZER Elvin, *3000 Yılın Sırları*, Pencere Yayınları, İstanbul, 2002

TUNA Celâl, *Mağaradan Kente, Anadolu'nun En Eski Yerleşim Yerleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

ÜLKEKUL Cevat, *8200 Yıllık Bir Harita, Çatalhöyük Şehir Planı*, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul, 1999

VERNANT Jean-Pierre, *İlk Kadın Pandora* (çev. Devrim Çetinkasap), Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2011

ZINGSEM Vera, *Lilith* (çev.Devrim Doğan Yüzer), İlya İzmir Yayınları, İzmir, 2006

ZINGSEM Vera, *Yer Benim Gök Benim, Dünyanın En Ünlü Tanrıçaları –2 cilt-* (çev.İlknur Acar), İlya İzmir Yayınları, İzmir, 2006

PAGANİZMDE TANRI

Tanrıça başlığından sonra Tanrı başlığının gelmesi ve kapsamlarının farklı olması, birinin ötekine olan üstünlüğü ya da öncelliği anlamına gelmemektedir. Ancak tarihsel süreç içinde anaerkil toplumların daha önce olması, Ana Tanrıça tapımının öncelliğini düşündürtse de, Tanrı tapımı bunun yanında varolmuştur. Daha sonra bilindiği gibi ataerkil toplumlarla birlikte önce "Dölleyen Tanrı" sonra da "Egemen Tanrı" olarak yerini almıştır.

Burada Tanrıça bölümümüzde olduğu gibi uzun bir tarihsel kronoji vermek yerine kısa bilgilerle yetinip, Tanrıları sonraki ciltlerimizde çeşitli ülkelerin paganizmini incelerken göreceğimizi belirtelim.

Tanrı figürleri birçok kültürlerde varolmalarına rağmen Neolitik dönemin sonlarına kadar Tanrıça figürleri kadar yaygın olmamıştır. Ancak özellikle Anadolu'da bu dönemde İkiz figürler ve Tanrı-Tanrıça figürleri çoğalmıştır.

Mezopotamya ve Anadolu mitlerinde ortaya çıkan ve Ana Tanrıça'ya eşlik eden, Dumuzi, Tammuz, Attis, Adonis gibi isimler alan Tanrı figürü, bunun gelişmiş haline en iyi örnektir.

Maden çağlarında, özellikle ataerkil halkların egemenliği ele geçirmesi ile öne geçmeye başlayan Tanrı figürleri sonrasındaki mitolojilerde de panteonun başında yer almışlardır.

Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'dan başlamak üzere hâkim olan tanrı kültleri daha sonra kral gibi, şehre egemen tanrılara da

dönüşmüştür. Bu bağlamda tanrıça kültleri devam ederken, bazı tanrıçalar da Tanrı'nın eşi olarak kültlere katılmıştır.

Panteonlarda yer alan her Tanrı'nın farklı özellikleri olurken, bizim coğrafyamızda daha çok gök Tanrı figürü rol oynamıştır.

Siyasal gelişmeler ve buna bağlı olarak farklı tanrı ve tanrıça kültlerinin bileşimi sonuçta karmaşık panteonların da doğmasına neden olmuştur.

Avrupa'ya bakarsak dikkat çekici olarak, Boynuzlu Tanrı kültünü görürüz.

Boynuzlu Tanrı tapımı Avrupa ve Asya'da en eski zamanlardan beri varolmuştur.

Güneybatı Fransa'da Trois Frères Mağarası'nda varolan boynuzlu figürün 10.000 yıldan fazla geçmişi olduğu düşünülmektedir.

Prehistorik çağlardan beri Asya, Hindistan, Anadolu ve özellikle de Avrupa'da tapınılan bu Tanrı, tarih boyunca farklı şekillerde karşımız çıkmıştır. Bunlardan en tanınmışı, ileride Kelt Paganizmi bölümünde de göreceğimiz gibi, Galya tanrısı Cernunnos'tur. Reims steli ya da meşhur Gunderstrup Kazanı, Boynuzlu Tanrı'nın en güzel formlarını taşımaktadır.

Boynuzlu Tanrı ile ilgili olarak, ortaçağ boyunca farklı şekillerde farklı inançlar türemiştir.

Tanrı kültleri daha sonra ataerkil egemenliğin iyice başat olması ile Egemen Tanrı kültlerine ve tektanrıcı dinlere dönüşmüşlerdir. Ancak bu yeni tanrı kavramı paganizm içindeki Tanrı kültünden farklıdır.

Bu gelişim bizim konumuz olmamakla birlikte ilerleyen ciltlerde farklı kültürlerin mitolojilerinde ayrı ayrı incelenecektir.

Bu bölümde genel olarak Tanrı düşüncesinin yanında, bilinç-dışında tanrı figürünü yaşayan ve pagan Tanrı'sını anlamak için gerekli olan sembolizme yer verilecektir.

FALLUS TAPIMI

Erkeklik sembolü olarak fallus ya da penis, pagan kültürlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Eril gücün sembolik ifadesi olan fallus, eski kültürlerde de bu amaçla kullanılmıştır.

Klasik arkeolojinin ifade ettiği fallus tapımı bilindik bir pagan uygulaması olmayıp, sembolik anlamı zamanla unutulup, dejenerasyon sonucu bazı yerlerde ortaya çıkan bir uygulamadır. Yoksa on dokuzuncu yüzyıl ağzı ile ifade edilen bir fallusa tapınma söz konusu değildir ancak bizim fallus tapımından – ya da penis kültünden- anladığımız eril gücün fallus figürü ile sembolize edilmesidir. Öte yandan cinsel tatmin amaçlı kullanılan fallus figürlerinin ve buna bağlı araçların bir fallus sembolizmi ile alakalı olduğunu da söylemek zordur.

Azar (2006), kaynak göstermeden, bu kültün ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir:

"*Penis öyle önemsenen bir organdı ki, eskilerde ilkeller, öldürdükleri düşmanlarının cinsel organın kesip kabilelerine götürürler; İÖ 10. Yüzyıl Avrupa'sında, avcılıkla geçinen topluluklarda, avcılar sadece avın penisini kesmez, kestikten sonra da mumyalayıp saklardı.*"

Fallus kendi başına bir sembol olduğu gibi, Priapos örneğinde büyük falluslu Tanrı ya da Lingam örneğinde Tanrı'nın (Şiva) fallusu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Fallus tapımının aslında bolluk ve bereket ritüelleriyle de alakasız olması olanaksızdır. Azar'ın (2006) sık sık vurguladığı gibi, Ana Tanrıça'nın eşi Erkek Tanrı (örneğin Adonis) kültü ile ilgili "seks tapımları" da aslında bolluk bereket kültleri ile ilgilidir.

Öte yandan Marcireau (1979), eski Yunan'da varolan insanların etrafında bayram kutladığı taş kültü olan Xoanon ritüelini de fallus tapımı ile ilişkilendirmektedir.

Azar (2006) da, fallus figürünün koruyucu gücünden sözetmektedir:

"*İnsanlar, koruyuculuğu bu denli güçlü olan bir Tanrı'nın sem-*

bölünü –fallusu- doğal olarak üzerinde taşıdılar. [...] Roma'da da penis kötü gözden korumak için çocukların boynuna takılan en olağan kolyeydi ve 'fascinum' denirdi. [...] Onun gözetici gücünden yararlanmak için sadece penis muskalar boyunlara asılmazdı; tahtadan yontulmuş ve kırmızıya boyanmış kocaman falluslu Priapus heykelciklerinin, ikonaların, hatta sadece tahtadan yontulmuş ve kırmızıya boyanmış kaba saba yontuların, bahçelere, bağlara, şarap mahzenlerine yerleştirilmesi son derece olağandı."

Azar (2006) fallus kültü ile ilgili olarak ilginç bir saptamada da bulunmaktadır:

"*İlkel olarak nitelendirilen o dönemlerde penis öylesine saygın ve dokunulmaz bir konumdaydı ki, ona karşı kimse olumsuz bir eylemde bulunamazdı. Bu nedenle, taştan (bazen de tahtadan) yapılan penis sembolleri, kabile liderleri tarafından, halklarını ve topraklarını saldırganlara karşı korumak için kullanılırdı. Zamanla taş-penislerin koruyuculuğunun farklı bir alana kaydığını görüyoruz: bu kez taş ve tahtadan yapılmış falluslar, çiftçiler tarafından, ürünü hırsızlardan korumak için tarla sınırına ve ve tarlanın tam ortasına saplanmaya başlandı. [...] Zaman içinde, penis önemini ve saygınlığını yitirip yasaklanır. Oldukça sınır belirleme amacıyla kullanıldığı unutuldu ama eylem farklılaşarak günümüze değin yansıdı: Korkuluk olarak! Evet; tarla koruyucu penis-taşların günümüzde tarlalara dikilen korkulukların ilk hali olduğu konusunda çoğu araştırmacı hemfikir.*"

Burada bir tartışmaya da kısaca değinmek gerekmektedir. Birçok yazar megalitlerin[12] birer fallus simgesi olduğunu iddia etmektedirler. Öte yandan bunun Ana Tanrıça tezahürü olduğunu hatta bolluk bereket kültleri ile de alakalı olduğunu söyleyenler vardır. Marcireau (1979) ise ilginç bir sentez yaparak megalitlerin fallus kültünün bolluk bereket ritüelleri ile de alakalı olduğunu söyler.

Biize göre fallus kültü yine Ana Tanrıça kültü ile alakalıdır. Ana Tanrıça toprağı ve bolluğu, bereketi simgelerken onun dölleyici

[12] Dikili büyük taşlar.

Tanrı tarafından Hieros Gamos (Kutsal Birleşme) ile döllenmesi ancak ekinlerin varolmasını sağlamaktadır.

Aslında, sürekli belirttiğimiz gibi, her tarım sezonu bu Kutsal Birleşme'nin bir tekrarıdır. Bu nedenle toprağa dikilen fallus simgeleri aslında eril simgeleye tapmaktan öte bu Kutsal Birleşme'nin bir sembolüdür ve bu bağlamda "Yaratılış" eylemi sürmektedir.

ERKEĞİN GELİŞİMİNDE ANNE VE BUNA BAĞLI MİTOLOJİK MOTİFLER

Daha önce Ana Tanrıça konusunda, Oğul-aşık bölümünde gördüğümüz gibi, Oğul-aşık sonunda kurban edilmelidir. Bu konuya Tanrı ya da erkek açısından bakarsak, daha ayrıntılı incelemek olanağımız da olur. Özellikle de, bu efsanelerin inisiyatik yönünü daha iyi açıklamış oluruz.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu tür mitlere klasik mevsimsel döngüler açıklamasının biraz daha dışına çıkarak baktığımızda, mevsimsel döngülerle açıklanabilen bu mitlerde aslında farklı sembolik açılımlar da olduğunu görürüz.

Tanrı, kendi gücünü eline almak için önce kendi benliğini kazanmak zorundadır. Bu da inisyatik bir süreçtir. Apollon'un yılanı öldürmesi, Zeus'un savaşları, hatta Herakles'in işleri gibi. Dumuzi'nin ölüler diyarına gitmesi, aynı şekilde Osiris'in ölüp dirilmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Tanrı, kendi dönüşümünü kurban edilmiş olarak da yapar. Bu aslında gerçek bir kurban olma değildir. Aslında bu her erkeğin ergin olma yolculuğunun bir parçasıdır. Bu, üzerinde önemle durduğumuz "çocuk olarak ölme" ve "bir ergen olarak yeniden doğmak"tır.

Çağdaş psikolojinin de kabul ettiği gibi, her erkek çocuk kendini bir birey olarak topluma kazandırmak zorundadır ve bu da daha önce de gördüğümüz gibi bu "anne etksini"nin atılması ile gerçekleşir.[13]

[13] Bunu Freud'un Oidipus Kompleksi ile karıştırmamak gerekmektedir.

Fromm (1982) anneye olan bu bağlılığa hem patolojik hem de simgesel yönleriyle dikkat çeker:

"*Ruh hastalıkları biliminde, annenin her şeyi kapsayan yörüngesinden ayrılmak istememe olgusunu gösteren sayısız kanıt buluyoruz. Bunun en aşırı biçimi olarak ana rahmine dönme özlemini duyuyoruz. Bu tutkuya kendini bütünüyle kaptıran kişi, şizofreni belirtileri gösterebiliyor. Kendisini ana rahmindeki dölüt gibi hissediyor, öyle davranıyor; küçük birçocuğun en ilkel işlevlerini bile yüklenmiyor. En aşırı nevrozlarda da aynı özlemi, bu kez bastırılmış, salt düşlerde ortaya çıkan arzular, belirtiler ve nevrozlu davranışlar olarak görüyoruz. Bunlar, ana rahminde kalma yolundaki gizli istekle, normal bir yaşam sürmek isteyen yetişkinin kişiliği arasındaki çatışmanın sonunda ortaya çıkıyor. Düşlerde bu özlem, karanlık bir mağarada, tek kişilik bir denizaltıda bulunma, derin sulara dalma vb simgelerle kendini belli ediyor. Böyle kişilerin davranışlarında, yaşam korkusu ve (ölüm, insanın düş dünyasında rahme, Toprak Ana'ya dönüş olduğuna göre) ölüme karşı büyük bir hayranlık görüyoruz. Anne saplantısının daha hafif bir biçimi, bir bakıma kişinin doğmasına izin verildiği ama doğumdan sonraki adımları atmayı, annenin memesinden kesilmeyi yadsıdığı durumdur. Doğumun bu evresine takılı kalan insanlar, anne yerine koydukları birisi tarafından sevilmeye, beslenmeye ve korunmaya karşı gizli bir özlem duyarlar; bunlar ömürlerinin sonuna dek hep bağımlı kalacak kişilerdir; annenin koruyuculuğundan yoksun kaldıklarında korku ve güvesizlik duyan, ama gerçekte olsun, düş dünyasında olsun, sevgi dolu bir anne ya da onun yerini tutacak birisini bulduklarında iyimser ve etkin olabilen kişilerdir.*"

Öte yandan Binkert de (1995) çok önemli bir tespitte bulunur:

"*Büyütmekte olduğu çocuklar, annelerine verdikleri tüm sevgiye rağmen, sonuçta kaygılarını paylaşabileceği yetişkin bir partner değil, çocukturlar. Ama erkek, güncel ve gündelik sorunlarının yanı sıra, ailenin dar ve geniş çevresindeki duygusal sorunları da karısının çözeceği beklentisindedir. Çünkü onda gün boyu, geceleri kendisini korkutan güçlü anneyi arar. Bu nedenle, kendi kadın*

imgesini eski geleneğe uyarak bölme (divide et impera) eğilimindedir; evde, gücü arılık ve iyilikle yumuşamış olan, her türlü sıkıntıyla başa çıkabilen, güçlü ama sevecen Madonna'yı bulmak ister. Geceleriyse, çakalları ve cadıları, gündelik yaşamın aydınlık gün ışığındayken kendini korkutmayacak, ama karanlık bastığında vahşi bir iştahla yutacak orospuyu düşler. Düşlediği bu femme fatale bu nedenlerle karısının yüzünü taşımalıdır da."

Anne etkisinin atılması mit ve efsanelerde değişik şekillerde karşımıza çıkar. Hatta Perceval yola çıkarken annesinin düşüp ölmesi buna en iyi örnektir. Bu daha ileride ayrıntıları ile incelenecektir. Bu temayı Johnson (1992) Perseval ve Kutsal Kâse efsaneleri üzerinden okumaktadır:

"*Annesini bulmaya giden Parsifal, kendisi ayrıldıktan kısa süre sonra onun ölmüş olduğunu öğrenir. Kadıncağız, oğlunun ayrılığına dayanamamış ve üzüntü içinde göçüp gitmiştir. [...] Doğal olarak, Parsifal annesinin ölümünden dolayı kendini suçlar ve pişmanlık duyar. Ama bu suçluluk ve pişmanlık genç adamın erkeksi gelişmesinin kaçınılmaz bir bölümüdür. Hiçbir oğul, şu ya da bu biçimde annesine ihanet etmeden erkekliğe ulaşamaz. Eğer onun gönlünü hoş tutmak için yanında kalacak olursa, yaşamı boyunca anne kompleksinden kurtulamaz. Çoğunlukla anneler, oğullarını dizleri dibinden ayırmamak için ellerinden geleni yaparlar. Onları, kendilerine bağlı kalma yönünde koşullandırmaya çalışırlar. Eğer oğul, annesinin bu kurnazlığına kapılırsa, erkeklik yönü tehlikeli sarsıtılar geçirir. Annesine karşı ihanet ya da sadakatsizlik sayılsa bile oğul, ondan uzaklaşmalıdır. Öte yandan, annenin de oğlundan ayrılmanın üzüntüsüne katlanmayı öğrenmesi gerekir. Tam bir bağımsızlık kazandıktan ve sevgisini, kendi yaşında bir başka kadına verdikten sonra oğul yine annesine dönebilir ve –eğer sağ bulursa– ana ile oğul arasında başlangıçtakinden değişik bir düzeyde, yeni bir bağ kurulabilir. Parsifal'in annesi, oğlunun dönmesinden önce ölmüştür. Belki de o, kadın birey olmayı bilmeyen, varlığını ancak bir anne olduğu sürece devam ettirebilen ve o rol elinden alınınca psikolojik açıdan ölen kadın türünün temsilcisi idi."*

Tanrı'nın kurban edilmesini de bu bağlamda incelersek, çok daha insana ait motiflerle karşılaşırız.

Qualls-Corbett (2001) bu konuda şöyle der:

"Erkeğin psikolojik gelişiminde de, oğul-aşığın kurban edilmesi gerekmektedir. Oğlan çocuğunun ilk ilişkisi, koruyucu, besleyici bir anne ile olduğundan, oğlan kendisi ilk başta dişille özdeştirir. Bu ilişki rahattır ve talepkâr olmaktan uzaktır; gelgelelim, çocuksu ve bağımlı bir ego yaratır. Kişinin kendisini, ergil ego bilincinin başat olduğu, 'ondan farklı' olarak görmesi durumu, oğulluğun kurban edilmesini gerektirir; burada 'oğul' erkeğin güvenlik, kebul ve büyüme açısından kadınlara bağımlı kalan psikolojik (ya da fiziksel) yönüdür. [...] Erkeğin kendini anneden özgürleştirmesinin başka örneklerine [...] mitolojide rastlanır. Kibele ve Attismitinin bir versiyorununda, kıskanç, kindar Tanrıça oğul-aşığı, Attis'i delirtir. Attis, çılgına dönmüş bir halde, kendisini iğdiş eder ve kestiği testislerini Ana tanrıça'nın suratına fırlatır. Bu mit, erkeğin yeniden doğuşunu mümkün kılmak için oğulun vermesi gereken kurbanın son derece çarpıcı bir resmini çizer. Sahiplenici anneden bir kez kurtulduktan sonradır ki, erkek artık bir kadınla olgun bir ilişkiye girebilir. Anneden ayrılmamış bir erkek, bir kadını, istediği anda derhal kendi cinsel arzularını hoşnut edecek bir nesne olarak görür. Bu hoşnut etme kısa ömürlüdür; çabucak geçer ve dişiye yönelik böyle bir tutumla, cinsel edimin ruhsal boyutu asla yaşanmaz. Yürek etkilenmez; ruh beslenmez. Afrodit yalnızca bir güdüyü simgelemez, aynı zamanda ruhun arzusunun da bedenlenişidir. Olgun bir ilişkide, taraflar ilişkinin hem erotik hem de ruhsal potansiyelinin farkına varır. "

Oidipus Kompleksi:

Oidipus kompleksi ilk olarak Freud tarafından ortaya atılmıştır. İsmini Yunan Mitolojsindeki kahraman Oidipus'tan alan bu durum, aslında erkek çocuğun ilk cinsel obje olarak anneyi görmesini ve anneye duyduğu cinsel çekimi anlatmaktadır. Bu daha sonraki dönemlerde, bir ruhsal bozukluk olarak anneye duyulan aşk şeklinde sürmektedir. Bu bozukluğun bir başka sonucu da ba

bayı öldürme isteğidir.

Bizi ilgilendiren, Oidipus Kompleksinin yaşamın ilk dönemlerinde ortaya çıkan şeklidir. Çocukta, dört beş yaşları civarı ortaya çıkan bu durumda, çocuk annesine bir cinsel istek duyar ve babasını da kendi rakibi olarak görür. Bu babasına karşı tepki oluşturabildiği gibi, çocuğu erkekliğini kabetme korkusuna kadar götürebilir.

Ancak Freud'dan sonra gelenler bunun bir cinsel istek olmadığını söylemişlerdir. Bu konuyu Fromm (1981) çok iyi açıklamaktadır:

"*Freud'un buluşunun önemi, küçük erkek çocuğun annesine veya bir anne figürüne olan bağlılığını ortaya koymasıdır. Çocuğun anneye olan ihtiyacı, sevilme, beslenme ve korunmayı kaybetmeme çabası gerçekten de küçümsenecek bir şey değildir. Hatta birçok yetişkin insanda annelerine bağlılığın sürdüğünün ve eşlerinde bile annelerinin bir devamını aradıkları görünebilir. [...] Erkeğin annesine olan bağlılığı anlaşılır bir olgudur. Daha doğmadan önce, bir ceninken anne onun dünyasıdır. Anne onu sarar, korur ve besler, doğumdan sonra bile aynıdır durum. Annenin yardımı olmadan yaşamda kalması olanaksızdır. [...] Anne figürüne olan bağlılık ve bağımlılık herhangi bir başka insanda olan bağlılıktan farklıdır. Anneye bağlılık, çocuğun hiçbir sorumluluğu olmadan ve çaba göstermeden korunup, sevildiği duruma olan bir özlemdir. Ama bu özlemi duyan yalnızca çocuk değildir. Dünyayı göz önüne alacak olursak, her insan çaresiz ve güçsüzdür, tıpkı birçocuk gibi. İnsan kendini koruyabilir ve bir ölçüye kadar da kimseye muhtaç olmadan yaşayabilir. Ancak karşı karşıya kaldığı tehlikeler, riskler ve bilinmezlikler düşünülür; hastalıklar, fakirlikler ve haksızlıklarla mücadele gücünün ne denli az olduğu göz önüne alınırsa, belki de yetişkinlerin çocuklardan daha fazla güçsüz ve yardıma bağımlı oldukları ortaya çıkar. Çünkü çocuğun onu her türlü tehlikeye karşı koruyan sevgi dolu bir annesi vardır. Yetişkin bir insanın ise kimsesi yoktur. Arkadaşları, karısı ve bazı sosyal güvenlik önlemleri ona yardımcı olurlar. Ama yine de kendini korumak ve istediklerini elde etmek olanakları son derece kısıtlıdır. Bu durumda yeniden bir anne ve yeniden çocuk olabileceği bir dünya arayışı içinde ol-*

masına şaşırmamak gerekmektedir. [...] Freud'un yanıldığı ve varsayımları yüzünden yanılmak zorunda olduğu nokta, anneye olan bağlılığın cinsel yönde olduğu inancıydı. [...] Bu bağlılığın asıl nedeni az önce belirttiğimiz o cennetsi duruma duyulan özlemdir. Hem anne figürü yalnız çocuklukta değil, bazı insanlar için tüm yaşamları boyunca süregelen bir önem taşır. [...]."

Bu satırlardan görüldüğü üzere Oidipus Kompleksi, aslında erkeğin erkek olma ve toplumsal sorumluklarını üstlenme konusunda önüne çıkabilecek en önemli sorunlardan biridir, ancak bunu Feud'un ortaya koyduğu gibi değil daha geniş açıdan düşünmek zorunluluğu vardır. Erkek bunu çocukluk yıllarında kolayca yenmiş gözükse de yaşamının bazı dönemlerinde tekrar ortaya çıkabilecek bir durumdur bu. Özellikle evlilik hayatında buna bağlı sorunlar görülebilir. Fromm bu konuda şöyle der:

"*Bir erkeğin aşk yaşamını doğru olarak anlayabilmek için, onun hem başka kadınlarda annesini arayış içinde olmasını, hem de bu anne figüründen kopabilmek amacı ile bambaşka yapıdaki kadınlar arasındaki gidiş gelişini incelemek gerekir. Bu çelişki boşanmanın temel nedenlerinden biridir. Bazen kadın evliliğin başlangıcında bir anne figürü olmadığı halde, evlilik yaşamı süresince ev idaresini üstlenmesiyle annelik rolüne bürünür. Ondan sonra da erkeğin yeni maceralar aramak ve eski çocuksu dünyasını bulmak yolundaki arzularını engelleyen bir anneye benzemeye başlar. Artık erkek için arzulanan, ama aynı zamanda da korkulan ve istenmeyen birisidir. Yaşlı erkeklerin genç kızlara âşık olduklarını görürüz. Tüm anne özelliklerinden arınık olan bu genç kız, yaşlı erkeğe âşık olduğu sürece, adam anne figürüne olan bağlılıktan kurtulduğu düşü içinde yaşar.*"

Kahramanın arayışının en önemli öğelerinden biri, her zaman dönmek istediği bu Cennet'ten kurtulup kendi cennetini yaratmasıdır. Belki de Kahramanı bu yolculuğa zorlayan neden, bu ilk takıntısı, her zaman bir dişi enerji ile kendini korumada hissetmesidir.

Kadına ya da dişil enerjiye duyulan bu istek aslında olaya babanın karışmasıyla, babaya karşı duyulan bir tepkiye dönüşür. Freud bunu bir rekabet olarak görürken daha sonra bu görüş değişmiş, daha çok otorite kavgası yönünde olduğu düşünülmüştür. Hatta, bu dönemde erkeğin rolünü yok sayanlar da olmuştur.

Ancak ne olursa olsun, erkek kimliğini tam kazanmamış olan çocuk için, başka bir erkek kendini cennetten kovacak potansiyel bir tehlikedir. Bu nedenle çocuk erkek enerjisine karşı tepkili olur. Bu ilk erkek babası olabileceği gibi, çocuk kendi ile de sorun yaşayabilir.

Arayışa çıkan kahramanların ortak özelliğinin "dul kadının" oğlu olmak olduğunu da düşünürsek bu daha da anlam kazanmaktadır.

Bu duruma daha geniş bir açıdan bakan Reed (1994) ise çok daha değişik bir bakış açısı getirmektedir:

"*Oidipus'un öyküsü kandaşla cinsel ilişkide bulunma yönünde duyulan bir gizli isteği dile getirmemektedir; ayrıca Freud ve diğerlerinin yaptığı en büyük yanlış, on dokuzuncu yüzyıl toplumsal yaşamında çok belirgin bir biçimde ortaya çıkan bir görüntünün, bütün insanlık tarihi boyunca varolduğunu, ilk insanların yaşadığı dönemlere dek uzandığını varsaymalarıdır. Aile üyelerinin birbirlerine karşı duydukları cinsel ilişki istekleri, yakın zamanlarda, çeşitli özel koşulların bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkmış isteklerdir. Bir yanda insanları evleninceye dek cinsel baskı altında tutan ağır ahlâk yasaları vardır. Öte yandan evlilik ekonomik ve toplumsal konum temelleri üzerine kurulmuştur ve dolayısıyla ergenlik çağından sonra genellikle yıllarca ertelenmek durumundadır. Bedensel gereksinmeyle toplumsal baskı arasındaki bu çatışma, yanlış olarak 'Oedipal' diye adlandırılan sinir hastalıklarına ve bazı aile-içi korku ve kuşkuların doğmasına neden olmuştur.*"

Reed (1995) bunu daha da açar:

"*Freud, çağdaş ailenin üyelerinin çektiği bir cinsel sinir hastalığına dikkatleri çekmekle çok iyi bir hizmette bulundu kuşkusuz. Ancak bunu öteden beri varolan bir hastalık olarak yorumlamakla*

ve eski bir Yunan efsanesinin adından esinlenmekle yanılıyordu. Başka ruhbilim kuramcıları, söz konusu görüngüye, o günden bu yana gerçekçi açıklamalar getirdiler; bunlar, bu duygunun, çağdaş 'çekirdek aile'nin özellikleri gereği yeşerdiğini saptadılar. Bu hastalığa 'küçük aile kompleksi' adını vermek daha doğru olacaktır, çünkü bu deyiş, söz konusu sinir hastalığının yakın geçmişte ortaya çıktığını açıklamaktadır."

Asında Reed'in yazdıkları tam olarak tarihsel gerçekliği yansıtmamakla birlikte –aile içi cinsel ilişki her zaman olmuş, sorunlaştırılmış ve hatta birçok toplumda meşrulaştırılmıştır– ilerleyen satırlarda, –belki yazarın kendisi de farkında olmadan– çok önemli bir ayrıntıyı vermektedir:

"Çağdaş toplumlardaki bu garip, hastalıklı durum, ilkel yaşamda yoktu. Klanın dışevlilik kuralına uyulduğu sürece, cinsler arasında özgür cinsel ilişkiler sürmekteydi. İlkel insanlar, arasında ne cinsel doyumsuzluktan kaynaklanan sinir hastalığı vardı ne de 'Oidipus Kompleksi' diye bir şey."

Reed (1994) aynı görüşü destekler şekilde Lord Raglan'dan da alıntı yapmaktadır:

"Şimdi gene dizgenin en önemli özelliği olan ve Oidipus Kompleksi diye anılan –her erkek çocuğun bilinçaltında- babasını öldürmek ve anasıyla evlenmek isteği bulunduğu savına dönelim. Bu kompleksin Avrupalı sinir hastalarında bulunduğu ve sağlıklı kişilerdeyse belli bir dereceye kadar bulunabileceğine kuşkusuz gözüyle bakılabilir; ancak, Freud'un izleyicileri bile, böyle bir kompleksin yabanıllarda bulunduğunu saptayamamışlar, bu yokluğu açıklamak için baskı altına alınmış bir bastırmanın varlığını öne sürmek gereğini duyacak kadar çaresiz kalmışlardır. Ancak açıktır ki, bu kompleksin görüldüğü durumlar, toplumsal dizgemizin özelliklerinden biri olan cinsel dürtünün, bir taraftan uyarılması ve bir taraftan bastırılması olgularının sayısız sonuçlarından biridir. (...) Bir erkek çocuk, günlük yaşantıda olsun, sinemalarda, kitaplarda ya da sahnelerde olsun nereye baksa, gözünün önüne ve

imgelemine cinsel istek ve tutkuları dile getiren edimler firlatılmaktadır; bununla birlikte, öpebileceği, okşayabileceği tek kadın annesidir, dolayısıyla, annesine âşık olması ve annesinin daha çok ilgisine hak kazanmış olan babasını kıskanması olasıdır. Öte yandan yabanıllar arasında (...) birçocuk (...) kaçınılmaz olarak, değilse de genellikle, başka kimseler tarafından ve başka yollarla cinsel doyuma varma fırsatlarından yoksun bırakılmamıştır; bunun sonucu olarak da, nasıl ki evli bir Avrupa'lı genç, anneannesine âşık olmayı aklından geçirmezse, yabanıl erkek çocuk da anasına âşık olmayı aklından geçirmeyecektir."

Burada görülmesi gereken en önemli hususun, Reed tarafından erginlenme törenlerinin görmezden gelindiği; hatta daha önce gördüğümüz gibi tam anlaşılmadığıdır. Her ne kadar Freud eleştirisi yerinde olsa da, erginlenmenin rolünün ortaya konmaması büyük eksikliktir.

Tabii burada Deleuze ve Guattari'yi anmak gerekmektedir. 20. yüzyılın en önemli eserlerinden biri sayılan *Anti-Oedipus* (1990), Freud'un ortaya attığı ruhsal bastırmaya karşı, toplumsal bastırmanın önemini ortaya koymuş ve aslında Freud'un cinsel bastırmasını aslında toplumsal bir bastırma ya da bastırmama ile ilişkilendirerek bunun tarihselliğini de göstermiştir. Bu nedenle Oidipus kompleksi de mutlak bir karmaşa olmaktan öte toplumsal bastırmanın tarihsel değişkenliği bağlamında değişkendir.

Anti-Oedipus bu bağlamda en keskin ama en tutarlı Freud eleştirisi olmasının yanı sıra Oidipus Kompleksi'ne de farklı bir bakış getirilmesini de zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Deleuze ve Guattari (1990), Oidipus Kompleksi üzerinden giderken bu tür karmaşaların toplumsal süreçlerden ve üretim ilişkilerinden bağımsız ortaya konulamayacağını, hatta yine Oidipus Kompleksi üzerinden bu karmaşaların, "kapitalist toplumsal formasyonun gereklerini karşılamak için üretilmiş" olabileceği olasılığını da ortaya koymuşlardır.

Ülkemizden Nusret Kaya ise duruma çok farklı yaklaşmaktadır. Kaya (2002), bu durumu önce kadın açısından irdelemektedir:

"Benim bir tezim var; diyorum ki, kadınlarımızın yüzde 99'u rahim hâkimiyetinde; erkeklerimizin de yüzde 99'u çocuk alt beyinli!...Onun için yüzeysellik ve kavga bitmez. Bunun da sebebi çok karmaşık değil. Biz erkekler olarak, ilim adamlarımızın da bize öğretmediği, bilmediğimiz için cinsellikte hep rahme yönelmişiz. O yüzden kadınlarımız, çok da istemedikleri halde patates yetiştirir gibi çocuk doğurmaya başlamışlardır. Bunun doğal sonucu olarak, kadınlarda dişilik kodu kapalı kalmış, ancak muhteşem birer anne olmuşlardır."

Kaya (2002) bu "rahim" kadınların ya da kısaca rahimlerin erkeği büyütmediklerini ve hep çocuk bıraktıklarını açıklar:

"Kadın beyninde orijinal kod[14] açılamadığından, bu alt beyinde sert takıntıya neden olur. Bedenini keşfedemeyen kadın ilişkiden haz almaz. Bu yüzden sadece anne olur. Gösterdikleri sadece 'anne' davranışlarıyla eşlerini ve erkek çocuklarını çocuk alt beyinli kılarlar. Yani anne gereksinimini bir türlü üzerinden atamayan bir sürü erkek yaratır yürüyen rahimler. Ben bu kadınlara yürüyen rahimler diyorum. Çünkü sadece ana olarak düşünen, davranan kadınlar rahim etkisi altına aldıkları eşlerinin ve erkek çocuklarının farkında olmadan bireyleşmelerine engel olurlar."

Kaya (2004) rahimleri de kendi aralarında sınıflandırır:

*"**Toprak**, patates yetiştirir gibi çocuk yetiştirir. Çok ve sık doğurur. Onun rahminde nagatif enerji alma ihtimalimiz çok yüksektir. [...] vajinadan bir şey anlamadığı gibi klitoris de bilmez. Sadece rahimseldir enerjileri. Dolayısıyla genelde Kibele tipindedirler. [...] **Su**, onların şehre bir nesil önce göç etmiş halleridir. Deterjan ve 'daha beyaz-cırt dedi' reklamları bunlar içindir. Süpermarketlerin ilgili köşeleri bunlar için hazırlanır. [...] Alt beyinleri büyütmeyici etkileri çok önerici, kollayıcı, şefkatle karışık karışıcı olmalarına bağlıdır. Delik karmaşasını toprak daha çok lopur lopur yemekle telafi ederken bunlar lopur lopur konuşarak*

[14] Vajinal orgazmı öğrenme sonrası (E.A.)

ve önererek telafi ederler. ***Rüzgâr*** *[...] kapıyı keşfettiği için küresel, rahman ve beyaz bir güçtür. Bütün kadınlarımız bu güce ulaşsa, bana inanın bütün savaşlar biter.* ***Ateş*** *en tehlikelisidir. Çünkü klitoris ile rahmi birlikte kullanır. Klitorisin, erkeksi, pimpirikli, nevrotik, kımıl kımıl enerjisiyle uyanıp, akşamları rahmin tehlikeli şefkatine geçiş yapabilir. İkisi de siyah olduğu için enerjisi koyu siyahtır. Büyülü düşünceye bayıldığından, Kader Tanrıçası'nın gücüne erişmek istediğinden, fal, büyü, Tarot, astroloji, medyum, yatır, cinci hoca, muska, vb. enerjisi düşkünü olup gizemci ve dedikoducudur. Neye baksa siyah tarafından görür. Ve de enerji vampiridir."*

Nusret Kaya'nın tartışmalı tezleri aslında çok da doğru bir noktaya parmak basmakta, annenin rolünü Oidipus kompleksi ile sınırlamaktan öte, tatmin edilemeyen bir cinsellikle erkekleri çocuk bırakan bir rahim şekline çevirmektedir. Annenin bu büyütmeyen yönü, çocuğun her zaman çocuk kalması (puer aeternus), birçok yerde karşımıza çıkacaktır. Kaya'nın, erkeğin büyümesinde kadının rolünü yüceltirken, erginlenmeyi göz ardı etmekte olması en büyük eksiğidir.

Oidipus kompleksi başlığı altında da gördüğümüz gibi Freud'un ileri sürdüğü bir Oidipus Kompleksi'nden söz etmek olanaksızdır. Ancak bu annenin oğlu üzerindeki etkisini ya da, tarihsellik içinde varolan süreçler içinde de gözlemlenmiş bir bağın varlığını yadsımak anlamına gelmemeli ancak bütün bu süreçlerin anakronik biçimde modern bir kavrama bağlanmasının engellenmesi olarak görülmelidir.

Öte yandan Binkert'in (1995) de belirttiği gibi, erkeğin anne korkusunu da göz ardı etmemek gerekmektedir:

"Ananın her şeye kadir gücü karşısında erkeğin duyduğu korku eski vagina dentata, yani cinsel ilişki sırasında erkeği yok eden 'dişli vajina' düşüncesi ile kendini gösterir. Günümüzde hadım edilme (kastrasyon) korkusu kavramıyla bilimsel-rasyonel olarak yeniden tanımlanan durum bu arkaik düşünceden başka bir şey değildir. Büyük ana yarattıklarını nasıl tekrar yutuyorsa erkek de kadın ta

rafından yutulmaktan ya da hadım edilmekten korkmaktadır. Ya kadın şimdi erkeği içine alırsa, karanlığa çekerse ve onu bir daha bırakmazsa, salıvermezse, orada ölüme boyun eğmek zornda bırakırsa? Fransızlar Ograzmı "La Petite Morte', Küçük Ölüm olarak tanımlarlar: Cinsel ilişkinin bilinç dışında ölüm olarak yaşanması. Bedensel aşkın reddiyle ölümün uzaklaştırılacağına inanan çileci dinlerin kökünde bu düşünce vardır; çünkü bedensel aşk ve ölümün bir olduğuna inanırlar. Kadın cinselliğinden duyulan korkunun ardındaki ölüm korkusu, vajinanın 'ölüme mahkûm olanları' içine çeken cehennem uçurumuna benzetilmesini açıklar."

Sonuç olarak, erkeğin inisiyasyon sürecinde anne etkisinden kurtulması gerekmekte, bu çocukluktan ergenliğe geçişte birinci derecede önemli bir rol oynamaktadır.

Eski pagan toplumlarının erginlenmede en büyük önemi taşıyan hususta "bilgi" sahibi oldukları ve erginlenem törenlerini buna göre düzenledikleri bilinmektedir. Defalarca tekrarladığımız gibi, erginlenme törenlerinin toplumda yok olması mutsuz ve sağlıksız bir toplumu hazırlayan en önemli nedendir.

Küresel kapitalist sistem bu mutsuzlukla beslenmekte ve eski adetlere dönüşün önünün her zaman modernite yalanları ile kesmektedir. Bilimin de bir üstyapı kurumu olduğunu kabul edersek, günümüz bazı psikolojik yöntemleri ve özellikle pompalanan "kişisel gelişim" yalanları sadece sistemi beslemekte insanı kendi doğasından uzaklaştırmaktadır.

ERKEĞİN KADININI BULMASI

Erkeğin inisiyatik yolunda en önemli öğe kadınını bulması ve onunla birleşmesidir.

Erkeğin bu evrensel birleşmesi, aslında Jung'un deyimi ile kendi içindeki kadınla birleşmesi ya da daha geniş açıdan bakarsak Evren'deki dişi ve erkek güçlerin bir birlikteliğidir.

Erkek, primer anima figürünü anneden aldığı için aslında bu

birleşme, bir başka erkeğin, babanın, dişisi olan anneden koparak kendi dişisini bulmak yönünde inisiyatik bir yolculuğudur, bir arayışıdır da aynı zamanda.

Bu arayış klasik "mutlu yuva" kurmak isteyen erkeğin arayışı ile temelde aynı olmasına karşın, aşkınlığı açısından çok daha farklıdır. Çünkü artık bu arayış fiziksel ihtiyacın ötesine geçerek "inançsal" bir kalıp da almıştır.

Bu arayış, "aşkın bir arayış"a dönüşmüş ve bu erkeğin "tanrısal", "kutsal" ve romantik" bir aşk yaşaması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Animasını annesinden kurtaran erkek, gerçekten bu yeni duruma alışabilmiş değildir. Eski kalıpları terk etmesi ona tanınmadık, bilinmedik, farklı bir anima sunmaktadır.

Oysa erkek buna çok yabancıdır. Bir *Terra Incognita* olan bu anima, erkeğin aslında aradığı sevgiliyi "deneme yanılma" yöntemi ile de bulmasına neden olur.

Erkek karşısına çıkan ve onu etkileyen kadına Anima figürünü yüklemeye çok heveslidir.

Bu bilinemeyen gizemli Anima, aynı zamanda tanrısal bütün özellikleri de üzerinde taşımakta, bir Tanrıça gibi gözükmektedir. Bu gizem perdesi henüz kalkmadığından erkek, içindeki bütün tanrısallığı bu Tanrıça'ya yükler, dolayısıyla yeni sevgilisi bu sıradışı nitelendirmeden payını alır.

Erkeğin gözünde artık bu bir Tanrıça'dır ve erkeğin davranışları bu yönde gözükür.

Johnson (1993), bunu çok iyi tanımlar:

"*Romantik aşk, herhangi bir biçimiyle aşk değil, fakat aşk ile ilgili tutumların, istem dışı duyguların, ideallerin ve reaksiyonların hepsinin bir bileşiğidir.*"

Bu bağlamda romantik aşka düşen, sıradışı bir sevgi duymaya başlar, karşısındakini yüceltir, hatta tapınırcasına bir hayranlık duymaya başlar ve sevgilisinde bulunan bir tür tanrısallığa yönelir.

İkili ilişkilerimizde bunu deneyimlediğimiz olmuştur. Özellikle erkeklerin bu tür tutumları, önceleri kadınlar tarafından anlaşılmasa da, zamanla kabul edilir ve kadın da o rolü oynamaya çalışır.

Bu deneyimin aslında cinsel değil dinsel bir dürtüyü ortaya çıkarttığını Johnson (1993) ortaya çok ilginç bir biçimde koyar:

"*Modern kültürümüzün tamamen maddeleşmiş olan ortamında başka hiçbir sığınak bulamayan dinsel içgüdülerimiz; değişik bir kimlikle de olsa, varlıklarını sürdürebilme gayretiyle, gizlice yaşayabilecekleri ve kimsenin onları aramayı akıl edemeyecekleri bir çevreye, romantik aşka göç etmişlerdir. âşık olduğumuz zamanların dışında yaşamımızın hiçbir anlamı olmadığını sanmamızın sebebi de budur. Yine bu nedenledir ki, romantik aşk, kültürümüzün tek ve en büyük psikolojik gücü haline gelmiştir.*"

Bu güç günümüz için geçerli olduğu gibi, geçmişte de etkili olmuştur. Özellikle Batı Ortaçağında etkili olduğu gibi Anadolu Tasavvuf düşüncesinde de bu tür motiflere rastlamaktayız.

Romantik aşka bir de bu gözle bakarsak, aslında yaşanan aşkın deneyiminin dinsel deneyimden çok uzak olmadığını görürüz.

Riane Eisler (1995), romantik bir geceyi hayal etmemizi ister. Gerçekten de "Romantik bir gece" dediğimizde aklımıza mum, şarap, güzel kokulu bir tütsü ve müzik gelir. Aslında bunların hepsi eski çağların dinsel ritüelleridir.

Romantik aşkı dinsel ve ezoterik ritüllerle yaşamak sonuçta erkeğe Tanrı ile bir olabileceği aşkın bir deneyimi de yaşatmaktadır. Bu bağlamda Plotinos'un Tanrı'ya aşk ile ulaşılabileceği düşüncesi sapasağlam yerini korur.

Günlük hayatımızda birçok hareketimizde, özellikle sevgi kalıplarımızda, –bu sadece aşk olmayabilir, anne ve babaya, hatta kardeşe olan bağlılıklarda, vatan sevgisinde, spritüel öğretilerde vs de– bu aşkın sembolleri karşımıza çıkar ve bizi bloke ederler.

Peki, Tristan ve Isolde ya da Romeo ve Julliet yaşasalardı neler olurdu?

Bu soru biraz da mizahi olarak hep sorulmuştur.

Romantik aşkın süresinin uzun olmadığı söylenir hep.

Öncelikle kadın bu rolü oynamaktan yorulmaya başlar. O bir Tanrıça değildir ve günahları ve sevapları olan bir insandır, ölümlü bir varlıktır. Herkes gibi, yer içer, dışarı çıkartır, kızar ve hatalar

yapar. Bu Tanrıça rolü, ilişkinin sürekliliğinin vazgeçilmezi oldu ğunda, kadın için yorucu hatta bunaltıcı olmaya başlar.

Erkek ise, karşısındaki Tanrıça'dan bir Tanrıça'ya uymayan davranışlar gördüğünde önce şaşırır, görmezliğe gelir ama sonunda o da dayanamaz hale gelir.

Karşılıklı anlayış içinde çözülebilecek birçok anlaşmazlık şiddetli kavgalara dönüşebilir. En kötüsü, çiftlerden biri ayrılmayı teklif eder. Bulunan tanrısallığı kaybetme korkusu sürekli bir ayrılık ve barışma şeklinde kendini gösterir.

Sonuç trajik olarak kaçınılmaz bir ayrılık ve içine düşülen boşluk olur. Bu hiçlik duygusunu daha önceki yazılarda tanımlamıştık. Bir de bunun üzerine dinsel temalı bir boşluğun gelmesi yaşamı iyice anlamsızlaştırır.

Oysa "romantik" aşk erkeğin kendi içindeki animasını keşfetmesi açısından kaçırılmaması gereken bir fırsattır. Animasını karşısındaki kadında sembolleştiren erkek, onu daha yakından tanıma fırsatı bulmaktadır. Bunu dinsel ya da ezoterik bir deneyim gibi aşkınlaştıracağına, bir ölümlü gibi dünya koşullarında gördüğünde erkekkendi animası ile birlikte karşısındaki dişiyi de tanıyarak sağlıklı bir karar verebilecektir.

Bunu yapamayıp ayrılan erkek için yeni bir deneyim başlar. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Tanrısallığı, ruh eşini ya da başka bir şekilde adlandırdığı sevgilisini kaybetmiştir. Yeni ve çorak bir dünya içinde anlamsız bir yaşam başlamıştır.

Bu anlamsızlık yeni bir sevgili bulana kadar devam eder.

Erkek artık aynı hatayı tekrarlamamak zorundadır. Karşısına bu yeni çıkan kadın bir Tanrıça değil belki de Tanrıça'nın bir lütfu olan rahibesidir. Erkek bu kadını bir insan olarak her yönüyle tanımak zorundadır. Bu onun yıllardır aradığı parçası değil, karşısına çıkan kanlı canlı bambaşka biridir. Bunu aşkın bir deneyime çevirmek yerinde maddesel ama karşısındakinin animasını tanımaya yönelik deneyime çevirdiğinde, gerçek bir ilişki başlar. Bu erkeğin tanrısal taleplerinden vazgeçmesidir de aynı zamanda.

Qualls-Corbett (2001) bunu şöyle açıklar:

"*Erkeğin gerçek kadınlarla ilişkilerine her zaman yansıtılmış,*

anima ile olan bu etkileyici bağlantıda, ergil ego bilinci temel bir aydınlanmaya ulaşır. Aşk tapınağına giren yabancı olarak erkek, öteki ile birleşmek için ego bilincinin bir yönünden vazgeçer. Bu birliğin kendisi, ergil ve dişilin eşitliğini simgeler; hiçbiri hükmedici, talepkâr ya da sahiplenici değildir. Anima ile olan bu olumlu ilişki sayesinde, bir erkek yaşamında heyecan verici, etkileyici bir canlılık deneyimler; bir yüke dönüşmüş olan eski düşünce ve değerler artık omuzlarından kalkmıştır."

Bu şekilde erkek eşit düzeyde bir aşkı tanımış olur. Bu aşkın sürekliliğini artık "kader" değil kişiler belirler. Bu bağlamda her yaşanan gerçektir.

Eğer erkek bu sonunda animasını tanıdığında artık aradığı mutluluğu bulur. Bu bağlamda Kutsal Kâse sahibine hizmet etmiştir. Hem onu taşıyan kadına hem de erkeğe.

ERKEK ARKETİPLERİ

Erkeklikle ilgili en önemli konulardan biri de kuşkusuz erkeklik arketipleridir. Erkeklik arketipleri ile ilgili olarak birçok tartışma vardır. Bu nedenle çeşitli görüşlere ait arketiplerden söz edilebilir ancak, birçok ekolde ortak olan arketipleri burada inceleyebiliriz.

Bu konuda, Moore ve Gillette (1991) bizim için temel yol gösterici olacak. Her ne kadar eksiklikleri ya da Oedipal dönem konusunda ayrıldığımız noktalar olsa da, Moore ve Gillette'in (1991) bu konuda en derli toplu kaynak olduğunun hakkını vermek gerekir.

Yukarıda ayrıntıları ile incelediğimiz erginlenme, erkeklik için en önemli dönüm noktalarından biri olduğundan, erginlenme öncesi ancak "küçük çocuk" arketiplerinden söz edebiliriz. Erginlenme deneyimi yaşamamış bir erkek için, kaç yaşında olursa olsun bu küçük çocuk arketiplerinin baskın olacağını düşünebiliriz. Öyleyse bir başka deyişle, erginlenmenin, erkek için çocukluk arketiplerinin etkisinden olgun erkek arketiplerine geçişi sağladığını

da düşünebiliriz. Öyleyse erginlenmemiş bir erkeğin aslında bedence olgunlaşmış birçocuk olduğunu ve olgun bir erkekliğe geçemediğini de söyleyebiliriz.

Öncelikle erkek arketiplerini inceleyerek başlayabiliriz:

Vale – Çömez

Özellikle Tarot sembolizminden yaralanırsak, Arcana Minor'de varolan üç erkek arketipini inceleyerek başlayabiliriz.

Bunlardan ilki valedir. Vale, Şövalye olmak için, çömez olarak işe başlayan, savaşmak yerine şövalyenin işlerini yapan kişidir.

Vale, arketipik olarak erkekliğe yeni adım atan delikanlıyı temsil etmektedir. Erkekliğin getirdiği sorumluluğu bilmeden, yeni farkına vardığı cinselliğinin ve gücünün peşinden koşan kişidir de aynı zamanda.

Yaş ilerledikçe hâlâ Vale kalan erkek toplumda sıklıkla görülür. Annesinin etkisinden kurtulamayan, hiçbir sorumluluğu üzerine alamamış, hâlâ çocukluğun arketiplerinin etkisinde kalan erkektir de aynı zamanda Vale.

Vale, erkeğin bu olgunlaşmamış yönünü temsil ederken, ilk çağların erginlenme mitlerinin erginlenme öncesinin erkeği hatta Tanrı'sıdır da bir bakıma. Bu bağlamda Vale'nin, tıpkı Şövalye olmak için geçmesi gereken inisiyasyon törenine ihtiyacı olduğunu da söyleyebiliriz. Bu olmadıkça bu tipoloji olgunlaşmadan kalacaktır.

Olgunlaşmamış erkeklik, tam tersi yönde, saldırgan bir ataerkillik şeklinde ortaya da çıkabilir. Türkçe'de çok güzel bir şekilde "delikanlı" diye tanımlanmış bu tipoloji, olgunlaşmamış erkekliğini sahte gücünü maço ve ataerkil tavırlarla kullansa da bu olgunlaşmamış erkek çocuk arketipi hangi yaşta olursa olsun sezilmektedir. Aynı şekilde, bu olgunlaşmamış erkek çocuk arketipi, bu olgunlaşmamış erkekliğin yaşandığı toplumların despot tanrılarında da görülebilir.

Vale'yi aynı zamanda yine Tarot destesindeki Deli kartı ile karşılaştırabiliriz. Deli de bir yola çıkan ancak nereye gideceğini bilemeyen bir tipolojidir. Deli ancak kendine yol gösteren bir

başkasının sayesinde, yolunu bulabilecektir. Vale de kendine yol gösterecek bir erkeğin ilgisini beklemekte, bir inisiyasyona ihtiyaç duymaktadır.

Perceval'in de öyküsünde görebileceğimiz gibi, Şövalye olmak için bu tür bir geçişe ihtiyaç duran Vale, toplum içinde de aynı şekilde kendisini yoluna sokacak birinin arayışındadır.

Vale ancak bu aşamadan sonra Şövalye olabilecektir. Ancak bu da yetmemektedir. Çünkü Şövalye de Kral olana kadar maceralar yaşayacaktır.

Şövalye

Şövalye arketipik olarak aslında "maceracı" erkek arketipi ile bağlantılı bir semboldür. Kolay anlaşılması açısından şövalye tanımlaması çok güzel uymaktadır.

Erginlenmiş bir erkeğin ana amacı topluma bir birey olarak, erkek ve birey olmasının gerektirdiği şekilde katılmak ve gereğini yapmaktır. Eski toplumlarda, bugün ile kıysalanamayacak şekilde, askerlik ön plana çıkmaktaydı.

Eski Roma'da erginleşmiş erkek, zaten asker demekti. Geuss (2007), günümüzde batı dillerine "Cumhuriyet" anlamına gelen "*république*" sözcüğünün kökeninde bulnunan *Publicus* sıfatının "genç delikanlı" –hatta erginlenmiş delikanlı da diyebiliriz– anlamında *pubes* sözcüğü ile alakalı olduğunu söyler, *pubes* aynı zamanda askerlik yapabilecek delikanlıdır, yani, genç deklikanlı aynı zamanda asker demektir ve bu bağlamda ilk halk sözcüğünü hak edenler askerlerdir.

Bir erkeğin yaşamında bu kadar önemli bir yer tutan askerlik aslında ilk toplumlarda koruma amaçlı idi. Erkeğin bir başka görevi ise, klasik antropolojinin beynimize kazıdığı gibi avcılık ve toplayıcılık idi.

Ortaçağda ortaya çıkan şövalye ideali, daha sonraki çağlarda, asillerin burjuvaya yenilmesinin de etkisiyle daha da romantikleştirilmiş ve çok daha marjinal, idealist anlamlar almıştır. Şövalyelik ile ilgili çok geniş bilgi, Ortaçağ paganizmi ile ilgili cildimizde yer alacaktır.

Şövalye ile sembolize edebileceğimiz arketip ise, erkeğin daha çok maceracı ve bir yere bağlı olmayan yönünü tarif etmektedir. Bu bağlamda şövalye, aslında macera peşinde koşan ancak konumunun gerektirdiği sorumluluğu alamayan erkeği de sembolize etmektedir.

Moore ve Gillette (1991) bu arketipi "Warrios/Savaşçı" olarak tanımlarlar ancak şövalye arketipi sadece burada tanımlanan savaşçı arketipini içerirmez, çok daha fazla özellikler taşır.

Şövalye arketipinin bir özelliği de enerjisini savaş için kullanmasıdır. Bunlar maceralara ve gereksiz mücadelere dönüştüğünde ise bu, enerjinin boşa harcanması anlamına gelmektedir, hatta kayıplarla sonuçlanabilir. Günümüz erkeğine baktığımızda, sırf macera için yurtdışında bir yaşam kurmaya çalışan erkek profilinden, , görünüşte para kazanmak için işini tehlikeye atacak kadar agressif yatırımlarda bulunan erkeğe, bu arketipin etkisini görmek olasıdır.

Şövalye arketipine efsanelerden vereceğimiz en önemli örnek, Kral Arthur efsanelerinde geçen Lancelot'dur. Lancelot savaşçı bir şövalye olmakla birlikte, kılıcını kralın emrinde kullanacağına ilişikin bağlılık yemini etmiş bir şövalyedir de. Ancak, Lancelot, kendi alanını yaratacağı yerde bu bağlılıkla aşırı özdeşleşmiş, hatta Kraliçe'ye âşık olmuştur. Bu bağlamda Kutsal Kâse arayışlarında başarısızdır. Sonunda aslıda bağlı olduğunu sandığı krala da ihanet etmektedir.

Moore ve Gillette (1991) Lancelot için şöyle demektedir:

"*Kuşkusuz, Guinevere'e olan aşkı yüzünden Lancelot farkında olmadan, insanötesi bağlılığı konumundaki Camelot'un çıkarlarını zedelemektedir. Fakat bunu romantik aşkın kişisel ve insanötesi hedeflerinin paradoksal ilişkisiyle yüzyüze geldiği için yapmaktadır. Böylece, Savaşçı kimliğini zaten yitirmiş olmakta ve şövalyelikten uzaklaşmaktadır.*

Bu insanötesi bağlılık savaşçı enerjisinin birçok başka özelliğini de ortaya çıkartır. İlkin, bütün kişisel ilişkileri göreceli bir hale getirir, yani onları insanötesi bağlılığından daha önemsiz bir hale getirir. Böylece savaşçıyı yeterince kullanabilen erkeğin ruhu, bu merkezi bağlılık etrafında örgütlenir. Bu bağlılık, ikincil derecedeki

önemsiz birçok şeyi dışlamış olur. Tanrı, demokrasi, komünizm, özgürlük gibi manevi gerçeklik veya yüksek ideallerin veya başka değerli kişisel bağlılıkların ışığında yaşayan bir erkek, dağınık ve özensiz yaşantılarını bir noktaya yoğunlaştırır ve kişisel ego artık bunlarla uğraşmaz."

Bu enerjinin kullanımı, diğer arketipik yapılarla olan ilişkilere de bağlıdır. Eğer erkek sorumluluk almaktan çekinmeye devam ediyorsa, bu insanüstü bağlılık sonuçta onu günümüz yaşamında, bazı topluluklara üye olup kendini oraya vermeye, aşırı bir futbol tutkusuna ya da işine gereğinden fazla bir bağlılığa götürecek, gücünü asıl kullanması gereken yer olan ailesini –krallığını diyelim– ihmal etmesine ve gerekli sorumlulukları aslında üstlenmemesine neden olacaktır.

Ancak bu arketip de diğerleri gibi gerektiğinde erkeğe faydalı olmaktadır. Eğer bir erkek bu arketipik enerjiyi hiç kullanmıyorsa, pasif, korkak, cesaretsiz hatta bir amaca ulaşmak için gerekli riskleri alamayan biri durumuna gelecektir. O nedenle bu arketipik özelliklerin yeteri ölçüde kullanılması bir erkeğin yaşamında çok önemlidir.

Moore ve Gillette (1991) bu arketipin gölge yönünün aslında zayıflık olduğunu ve buna bağlı sadistik ya da mazoşist eğilimlerin ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu güçsüzlük, yaşamda başarısızlık ve acı çektireceği gibi, zayıf olana da zalimliği getirmektedir. Moore ve Gillette (1991) önemli bir uyarıda da bulunmaktadır:

"*Siz de kendinize gerçekten özen göstermediğinizi, yani zihinsel ve fiziksel sağlığınıza dikkat etmediğinizi kabul ediyorsanız, o zaman büyük olasılıkla Gölge Savaşçı sizi ele geçirmiş demektir.* "

Kral

Kral, bir erkek için en önemli arketiplerden biridir. Kral artık olgunlaşmış ve bütün sorumluluğunu eline almış olan erkektir.

Bir başka deyişle kral, diğer arketiplerin olumlu ve bütünleşmiş yanlarını kendinde toplayan en önemli erkek figürüdür.

Eski inançlara göre Tanrı'nın "yerüzündeki görüntüsü" olan ve

Tanrı'ya ait özellikleri kendinde toplayan kral iyi olursa krallık da iyi olur. Kral hasta olduğunda o krallık üzerinde bolluk bereket kalmaz ve ülke zamanla yok olur. Bu yüzden Kral her zaman iyi olmalıdır.

Kral Ortaçağ toplumu için tanrı(lar) ile insanlar arasında, olmazsa olmaz, uyumun garantisi olarak görülmektedir. Bu bağlamda kral arketipi "içerisi" ve "dışarısı" ile ilişki kuran en önemli güçtür. Bu en önemli uyumu temsil etmektedir.

Moore ve Gillette (1991), kral arketipine ulaşmanın önemini vurgular:

"*İçsel kralımızın hizmetkârı olarak Kral enerjisine doğru bir şekilde ulaşabilişsek, bütünsel kralın (iyi ve haksever kralın) niteliklerini kendi yaşamımızda da görebiliriz. [...] Kaygı düzeyimizin düştüğünü hissederiz. Toparlanmış ve sakin hisseder ve içimizden gelen bir otoriteyle konuştuğumuzu duyarız. Kendimize ve başkalarına karşı lütufkâr ve dürüst olma kapasitemiz olur. Başkalarıyla derinden ve dürüstçe ilgilenme kapasitemiz olur. Başkalarını 'tanıyabilir'; onları gerçekten oldukları gibi, bütünlükleri içinde algılarız.*"

Kral artık Şövalye'nin sorumsuzluğundan kurtulmuş, gücü kendinde barındıran ve halkı, gündelik yaşamda ailesi ya da kadını için sorumluluk alan erkektir demiştik.

Bu arketipe daha yakından bakarsak burada en önemli özelliğin sorumluluk olduğunu görürüz. Kralın hasta olduğu zaman ülkesine bolluk bereket gelmesi gibi, kral arketipinde sorun olduğunda yani erkek bir "kral gibi" davranamadığında, sorumluluklarını alamadığında evinde de ailesinde de bolluk bereket olmaz. Sembolik olarak kral, Tanrı'nın yeryüzündeki görüntüsü olduğu gibi, erkek de aynen bu görüntü ile bolluk ve bereketin eril yönün sağlamak zorudadır. Hieros Gamos motifinde olduğu gibi kadının bolluk bereketi sağlaması da erkeğin rolüne bağlıdır.

Aynı şekilde kral ülkesini korumak ve varlığını sağlamak zorundadır. Erkek bunu o şehri koruyan Tanrı'nın görüntüsü olarak yapmalı ve ailesinin var olmasından sorumlu olmalıdır.

Büyücü

Büyücü de önemli bir erkek arketipidir. Tarot sembolizmine bakarsak, büyücü artık dört elementin gücünü eline almış ve kendi yaşamını dönüştürme gücüne kavuşmuş olan kişidir.

Büyücü içsel gücünü kullanabilen, sezgileri ile hareket edebilen ve bilgeliği taşıyan kişidir.

Moore ve Gillette (1991), Büyücü'yü ilginç bir şekilde açıklar:

"*Doğadaki enerji akışları ve biçimlerindeki, insanlardaki, toplumlardaki ve tanrılar (derindeki bilinçdışı güçler) arasındaki dinamiklerin bilgisine sahip olduğu için bu gücü korumada ve yönlendirmede uzmandır. [...] Büyücünün bilgisinin, insanoğlu ve Doğa'nın derinliklerini görmesinin bir yönü de, özellikle kralların ve de önemli devlet adamlarının kibirlenmesini engelleme kapasitesidir. Bir erkekteki Büyücü arketipi, onun 'aptal dedektifi'dir; inkâr edileni görür ve açığa çıkartır. Kötü olan, iyi olanı maskelediğinde onu farkeder. [...] Sonuçta, saray büyücüsü, kralın psikoterapisti olur.*

[...] Kral Arthur'un büyücüsü Merlin de aynı işlevi görmüştür. Merlin Arthur'un varlıkları anlamasına yardım eder ve zamanla Arthur'un kibirini azaltır.[...] Merlin, sık sık Arthur'a rehberlik eder, dolayısıyla onun Kral enerjisine uygun yollara ulaşmasını sağlamaya çalışır. Sonuçta, Arthur hem daha iyi bir kral olur hem de giderek daha fazla erkeksi olgunluğa sahip olur."

Büyücü bu bağlamda Kral arketipi ile birlikte Kral'ın bilge yönünü destekleyerek onu tamamlar.

Eski toplumlarda kralların hem yönetici hem bilge olmaları ya da Tanrı'nın bilge yönü, bu arketip ile alakalıdır.

Moore ve Gillette (1991)'e göre Büyücü diğer arketiplerle de ilişki içindedir:

"*Büyücü arketipi, gözlemci ego ile işbirliği içinde bizleri diğer arketiplerin aşırı gücünden korur. Her birimizin iç dünyasında ruhsal bütünlüğün yaşamsal fonksiyonlarını düzenleyen bir matematikçi ve mühendistir. Ruhsal yaşamın iç dinamiklerinin büyük kuvvetinin ve bunların en fazla yararı sağlamak için nasıl yönlen

dirileceğinin bilgisine sahiptir. [...] Büyücü, farklı arketiplerin içsel enerji akışlarını bireysel yaşamlarımızın yararına olarak düzenler."

Bu da bir bakıma bilgeliğin dengeleyici işlevidir.

Zor durumda kaldığımızda bize yol gösteren yine Büyücü'dür. Moore ve Gillette (1991) bu işlevi ilginç bir biçimde açıklar:

"*İnsanlar zor koşullarda, "kutsal" denebilecek bir zaman ve mekân algısı yaşarlar, çünkü bu algı, bizim normal olarak yaşantıladığımız zaman ve mekândan çok farklıdır. [...] Bu 'kutsal' mekân Büyücü'nün rehberlik ettiği erkeklerce iyi bilinir. Bu erkekler, aynen sihirli çubuklarını sallayıp büyülü sözler sıralayan tören büyücüleri gibi, kendilerini bu mekâna gerçekten koyabilirler. Bazı müzik parçalarını dinleyerek, bir hobiyle uğraşarak, korularda uzun yürüyüşler yaparak, belirli konu ve zihinsel resimlerle meditasyon yaparak bu mekânlara girerler. Bu andan itibaren, Büyücü ile temas kurabilirler ve oradan bir sorun hakkında ne yapmaları gerektiğini, nasıl yapacaklarını bilerek çıkarlar.*"

Âşık

Aşık tipolojisini bir arketip olarak ele alıp almamak tartışma konusudur. Âşık, bir özel durum belirtebildiği gibi sürekli bir hâl de belirtebilir. Ancak, Moore ve Gillette (1991) bunu bir arketip olarak tanımladıklarından biz de arketip olarak kabul ediyoruz:

"*Âşık, oyun ve gösteri arketipidir; sağlıklı yaşamın duyulara seslenen zevklerin dünyasında, utançsız bir şekilde bedenine sahip olmanın arketipidir. Yani, âşık, fazlasıyla duyusaldır, tüm görkemiyle fiziksel dünyanın farkındadır ve duyularıyla bunu hisseder. Bu duyarlılığıyla tüm varlıklarla ilişki içindedir, onlara bağlıdır. Şefkatle ve duygusal bir anlayışlılıkla onlarla bir bütün olur. Âşık'ı kullanan bir erkek için, tüm varlıklar gizemli biçimde birbirlerine bağlanmışlardır. Bir kum tanesinde bütün Dünya'yı görebilir. [...] Aşk enerjisi, bir kum tanesinde dünyayı görmekle kalmaz, bunun böyle olduğunu da hisseder.*"

Âşık arketipi aynı zamanda yaşam coşkusu ve sevincin de kaynağıdır. Ancak daha duyarlı yaptığından acılara karşı da daha hassas

olmayı beraberinde getirir.

Özellikle âşık olunduğu durumda bu arketipin yaşamdan koparma riski fazladır.

Aşk kavramı paganizm içinde önemli bir yer tuttuğundan ayrı bir başlık konusu olacaktır.

Bu arketip aynı zamanda hayata farklı bakmaya, haz peşinde koşmaya ve bir o kadar da acıya sürüklemeye neden olduğundan, diğerleri ile dengelenmesi gerekir.

Kahraman

Kahraman tipolojisi de arketip olarak incelenip incelenmemesi tartışılan bir tipolojidir. Çünkü kahraman aslında birey olma yoluna girmiş, erginlenme süreci içindeki birey demektir. Sürekli bir durum olmak yerine, asıl süreci temsil eder. Ancak bir erkeğin yaşamının en önemli aşamalarından bir olduğu da kesindir. Biz bu tipolojiyi bir arketip olarak kabul etmek yerine, bunu bir süreç olarak incelemeyi daha uygun görmekteyiz. Bu inceleme hem erkek psikolojisi hakkında, hem de mitolojiler hakkına aydınlatıcı olduğundan paganizm içinde büyük önem taşımaktadır.

Konunun öneminden dolayı ayrı bir bölümde incelenmesi daha doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

ARMSTRONG Karen, *Tanrı'nın Tarihi* (çev. Oktay Özel, Hamide Koyukan, Kudret Emiroğlu), Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999

AZAR Elvin, *Seks Tanrıları*, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006

BINKERT Dörthe, *Melankoli Kadındır* (çev. İlknur İgan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995

CAMPBELL Joseph, *Primitive Mythology*, Penguin Books, Middlesex, 1982 (Tükçesi: *İlkel Mitoloji* (Kudret Emiroğlu), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992)

CLOUD Henry, TOWNSEND John, *Anne Faktörü* (çev. Emel Aksay), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000

DELEUZE Gilles, GUATTARI Felix, *Anti-Oedipus, Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1990

DELLUC Brigitte, DELLUC Gilles, DELVERT Ray, *Discovering Lascaux*, Editions Sud-Ouest, Bordeaux, 1990

DIAMOND Jed, *Erkeklerin İyileşmesi Yeryüzünü de İyileştirecektir* (çev. Tijen İnaltog), Okyanus Yayıncılık, İstanbul, 1998

FRAZER James G., *Altın Dal, Cilt I* (çev.Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul, 1991

FRAZER James G., *Altın Dal, Cilt II* (çev.Mehmet H. Doğan), Payel Yayınevi, İstanbul, 1992

FROMM Erich, *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları* (çev. Aydın Arıtan), Arıtan Yayınları, İstanbul, 1981

FROMM Erich, *Sağlıklı Toplum* (çev. Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever), Payel Yayınevi, İstanbul, 1982

GEÇTAN Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, Hür Yayın, İstanbul, 1981

GEUSS Raymond, *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler* (çev. Gölayşe Koçak), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2007

HOLLAND Eugene W, *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Oedipus'u, Şizoanalize Giriş* (çev. Ali Utku, Mukadder Erkan), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2006

JACKSON Nigel A., *Call of the Horned Piper*, Capall Bann Publishing, Berks, 1996

JACKSON Nigel, *Masks of Misrule, The Horned God & His Cult in Europe*, Capall Bann Publishing, Berks, 1995

JAMES E.O., *The Ancient Gods*, Phoenix Giant, London,1999

JOHNSON Robert A, *He, Erkek Psikolojisini Anlamak* (çev. Kemal Kutlu), Gül Yayınları, İstanbul, 1992

JOHNSON Robert A, *We, Romantik Aşkın Psikolojisi* (çev. Kemal Kutlu), Gül Yayınları, İstanbul, 1993

KAYA Nusret, *Evrenin Dili*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004

KAYA Nusret, *İyileşme Kitabı*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2002

KILEY Dan, *Peter Pan Sendromu, Hiç Büyümeyen Çocuklar* (çev. Semra Kunt), Hyb Yayıncılık, Ankara, 1997

LACAN Jacques, *Fallus'un Anlamı* (çev.Saffet Murat Tura), Afa Yayınları, İstanbul, 1994

MARCIREAU Jacques, *Le Culte de Phallus*, Editions Alain Lefeuvre, Nice, 1979

MOORE Robert, GILLETTE Douglas, *The Magician Within, Accessing the*

Shaman in the Male Psyche, William Morrow and Company Inc., New York, 1993

MOORE Robert, GILLETTE Douglas, *King, Warrior, Magician, Lover, Rediscovering the Archetypes of the Mature Masculine*, HarperCollins, New York, 1991 (Türkçesi: *Kral, Savaşçı, Büyücü, Aşık, Olgun Erkek Arketipleri Yeniden Keşfediliyor* (çev. Fatma Zengin), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995)

QUALL-CORBETT Nancy, *Kutsal Fahişe, Dişinin Ölümsüz Yanı* (çev. Gül Çağalı Güven), Tavanarası Yayıncılık, İstanbul, 2001

REED Evelyn, *Kadının Evrimi I, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 1994

REED Evelyn, *Kadının Evrimi II, Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye* (çev. Şemsa Yeğin), Payel Yayınları, İstanbul, 1995

SCOTT George Ryley, *Phallic Worship, A History of Sex & Sexual Rites*, Senate, Middlesex, 1996

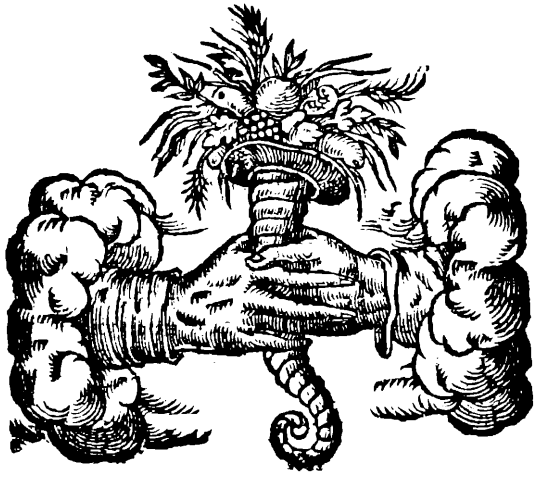
SEGAL Charles, *Oedipus Tyrannus, Tragic Heroism and the Limits of Knowledge*, Oxford University Press, New York, 2001

SENA Cemil, *Tanrı Anlayışı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1978

SMITH Z. Jonathan, *Imagining Religion, From Babylon to Jonestown*, The University of Chicago Press, Chicago, 1988

TECİMER Ömer, *Sinema, Modern Mitoloji*, Plan B, İstanbul, 2006

WELLDON Estela V., *Anne: Melek mi, Yosma mı?* (çev. Semra Kunt Akbaş, Can Kurultay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

PAGANİZMDE TANRIÇA VE TANRI BİRLİKTELİĞİ

Paganizmde Tanrıça ve Tanrı birlikteliği büyük önem taşımaktadır. Tanrıça, Dünya'nın bolluk ve bereketini temsil ederken, tanrı da onun döllleyicisi, bolluk ve bereketin başlatıcısıdır.

Eski kültürlerde "Hieros Gamos" (Kutsal Evlilik ya da Kutsal Birleşme) olarak kutlanan bu kutsal birleşme, aslında Dünya'nın bolluk ve bereket ritüelidir.

Bu bağlamda, paganizm, tek eşliliği savunur ve her birleşmenin ve birlikteliğin o eski günlerde Tanrıça ve Tanrı tarafından yapılan yaratma eyleminin bir tekrarı olduğnu görür. Bu nedenle, paganizmin grup seks ya da sınırsız seks öngördüğünü söyleyenler aslında paganizmi kötülemek için konuşanlardır.

Psikolojik olarak incelersek Hieros Gamos, aynı zamanda insanın içindeki erkek ve kadın yönlerinin de birleşmesidir. Bu birleşme sonrasındadır ki, insan yaşamının kontrolünü alıp, yaratıcılık eylemini sağlayacaktır.

Her iki farklı yanıyla da aslında bir bütün olan Hieros Gamos, en eski kültürlerden beri kutlanmıştır. Yaratma eylemi ile alakasından ve bolluk bereketin yeni yıl törenlerinin bir parçası olmasından dolayı, bu törenler genelde Yeni Yıl başlangıcında kutlanırdı.

Qualls-Corbett (2001) bu konuda şöyle der:

"*Antik dünyada, çok uzun süren yılbaşı şenliğinin en tepe noktası, kutsal evlilik ritüeliyle kutlanırdı. Bu, aşk tanrıçasına bağlılığı yansıtan, son derece saygı duyulan bir dinsel olaydı. Eğlence, dans*

ve kutlamaların ortasında, seçkin ve gözde bir fahişe ile hüküm süren kral simgesel evlilikle birleşirdi. Kutsal fahişe Aşk Tanrıçası'nın bedenlenişiydi; tıpkı kralın Tanrı'nın kişileşmesi olduğu gibi. Bu sevinç dolu birleşmeyle, toprağın ve rahmin bereketiyle tüm insanların refahı sağlama alınmış olurdu. Bu dinsel ritüel, pek çok başka ritüel gibi, psikolojik bir ihtiyaca dayanıyordu. Yaşamın bir ruhsal boyutu dışarıya yansıtılıyor ve kutsal birleşmenin gerçekleşmesinde somutlaştırılıyordu."

Karşıt prensiplerin birliğini simgeleyen Hieros Gamos, çeşitli efsane, mit ve masallarda karşımıza çıktığı gibi simya sembolizminde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, Hieros Gamos, birçok farklı şekilde yaşamımızda yer almaktadır. Qualls-Corbett (2001), Jung'çu bir yorumla şöyle demektedir:

"*O halde, kutsal evlilik arketipinin kendisini üç düzeyde ortaya koyduğu söylenebilir; Kişiler arasında, kişinin kendi zihninde ve kişiyi aşkınlayarak. Bu düzeyler, son derece ilginç dokunmuş yaşam kumalını oluşturmak üzere bir araya gelmiş ayrı ipliklerdir. Her biri ötekini etkiler. Bilinç düzeyine sızmaya başlayan, aynı zamanda kişisel bilinçdışına ve derin kolektif bilinçdışına da sızar. Psikenin her bir düzeyi kutsal evliliğe katılır.*"

Kutsal birleşme Tanrı ve Tanrıça'nın birlikteliğini tekrarladığına göre, mitlerde görünen, Tanrı'nın erkeklik organını kesmesi ya da Tanrıça'ya adanan bir erkeğin seks yaşamından vazgeçmesi nasıl açıklanabilir?

Bu açıklamayı Jung'cu bir gözle yapan Harding (1955), aslında bu fedakârlığın tanrıça ile sembolize edilen kendi animası ile birleşen erkeğin artık dışarıdaki seks yaşamından fedakârlık ettiğini söyler.

Bir başka deyişle, erkek kendi animasının da bir görüntüsü olan kadın ile birleştiğinde artık, ilk anima figürü olan anneyi aramaktan vazgeçerek, sadece kendini bu "Tanrıça"ya adamış olur. Bu durum aslında bir inisiyasyon gibi görülebilir. Bu kez erkek, tanrıça ya

zemlerine inisiye olmuş ve kendi animasını sevgilisiyle keşfederek olgunluğa adım atmıştır.

Tabii ki daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan Ana Tanrıça rahiplerinin kendilerini iğdiş etmelerini, sembolik anlamın yanlış anlaşılması ve çarpıtılmış bir ritüel olarak görmek gerekmektedir.

Günümüzde ise artık kutsallığını yitirerek sadece "Gamos" olarak kalmış olan bu eylem, paganizmin amacının aksine birey olamamış insanların elinde yanlış aşk ilişkilerinin sonucu olarak sürmektedir.

Bu bağlamda burada, bu kitabımızdan da bazı alıntılar taşıyan ve www.derki.com'da yayınlanmış bir yazımızı koymakta fayda vardır:

Eski kültürlerde Tanıça ve Tanrı birlikteliği büyük önem taşımaktadır.

Tanrıça, Dünya'nın bolluk ve bereketini temsil ederken, tanrı da onun dölleyicisi, bolluk ve bereketin başlatıcısıdır.

Eski kültürlerde "Hieros Gamos" (Kutsal Evlilik ya da Kutsal Birleşme) olarak kutlanan bu kutsal birleşme aslında, Dünya'nın bolluk ve bereket ritüelidir.

Bu bağlamda, eski inançlar tek eşliliği savunur ve her birleşmenin ve birlikteliğin o eski günlerde Tanrıça ve Tanrı tarafından yapılan yaratma eyleminin bir tekrarı olduğunu görür.

Psikolojik olarak incelersek, Hieros Gamos aynı zamanda insanın içindeki erkek ve kadın yönlerin de birleşmesidir. Bu birleşme sonrasındadır ki, insan yaşamının kontrolünü alıp, yaratıcılık eylemini sağlayacaktır.

Bu bağlamda, Evren'in amacının dişi ile erkeğin birlikteliği diyebiliriz. Bu nedenle erkek de kadın da içgüdüsel olarak bu eylemi gerçekleştirmek için hareket etmektedir.

Erkeğin arayışı her zaman Kutsal Kâse'nin arayışı ile sembolize edilmiştir. Daha önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi, Kutsal Kâse (Holy Grail-Saint Graal) aslında dişilikle ilgili bir semboldür.

Erkeğin bu evrensel birleşmesi aslında Jung'un deyimi ile kendi içindeki kadınla birleşmesi ya da daha geniş açıdan bakarsak Evren'deki dişi ve erkek güçlerin bir birlikteliğidir.

Erkek, primer anima figürünü anneden aldığı için aslında bu birleşme, bir başka erkeğin, babanın dişisi olan anneden koparak kendi dişisini bulmak yönünde inisiyatik bir yolculuktur da aynı zamanda.

Ancak daha önceki yazılarda da anlattığımız gibi çok da kolay değildir bu anne etkisinden kurtulmak. Anne etkisinin atılması mit ve efsanelerde değişik şekillerde karşımıza çıkar. Yukarıda belirttiğimiz Kutsal Kâse'nin aranması mitlerinde bu çok güzel gösterilmiştir. Bu temayı Johnson (Hc, *Erkek Psikolojisini Anlamak*, 1992) Perseval ve Kutsal Kâse efsaneleri üzerinden okumaktadır:

"Annesini bulmaya giden Parsifal, kendisi ayrıldıktan kısa süre sonra onun ölmüş olduğunu öğrenir. Kadıncağız, oğlunun ayrılığına dayanamamış ve üzüntü içinde göçüp gitmiştir. [...] Doğal olarak, Parsifal annesinin ölümünden dolayı kendini suçlar ve pişmanlık duyar. Ama bu suçluluk ve pişmanlık genç adamın erkeksi gelişmesinin kaçınılmaz bir bölümüdür. Hiçbir oğul, şu ya da bu biçimde annesine ihanet etmeden erkekliğe ulaşamaz. Eğer onun gönlünü hoş tutmak için yanında kalacak olursa, yaşamı boyunca anne kompleksinden kurtulamaz. Çoğunlukla anneler, oğullarını dizleri dibinden ayırmamak için ellerinden geleni yaparlar. Onları, kendilerine bağlı kalma yönünde koşullandırmaya çalışırlar. Eğer oğul, annesinin bu kurnazlığına kapılırsa, erkeklik yönü tehlikeli sarsıntılar geçirir. Annesine karşı ihanet ya da sadakatsizlik sayılsa bile oğul, ondan uzaklaşmalıdır. Öte yandan, annenin de oğlundan ayrılmanın üzüntüsüne katlanmayı öğrenmesi gerekir. Tam bir bağımsızlık kazandıktan ve sevgisini, kendi yaşında bir başka kadına verdikten sonra oğul yine annesine dönebilir ve –eğer sağ bulursa– ana ile oğul arasında başlangıçtakinden değişik bir düzeyde, yeni bir bağ kurulabilir. Parsifal'in annesi, oğlunun dönmesinden önce ölmüştür. Belki de o, kadın birey olmayı bilmeyen, varlığını ancak bir anne olduğu sürece devam ettirebilen ve o rol elinden alınınca psikolojik açıdan ölen kadın türünün temsilcisi idi."

Gerçekten de erkeğin önündeki en büyük engel, trajik olarak annesidir. Bu sorumluluğu hiçbir zaman hissettirmeyen anne, er-

keğin eril enerjisini çıkmasını da engellemektedir. Erkek her zaman en güvenli liman olarak da burayı görmektedir.

Bu bağlamda bir başka trajedi de kadın tarafından yaşanmaktadır. Kadın bu şekilde erkeğini bir başka kadınla, erkeğin annesi ile paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bu trajedi, anne hayatta olmasa bile sürmektedir.

Öykümüze erkeğin gözünden devam edelim.

Erkekte, Şövalye arketipi her zaman ağır basmaktadır. Şövalye dediysek, öyle yüceltilmiş şövalye değil... Maceradan maceraya koşan şövalye. Erkek bu arketipin etkisinde macera arar. Ev hayatı ya da düzenli sevgili sıkıcı gelir. Arada macera yaşamak zorundadır. Karısından korkuyorsa kendini gösterebileceği tek yer işidir. Kendini işine verir. En yükseğe çıkmalıdır, en iyi saati takmalıdır, arabası iyi olmalıdır; iş yerinde başarılı olmalıdır vs vs.

Eğer erkek macerayı karşı cinsle arıyorsa bunu eninde sonunda yapacaktır. En kolay çözüm iş yerinde flörttür. Sonuç yatağa gitmese bile imalı birkaç söz, arada yemeğe çıkma, işten sonra bir "kahve içme", hatta bazen gece "eğlenme", dozuna göre erkeğe bu macerayı yaşatacaktır.

Şövalyenin yel değirmenleri ile karşılaştığı bir başka ortam ise kuşkusuz Intenet'tir. Porno sitelerin durağanlığından sıkılan erkeğin elinin altında çöpçatan siteler ve chat durmaktadır. İşin en heyecanlı yeri de burasıdır. Eyes Wide Shut filmindeki maskeyi takan erkek burada özgürlüğünü olabildiğince yaşamaktadır. Yazışmalarını okusanız aslında o dünyanın en sorumluluk sahibi, en ince ruhlu erkeğidir. Güzel laflar etmesini bilir, cinselliği yerinde kullanmasını bilir...

Efsanelerde şövalye annesini bırakıp gidendir. Oysa bizim erkeğimizin içinde anne kuzuluğu her zaman vardır. Olgun erkek arketipi şövalyenin yanında bir de çocukluk arketipi prens beslenmektedir. Bu da şövalyeyi aslında "annesi gibi" bir kadının arayışına da iter. Her şeyi isteyen şımarık prens, sorumluluk almak istemez.

Ancak erkek kendini geliştirecek bir kadın arayışını da sürdürmek ister.

Öncelikle erkek bu sorumluluğu alamayacak durumda ve ani-

masından habersiz ise durum çok trajiktir.

İşte bu noktada bu erkek ile ilişkide olan kadın için sancılı dönem başlar. Erkek çok naziktir. Çok coşkuludur. Çok âşıktır. En güzel sözleri söyler. Gelecek için hayaller kurar. Hep arar. Masal gibidir her şey. Sonra erkek bir anda ortadan kaybolur. Günlerce aramaz. Kadın merak içindedir. Sonra erkek çıkar. Kaybetmek istemediğini söyler. Ama bir müddet sonra ortadan kaybolur. Eğer kadın bundan sıkılmaz, beklerse, ya erkeğin hayatına birinin girmesiyle ya da erkeğin bu ilişkiyi sürdüremeyeceğini söylemesiyle sonuçlanır her şey...

Kadın biraz inatçıysa, durum daha ilginç olur. Eğer kadın vaktini arkadaşlarına ağlayarak ya da falcı peşinde koşarak geçirmiyorsa, yavaş yavaş durumu anlamaya başlar. Erkek olgun bir erkek değildir. Ya onu büyütecek ya da bu diyardan gidecektir. Eğer erkek ilk şıkkı kabul ederse, kadın için sancılı bir süreç başlar. Eğer kadın anne gibi davranırsa, erkek zamanla kadını anne olarak görmeye başlayacaktır. Bu ilk belirtilerini yatakta verir. Yok kadın erkeğin eril enerjisini arttırabilirse, erkek bir zaman sonra büyümeye başlar, artık karşısında farklı bir kadınlık görür. Kaçamakları azalır. Sonuç peri masalı olmasa da erkek artık bir ilişkiyi kaldırabilecek haldedir.

Erkeğe bu olanları anlatmak kolay değildir. Öyle ya. Delikanlı adamın bunlarla işi olmaz. Oysa erkeğin büyümesi toplumun değişmesi için en önemli adımdır. Bu bağlamda sorumluluk sahibi olacak gerçek erkeğin bu yolda inisiyasyonu, bilgilenmesi şarttır.

Eğer erkek sorumluluğunu almak istiyorsa ancak bu arayışını yüceltiyorsa durum daha da farklı olabilir.

Bu arayış klasik "mutlu yuva" kurmak isteyen erkeğin arayışı ile temelde aynı olmasına karşın, aşkınlığı açısından çok daha farklıdır. Çünkü artık bu arayış fiziksel ihtiyacın ötesine geçerek "inançsal" bir kalıp da almıştır.

Bu arayış, "aşkın bir arayış"a dönüşmüş ve bu erkeğin "tanrısal", "kutsal" ve romantik" bir aşk yaşaması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Animasını annesinden kurtaran erkek, gerçekten bu yeni durumuna alışabilmiş değildir. Eski kalıpları terk etmesi ona tanınmadık, bilinmedik, farklı bir anima sunmaktadır.

Oysa erkek buna çok yabancıdır. Bir Terra Incognita olan bu anima erkeğin aslında aradığı sevgiliyi "deneme yanılma" yöntemi ile de bulmasına neden olur.

Erkek karşısına çıkan ve onu etkileyen kadına Anima figürünü yüklemeye çok heveslidir.

Bu bilinemeyen gizemli Anima aynı zamanda tanrısal bütün özellikleri de üzerinde taşımakta, bir Tanrıça gibi gözükmektedir. Bu gizem perdesi daha kalkmadığından erkek içindeki bütün tanrısallığı bu Tanrıça'ya yükler, dolayısıyla yeni sevgilisi bu sıradışı nitelendirmeden payını alır.

Erkeğin gözünde artık bu bir Tanrıça'dır ve erkeğin davranışları bu yönde gözükür.

Johnson (We, Romantik Aşkın Psikolojisi, 1993) bunu çok iyi tanımlar:

"*Romantik aşk, herhangi bir biçimiyle aşk değil, fakat aşk ile ilgili tutumların, istem dışı duyguların, ideallerin ve reaksiyonların hepsinin bir bileşiğidir.*"

Bu bağlamda romantik aşka düşen, sıradışı bir sevgi duymaya başlar, karşısındakini yüceltir, hatta tapınırcasına bir hayranlık duymaya başlar ve sevgilisinde bulunan bir tür tanrısallığa yönelir.

İkili ilişkilerimizde bunu deneyimlediğimiz olmuştur. Özellikle erkeklerin bu tür tutumları, önceleri kadınlar tarafından anlaşılmasa da, zamanla kabul edilir ve kadın da o rolü oynamaya çalışır.

Bu deneyimin aslında cinsel değil dinsel bir dürtüyü ortaya çıkarttığını Johnson (We, Romantik Aşkın Psikolojisi, 1993) ortaya çok ilginç bir biçimde koyar:

"*Modern kültürümüzün tamamen maddeleşmiş olan ortamında başka hiçbir sığınak bulamayan dinsel içgüdülerimiz; değişik bir kimlikle de olsa, varlıklarını sürdürebilme gayretiyle, gizlice yaşayabilecekleri ve kimsenin onları aramayı akıl edemeyecekleri bir çevreye, romantik aşka göç etmişlerdir. Âşık olduğumuz zamanların dışında yaşamımızın hiçbir anlamı olmadığını sanmamızın sebebi de budur. Yine bu nedenledir ki, romantik aşk, kültürümüzün tek ve en büyük psikolojik gücü haline gelmiştir.*"

Bu güç günümüz için geçerli olduğu gibi, geçmişte de etkili olmuştur. Özellikle Batı Ortaçağında etkili olduğu gibi Anadolu Tasavvuf düşüncesinde de bu tür motiflere rastlamaktayız.

Romantik aşka bir de bu gözel bakarsak aslında yaşanan aşkın deneyimin dinsel deneyimden çok uzak olmadığını görürüz.

Riane Eisler (Sacred Pleasure, 1995), romantik bir geceyi hayal etmemizi ister. Gerçekten de "Romantik bir gece" dediğinizde aklımıza mum, şarap, güzel kokulu bir tütsü ve müzik gelir. Aslında bunların hepsi eski çağların dinsel ritüelleridir.

Romantik aşkı dinsel ve ezoterik ritüllerle yaşamak sonuçta erkeğe Tanrı ile bir olabileceği aşkın bir deneyimi de yaşatmaktadır. Bu bağlamda Plotinos'un Tanrı'ya aşk ile ulaşılabileceği düşüncesi sapasağlam yerini korur.

Peki, Tristan ve Isolde ya da Romeo ve Julliet yaşasalardı neler olurdu?

Bu soru biraz da mizahi olarak hep sorulmuştur.

Romantik aşkın süresinin uzun olmadığı söylenir hep.

Efsanelerde üç yıl olarak anlatılan bu aşkın süresi deneyimlerimizde de çok uzun olmamıştır.

Öncelikle kadın bu rolü oynamaktan yorulmaya başlar. O bir Tanrıça değildir ve günahları ve sevapları olan bir insandır, ölümlü bir varlıktır. Herkes gibi, yer içer, dışarı çıkartır, kızar ve hatalar yapar. Bu Tanrıça rolü, ilişkinin sürekliliğinin vazgeçilmezi olduğunda kadın için yorucu hatta bunaltıcı olmaya başlar.

Erkek ise, karşısındaki Tanrıça'dan bir Tanrıça'ya uymayan davranışlar gördüğünde önce şaşırır, görmezliğe gelir ama sonunda o da dayanamaz hale gelir.

Karşılıklı anlayış içinde çözülebilecek birçok anlaşmazlık şiddetli kavgalara dönüşebilir. En kötüsü, çiftlerden biri ayrılmayı teklif eder. Bulunan tanrısallığı kaybetme korkusu sürekli bir ayrılık ve barışma şeklinde kendini gösterir.

Sonuç trajik olarak kaçınılmaz bir ayrılık ve içine düşülen boşluk olur. Bu hiçlik duygusunu daha önceki yazılarda tanımlamıştık. Bir de bunun üzerine dinsel temalı bir boşluğun gelmesi yaşamı iyice anlamsızlaştırır.

Oysa "romantik" aşk erkeğin kendi içindeki animasını keşfetmesi açısından kaçırılmaması gereken bir fırsattır. Animasını karşısındaki kadında sembolleştiren erkek onu daha yakından tanıma fırsatı bulmaktadır. Bunu dinsel ya da ezoterik bir deneyim gibi aşkınlaştıracağına bir ölümlü gibi dünya koşullarında gördüğünde erkek kendi animası ile birlikte karşısındaki dişiyi de tanıyarak sağlıklı bir karar verebilecektir.

Bunu yapamayıp ayrılan erkek için yeni bir deneyim başlar. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Tanrısallığı, Ruh eşini ya da başka bir şekilde adlandırdığı sevgilisini kaybetmiştir. Yeni ve çorak bir dünya içinde anlamsız bir yaşam başlamıştır.

Bu anlamsızlık yeni bir sevgili bulana kadar devam eder.

Erkek artık aynı hatayı tekrarlamamak zorundadır. Karşısına bu yeni çıkan kadın bir Tanrıça değil belki de Tanrıça'nın bir lutfu olan rahibesidir. Erkek bu kadını bir insan olarak her yönüyle tanımak zorundadır. Bu onun yıllardır aradığı parçası değil karşısına çıkan kanlı canlı bambaşka biridir. Bunu aşkın bir deneyime çevirmek yerinde maddesel ama karşısındakini animasını tanımaya yönelik deneyime çevirdiğinde gerçek bir ilişki başlar. Bu erkeğin tanrısal talplerinden vazgeçmesidir de aynı zamanda.

Qualls-Corbett (2001) bunu şöyle açıklar:

"*Erkeğin gerçek kadınlarla ilişkilerine her zaman yansıtılmış, anima ile olan bu etkileyici bağlantıda, ergil ego bilinci temel bir aydınlanmaya ulaşır. Aşk tapınağına giren yabancı olarak erkek, öteki ile birleşmek için ego bilincinin bir yönünden vazgeçer. Bu birliğin kendisi, ergil ve dişilin eşitliğini simgeler; hiçbiri hükmedici, talepkâr ya da sahiplenici değildir. Anima ile olan bu olumlu ilişki sayesinde, bir erkek yaşamında heyecan verici, etkileyici bir canlılık deneyimler; bir yüke dönüşmüş olan eski düşünce ve değerler artık omuzlarından kalkmıştır.*"

Bu şekilde erkek eşit düzeyde bir aşkı tanımış olur. Bu aşkın sürekliliğini artık "kader" değil kişiler belirler. Bu bağlamda her yaşanan gerçektir.

Eğer erkek bu sonunda animasını tanıdığında artık aradığı mut-

luluğu bulur. Bu bağlamda Kutsal Kâse sahibine hizmet etmiştir. Hem onu taşıyan kadına hem de erkeğe. Erkek artık kral olmuştur.

Kral ülkesinin sorumluluğunu alan erkektir. Erkek, kendi ailesinin sorumluluğunu aldığında kral olacaktır. Kadın onu kendi kupası, dişiliği ile beslediğinde kralın gücü artacaktır ve ailesini daha da mutlu edecektir. Dünya yüzünde krallıkların artık azalması gibi, erkeğin kral olması da çok kolay değildir. Toplumsal yapı ve anne etkisi onu bu durumdan uzaklaştırmaktadır. Kral ancak kayadan saplı kılıcı çekerek kral olur. Kılıcı almasını sağlayacak olan da kadının onda yükselteceği eril enerjidir.

Bu durumda kadın da artık kılıcı elden bırakmalı ve sorumluluğu erkeğe devretmeli ve kadınlığını ele almalıdır. Kral kendisi ile mücadele eden kadından eninde sonunda uzaklaşacaktır.

Burada bütün olay kadının üzerine yığılmış gibi duruyor ama gerçekten de Tanrıça gibi kadın belirleyicidir.

Günümüz toplumu kadın için gerçekten travmatiktir.

Eril enerji yoksunu erkeklerin çoğunlukta olması, kadının mutsuz olduğu ilişkileri sıradanlaştırmaktadır.

Bu bağlamda, kadının bir başka görevi de eril enerjiyi ortaya çıkartmak olmaktadır.

Bu rollerin yeniden düzenlenmesi, eski pagan toplumlarının çok daha fazla anlaşılması ile de olanaklıdır. Bilinçaltında yaşayan formlar her zaman dış dünyada yaşanan yaşamın uyumsuzlukları ile çelişki yaratır ve sonuçta kaçışlarla ya da ruhsal bozukluklarla sonuçlanır. Kadının bu bağlamda, erkeğin içindeki eril enerjiyi çıkartması bir zorunluluktur. Aynı eski toplumlardaki Ana Tanrıça rahibeleri gibi.

Erkeğin içindeki erilliği çıkartmak aslında bir kadının Havva ve Lilith arasındaki, rolünü almasıdır. Erkekten sorumluluğu istemesidir. Bu yavaş ve uzun bir süreç olmakla birlikte, kadının dişil enerjisinin artması ve erkekten talep etmesi ile olanaklıdır. Erkeği tekrar kadının hizmetine çekmek, kaybolmuş bu erkekliği yeniden ortaya çıkartmak ve onu eril enerjisini arttırmak günümüz Ana Tanrıça rahibeleri olarak, bu farkındalığı kazanabilen kadınların zaferi olacaktır.

Peki ya durum böyle mutlu son ile bitmez ise...

O zaman ayrılık kaçınılmaz olur.

Bazen ayrılıklar o kadar acı olur ki, kişini kendini toplaması, başkası ile yeniden başlayabilmesi çok zor hatta olanaksız olur.

Neden bazı ayrılıklar bu kadar acı oluyor, nasıl oluyor da o kişi unutulmuyor. Buna biraz daha yakından bakalım.

Carl Gustav Jung'a kulak verelim. Jung her erkeğin içinde bir kadın olduğunu söyler, bu da anima'dır. Anima erkek için en önemli kadın figürünü temsil eden kollektif bilinçdışı arketipidir. Erkeği kadısı hareketlere sürükleyen bu figür aynı zamanda ilişkilerini de belirler. Jung "*Her anne ve her sevgili, erkeğin içindeki derin gerçekliği oluşturan, her zaman var olan, bu öncesiz imajın taşıyıcısı olmak zorunda kalırlar*" der. Bir başka deyişle erkek seçimlerini bu figüre göre yapar ve ilişkilerini buna göre yaşar.

Aynı şekilde kadının içinde de bir erkek figür olarak animus vardır. Animus, kadının erkekler dünyasında varolabilmesini sağlar. Ancak Animus, aynı erkekte olduğu gibi, kadının ilişkilerini de belirler.

Frieda Fordham, *Jung Psikolojisi* adlı kitabında şöyle der: "*Normal yaşam sürecinde, animus birçok erkek üzerine yansıtılacaktır. Bu yansıtılma sonucunda, kadın, erkeği kendi gördüğü biçimde, yani animus imajı biçiminde olduğunu kabul etmektedir ve kadın için, erkeği olduğu durumuyla kabul etmek hemen hemen olanaksızdır. Bu tutum, kişisel ilişkilerde oldukça tedirginlik verebilir. Böylesi ilişkiler ancak erkek kadının kendisi üzerine ürettiği varsayımlara uygun olarak davrandığı sürecc düzgün bir biçimde sürüp gider.*"

Tabii yukarıdaki paragraf erkek için de geçerlidir. Paragrafta, kadın ve erkek sözcüklerini ve Animus ile anima sözcüklerini birbiri ile değiştirisek erkek için de doğru bir saptama yaparız.

Peki durum bu kadar mekanik midir?

Aslında durum bu kadar mekanik değildir. Çünkü, aslında insan kendi anima ya da animus'unu çok iyi tanımamaktadır.

Karşı cins ile olan ilişkilerin son amacı dişil ve eril enerjini bir-

liğini yakalamaktır demiştik. Aslında bu bir bakıma anima ya da animus ile olan birliği de yakalamaktır. Eğer biz kendi anima ya da animus'umuzu çok iyi tanımıyorsak, karşımızda bize uygun insanı da tam olarak tanıyamayız. Bu durumda anima ya da animus'a en yakın insansevgili olarak karşımıza çıkar.

Bu karşımıza çıkış aynı zamanda metafizik bir durum da alır. Bu birleşmeye eşlik eden birtakım "işaretler" ortaya çıkar. Birlikte "metafizik" tecrübeler yaşanır. Sonuçta bir "metafizik aşk" ortaya çıkar. Bir masal aleminde büyülü bir aşk yaşanmaya başlar.

Eğer kişiler Anima ve Animus'unu iyi tanıyorlarsa sorun çıkmaz, böyle olmadığı durumlarda ise ilk çelişkiler ve dolayısıyla anlaşmazlıklar çıkar.

Burada düşülen en önemli tuzak Anima ya da Animus'u yeterince tanımamaktan ötürü, Anima ya da Animus'u karşıdaki sevgili üzerinden tanımlamaktır.

Gündelik yaşam kavramlarının karşıdaki sevgili üzerinden tanımlanması gibi Anima ve Animus da bu şekilde tanımlanır; karşıdaki sevgili, bütün eksikliklere rağmen Anima ya da Animus'un yerini alır.

İşte o trajik ayrılık anı geldiğinde Anima ya da Animus ile olan bağ da kopar ya da biz öyle zannederiz. Biz öyle zannederiz, çünkü kendi Anima ya da Animus'umuzu tanıyacak yerde karşıdaki sevgili üzerinden tanımlamışızdır.

İşte böylece sorun varoluşsal boyuta taşınır ve hayatın sorgulanması başlar.

Bu metafizk dönem görece uzun süremese de, bu "aşk"ın yerini tutan başka bir aşk gelmez, çünkü Anima ya da Animus'a yeniden ulaşılması gerekmektedir.

Genel bir isteksizlik başlar, melankoli buna eşlik eder, metafizik bir yas varolmaktadır. Her ne kadar "unuttum" derse de kişi bir gün bir sembol yine O'nu hatırlatmaktadır.

Bu noktada kişi özgürlüğünü yitirir. Oysa ilişkide de özgürlük olmadığını anımsamaz. Karşıdakine yüklenen Anima ya da Animus, kişinin kendini karşındakine bağlarken, karşıdakini de, bu yükün altına sokar.

Burada en büyük tehlike, hayata ait bütün tanımların yeniden yapılması olur.Açarsak, daha önce de belirttiğimiz gibi, "dışarıda yemek yemek" bir anda "sevgili ile yemeğe çıkmak"; "seyahate gitmek" bir anda "sevgili ile geziye çıkmak"; "sevişmek" sevgili ile sevişmek"; sinemaya gitmek" "sevgili ile sinemaya gitmek" gibi tanımlanır.

Ayrılık durumunda bir anda büyük bir kırılma olur ve yeniden tanımlanan bütün kavramlar anlamını yitirir. Bu bir bakıma "sevgili ile yaşanan kutsal zaman" ile "yeni gerçekliğin yaşandığı zaman" arasında şizofrenik bir kırılma durumuna dönüşür.

"Ben sensiz yaşayamam" kalıbı ardında yatan tanımsızlık kişiyi sorgulamalara iter.

Bu bağlamda, bütün tanımlar yeniden yapılmaya ihtiyaç duyduğundan, ayrılık sorunu aslında bir ontolojik, varoluşsal soruna dönüşür ve kişiye ilişkiyi değil yaşamı sorgulatmaya başlar.

İşte tam bu durumda, bebeklikten beri tanımlarla varolan insan bilinci –ki bunu insanlık tarihinin ilk çağlarına taşıyabilirsiniz– bu tanımları yeniden yaparken, ister istemez aynı ilkel formlarda olduğu gibi mistik düşünceye de sapar.

Mistik düşücenin esiri olan bilinç, bu anlamsız tanımsızlığı eskide aramak için büyücü büyücü ya da falcı falcı koşarken, bazen de bu ayrılık tamamen mistik bir deneyime dönüşür.

İşte tam bu noktada, mistik tuzaklara düşmeden, varoluşsal kavramlara yakınlaşıp, çok farklı deneyim ve bilgilere de ulaşma söz konusu olabilir. Sokrates'in sözünü biraz değiştirip, "kötü sevgili insanı filozof yapar" demeye dilimiz varmıyor ama, kötü biten bir ilişkinin varoluşsal konularda çok farklı açılımlar yapabileceği de kuşkusuzdur. Bu deneyimi yaşayıp, kendini yeniden bir birey olarak bulmak söz konusu olabileceği gibi tam tersi de olasıdır.

Ancak burada en büyük tuzak mistisizmin uçsuz bucaksız labirentlerinde savrulmak ve metafizik öğretilerin koyuluğuna dalmaktır. Bu kişiyi geri dönülmez bir yola sokabileceği gibi arkasından ruhsal rahatsızlıkları da getirebilme tehlikesini ortaya çıkartmaktadır.

Bu nedenle,ayrılık acısı ne kadar yoğun olursa olsun, yaşamın

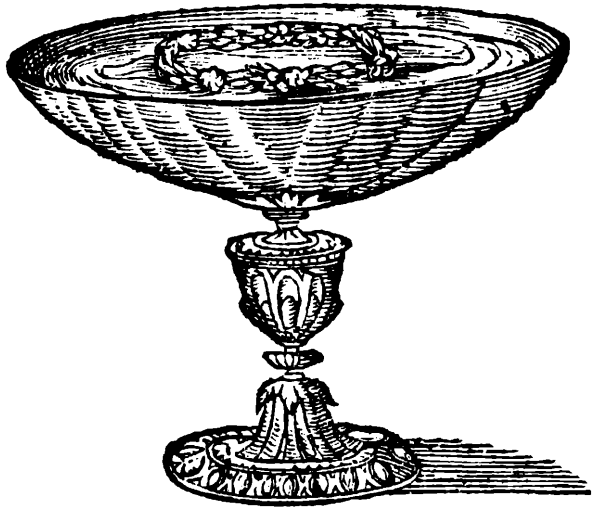
devam ettiğini kabullenip, tanımları yeniden gözden geçirmekte büyük fayda vardır. Sevgili ile yeniden tanımlanmış olan her kavram ya da eylem, biz varolduğumuz için vardır ve bizimle beraberdir. Karşıdaki kişiden bağımsızdır ve yaşam bu şekilde devam etmektedir.

O halde sağlıklı bir ilişki için önce kendi içimizdeki erkeği ya da kadını tanımak gerekmektir. Eğer bunu yapabilirsek, hem kendimiz hem de karşımızdaki özgürleşir, özgür aşka biraz daha yaklaşırız. aşk tam da ihtiyacımız olmadığı anda karşımıza çıktığında güzeldir. Tanımlar şaşmadan, kişinin merkezi kaymadan, birbirlerini alanına girmeden, ortak alanda yaşandığı zaman güzeldir. İşte o zaman yukarıda da sözünü ettiğimiz, arzulanan aşk yakalanır.

KAYNAKÇA

HARDLING M. Esther, *Woman's Mysteries, Ancient and Modern*, Pantheon Books Inc., New York, 1955

QUALL-CORBETT Nancy, *Kutsal Fahişe, Dişinin Ölümsüz Yanı* (çev. Gül Çağalı Güven), Tavanarası Yayıncılık, İstanbul, 2001

KAHRAMAN MİTOSLARI VE YOLCULUK

Paganizmi açıklarken, toplum üyelerinin "birey" olabilmesi amacını da taşıdığını söylemiştik. Gerçekten de bir toplumun üyeleri kendi başlarına birey olamadıkları sürece, üzerilerine dayatılan her türlü yaşam kalıplarını kölece uygularlar ve bu gönüllü köleliğin farkına bile varmadan bu Dünya'dan göçüp giderler.

Aynı şekilde küresel kapitalizm de bu yaşam biçimlerini bireyleşememiş geniş kitleler üzerinde baskılamakta ve başarılı olmaktadır.

Bireyleşme, aslına bir içsel yolculuk olarak görülebilir. Zaten eski mitolojiler de kahraman öyküleri ile bunu anlatmışlardır.

Paganizm, Kahraman mitosları ile aslında kişinin birey olma macerasını anlatmış ve bunu pagan düşüncenin olmazsa olmazı şeklinde ortaya koymuştur. Paganizm içinde kahraman, aslında bireyselleşme yolunda giden kişidir.

Bu bağlamda bu erginlenme sürecinin, pagan düşüncesinin ifadesi olan mitolojilerde ortaya çıkması normaldir.

Green ve Sharman Burke (2008), bu konuda şöyle yazar:

"*Hepimizin içinde, bizi biz olmaya; bizlere bir kimlik duygusu veren aile bağları, ortak ilşkiler ve toplumsal yaşamın dışında, eşsiz ve farklı birer birey olmaya iten gizemli bir güdü vardır. Gelgelelim, mitolojinin de gözler önüne serdiği gibi, birey olma süreci zorlu, kimi zaman da alabildiğine sancılı bir süreçtir. Bu süreç yalnızca gücümüzü sınayan iç ve dış tehlikelerden ibaret olmayıp,*

kendi ayaklarımız üzerinde durmamızı ve olgunlaşma yönündeki bu yolculuğa henüz adımını atmamış olanların kıskançlık ya da düşmanlıklarını kaldırmamızı sağlayacak bir yeteneği de gerektirir. Mitoloji bizlere yuvadan ayrılmanın güçlükleriyle, özerklik yolunda karşılaştığımız ve boğuşmak zorunda kaldığımız canavarlarla ilgili birçok öykü sunmaktadır. En önemlisi de, mitolojik öyküler kişisel anlam ve amaç duygusunun ardındaki daha derin boyutu, gerçek kimliğimize kavuşma çabalarının ardında yatan belki de en derin anlamı gözler önüne serer. Birey olarak kendimize özgü özelliklerden ne kadar uzaklaştığımızın ve günlük yaşantımızda bir yerlere ait olma uğruna yürekten bağlı olduğumuz değerleri ne kadar gözardı ettiğimizin her zaman farkında olmayabiliriz. Bu açıdan mitoloji bizlere yalnızca bir ışık tutmakla kalmayıp, kendi kendini geliştirmenin her zaman bencillikle özdeş olmadığını kanıtlar. Kendi içimizde henüz gelişmemiş olanı başkalarına önermemiz düşünülemez."

Kahraman genelde içsel yolculuğunu tamamlayan, ya sonunda büyük bir değişim geçiren ya da ölüp birey olarak yeni bir yaşama başlayan kişidir.

Benzaf (2001), Tarot Arcana Major'u ile Kahramanın Yolculuğu arasındaki bağlantıyı açıklarken yolculuğu şöyle anlatır:

"*Kahramanın yolculuğu dünyanın en eski hikâyesidir. Temel yapısı, bize bir insanın büyük bir görevin üstesinden gelmek üzere yola çıkışını anlatan mitler, masallar ve efsaneler ile dokunmuştur. O, bugüne dek tekrar tekrar, sayısız isimlerle, tüm dillerde ve kültürlerde daima aynı şekilde anlatılmış olan tüm bu hikâyelerin arka planındaki hikâyedir. Bu hikâyeyi hiç kimse kurmamış, uydurmamış ve yaratmamıştır. Aksine, bu hikâyede insan ruhunun sahip olduğu bir bilgi, bir diğer deyişle kendi beraberimizde 'getirmiş' olduğumuz bir bilgi anlatılmaktadır. Dünyanın en eski hikâyesi olarak aynı zamanda ibret alınması gereken bir hikâye, insanoğlunun yaşam yolu için bir meseldir. Onu ilginç kılan da budur ve bu nedenle defalarca anlatılması gerekir ki neden düya üzerinde olduğumuzu ve burada ne yapmamız gerektiğini asla unutmayalım.*

[...] Kahramanın yolculuğu, insanlığın başlangıcından beri var olan bu imgelerle dokunmuş bir olaylar dizisinin arketipsel örüntüsüdür. Bundan dolayıdır ki tüm çeşitlemelerine rağmen yolculuk ve imgelere garip bir biçimde bize tanıdık gelriler. Daima bulunması zor hazineyi, maceralı arayışı anlatırlar ve sade unsurlar barındırlar."

Moore ve Gillette (1991) bu konuda ilginç bir yaklaşımda bulunmuştur:

" *Kahramanın 'ölümü' çocukluğun ve çocuk psikolojisinin 'ölümü'dür. Erkekliğin ve erkek psikolojisinin doğumudur. Bir erkek çocuk (veya) erkek için Kahramanın 'ölümü' aslında bu kişinin en son sınırlarıyla karşılaştığı anlamına gelir. Düşmanıyla tanışmıştır ve bu düşman kendisidir. Karanlık yönleriyle ve kahraman olmayan yönüyle tanışmıştır. Ejderhayla savaşmış ve onunla birlikte yanmıştır. [...] Kahraman enerjisini uygun bir şekilde değerlendirebilirsek, kendimizi sınırlarımızın ötesine iteriz. Erkek çocuklar olarak gidebileceğimiz yerlere doğru serüvene atılıp bu geçişi gerçekleştirebilirsek, erkekliğe ulaşmaya hazır oluruz.*"

Augé (2010) kahraman imgesine çok farklı bir toplumsal bağlam da katmıştır:

"*İnsan dünyasının yaratılmasının çağdaşı olan ve tuhaf bir biçimde bazı mitlerde hem bu yaratılıştan önce varolan hem de onun sonucunda ortaya çıkan kahraman figürü, sanki toplumsalın bu figüründeki her şeyin ifade ettiği parametreleri, çok düzeli ve sapasağlam bir toplumun sınırlarını saptamayı başaramamış gibi, bozulur ve ya da farklı çoğul değişken bir biçimde yeniden oluşur.[...] Tanrılar gibi, ama onlşardan daha çoki insanların tarihini simgelemeye ve düzenlemeye, bir parçasını uzam ve zamana yerleştirmeye, sanki insanların tanrılarla ve ölümle ilişkisini düşünmek için bir aracı gerekiyormuş gibi, bu tarihe bir anlam ve gereklilik katmaya, saf bir süs olamayacak biçimde çağırılıp, insanların tarihini, tanrıalrın tarafında ve bazen de onlara karşı yapan kahramanların (kahraman ya da yarı tanrı) tanrılarla birlikte içinde*

yer almadığ çok az mitoloji vardır."

Kahraman öyküleri birçok araştırmacının da dikkatini çekmiştir.

Psikanizlin en ünlü isimlerinden Otto Rank da bu konu üzerinde çalışmıştır. Bir önemli isim de Lord Raglan'dır. Bunun dışında da bu konuya eğilen araştırmacılar vardır, Comte gibi; ancak Jung ve Campbell en önemli isimlerdir. Bizim burada esas aldığımız da Campbell'in bu konudaki çalışmaları olacaktır. Ancak daha önce diğer isimleri ve neler anlattıklarını inceleyelim.

OTTO RANK

Otto Rank, 20. yüzyılın en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilebilir. Psikanalizin diğer önemli isimleri arasında biraz gölgede de kalmış olsa, Rank'ın bazı çalışmaları hâlâ güncelliğini korumaktadır.

1884 doğumlu olan Rank, akademik kökenli olmadığı halde bir makalesi ile Freud'un dikkatini çekmiş ve psikanaliz çevrelerine girebilmiştir. Daha sonra Freud ile aralarındaki görüş ayrılığı Freud'un, Rank'a yaşamı zehir etmesi ile sonuçlanmış ve Psikanaliz Derneği üyelerinin onu akıl hastası ilan etmesine kadar varmıştır.

Rank ile Freud arasındaki görüş ayrılığı, Rank'ın "Doğum Travması" isimli çalışması ile başlar. Rank burada, çocuğun rahimdeki rahat ortamdan yaşama çıkışının yarattığı ilk travma üzerinde durur. Freud ise erkek çocuklarda ilk nevroz nedenleri arasında Oidipus Kompleksini görmekteydi. Rank bunu çıkılarak kaybedilen rahmin, cinsel obje olarak kazanılması olarak açıklar. Rank birçok mitosu da rahmin rahat ortamından çıkış travması ve oraya dönüş isteği ile açıklamıştır.

Rank (2001) kahraman mitoslarına da değinir ve yine bu görüşe bağlar:

"*Çünkü kahramanlık öykülerinde anlatılan bu başarılar, tıpkı nevrozda ve bilinçdışının diğer bütün yaratılarında olduğu gibi, mitlerde de, annenin içindeki ilksel durumu yeniden ele geçirmeye*

yaramaktadır ve tabii bir yandan da buna karşı en iyi direnci gösteren babayla mücadele edilir. [...] Reformlar ve fetihler gerçekleştiren kahramanın taşıdığı cesaret maskesinin ardında, hep anne bedenine dönmek siteyen biri vardır. Öldürülemeyen, hiç yaralanmayan kahraman motifi de doğuştan gelme bir zırh, nasırlaşmış deri ya da miğfer (takanı görünmez kılan başlık) halindekoruma işini sürdüren bir tür kalıcı rahim tasavvuru olarak anlaşılabilir; ama yine de hep öldürülebildiğim tek bir noktanın, bir "Aşil Topuğu'nun" bulunması, bir zamanlar kahramanın da salt bedensel anlamda anneye ne kadar bağlı olduğunu belli eder."

Rank'ın Kahraman mitoslarına bakışı ise "Kahramanın Doğuş Mitosları" adlı denemesinde ortaya çıkmaktadır.

Rank'ın bu denemesini 1909 yılında yazdığını ve hem o günden bugüne olan gelişmeleri hem de o dönemde Rank'ın Freud'e yaranma ihtiyacını göz önüne alırsak, aslında bu denemenin güncelliğini koruması zor gözükmektedir. Ancak yine de kahramanlık mitoslarını anlamamızı sağlayacağı için kısaca incelemekte fayda vardır.

Rank'ın Kahraman ile ilgili incelemesi çocukluk döneminin üzerinde durur. Zaten Kahramanın doğumu önemlidir onun için. Kahramanların çoğunun yetişkin olduğunu önemsemez.

Yazım yılının 1909 olması itibarı ile de Freud'un görüşlerinden yaralanır, hatta onu sık sık yüceltir.

Rank, mitlere çok da olumlu bakmaz ve genelde nevrotik kişiliklerle birleştirir. Hatta ona göre " *Mitler yetişkinler tarafından yaratılmışlardır ve bunlar onların çocukluk fantezilerine bir dönüştür.*" Rank baba ile olan mücadeleyi paranoyaya kadar da götürür.

Ancak her şeye rağmen ilk derli toplu kahraman mitosları incelemesi olarak bir ilgiyi hak etmektedir.

LORD LAGRAN

Bu konuda çalışmalar yapan bir ilginç isim de Lord Raglan'dır. Lord Raglan'ın en önemli katkısı, mitoloji ve ritüel arasınaki ilişkiyi

ortaya koyabilmesidir. Bu bağlamda Lord Raglan, Frazer'ı da takip etmiştir denilebilir.

Lord Raglan bu konuda en çok tarım kültleri ile ilşkisi olan "Ölen ve Dirilen" Tanrı figürü üzerinde durmuştur. Bu bağlamda Lord Raglan'ın kahramanı da bu mitten çok uzak değildir. Zaten Lord Raglan da (2001) bunu belirtmiştir:

"*Kendiliğinden gelen bir çıkarım vardır, buna göre Kahraman, ritüelde varolduğuna Tanrı, Tanrı da mitte varolduğunda Kahraman'dır; başka bir deyişle, Tanrı ve Kahraman aynı insanüstü varlığın farklı görüntüleridir.*"

Lord Raglan (2001), kahraman mitoslarının ortak yönlerini de aşağıdaki gibi belirlemiştir:

1. *Kahramanın annesi asil bir bakiredir.*
2. *babası bir kraldır ve*
3. *sıklıkla annesinin yakın bir akrabasıdır, fakat*
4. *ana rahmine düşme koşulları olağanüstülük gösterir ve*
5. *bir tanrının oğlu olduğu şeklinde bir söylenti vardır.*
6. *doğum anında, genelde babası ya da annesinin babası tarafından öldürülmek istenir, fakat*
7. *kaçarak hayatta kalır ve*
8. *uzak bir ülkede başka bir aile tarfından yetiştirilir.*
9. *çocukluğu hakkında hiçbir şey bilmeyiz, fakat*
10. *erginlik çağına ulaştığında, gelecekteki krallığına döner*
11. *bir kralı, ve/ve ya bir devi, ejderhaya ya da vahşi bir hayvanı yendikten sonra*
12. *bir prensesle evlenir, bu da genelde ondan önceki kralı kızıdır ve*
13. *kral olur.*
14. *belli bir süre olaysız bir şekilde yönetir ve*
15. *kanunlar koyar, fakat*
16. *tanrıların inayetini ve/ve ya halkının sadakatini kaybeder ve*
17. *tahttan ve krallığından ayrılır, ve bundan sonra*
18. *gizemli bir ölümle karşılaşır,*
19. *bu da genelde bir tepenin üzerinde olur*

20. eğer çocuğu varsa yerine geçmez
21. cesedi gömülmez fakat buna rağmen
22. bir ya da birkaç tane kutsal mezarı vardır.

Lord Raglan, Rank gibi, kahramanın öyküsünü doğumdan başlatırken öykünün, herkesin kahraman olabileceği gibi önemli bir özelliğini görmezden gelir, hatta tüm sembolik içeriği görmezden gelir ve bu bağlamda gözlemleri bir değer ifade ederken, teorisinin ana çatısı hiç de doğru değildir.

FERNAND COMTE VE KAHRAMANLIK MİTLERİ

Ülkemizde daha çok *Mitoloji Sözlüğü* ile tanınan, ilahiyat kökenli mitoloji yazarı Fernand Comte da 1993'te basılan *Les Héros Mythiques et l'Homme de Toujours* adlı kitabında kahramanlık mitoslarını incelemiştir.

Comte (1993), kendinden önce gelenleri, özellikle de Campbell'i yok sayarak, kahramanlık mitoslarını farklı bir şekilde sınıflandırır.

İlk sınıflandırma "Uysallıktan Başkaldırıya" şeklindedir. Burada "kahraman", doğuştan iyi huylara ya da kendini belli edecek özelliklere sahiptir. Yaşamının başında, düzene ya da "tanrısal" yasalara saygılıdır ve kabul eder. Ancak olayların akışı onu baş kaldırıya kadar giden bir yola sokacaktır. Comte, Arjuna, Theseus, Aeneas hatta Prometheus mitoslarını bu kapsamda görür.

"Arayış", kahraman mitosları içinde en önemli yeri tutar. Kahraman bir nesne ya da birini de arasa bu aslında içsel bir arayıştır. Iason ve Altın Post'un aranışı, Odysseus, Kutsal Kap efsaneleri, hatta Hermetizm, Comte tarafından bu grupta görülür.

Kahraman mitoslarında "Dünya'yı Kurma" da sık görülür. Kahraman aynı zamanda düzen kurucusudur. Hatta kahramanın aynı zamanda bir el becerisi de vardır. Popol Vuh'tan, Çin yaradılış efsanelerine, hatta Lugh'a ve Orfeus'a kadar bu tür mitoslar Comte tarafından bu başlık altında toplanır.

Son başlık " Ben, Sen... Biz" şeklindedir. Bu aynı zamanda "bir"

olma sürecidir. Tanrıça mitosları ve erotik mitoslar bu başlığa girer.

Comte'u kesinlikle eleştirmek gerekir. Özellikle kendinden önce gelenleri yok sayması ve bu sınıflandırmaların bir kavramsal çerçeveye oturmaması en isabetli eleştiriler olacaktır. Öte yandan, Comte'un mitolojik motifleri insanın iç süreçleri olarak görmesi ve değişik bir sınıflandırma denemesi isabetlidir; ancak yine kavramsal çerçeve eksikliği bunu az önceki sınıflandırmalarda görmemizi engellemektedir.

JOSEPH CAMPBELL VE KAHRAMANIN YOLCULUĞU

1904-1987 yılları arasında yaşamış olan Joseph Campbell için çok şey söylenebilir.

1904 yılında orta halli bir ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Campbell, daha gençlik yıllarında inançlar konusuna ilgi duymaya başlamıştır.

Çeşitli okullarda okuyan Campbell, 1925 yılında Columbia Universitesi'nden mezun olmuş, 1927'de de Arthur efsanesi üzerine hazırladığı tezi ile M.A derecesini almıştır.

Öğrencilik yıllarında ortaçağ araştırmalarıyla uğraşırken bir yandan da caz orkestralarında çalmıştır. 1924 yılında ise Krishnamurti ile tanışmış ve uzun süre onunla dostluğu devam etmiştir.

Joseph Campbell daha sonra Paris ve Münih Üniversiteleri'ne devam etmiştir. Bu dönemde heykeltraş Antoine Bourdelle, ünlü ressam Pablo Picasso gibi sanatçılar, James Joyce ve Thomas Mann gibi yazarlar ve Sigmund Freud, Carl Gustav Jung gibi psikanalistlerden etkilenmiş ve insanın yaratma yeteneği hakkındaki düşüncelerini geliştirmiştir.

Daha sonra yeniden Amerika'ya dönen Joseph Campbell, kendi yolculuğuna başlamıştır. Kendi ifadesiyle Krishnamurti'nin "*İnsanlığa yardım etmenin en iyi yolu, kendini geliştirmektir*" düsturunu kabul etmiş ve Amarika içinde süren yolculuğunda aslında kendini bulmayı hedeflemiştir.

1934 yılında Sarah Lawrence College'de edebiyat üzerine ders vermeye başlamıştır.

1938 yılında ise, öğrencisi olan, dansçı ve koreograf Jean Erdman ile evlenmiştir.

Bu dönemde Campbell doğu felsefesi ile de ilgilenmiştir.

Çalışmalarına devam eden Campbell, 1949 yılında en önemli eserlerinden biri olan *The Hero with a Thousand Faces* adlı kitabını yayımlamıştır

Bundan sonra birçok konuda eser vermeye devam eden Campbell 1972'de Pasifikte'ki evine çekilmiş ve kendini yazmaya vermiştir.

Birçok eser veren Campbell birçok da ödül almış, pek çok araştırmacıyı ve yazarı etkilemiştir. George Lucas bile Star Wars karakterleri için ondan yaralanmıştır.

1987 yılında kanserden ölen Campbell yüzyılın en önemli isimlerinden bir sayılmakta olup, arkasında birçok eser bırakmıştır; ama kuşkusuz en önemli eseri *The Hero with a Thousand Faces*'dir.

Campbell'in *The Hero with a Thousand Faces* adlı eseri kahraman mitoslarını incelediği ilk önemli eseridir.

Psikaniz teorileri ile (özellikle de Jung) mitolojiyi birleştiren Campbell, Kahramanın yolculuğunu mitsel bir olay olarak ele almış ve mitlerde rastladığımız sembolleri ruhsal (Psyche) yaratılar olarak görmüş ve aslında bunların bizim içimizdeki arayışı çözmemize yarayacak ipuçları olduğunu söylemiştir.

Burada Campbell'i Jung'a biraz daha yakın bulabilriz. Campbell aslında Jung'dan etkilendiğini söylemekle birlikte tam olarak "Jung'cu" olmadığını da belirtmiştir.

Aslında Campbell ve Jung'un ayrıldığı noktalar vardır. Bunların başında kollektif bilinçaltı ve mitlerin doğuş süreci gelmektedir. Campbell mitlerin kökenindeki kollektif bilinaçltı arketiplerini kabul etmekle beraber, dışarının ve travmatik durumların etkisini de kabul etmiştir. Ayrıca mitlerin ortak kökeni yerine, yayılmasını incelemiştir.

Campbell mitlere çok daha fazla anlam da yüklemektedir. Mitler aynı zamanda toplumsal yaşama uyumlanmak için de önemlidir.

Her ne olursa olsun, gerek terminolojik gerek içerik açısından

Jung, Campbell'in bir öncelidir ve etkisi her zaman hissedilmektedir.

Campbell bir röportajda, bu konuda şöyle demektedir:

"The Hero with a Thousand Faces'i yazdığım zaman Freud ve Jung'a benim için aynı yerdeydiler. Freud bir konuda gerekli iken Jung bir başka konuda gerekli idi. Fakat dah sonraki yıllarda Jung benim için daha önemli olmaya başladı. Düşünüyorum ki ne kadar uzun yaşarsan Jung'un söyleyeceği o kadar şey vardır."

Kahramanlık mitosları ile ilgili olarak Campbell, Jung ve Rank'tan önemli bir şekilde ayrılır. Jung ve Rank bu süreci daha çok cocuklukla başlatırken, Campbell için bu süreç "Macera"ya atılmakla başlar.

Bu sürecin bu şekilde başlaması kişinin yaş sınırlaması olmaması, hiçbir zaman geç olmadığını belirtmesi açısından çok önemlidir.

Monomit Üzerine

Campbell, yolculuk mitoslarını incelemiş, aslında bunların, sanki bir tek mitin farklı görüntüleri imişçesine, benzer olduğunu görmüştür; bu, aslında "kökende" tek bir miti çağırıştırmıştır.

Monomit kavramı aynı zamanda çok yanlış anlamalara da açık bir kavramdır. Monomit her zaman kişinin sadece tek bir yolculuğu yapacağını söylemez, sadece bu tür mitosların hangi coğrafyada ve zamanda olursa olsun içsel bir yolculuğa atıfta bulunduğunu gösterir.

Bu bağlamda, Marquard'ın farklı bir okuması Campbell'in monomitos kavramına direk bir saldırı olarak algılanmamalıdır. Marquard (2003), "*En azından ve her zaman tehlikeli olan monomitos tur, buna karşılık, tehlikesiz olansa polimitostur. İnsan birçok söylenceye –birçok öyküye– sahip olabilmelidir, önemli olan budur. Tüm diğer insanlarla birlikte sadece tek bir söylenceye –tek bir öyküye– sahip olan ve olabilen, kötü durumlardır. İşte bu nedenle polimitoslar yararlı, monomitoslar zararlıdır*" derken, yaşam içinde sadece tek tür bir erginlenme dışında öyküler de yaşanabileceğini

düşündürtürken –ki bu da olmalıdır ancak monomit de bunu dışlamaz sadece en önemlisini gösterir– "*yeni söylencebilim, yeniliğin söylencebilimi olarak ilerlemenin, devrimin, değişen dünyanın, gelecek Reich'in, genel grevin, son savaşın,son sınıfın, vb. söylencesinde başarılı olmuştu. [...] Burada her defasında söz konusu olan, bir tek gücün yetkisinin tek öyküsüyle bütüncül yönlendirimdir. İşte bu, monomitosun Hıristiyanlık'tan sonraki olası ve tehlikeli olan şeklidir; sadece tek bir öyküye, mutluluk veridi tek devrim öyküsünün monomitosuna izin verdiği için polimitosçuluğun ikinci sonu olarak öykülerin çoğulluğunu yasaklayan tekil durumdaki saltık tek mitostur.*" diyerek bambaşka bir okuma yapmaktadır.

Bütün bunlardan sıyrılarak, monomitosun yolculukla olan alakasını düşünerek yaşanacak diğer öyküleri de yadsımamak gerektiği ortaya çıkar.

KAHRAMANIN YOLCULUĞU

Kahramanın yolculuğu, insanlık kültürünün en eski öykülerinden biridir. Mitlerde, efsanelerde hatta masallarda gördüğümüz kahraman öykülerinde ortak yolculuk motiflerine sık sık rastlarız.

Freud ve Jung bu tür öykülerde, bilinçaltının kendini sembollerle gösterdiğini söyler. Jung bu tür öykülerin ortak ruhsal deneyimlerden söz ettikleri için tüm insanlık tarafından paylaşıldığını söyler.

Banzhaf (2001) daha da ileri giderek, çok da doğru olarak, Tarot kartlarının Arcana Major serisinin de kahramanın yolculuğunu anlattığını ortaya koyar.

Arketipik diyebileceğimiz bu yolculukta, kahraman bir görevin peşine düşer ve çeşitli maceralardan sonra kendi de değişmiş olarak geri döner. Bu çeşitli macera ve sınavlarla dolu yolculuk aslında bilinçaltında da ruhsal tekamül hatta Jung'un deyimi ile bireyselleşme/bireyleşme dediğimiz sürecin mitolojik bir yansımasıdır. Bu mitolojik yolculukların kolektif bilinçaltı motiflerini kullanması

insanların bu maceralara duyduğu ilgiyi ve belki de okuyanlar için olan itici gücü açıklar.

Campbell (1993) Kahramanın Yolculuğu'nu kategorik olarak şu başlıklar altında inceler:

I. Yola Çıkış

1. Maceraya Çağrı

Maceraya çağrı, kahramanın hayatının dönüm noktasıdır. Bir olay ona artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını, artık yepyeni bir yola girmesi gerektiğini gösterir. Bu, mitlerde genelde olağanüstü bir yolculuğa çıkılması için bir arayışın ortaya çıkması şeklinde gözkürken, gündelik yaşantımızda işten ayrılma, boşanma, bir ölüm, iflas gibi olaylar olabilir. Hatta önceden basit gelen bir yolculuk fikri bile olabilir. Bu olay, artık yaşantımızı değiştirecek bir olaydır. Campbell'in danışmanlığını yaptığı *Star Wars* serisinin ilk filminde bu çok güzel işlenir. Aynı şekilde Yüzüklerin Efendisi serisi de böyle başlar. Bu, insan yaşamındaki en önemli çağrıdır.

2. Çağrının Reddedilmesi

Maceraya çağrı ne kadar sert gelirse gelsin, kahraman eski durumunu bırakmak istemez. Bahaneleri vardır. Kopamayacağı kişiler ve durumlar hatta nesneler vardır ve bu maceraya atılmayı reddeder. Bu süreci bazen geciktirse de maceraya çağrı devam etmektedir ve bir sonraki seferde bu çağrı daha da sert gelebilir. Bu nedenle bir kere bu maceraya ya da yolculuğa çağrıyı hissettikten sonra artık buna karşı koymamak gerekmektedir. Bu sonuçta binyıllardır arketipik olmuş bir içsel yolculuktur ve yapılması gerekir.

3. Doğaüstü Yardım

Kahraman artık bir kere bu yolculuğa atılmaya karar verdikten sonra artık yolculuk ya da macera başlar. Yolculukta, kahramana, yolunda çıkacak tehliklere karşı yardım edecek olan bir akıl hocası ya da bilge bir kişilik bu aşamada karşısına çıkar. Ya bir yol gösterir ya da bir tılsım verir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi fiziksel bir ma-

ceranın yanı sıra içsel bir yolculuk da devam eder. Binyılların bu arketipik yolculuğuda bizim "doğaüstü" diye adlandırabileceğimiz birçok olay meydana gelir. Eski mitlerin kahramanlarına doğasütü varlıkların yardım etmesi gibi bazen biz de yaşantımızda hiç ummadığımız yardımlarla ya da durumu düzeltecek sürprizlerle karişılaşabilriz. Bunlar bu yolculuğun en sihirli ve coşkulu anlarıdır. Bu bağlamda karşısına çıkan yardım, kahramanın korkularını yenmesini ve yoluna devam etmesini de sağlar.

4. İlk Eşiğin Aşılması

Yolculuğun başlaması artık bu yolculuktan geri dönülemeyeceğini de gösterir. Karhraman artık bu geri dönüşsüz yola girmiş, amacına doğru ilerlemektedir. İşte bu noktada karşısına geçmesi gereken bir eşik çıkar. Bu mitlerde genelde muhafızlarla korunan bir eşlik şeklindedir. "*Bu tür muhafızlar, kahramanın şu anki alanı ya da yaşam ufkunun sınırlarını belirterek dünyayı dört yönde sınırlar. Onların ardında, karanlık, bilinmeyen, tehlike vardır; aile gözetiminin ötesinde çocuk için tehlike olması ve toplumun koruması olmadan kabile üyesinin tehlikeye düşmesi gibi. Sıradan insan belirli sınırlar içinde kalmakla tatmin olmakla yetinmeyip bundan gurur da duyar ve yaygın inançlar keşfedilmemiş olana atılan ilk adımdan ürkmek için ona her türlü nedeni verir.*" (Campbell, 1993). Ancak kahramanın böyle bir lüksü yoktur ve bu eşiği geçerek kendisini bekleyen yola artık geri dönüşü olmadan girmek zorundadır. "*Eşiği aşmak, simgesel olarak başkalaşmayı kabullenmek, artık bir daha eskisi gibi olamayacağını bilmek demektir.*" (Tecimer, 2006) Yaşamda da ne kadar güvensiz gözükürse gözüksün bu kararı alınmak zorundadır.

5. Balinanın Karnı

Balinanın karnı yolculuğun en ilginç aşamalarından biridir. "*Büyülü eşikten geçişin bir yeniden doğum alanına geçme olduğu fikri, bütün dünyada balinanın karnının rahim imgesiyle simgelenmiştir. Kahraman, eşiğin gücünü ele geçirmek ya da onunla uzlaşmak yerine bilinmeyenin içinde kaybolur ve ölmüş gibi*

görünür" (Campbell, 1993) aslında bu süreç bir ölüm ya da kayboluş değil, tam tersine çok farklı bir şekilde yeniden doğmak için bir hazırlıktır. Bu, yolculukta başa gelebilecek bir durumdur. Kahraman kendini güvencede hissetmediğinde, rahime geri dönüş gibi kendini kapatabilir. Önemli olan bu süreci bir yeniden doğuş olarak değerlendirmektir.

II. Erginlenme

1. Sınavlar Yolu

Erginlenmeye giden yol artık açılmıştır ancak bundan sonra da sınavlar başlar. Bu aşamada karşılaşılacak her şeyin bir sınav olduğunu unutmamak gerekmektedir. Gündelik yaşamda olduğu gibi mitlerde de bu sınavlar vardır. "*Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğaüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizili araçlarından yardım almaktadır. Ya da insanüstü yolculuğu sırasında, kendisini her yerde destekleyen iyi kalpli bir güç olduğunu ilk kez burada farkedebilir.*" (Campbell, 1993). Her bir sınav aslında kahramanın oyunun kuralını öğrendiği bir aşamadır da. Bu da aslında yaklaşan erginlenmeye bir hazırlıktır.

2. Tanrıçayla Karşılaşma

"*Genellikle bütün engeller ve devler aşıldığında gelen en son macera, başarılı kahraman ruhun Dünya'nın Kraliçe Tanrıçası ile mistik eviliği olarak sunulmuştur. Bu en alt noktadaki, zirvedeki ya da Dünya'nın en ucundaki, Kozmos'un orta noktasındaki tapınağın sunak yerindeki ya da kalbin en derin noktasının karanlığındaki krizdir. [...] Tanrıça ile (her kadında yeniden doğar) karşılaşma, kahramanın sonsuzluğun örtüsü olarak kutlanan yaşamın kendisi olan aşk ödülünü kazanmak için vereceği son sınavdır. Ve maceracı, bu bağlamda, bir delikanlı değil de bir genç kız olduğunda, nitelikleri, güzelliği ya da özlemleriyle bir ölümsüzün eşi olmaya uygun biridir. O zaman göksel koca ona iner ve istese de istemese de onu yatağına götürür. Eğer ondan uzak durmuşsa, bir den gerçeği görür; eğer onu istemişse, arzusu yerine gelir.*

(Campbell, 1993) Tanrıça aynı zamanda yaşamın bolluk bereketi ve yeniden yaratılmasıdır. Kahraman bu bağlamda bunun da farkına varır.

3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın

"*Dünya'nın kraliçe Tanrıça'sıyla mistik evlilik, kahramanın tam bir yaşam ustalığını temsil eder; çünkü kadın yaşamdır, kahraman onun bileni ve efendisidir. Kahramanın sonlu deneyimini ve edimini önceleyen sınamalar, bilincini geliştiren ve kaçınılmaz gelininin, yani anne-yokedenin sahiplenişine katlanabilecek hale getiren araçların gerçeğe dönüşme krizlerinin simgesiydi. Böylece kendisinin ve babasının bir olduğunu bilir; babasının yerine geçmiştir.*" (Campbell, 1993) Bu aşamada kahramanı iki önemli olay bekler; bunlardan birincisi "baştan çıkartan kadın" ötekisi baba ile ilgilidir. Kahraman bu aşamada, kendisini yoldan çelecek, baştan çıkartacak bir karşı cins ile karşılaşabilir. Ancak yolundan vaz geçmemelidir. Çünkü Tanrıça ile karşılaşan kahraman, artık dişiliğin ne olduğunu bilmekte ve onun gölge yönlerine kanmayacak düzeydedir.

4. Babanın Gönlünü Alma

Kahramanın karşısına çıkan en önemli olaylardan biri de baba ile ilgili olanıdır. Baba, otoritedir ve kahramanın kendini bu otoriteye kabul ettirmesi gerekir. Bu aşama, daha önce de gördüğümüz gibi baba ile bütünleşmedir. "*Babayla karşılaşacak kahramanın sorunu, ruhunu, bu devasa ve acımasız kozmosun bunaltıcı ve akıldışı trajedilerinin, varlığın görkeminde tamamen nasıl egemen kılınacağını anlayacak kadar korkusuz kılmaktır. Kahraman yaşamı, kendisine özgü kör noktasından akar ve bir an için kaynağa bir bakış atar. Babanın yüzünü görür ve anlar; ikisi bir araya gelmiştir.*" (Campbell, 1993)

5. Tanrılaştırma

Erginlenmenin en önemli sonucu kişinin kendi içindeki tanrısallığı keşfemesidir. Kahraman artık tanrılaşmıştır ya da Tanrı'dan

bir parça olduğunu anlamıştır. Artık bir Tanrı olarak hareket etmektedir. Bu artık kahramanın bilinçlenmesi ve yolculuğunun amacıdır. Mitlerde bu motif genelde ölüp dirilme ve tanrılara ait bir yere gitme şeklinde gözükür. Ancak yaşamda da tanrısallığının farkına varan ve bilinçlenen insan, tanrılar gibi yaşamayı öğrenir. Yolculuğu amacına ulaşmış ve birey olmayı başarabilmiş bir kişi olan kahraman, artık bu Dünya'nın da efendisidir, olaylara hükmeden kişidir.

6. En Son Ödül

Artık kahramanın ödülünü alma zamanı gelmiştir. Mitler, kahramanın sadece tanrısallığını keşfetmesini değil, aynı zamanda ödülünü de almasını anlatır. Bu sihirli bir obje olabildiği gibi, içsel bir durum da olabilir. Önemli olan, bu yolculuğun simgesel anlamını da ortaya koymaktır. Güncel yaşamda da tanrısallığını keşfeden kahraman, takip eden olaylarla kendisinin ödüllendirildiğini hisseder.

III: Dönüş

1. Dönüşü Reddetme

"*Kahramanın macerası, ya kaynağa nüfus etme ya da birtakım erkek ya da kadın, insan ya da kişleşmelerin yardımıyla sona erdiğinde, maceracının yaşam değiştiren gezisinden dönmesi gerekir. [...] Fakat sorumluluk sık sık geri çevrilmiştir. Buddha bile, zaferinin gerçekleşme iletisinin iletilebilir olup olmadığından şüphe etmişti ve göksel esrime içindeyken ölen aziler de vardır. Hiç yaşlanmayan Ölümsüz Varlık Tanrıçası'nın kutsanmış adasına sonsuza dek yerleşen ünlü kahramanlar da gerçekten sayısızdır.*" (Campbell, 1993) Gerçekten de önce maceraya çıkmak için karşı koyan kahraman, şimdi de geldiği yerden mutlu olarak, geri dönüşe karşı koymaktadır. Oysa, her kahraman, erginlenmeden sonra geldiği yerden evine geri dönerek bu deneyimi götürmek, birey olarak yaşamını devam ettirmek zorundadır. Bu bağlamda dönüş zorunludur.

2. Büyülü Kaçış

"*Zafere ulaşan kahraman, eğer Tanrı ya da Tanrıça'nın kutsamasını elde ederse ve toplumun yeniden yapılanması için bir iksirle birlikte dünyaya dönmekle görevlendirilirse, macerasının son aşamasında doğaüstü efendisinin tüm güçleriyle desteklenir. Diğer yandan, eğer ganimeti muhafızının karşı çıkışına rağmen elde ettiyse ya da kahramanın düynyaya dönme arzusu tanrılar ve şeytanlarca uygunsuz bulunduysa, o zaman mitolojik çevrimin son aşaması harcketli, genelikle gülünç bir takip olur. Bu kaçış, büyülü engelleme ve kurtulma mucizeleriyle karmaşıklaşabilir.*" (Campbell, 1993) Yola çıkış nasıl kahramanı zorladıysa, dönüş de bir tür kaçıştır. Kahraman hem kendisini bırakmayan güçlerden hem de kendisinden kaçmaktadır. Artık yoluculuğu biten kahraman için "doğaüstü" güçler de devrededir. Kahraman "kendinden" olanları yanına alarak, "karşısında" olanlarla "savaşarak" yoluna devam eder.

3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş

Dönüş de, yolculuk gibi zorluklarla, olağanüstü olaylarla doludur. Ancak bu kez kahraman ne yaptığının farkındadır ve aldığı ödüllere bağlı olarak "doğaüstü" yardım daha da önem kazanmaktadır. Dönüş yolculuğu, erginlenen kahraman için gereçekten de mucizelerle dolu olacaktır. Bu noktada kahraman dönüşte zorlanıyorsa, dışarıdan bir yardım onu yoluna döndürecektir. "*Kahramanın doğaüstü macerasından dışarıdan yardımla geri getirilmesi gerekebilir. Yani, Dünyanın gelip onu alması gerekebilir. Çünkü bir yerde olmanın derin saadeti, uyanık halin benlik parçaları yararına kolayca bırakılmaz. [...] Ve yine, kişi yaşadıkça yaşam çağıracaktır.*" (Campbell, 1993) Sonuçta, dışarıdan gelen yardım ile kahraman dönüş yoluna girer. "*İster dışarıdan kurtarılsın, ister içeriden sürüklensin ya da ödülüyle birlikte rehber tanrıçalarca zarif bir biçimde taşınsın; parçalara ayrılmış insanların içinde kendilerini tüm saydığı, çoktandır unutturulmuş ortama, kendisine bahşedilen lutufla yeniden girmesi gerekmektedir. Ego-dağıtan, yaşam-veren iksiriyle toplumla yüzleşmeli ve makul sorgulamalarla, aşırı gücenmiş ya da anlamakta zorlanan iyi insanların dönüş darbelerini üst-*

lenmelidir" (Campbell, 1993)

4. Dönüş Eşiğinin Aşılması

Yolculuğa çıkan kahraman nasıl bir eşikten geçti ise, dönerken de benzer bir eşikten geçmek zorundadır. Bu eşik, ilkinden zor olabilir. Her iki durumda da kahraman gitmesi gereken yere gitmek için bu aşamayı geçmek zorundadır. Bu seferinde de bu geçiş doğaüstü varlıklar tarafından kontrol ediliyor olabilir ya da geçilmesi zor sınavlar vardır. Ancak, geçilmesi zorunlu olan bu aşama bir kere geçildikten sonra, artık kahraman dönüş eşiğini geçmiş olur ve korkuları geride kalır.

5. İki Dünyanın Ustası

Kahramanın gittiği yer ile yolculuğa başlayıp geri döndüğü yer, farklı dünyalardır. Birçok insan sadece tek bir dünyayı tanımaktadır. Ama bu yolculuğu yapan kahraman, ikisini de bilmektedir ve artık iki dünya arasına istediği gibi gidip gelebilecek yetiye sahiptir. "*Tanrısal ve insani iki dünya ancak birbirinden farklı olarak resmedilebilir. [...] Kahraman bildiğimiz ülkeden karanlığa doğru yola çıkar; orada macerasını tamamlaryak da basitçe bize olan bağlarını kaybeder, hapsedilir ya da tehlikeye düşer; ve dönüşü o öte bölgeden bir dönüş olarak anlatılır. [...] İki krallık aslında birdir. Tanrıların alanı bildiğimiz dünyanın unutulmuş bir boyutudur. Ve isteyerek ya da istemeyerek o boyutun araştırılması kahramanın yaptıklarının tam anlamıdır. [...] İki dünya arasında, zamanın görünümlerinin bakış açısından nedensel derinliğindekine – birinin ilkelerini diğerininkilerle karıştırmadan, aklın birinin erdemiyle diğerini tanımasını sağlayarak- ileri gidip geri gelmek özgürlüğün ustanın becerisidir.*"

6. Yaşama Özgürlüğü

Campbell (1993), mitin amacının "*bireysel bilinçliliğin evrensel irade ile uyuşmasını sağlayarak yaşam aldırışsızlığına olan gereksinimi yok etmek olduğunu*" söyler. Bunun da "*zamanın geçici görüngüleriyle, her şeyde yaşayıp ölen tükenmez yaşam arasında*

gerçek bir ilişki kurulmasıyla" sağlanabileceğini belirtir. Yolculuğa çıkan, erginlenen ve dönmeyi başarmış kahraman, artık bir bireydir ve yaşamına hükmedebilecek güçtedir. Yaşama hükmedebilmek, olayların etkisiyle savrulmamayı da getirdiğinden en büyük özgürlüktür. Bir birey, yaşamının kontrolünü elinde tutan ve iradesini kullanabilme özgürlüğüne sahip kişidir. Birey artık yaşamı tanıyan, artık gelecekten korkmayan çünkü onu şekillendirebilen ve en önemlisi "anda" yaşayabilen kişidir. "*"Kahraman olacak şeylerin değil, olan şeylerin yandaşıdır; çünkü o vardır*" (Campbell, 1993)

Sonuç:

Campbell'in ortaya koyduğu "Kahramanın Yolculuğu" teması, bu şablon üzerinden birçok taraftar bulmuş ve hatta, yazılacak düşsel öykülerin de bu şablon üzerinden gtimesi gerektiğini savunanlar olmuştur. Campbell'ın kendisi de Star Wars serisinin yaratılmasında George Lucas'ı etkilemiş ve dizinin birinci (aslında dördüncü) bölümü de bu şablona uymuştur.

Ancak önemli olan, bunun kişinin yaşamında varolmasıdır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kahraman mitoslarının anlattığı aslında, kişinin birey olmasıdır. Ancak bir birey kendi yaşamını kontrol edebilir. Binyıllardır insan bilinçdışında olan bu öykü, herkeste defalarca yaşanmakta ve bu mistel döngüler günlük yaşantımızda karşımıza çıkmaktadır.

Çeşitli görüşler ışığında incelediğimiz "Kahramanın Yolculuğu" ya da daha doğru bir deyişle "Kahramanın Arayışı" mitoslarının günümüzde de geçerli olduğu kesindir.

Hiçbir şekilde bu macerayı bir mit olarak görmemek gerekmektedir. Bu bir mit değil, bizim yaşamamız gereken içsel süreçlerdir. Bu öyküyü yaşamayan kişinin birey olması kolay değildir.

Birey olacak bir insanın öncelikle bir öyküsü, bir arayışı olması gerekmektedir. Kişi bundan korkmamalı, her ne olursa olsun bu maceraya atılmak için elindekilerden vaz geçebilmeyi bilmelidir. Sonuçta Evren onu vazgeçmeye zorlayacak ya da elindekileri elinden alacaktır. Örneğin birçok kişinin yaşadığı gibi, kendini yıpratan, birey olmaktan uzaklaştıran işinin bırakmaktan korkanlar

sonuçta, biliçdışı tetiklemelerin de katkısıyla işsiz kalabilmekte ve maceraya atılacak duruma gelmektedirler.

En önemli olan şey, "çağrı"yı duyduktan sonra maceraya atılmakdır.

Macera boyunca varolacak "doğasütü" olayları yaşamak ve yardımları alabilmek ancak, bilinçdışında gelişen bu olayların farkında olabilmek ya da genel anlamda bir "farkındalık" sahibi olmakla olanaklı olacaktır. Bu farkındalık, kişiyi birey yapabilecek en önemli araçtır.

Bu yolculuğu yaşayabilen ve zamanı geldiğinde dönmesini bilen kişi, paganizmin en önemli esaslarından biri olan bireyleşmeyi tamamlamış olacaktır.

KAYNAKÇA

AUGE Marc, *Paganizmin Dehası* (çev.Erkan Ataçay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010

BANZHAF Hajo, *El Tarot y el Viaje del Héroe* (trad. Carole Pruence), Editorial Edaf, Madrid, 2001 (Türkçesi: Tarot ve Kahramanın Yolculuğu (çev. Güneş Yamanlıca), Barış İlhan Yayınevi, İstanbul, 2009)

CAMPBELL Joseph, *The Hero With a Thousand Faces,* Fontana Press, London, 1993 (Türkçesi: Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (çev. Sabri Gürses), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000)

COMTE Ferdinand, *Les Héros Mythiques et l'Homme de Toujours*, Editions du Seuil, Paris, 1993

ELLWOOD Robert, *Frodo'nun Arayışı* (çev. Esin Akan), Ege Meta Yayınları, İzmir, 2003

GREEN Liz, SHARMAN BURKE *Juliet, İçimizdeki Mitoloji* (çev. Rita Urgan), MB Yayınevi, İstanbul, 2008

GROSSMAN David, *Aslanın Balı* (çev. Dilek Şendil), Merkez Kitaplar, İstanbul, 2007

HOUSTON Jean, *The Hero and the Goddess*, The Aquarian Press, London, 1992

LARSEN Stephen, *The Mythic Imagination, Your Quest for Meaning Through Personal Mythology*, Bantam Books, New York, 1990

LEMMING David Adams, *Mythology*, The Voyage of the Hero, Harper & Row, New York, 1981

LOBDELL Jared, *Tolkien'i Anlamak* (çev. Gökçen Ezber), Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003

MARQUARD Odo, *İlkeselliğe Veda, Çok Tanrıcılığa Övgü* (çev. Şebnem Suna) Morfa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003

MOORE Robert, GILLETTE Douglas, King, Warrior, Magician, Lover, *Rediscovering the Archetypes of the Mature Masculine*, HarperCollins, New York, 1991 (Türkçesi: Kral, Savaşçı, Büyücü, Aşık, Olgun Erkek Arketipleri Yeniden Keşfediliyor (çev. Fatma Zengin), Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1995)

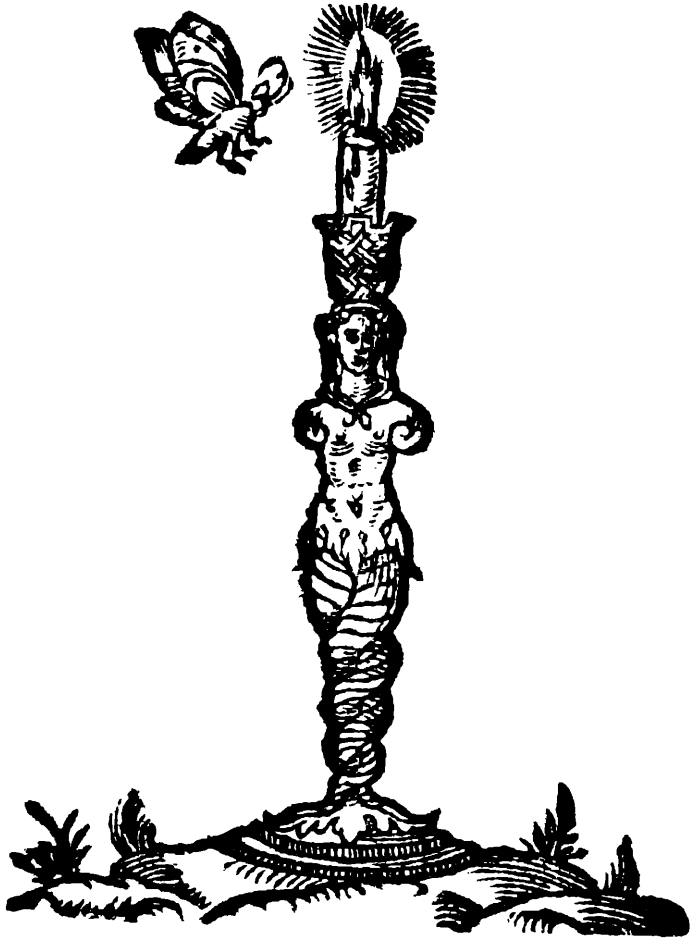
PEARSON Carol S., *İçimizdeki Kahraman* (çev.Semra Ayanbaşı), Akaşa, İstanbul, 2003

RANK, RAGLAN, DUNDES (introduction by Robert A. SEGAL), *In Quest of the Hero*, Princeton University Press, New Jersey, 1990

RANK Otto, *Doğum Travması* (çev. Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul, 2001

SHELTON Mahmud, *Yüzüklerin Efendisi ve Simya* (çev. Ahmet Demirhan), İnsan Yayınları, İstanbul, 2005

TECİMER Ömer, *Sinema, Modern Mitoloji*, Plan B, İstanbul, 2006

PAGANİZM VE EZOTERİZM

Paganizm ve ezoterizm, başta birbirleriyle ilişkili gözükmese de aralarında tarihsel ve pratik bağlamında çok önemli ilişkiler vardır.

Öncelikle pagan öğretisinin ezoterik olmadığını, her insanın içinde varolduğu Doğa ile ilişkilerini belirli kurallar çerçevesinde düzenleyebileceğini söyleyebiliriz.

Ancak üretim ilişkilerinin farklılaşması, ilk ticaret ilişkilerinden itibaren Doğa ile uyumlu yaşantıyı dejenere etmiş, pagan öğretisinin yaşaması belirli topluluklara kalmıştır. "Kadim Bilgelik" de diyebileceğimiz bu öğreti zamanla bazı topluluklar tarafından kötüye de kullanılmıştır. Bu karmaşık tarihe girmeden önce, ezoterizm ne demek daha arıntılı olarak bakmak gerekmektedir.

Özellikle Avrupa'da ve Amerika'da son zamanlarda çok sıkça kullanılmaya başlanan, Türkçe'de "içrek" sözcüğü ile karşılanan ezoterik sözcüğü, içinde saklı olan anlamı sadece seçilmiş kişilere açıklanan öğretileri tanımlamak için kullanılır.

Ezoterizm, sözcük olarak Yunanca εσωτερικος (içe ait, içrek, sadece müritlerin bildiği anlamında, Arıkdal Gizli Öğreticilik olarak kullanıyor) sözcüğünden gelir. Bu sözcüğün kökü ise εσω- (iç, içerisi) dir.

Sözcük anlamı olarak ise ezoterizm " *sadece belli sayıda müritlere açıklanan halkın düzeyine inmeyen ya da inmemesi gereken doktrine* " denir. Ezoterik doktrin " *müritlere sözlü olarak aktarılan tüm bilgi ve öğretilere*" denir (Petit Robert).

Meydan Larousse Ansiklopedisi ise Türkçe eşanlamlısı İÇREK

başlığı altında daha geniş bilgi vermektedir:

"Yalnız vakıf olanlara öğretilen || Vakıf olmayanlarca anlaşılmayan bilgi ve ya eserler için kullanılır....

ANSİKL. Fels. İçrek kelimesi dışrakın karşıtıdır. Pythagoras'ın çömezlerini dışrak ve içrek diye ikiye ayırdığı söylenir; birinciler sadece adaylardı; ikinciler ise üstadın öğretisini bütün incelikleri ve sırları ile bilenlerdi... Dışrak eserlerde yalnız en açık kanıtlar ileri sürülür, daha karanlık ve kesin olan kanıtlar ise içrek eserlerde yer alır. Sırra ve gizli bilgiye ermiş olanlardan başkasının kavrayamayacağı esrarlı bir öğreti fikri birçok kimseye hoş görünmüş ve her devirde az ve ya çok içrek topluluklar (msl. Mason Dernekleri) kurulmuştur.

- Giz. ilm. Herhangi bir dinin, sadece sırra ve gizli bilgiye ermiş olanlara açıklanan yönüne içrek bilim adı verilir. Kabala'cıların içrek elyazmaları," açkı " ve ya "anahtar " adıyla anılır. İçrek öğreti, oyun kâğıdı falı, simyacıların sırları, sihir, büyü, kabala gelenekleri gizli dini törenleri vb. kapsıyordu. Apokalipsis'in açıklanması, Hezeikel'in gördüğü hayallerin yorumlanması da içrek konular arasında yer alır."

Bu tanımda dikkat edilmesi gereken nokta, eski Yunan'da içrek ve dışrak kavramlarının kullanıldığıdır, -dışrak (εξωτερικος) ifadesini ilk kullanan Aritoteles'tir- yalnız bunların genelde felsefe okullarına atıf yaptığı görülür. Ayrıca ezoterik topluluklar yıllar boyu "esrarlı bir öğreti" fikri hoş geldiği için değil, belli bir amaç için kurulmuşlardır.

Daha geniş kapsamlı bir tanım yapacak olursak, ezoterizm, sadece seçilmiş belli bir topluluğa verilen (bunlara inisye [*fr.* initié] denir), semboller ve şifreler aracılığı ile aktarılan, erginlemeye (*fr.* initiation) dayanan, metafizik öğretilere denir.

Bu arada ezoterizmi küçümsemek isteyenler, ezoterizmin birçok alan için geçerli olduğunu söylerler. Örneğin kimya, matematik, fizik bile sadece bunu öğrenmek isteyenlere semboller vasıtası ile aktarılır. Bu her şey için geçerlidir. Bir koçun takımına verdiği taktikler bile semboller vasıtası ile olabilir, maçtan önce bir ritüel

uygulanır gibi. Biz ezoterizmi sadece bu anlamı ile sınırlı tutmayıp, çağlar boyunca varolmuş ezoterik toplulukların ortak özellikleri çerçevesinde incelemeyi yeğ tutuyoruz. Zaten ezoterizm günümüzde kullanılan anlamı ile ezoterik öğretileri belirtir.

O zaman ezoterizm sözcüğünün farklı kullanım yerleri de olduğunu görüyoruz. Ezoterizm sözcüğünün kullanıldığı yerleri toparlarsak:

1. Bir öğretinin ya da eserin ezoterik içeriğinden bahsetmek için. Örneğin, İslam ezoterizmi, Yahudi ezoterizmi, Dante'nin eserlerindeki ezoterizm gibi.
2. Bir ezoterik öğretiyi belirtmek için. Örneğin, druidlik ya da simya bir ezoterizm olarak kabul edilir.
3. Ezoterik okulların uyguladıkları inisiyasyona dayalı yol olarak.
4. Genel olarak bütün ezoterik öğretileri kapsayacak şekilde, bu başlık altında bütün bu öğretileri toplayarak. Burada ezoterizmi bu anlamı ile ele alıyoruz.

Bu son tanıma dayanarak ezoterik öğretilerin genel özelliklerini de açıklamak gerekmektedir:

1. Yaratıcı Kutsal Varlığı (Tanrı-Tanrıça formunda olabilir) kabul etmeleri
2. Ruhun ölümsüzlüğüne inanmaları
3. Varlığın Tanrı'ya ait olan ruhsal kısmının, Tanrı'dan çıktığına ve tekâmül ederek yine Tanrı'ya döneceğini kabul etmeleri. (Bu aynı zamanda, Doğa'dan gelip Doğa'ya dönmeyi öngören pagan inancının ruhsal ifadesidir)

Bu bağlamda ezoterik öğretilerin biçim özelliklerine de bakarsak:

1. Gerçeği en yalın halinde değil, sembol ve allegorilerle anlatması.
2. Sadece bu öğretilerin içine girmiş olanların anlayabilecekleri semboller, allegoriler ve ifadeler kullanması.
3. Batı dillerinde inisiyasyon diye adlandırılan erginleme tö

renleri ile üye kabul etmesi.

4. Üstad-mürit arasında derecelendirme sistemine dayanması

Ezoterik öğretiler, çağlar boyunca sadece bu öğretileri almaya hazır kimselere gerektiği gibi verildiğinden ve çağın getirdiği değişikliklere gerek semboloji gerekse de açıklama yönünden uyum sağlayabildiğinden günümüze kadar gelebilmiştir. Bu öğretiler geniş kitlelere yayılmamış, yayıldığı yerde de bozulmaya uğrayıp yok olmuştur. Bu sayede saflığını koruyabilen öğretiler, bu yüzyılın son yarısındaki "bilgilenme"ye paralel olarak kısmen gün ışığına çıkmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da yanlış anlamalar ya da yanlı yayınlar ortaya çıkmaktadır.

Ezoterizm hakkında dikkat edilmesi gereken bir husus da, dinlerin ezoterik yanları olmakla birlikte, ezoterizm sadece dinlerin ezoterik yanı demek değildir. Bunu yanında ezoterizm sadece belli topluluklara ait bir din de değildir. Kutsal olan sadece dinin tekelinde bulunmaz. Daha farklı bir deyişle, kutsal ile ilgilenen her öğreti bir din olmak zorunda değildir. Ezoterizm kutsal olana daha derin bir bakıştır.

Ezoterizmi genel olarak bir inanç olarak değil de, insanlığın tarihinin başlangıcından günümüze kadar gelen bir gelenek, öğreti olarak algılamak daha doğru olur. Bu bilgi sayesinde tarih içindeki birçok sanatçı ve düşünürün eserlerini anlamak da daha kolay olur.

EZOTERİK ÖĞRETİLER

Ezoterik öğretiler metafizik öğretilerdir. Metafizik kelimesi Eski Yunancaμετα (sonrası, ötesi) ve φυσικος (doğal, fiziki, fizik) sözcüklerinden türemiştir. Latince'ye metaphysica olarak geçmiş ve buradan da bugünkü batı dillerindeki yerini bulmuştur. Metafizik, Doğa'nın, fiziksel görüntünün ötesini, yani sezgilerle anlaşılabilen bilgiyi kapsar. (Daha sonra kazandığı anlamlar üzerinde durmayacağız.)

Ezoterist her şeyden önce Tanrı'nın varlığına, Evren'in ondan

oluştuğuna ve her varlıkta ondan bir töz olduğuna inanır. Bu bağlamda ezoterizmin yaradancı dinlerle yolu ayrılır. Aynı şekilde ezoterizm felsefi olarak tam anlamıyla panteizm de demek değildir.

Amaç, Tanrı'dan varolan fakat onun kadar mükemmel olmayan insanın dünya üzerinde yaşadığı hayatlarının sonucunda tekâmül ederek yeniden Tanrı'ya dönmesidir. Bu düşünde en güzel ifadelerini Hint düşüncesinde bulmuştur.

Aynı şekilde bu tekamül süreci için de dünya üzerinde çeşitli ırkların yaşadığı ve sonra da yok oldukları kabul edilmektedir.

Ezoteristin kişisel ödevi kendi tekâmülünü sağlamak, kolektif ödevi ise başkalarınınkini sağlamaktır. Bu iki ayrı ödev birbirlerinden soyutlanamaz.

Ezoterist, Dünya üzerinde yaşayarak öğrenecceği çok şey olduğuna inanır ve dejenere öğretilerde olduğu gibi kendini dış dünyaya kapamaz.

Ezoterik öğreti, sadece geleneksel bilgi ile sınırlı kalmaz. Ezoterist, çağının bilimsel gelişmelerini de uyarlamayı bilir.

Ezoterizmi iyi anlayabilmek için, ezoterizmin ve ezoterik düşüncenin tarihini ve buna paralel olarak sembollerin dilini öğrenmek gerekmektedir. Ezoterik düşünce tarihi insanlık tarihinden soyutlanamaz. İlk çağlardan bu yana bu öğretilerin geniş halk kitleleri tarafından yanlış algılanıp bozulma ile yok olabileceği düşüncesi, bu öğretinin üstadlarını, öğretilerini semboller ve gizli ifadeler ile aktarma zorunluluğuna itmiştir. Kullanılan semboller ise hiçbir zaman insana uzak olmayan, anlamına ulaşabileceği sembollerdir.

Ezoterik düşünce, tarih boyunca Dünya'nın çeşitli yerlerinde ortaya çıkmıştır. Bugünkü Batı düşüncesinin kaynakları ise hem Doğu'dan hem de Batı'dan gelir.

Bu konularda araştırma yapmak isteyen Türk araştırmacısı da çok şanslıdır.

Türkiye'nin gerek coğrafi konumu gerekse de tarih içindeki yeri bu bağlamda büyük önem taşır. İlk olarak Yunan Uygarlığı'na kaynaklık eden Anadolu Uygarlıkları bu topraklar üzerinde var olmuştur. Ayrıca o dönemde Mezopotamya ile olan etkileşim de belirleyici olmuştur. Daha sonraları ise Yunan Uygarlığı gibi Roma Uygarlığı

da Anadolu topraklarından yararlanmış, özellikle İmparatorluk kültürünün şekillenmesinde Anadolu büyük rol oynamıştır.

Ortaçağlar boyunca ise Tasavvuf düşüncesi bu topraklarda yeşermiştir.

Batı ezoterizminin kilometre taşlarından Templier Tarikatı (Tapınak Şövalyeleri) ise Haçlı seferleri sırasında Müslümanlarla etkileşimleri sonucunda öğretilerini geliştirmişler, tasavvufdan etkilenmişlerdir.

ERGİNLEME / İNİSİYASYON

Türkçe'deki erginlemenin batı dillerindeki karşılığı olan inisiyasyon/Initiation sözcüğü Latince *initiare* = başlamak sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük ise yürümek, gitmek anlamına gelen *ire* fiili ve içerisine anlamını katan *in* takısı ile alakalıdır. Türkçe'de yeni kullanılmaya başlayan erginleme sözcüğü aynı anlamı vermese de, iyi bir karşılık olmaktadır. Daha önceleri karşılık olarak kullanılan tekris sözcüğü geniş bir kullanıma sahip değildir.

İnisiyasyon üç farklı anlamda kullanılabilir:
- Eski toplumlardaki erginlenme törenleri
- Bir gizli örgüte ya da dine girme
- Maji yolunda çalışmaya adanma

Bu ketgorilerden üçüncüsü bizi ilgilendirmediği ve birincisi de bu kitapta daha önce ayrıntılı olarak işlendiği için burada sadece ikinici kategori üzerinde duracağız.

İnisiyasyon en eski gizem dinlerinden beri varlığını sürdürmektedir. İnisiyasyon, müridin bu yaşamda ölüp sonsuz yaşama dirilmesi ile sembolize edilir. Onun için ritüellerde müridin ölüm deneyimi canlandırılır. İnisiyasyon sembolizminde Nur'a ya da ışığa kavuşmak da önemli bir rol oynar.

İnisiyasyon adayın geçmiş yaşamını terk edip ezoterik toplulukta yeniden yaşama başlamasıdır. Bu süreç, müridin kendi için-

deki tanrısal özü bulma yolunda alınması gerekenleri aldığı bir süreçtir. Bu yönüyle inisiyasyon müridin çeşitli eğitimlerden ve sınavlardan geçtiği bir süreçtir.

Bu bağlamda inisiyasyonun ilk anlamı bir *asr moriendi*[15] olarak görülebilir. Bu bir önceki yaşama ölebilme, bir önceki yaşamı terk edebilme becerisidir. Genelde bir önceki yaşamı, ki bu hele yanılsamalarla ve sahte zevklerle dolu ise çok da kolay olmaz, terk etmek inisyatik sürecin en önemli aşamasıdır.

İnisiyasyon boyunca alınan eğitim, mürit tarafından gizli tutulur ve dışarıdan olan hiçkimseye açıklanmaz. Eğitim süreci boyunca mürit, çeşitli dereceler ve unvanlar alır. Bunlar, eğitimde ne kadar ileriye gittiğini gösterir.

Ezoterik inisiyasyonun bir özelliği de öğretinin yazılı aktarılmasından çok sözlü, sembolik ve ritüeller yolu ile aktarımıdır. Bu bağlamda inisiyasyon bir aktarım sanatıdır da. Tarih boyunca varolan birçok ezoterik örgütten günümüze yazılı belge kalmamasının ya da sadece sembollerin ve alegorik ifadelerin kalmasının nedeni de budur.

İnisiyasyon sadece bir eğitim değildir. Aynı zamanda bireyin kendi içinde yaptığı bir yolculuktur. Semboller ve ritüeller yardımı ile birey, süreç boyunca kendi içinde de bir süreç yaşar ve içindeki tanrısal özü keşfe koyulur. Bu nedenle mürit kuralları harfi harfine uygulamak zorundadır. Ayrıca, ezoterik inisiyasyonun, özü gereği, belli bir şekilde üstadlar tarafından verilmesi gerekmektedir.

Tarih boyunca ezoterik öğretiler çeşitli şekillerde ortaya çıkmışlardır. Bunların çoğu içinde bulunulan topluma ve çağa özgü karakter göstermiş ve zaman içinde işlevlerini tamamlamışlardır. Günümüzde bunların taraftarı olsa da, bunlar tarih içindeki işlevlerini çoktan tamamlamış öğretilerdir. Bir de tarih boyunca varolan ezoterik düşüncelerin sentezini yapmış topluluklar vardır ki, onlar günümüzde de geleneksel işlevini sürdüren topluluklardır.

Ezoterizm ve Okültizm

Ezoterizm ve okkültizm çoğu zaman, çoğu yerde eşanlamlı ola-

[15] Ölüm/ölme sanatı.

rak kullanılmaktadır. Ancak gerçekte eşanlamlı oldukları söylenemez.

Okkültizm, çok eski zamanlardan beri kullanılan bir sözcüktür.

Okkültizm, köken olarak "occultus = gizli " sözcüğünden gelmektedir. Türkçe'de "Gizli İlimler" terimi ile karşılanabilir.

Gizli bilimler terimi ile anlaşılması gereken, bugünkü pozitif ve deneysel bilimlerin dışında kalan, yüzyıllardır varolan ve insanı metafizik yönüyle algılayıp, doğadaki ve insandaki fizik ötesi yönleri kullanan uygulamalardır. Bunların içine astroloji, simya, büyü, fal, vb girer.

Okültizmle uğraşan kişi baştan bazı prensipleri kabul etmek zorundadır. Bunlar ruhun varlığı, tanrının varlığı gibi temel prensiplerdir.

Okült uygulamalar, bilmeyen biri için bir anlam ifade etmeyeceği gibi, az bilen için de büyük tehlike göstermektedir. Bu yüzden okült uygulamalar bir üstat önderliğinde olmak zorundadır. Bu uygulamalar konuyu az bilen ya da bu bilgiyi iyi yönde kullanması gerektiği yönünde eğitim almamış bir kişi içinse büyük bir silah olabilirdi. Bu nedenle okültizm ezoteriktir, yani ancak belli bir eğitimden geçerek o bilgileri almaya hak kazanmış olan kişilere verilebilir ve bu bilginini aktarımı da özel bir dille ve sembollerle olur.

Buradaki nüans açıktır. Okült öğreti ezoterik bir öğretidir; ancak her ezoterik öğreti okült değildir.

KARANLIK YOL

Paganizm içinde bir "Karanlık" ya da "Sol El Yolu" olmamasına karşın, paganizm içinde farklı yollara gitmek isteyen ya da okültizmi içinde uzmanlaşmak isteyen pagan için bu tür bir "tehlike" her zaman vardır.

Ezoterizmin asıl amacı belli bir bilgiyi verirken, adayın da aynı zamanda bu bilgiyi kaldırabilecek hale gelmesi ve bu bilgiyi insan-

lığın hayrına kullanacak bilinç düzeyine ulaşmasıdır.

Bu bağlamda verilen eğitim her zaman adayın insanlığın hayrına çalışmasına koşullanmış, temel etik değerlerden uzaklaşmama ve karma bilgisi, temel eğtim konularından olmuştur.

Buna rağmen birçok aday ya da inisye, özellikle maji konusunda uzmanlaşmak istemekte ve bu eğitimin asıl temel direği olan ezoterik eğtimi yok saymaktadır. Özellikle majiyi kendileri gibi etik kaygılardan uzaklaşmış kimselerden almayı planlayan bu kişiler, bu gücü de kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı arzulamaktadırlar.

Oysa paganizmin temel ilkesi kimseye zarar vermemektir. Majinin kişinin sadece kendi istekeri doğrultusunda kullanılması ve belli bir nefs terbiyesi ile beraber verilmemesi bu temel kuralın da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

PAGANİZMİN İÇİNDEKİ EZOTERİZM

Ezoterizmi bu şekilde ortaya koyduktan sonra, paganizm ile olan ilişkilerine daha yakından bakabilriz. Bu az önce de belirttiğimiz tarihsel çerçevede çok daha kolay anlaşılacaktır.

Daha önce de gördüğümüz gibi erginlenme törenlerinin insanın birey olmasındaki önemi çok büyüktür. İlk toplumlarda varolan bu erginlenme törenleri, zamanla farklı törenlere dönüşmüş ve ilk baştaki anlamını kaybetmiştir. Oysa erginlenme törenlerinin ortadan kalkması ya da şekil değiştirmesinden ötürü toplumun değerlerinin kaybolmasını engellmek ve pagan bilgeliğini yaşatmak için bazı topluluklar varolmuştur. Pagan düşüncesin etkisi birçok felsefi akımda da kendini göstermektedir.

Varolan pagan toplulukların yanısıra, daha dejenere törenleri kendisinde barındıran gizem dinleri toplulukları ise bugün anladığımız anlamda ezoterizmin kökenini meydana getirmişlerdir.

Ancak Rönesans döneminde kentsoylu "soysuzlar" karşısında farklı köken arayışlarına giren "soylular", arayışlarını daha eskiye yöneltmişler ve sadece kendilerinin ait olacakları ezoterik toplu-

luklar kurmuşlar, okült bilimlere yönelmişlerdir.

Bu dönemde Medici ailesi Ficinus'a, Corpus Hermeticum'un bir bölümünü çevirtmiş, eski metinler manastırlardan çıkarak soyluların saraylarını süslemeye başlamıştır. Ancak burjuva, bu kültürü de ele geçirecektir.

Bu nedenle kökenlerini bu dönem akımlarından alan ezoterik öğretilerin içinde pagan öğeler bulunmasına karşın, bunlar eski "pagan bilgeliğini" taşımaktan çok uzaktır.

Öyleyse paganizm ile ezoterizm nasıl bağdaşabilir.

Daha önce de söylediğimiz gibi ezoterik topluluklar, kökende pagan inançlarını ve düşüncesini taşıyan topluluklar olmakla birlikte zaman içinde başka karakterler almışlardır. Bu nedenle ezoterik topluluklar içinde her zaman pagan inançlarına rastlamak olasıdır.

Öte yandan paganizm içindeki inisiyasyona dayalı sistemler kaçınılmaz olarak ezoterik yöntemleri kullanmaktadırlar. Bu nedenle Gardnerian Wicca gibi sistemlerde, ezoterizm kaçınılmazdır.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, paganizm ya da Wicca, inisiyasyona dayalı, ezoterik sistemler değildir. Doğa ile uyumlaşmasını bilen herkes için aynıdır. Bunun yanında, ezoterizm ancak belli sisteme girmek isteyenler için kabul edilmesi gereken bir sistemdir.

KAYNAKÇA

ARIKDAL Ergün, *Gizli Öğreticilik*, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1997

AKAT Melih Ülkü, *Ezoterizm ve Bâtınilik Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2007

AKINCI Ahmet, *Ezoterik Öğretiler*, Dharma Yayınları, İstanbul, 2008

AYAN Tamer, *Hamtaşın Evrimi*, Güzel İstanbul Locası Yayını, İstanbul, 1998

BARDON Franz, *Hermesçi Bilimlere Giriş* (çev. Murat Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008

BENOIST Luc, *L'Esotérisme*, Presses Universitaires de France, Paris, 1963

BURKERT Walter, *İlkçağ Gizem Tapıları* (çev. Sina Şener), İmge Kitabevi, Ankara, 1999

CANDAN Ergun, *Ezoterizme giriş*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 2013

CANDAN Ergun, *Gizli Sırlar Öğretisi*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul, 1998

CORSETTI Jean-Paul, *Histoire de l'Esotérisme et des Sciences Occultes*, Larousse, Paris, 1992

COUGLIN John J., *Out of the Shadows, An explanation of Dark Paganism and Magick*, 1st Books, Bloomington, 2001

DAUGE Yves Albert, *Esoterisme, Pour Quoi Faire?*, Dervy-Livres, Paris, 1986

FORTUNE Dion, *Sane Occultism*, The Aquarian Press, London,1967

FORTUNE Dion, *The Esoteric Orders and Their Work*, The Aquarian Press, Northamptonshire, 1982

FORTUNE Dion, *The Training and Work of an Initiate*, The Aquarian Press, Northamptonshire, 1978

GENER Cihangir, *Ezoterik-Batını Doktrinler Tarihi*, Gece Kitapları, Ankara, 1994

GÜNER REŞAT, *Okültizm, Tarih Boyunca Gizli Bilimler*, Ege Meta Yayınları, İzmir,1996

LAURANT Jean-Pierre, *L'Esoterisme*, Les Editions du Cerf, Paris,1993

NALBANT Nazmi, *Mavinin Adı Ne? İnsan, Ezoterizm*, Bilim ve Aydınlanma Yolu, Hermes Yayınları, İstanbul, 2013

PACE Jerome, *Les Rituels Secrets d'Initiation*, Editions De Vecchi S.A., Paris,1993

RIFFARD Pierre, *Dictionnaire deL'Esoterisme*, Editions Payot & Rivages, Paris, 1993

RIFFARD Pierre, *L'Esoterisme*, Robert Laffont, Paris, 1990

RIFFARD Pierre, *Esoterismes d'Ailleurs*, Robert Laffont, Paris, 1997

SCHUON Frithjof, *Survey of Metaphysics and Esoterism*, World Wisdom

Books, Indiana, 1986

SCHWALLER DE LUBICZ R.A., *Esoterism & Symbol,* Inner Traditions International, Vermont, 1985

SCHWARTZ Fernand, *La Tradition et les Voies de la Connaissance*, Editions Nouvelle Acropole, Paris,1991

SEROUYA Henri, *Le Mysticisme,* Presses Universitaires de France, Paris, 1956

TUAN Laura, *Le Grand Livre des Sciences Occultes*, Editiond de Vecchi, Paris, 1989

YÜKSEL Berk, *Kendini Bilmek Yolculuğu ve Ezoterik Bakış*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2010

ZINSER Hartmut, *Ezoterizme Giriş* (çev. Neylan Eryar), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2011

PAGANİZM VE KUANTUM

ΘΕΟC

Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi paganizmin özü, insanın Doğa içinde Doğa ile uyumlu bir birey olmasına dayanır.

Bu ideali gerçekleştirmek için insan, etrafındaki Doğa'yı araştırmış, onun kurallarını ortaya koymaya çalışmış, hatta bunları sembolik ifadelerle anlatmış ama en önemlisi o gözlemlediği Doğa ile uyumlanmış ve bu Doğa gözlemleri sonucu bir "kutsal" yaşam biçimi oluşturmuştur.

Bu yaşam biçimi aslında Doğa ile uyumlanmaya dayanmakla birlikte, gördüğümüz dünyanın fiziksel özelliklerine göre bizim de fiziksel kapasitemizi belirlemektedir.

Bir başka deyişle, insanın bilinçdışının en derinliklerine işlemiş olan tecrübeler zinciri, aslında gördüğümüz Doğa ilc alakalıdır.

Kuantum Fiziği ise insana, Doğa'nın daha önce hiç görülememiş bambaşka bir görüntüsünü sunmaktadır. Kuantum teorisi XX. yüzyıl başında fizikte yepyeni bir çığır açmış ve bir parçası olduğumuz Doğa'nın aslında gördüğümüzden, gözlemleyebildiğimizden ibaret olmadığını göstermiştir.

Kuantum Fiziği ile birlikte insan, aslında Doğa'nın gördüğü kadarı ile olmadığını anlamış ve aslında çok farklı kuralların işlediğini gözlemlemiş ve bizim görebildiğimiz Doğa'nın sadece bu farklı kuralların "özel" bir durumu olduğunu anlamıştır.

Bu bağlamda kuantum, Doğa Ana'ya farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu bakış açısı bize Doğa Ana'nın çok daha farklı yüzleri olduğunu ve insanın içinde yaşadığı bu ortamda çok daha farklı

düşünmesi gerektiğini de öğretmiştir.

Bunun sonucu olarak bu kez farklı kuralların işlediği bir Doğa olgusu ile karşı karşıya kalırız ve bilinçaltı kısıtlamalarımızın çoğunun bu Doğa karşısında yersiz olduğnu görürüz.

Klasik fizik kurallarının kısıtlı dünyasından çıkınca Kuantum Fiziğinin dünyasında farklı bir dünya ile karşılaşırız; burada pagan inançlarında geçen birçok motifin olanaksız olmadığını da görürüz hatta paganizm Kuantum ile çelişmez bile.

Bu duruma paganizm açısından bakarsak, paganın içinde yaşadığı Doğa'yı kavraması ve onunla uyumlanması için Kuantum bilgisinin faydalı olacağını gördüğümüz kadar aslında paganizmin fiziksel dünyanın da pagan düşüncesinden ayrı olmadığının anlaşılması için de önemlidir.

Öyleyse Kuantum nedir?

Kuantum sözcüğü aslında Lâtince'den, "ne kadar" anlamına gelen "Quantum" sözcüğünden türemiştir.

Kuantum Fiziği geçtiğimiz yüzyılın başında, klasik fizik ile açıklanamayan olayları açıklamak için geliştirilmiş teoriler ve modeller bütünüdür.

Kuantum'un klasik fizikten ayrılmasındaki en önemli noktalar, klasik fizikte sürekli olduğunu bildiğimiz uzay-zaman kavramlarının süreksiz olabildiği düşüncesi ve klasik fizikte çok kesin olarak gördüğümüz sonuçların Kuantum Fiziğinde sadece olasılık olduklarıdır. Kuantum'u daha iyi anlayabilmek için Kuantum'un doğuşuna daha ayrıntılı bakmak gerekmektedir.

Nükleer fizik alanında yeni ilerlemeler kaydedilirken, 1900 yılında Max Planck'ın bir buluşu Kuantum Fiziğine giden yolu açmıştı.

Plank, o yıllarda kara cisim diye adlandırılan, ısıtılınca ışıma yapan ancak yansıtma özelliği olmayan cisimlerin ışımaları üzerine çalışıyordu. Plank deneysel olarak ışımanın frekansının verilen enerji ile değiştiğini ancak cisimlerin belli enerjilerde ışıma yaptığını keşfetti. Bunu da:

$E = h.\nu$ şeklinde formüle etti.

Burada ν frekansı göstermektedir, h ise Plank sabiti olarak bili-

nen değerdir ve

h= 6.626 x 10-34 J.s'dur.[16]

Bu basit denklem aynı zamanda elektronların sadece belli enerjilerde olabileceğini de beraberinde getirecekti.

Elektronların belli enerjilerde olabilmesi sözünü açarsak, klasik Newton fiziğine göre, bir cismin sürekli olarak her enerji değerini alabileceği bilgisini yeniden düşünmemiz gerekmektedir.

Örneğin m kütlesi olan cismin potansiyel enerjisi E=mgh şeklinde gösterilir ve bu bir doğrusal ve sürekli bir denklem verir ya da bu cismin kinetik enerjisi v hız değerine bağlı olarak $E = \frac{1}{2} mv^2$ şeklindedir ve bu bir sürekli paraboldür.

Oysa atomaltı düzeyde, örneğin bir çekirdeğin etrafındaki elektronlar her değeri almazlar ve "önceden belirlenmiş" belli enerji değerlerinde süreksiz olarak bulunurlar ve bu aralarda bir ara değer almaları olanaksızdır.

Bu birçok fizikçiyi Tanrı'yı burada bulabilecekleri bağlamında çok heyecanlandırmış olsa da Doğa'nın değişmez kurallarını göstermesi açısından önemlidir.

Plank'ın deneysel olarak ortaya koyduğu sonuçlar aslında Kuantum Fiziğinin tam anlamı ile doğuşudur. Bu görüş daha sonraları, Einstein ile tam ifadesini bulacaktır.

Burada Einstein üzerinde biraz durmak ve onun kuramlarından da bahsetmek gerekmektedir.

1879-1955 yılları arasında yaşayan Einstein, çoğu kimse için zekâ hakkında yapılan esprilerin başkişisidir ve adı Relativite ya da Görelilik kuramı ile özdeşleşmiştir.

Gerçekten de Einstein ilk kuramlarını ortaya attığında daha 26 yaşındadır. 1905 yılında Einstein iki kuramla ortaya çıkmıştır:

Mutlak hız hiçbir zaman ölçülemez; hız, her zaman bir referansa bağlı olarak bağıl hız olarak ölçülebilir.

Işık, kaynağı ne olursa olsun, boşluk ortamında, gözlemciye bağlı olmadan, her zaman sabit hızla hareket eder.

Plank sabiti daha ileride Dirac tarafından, $h = h/2\pi$ şeklinde de kullanılacaktır. Bu Bohr'un, atomun yörüngesindeki bir elektronun açısal momentumunun ancak $h/2\pi$'nin tam katları olabileceği görüşünden ötürü Dirac'ın ifadesidir.

Aslında ilk kuramı gerçek hayatta her zaman görebiliriz. Arabanın hızı dediğimizde aslında bu, arabanın yola göre hızı demektir. Ancak yol da hareketsiz değildir. O da dünyanın hareketlerine bağlı olarak hareket etmektedir. Dünya da evrene göre hareket etmektedir. Bunun gibi gözlemlediğimiz her türlü hızın bir referans sitemine bağlı olduğunu görebiliriz.

Buna göre, farklı hızlardaki farklı referans sistemlerindeki gözlemcilerin bir cismin hızını farklı ölçtüklerini görebiliriz.

Hız denkleminin v = d/t (d:uzaklık, t: zaman) olduğunu düşünürsek farklı referans sistemlerindeki iki gözlemcinin ölçtükleri sabit bir uzaklık için farklı zamanlar ölçtüklerini de söyleyebiliriz.

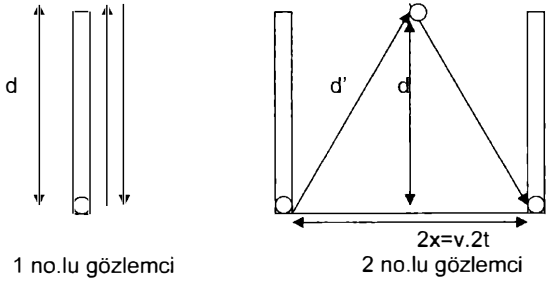
Aynı şekilde eşzamanlı olan bir olayın iki farklı referans sisemindeki iki gözlemci, farklı zamanlarda olduğunu gözlemleyeceklerdir, ya da bir referans sistemine göre farklı zamanlarda olan bir olay farklı referans sistemlerindeki iki gözlemciye eşzamanlı gözükebilecektir.

Einstein'in kuramlarından çıkan bir pratik sonuç da, kütlesi olan hiçbir cismin boşlukta ışıktan daha hızlı gidemeyeceği yönündedir. Bu bağlamda, ışık limit hız olarak kabul edilmektedir.

Zamanın göreceliği:

Yukarıda da gördüğümiz gibi zaman, gözlemcinin bulunduğu referans sitemine bağlıdır. O takdirde farklı hızlarda bulunan gözlemcilere göre zaman farklı akmaktadır.

Varsayımsal bir deney yaprsak, zamanı ölçmek için, iki tarafında fotosel bulanan bir silindir içinde hareket eden bir ışık paketi düşünelim. Bu ışığın bir uçtan öbür uca gitmesini to zamanında tamamladığını varsayalım. Buna göre bir salınım $2t_o$ kadar sürecektir.

Eğer bu düzeneğimizin, v hızıyla gitmekte olan bir araç içerisinde olduğunu ve biri araç içinde (1 no.lu) ve biri araç dışında (2 no.lu) gözlemcinin ölçüm yaptığını varsayarsak, bu iki gözelmci yukarıdaki şekillere göe gözlem yapacaklardır.

1 no.lu gözlemci ışığın sadece yukarı ve aşağı hareketle bir salınımı yaptığını görürken, 2 no.lu gözlemci aracın v hızına bağlı olarak, 2x kadar aracın aldığı mesafe boyunca yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi ışığın bir hem eğik hareketlerini görecektir.

Buna göre 1 nolu gözlemci zamanı: (kolaylaştırmak için bir salınımın yarısını, sadece yukarı olan hareketi alırsak)

$t_o = d / c$ (c= ışık hızı) olarak ölçecektir.

Oysa 2 no.lu gözlemci zamanı
$t = d'/c$ olarak ölçecektir.
Pitagoras teoreminden:
$d'^2 = d^2 + x^2$ olduğundan ve $x = v.t$ ve $d = t_o.c$ olduğundan,
$t^2. c^2 = t_o^2.c^2 + v^2.t^2$
$t^2. c^2 - v^2.t^2 = t_o^2.c^2$
$t^2 (c^2 - v^2) = to^2.c^2$, her iki taraf $(c^2 - v^2)$ 'ye bölündüğünde:
$t^2 = t_o^2 / (1 - v^2/c^2)$ elde edilir. Kare kökler alındığında bu formül:

$$t = t_o / \sqrt{(1 - v^2/c^2)}$$

şeklini alır.

İlginç olan bu formülün sadece bizim varsayımsal düzeneğimiz için değil, bütün düzenekler için doğru olduğudur.

Bu görüş aslında bizim zaman hakkındaki görüşlerimizi tamamen değiştirmiştir. Buna göre artık zaman, mutlak değildir ve gözlemciye bağlıdır.

Formüle baktığımızda, çok düşük hızlarda bu etkiyi farkedemeyiz. Ancak hız yükseldikçe, zamanın kaymasının etkisi de artmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken v=c olduğunda formülün tanımsız olduğudur, bir başka deyişle, v hızının hiçbir

zaman ışık hızına eşitlenemediğidir.

Aynı şekilde v hızıyla hareket eden m_o kütleli cisimin de kütlesi hıza bağlı olarak değişmektedir:

$$m = m_o / \sqrt{(1 - v^2/c^2)}$$

Einstein aynı zamanda, kütle ile enerjinin denkliğini de ortaya koymuş ve Enerjideki değişimlerin kütleyi ya da kütledeki değişimlerin enerjiyi değiştirdiğini göstermiştir.

$E = mc^2$ diye bilinen bu meşhur formül bunu anlatmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi maddenin enerjiye dönüşümü müthiş bir enerjiyi serbest bırakmaktadır.

Zamanın göreceli olduğu deneysel olarak da kanıtlanmıştır. Atmosferin üst tabakalarında oluşan "mezon" adı verilmiş parçacıkların ömürleri çok kısa olduğundan yeryüzüne ulaşmaları olanaksızdır; ancak ışık hızına yakın hızlarda hareket ettiklerinden zaman onlar için "yavaşlamakta" ve yeryüzünden tespit edilebilmektedirler.

Einstein tarafından ortaya atılan uzayın "büklebildiği" aynı zamanda zamanın da bükülebilmesi fikrini getirmekte ve aslında her olayın bir iz bıraktığını da düşündürtmektedir; bu bağlamda "bir zamanlar" olan olayların döngüsel zamanda tekrarlanabileceği düşüncesi hiç de saçma değildir.

Zamanın mutlak olmayışı aslında günümüz "zamanın doğrusal aktığı" düşüncesinin de geçersizliğini ortaya koymaktadır. Kuantum daha emekleme döneminde olduğndan, özellikle Kuantum denklemleri ile fraktal ve kaos teorisinin birleşmesinden çok daha farkşlı sonuçlar çıkacaktır. Bunlardan en önemlisi zamanın süreksiz olduğu ve geri dönülebilirniteliğidir. Bilim özgürleştikçe çok daha farklı sonuçlara ulaşılabilir.

Einstein ve Plank

Einstein bir yandan görelilik teorisin geliştirirken, fotoelektrik olayına da açıklama getirmeye çalışıyordu. 1887 yılında Hertz tarafından ortaya konan Fotoelektrik olayında, kuvvetli bir ışık de-

metinin vurduğu bazı özel ince metal yüzeylerde elektrik akımı oluştuğu –bir başka deyişle elektronların harket ettiği– gözlemlenmekteydi. Işık hakkında, bilinen teoriler bunu açıklayamamaktadır.

Einstein Plank'ın görüşlerinden yararlanarak bu olayın açıklaması olarak, ışığın da belli frekansta enerji paketçiklerinden oluştuğunu ortaya koydu. Foton adı verilen bu parçacıklar ışığın dalga boyuna (ya da frekansına) bağlı olarak enerji taşımaktaydılar.

Aynı şekilde Compton olayı denilen, bir maddeye çarpan X ışınlarının dalga boyunun değişmesi olayı da, bu teori ile açıklanmıştır. Daha genel bir ifade ile bir foton ile bir elektron çarpıştığında momentumun korunumu yasası ile farklı bir dalga boyunda ışınım devam etmektedir.

Aslında buradan çıkan sonuç bütün görüşleri yıkacak şekilde ışığın hem parçacık hem de dalga olduğunu ortaya koymaktaydı. Bir başka deyişle madde ve dalga ikilemi ışığın, yapılan deneye göre her iki şekilde de davranması ile devrimsel bir nitelik kazanmaktaydı.

Aslında ışığın ya da herhangi bir elektromanyetik dalganın hem parçacık hem dalga özelliği bilim adamlarına çok büyük sorunlar çıkartmamıştır. Eğer, söz konusu olan elektromanyetik dalganın yayılması ise dalga özelliği, eğer maddelerle etkileşimi ise parçacık özelliği doğru sonuçlar vermektedir. Bir başka deyişle hangi özellik söz konusu ise o model kullanılmaktadır.

Dalgaların parçacık özelliği olduğuna göre, maddenin dalga özelliği var mıdır?

Bu soru da bilim adamlarının kafasını kurcalamış ve bunun yanıtı bir Fransız fizikçiden Louis de Broglie'den gelmiştir.

Buna göre, özellikle atomik skalada (elektron gibi) parçacıkların dalga özellikleri vardır ve dalga boyu:

$\lambda = h/m.v$ (h=Plank sabiti, m= kütle ve v=hız) olarak ifade edilebilir.

Heisenberg'in belirsizlik teoremi

Elekronun deneysel olarak dalga özelliğinin kanıtlanmasından sonra, bu özelliğin bütün parçacıklar için geçerli olup olmadığı

gündeme gelmiştir. Ancak bunun bir adım ilerisinde bilim adamları, evrendeki bütün parçacıkların konumunu ve hızını ve enerjilerini ölçüp ölçemeyeceklerini, buna göre de bu parçacıkların geleceği hakkında bir fikir edinip edinemeyeceklerini sormaya başlamışlardır.

Ancak bu sorunun yanıtı çok gecikmemiştir. Bir parçacığı incelemek için, onu ancak bir başka parçacık yardımı ile inceleyebiliriz. Oysa bu tek parçacık bir foton bile olsa deneyi değiştirmektedir. Bir başka deyişle, incelenen parçacık, inceleyen tarafından etkilenmektedir. Bu bağlamda çok kesin gözlem yapmak olanaksızdır.

Heisenberg'in Belirsizlik İlkesine göre, bir parçacığın momentumu ve konumu aynı anda hatasız ölçülemez. Bir parçacığın x konumu ve p momentumu ölçülürken Δx konumdaki hata, Δp momentumdaki hata olmak üzere:

$\Delta x.\Delta p \geq h/2\pi$ olacak şekilde bir bağlantı vardır.

Heisenberg'in Belirsizlik İlkesi, Kuantum Fiziğinin felsefi yorumlarını da birlikte getirmiş, bu bilinemezlik fizikçileri olduğu kadar felsefecilerin de ilgisini çekmiştir.

Ancak bu ilke, atom altı parçacıklar için geçerli Kuantum mekaniğinin de doğmasını sağlamıştır.

Belirsizlik ilkesinin açtığı sonuçları daha iyi irdeleyebilmek için, klasik mekanik ile Kuantum mekaniğini karşılaştırmak gerekmektedir.

Klasik mekanikte, bir cisimi belirlemek için konumu ve momentumu tanımlanır, bu şekilde evrendeki davranışı da tanımlanmış olur. Bu, bir şekilde bu cismin yapacağı hareketi önceden belirlememize de yardımcı olur.

Ancak atomaltı seviyeye indiğimizde durum bu kadar kolay olmamaktadır. Burada bir parçacığın bulunabileceği konumlar, ancak parçacığın orada bulunma olasılıklarıdır. İçinde kompleks sayıların da bulunduğu bir küme ancak bu olasılıkları tanımlar, buna parçacığın Kuantum durumu denir. Bu sonunda ψ ile gösterilen ve Schrödinger'den ismini alan bir dalga fonksiyonuna dönüşür. O zaman herhangi bir x konumu için, dalga fonsiyonu ψ (x) değerini alır ve bu konum için olasılık genliğini verir. Burada parçacığı bir

dalga olarak görmekten çok, bulunması gereken olası konumları bir dalga gibi görebiliriz. Aynı şekilde parçacığın konumu gibi, momentumunu da dalga fonksiyonları ile tanımlayabilriz. Heisenberg Belirsizlik Teoremi de,aslında bu dalgalardan birindeki ölçüm kesinliğinin, öbüründeki belirsizliği arttırdığını göstermektedir.

Bu noktada bir kere daha, artık etrafımızda algıladığımız anlamda, bir cismin bir yerde olması gibi bir parçacığın yerini tanımlamaktan öte, uzayda olması olası konumları tanımlıyor olduğumuzu anımsamak gerekmektedir.

Burada bu belirsizliği, tanrısal, felsefi ya da mistik bir belirsizlik olarak almaktan çok, bizim evreni algılamamızdaki bir yetersizlik olarak algılamak çok daha doğru olacaktır. Bu ilkenin, bizi mistik bir bilinemezciliğe götürmesi değil,Evren hakkında henüz yetersiz olduğumuzu düşündürtmesi daha önemlidir.

Kuantum kuramı, bu haliyle çok gizemli ya da mistik gözükmektedir. Bunun başlıca nedeni, oluşturduğu matematik modellerin tam olarak açıklama getirememesidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bilim özgürleştikçe çok daha önemli sonuçlara varılacak ve önümze kadim bilginin de içinde olduğu yepyeni bir Evren anlayışı çıkacaktır.

Kuantum ile ilgili olarak daha çok şey açıklanabilir. Ancak kitabımızın içeriği açısından bu kadarı ile yetineceğiz.

KUANTUM YAŞAM

Kuantum'u yaşamımıza geçirirken günümüz "iste olsun" ya da "arabama park yeri yaratıyorum" sığlığından öte yepyeni bir pratik olarak yaşamımıza sokmamız gerekmektedir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kuantum, bize çok farklı bir yaşam biçimi sunmaktadır. Bu yaşam biçimi, Doğa'nın bu yönünü algılayarak onunla bütünleşmeden geçer.

Bunu gerçekleştirebilmenin en güzel yolu, Kuantum Fiziği ile gözlemleme olanağı bulduğumuz, Doğa'nın farklı kurallarını gerçek yaşama geçirebilmektir.

Özellikle enerji kavramı gündelik yaşamımızda çok sık kullandığımız bir sözcük olmuştur. Kuantum Fiziğinin getirdiği madde-enerji dualitesi aynı zamanda çevremizde gördüğümüz Doğa'nın bir enerji formu olduğunu da bize anlatmaktadır. Bu bağlamda pagan ritüellerinde varolan "enerji"nin madde üzerindeki hâkimiyetini bir pagan önceden kabul ettiği için bu tür bir uyumlanma zor olmayacaktır.

Bu şekilde düşündüğümüzde bizim harekete geçirdiğimiz "enerji" maddesel yaşamımızı da etkileyen bir form alacaktır. Eski zamanların paganları bunu çok iyi bildiklerinden, ritüellerle bu enerjiyi harekete geçirmekte ve bu enerjiyi hem Doğa ile uyumlanmak hem de kendilerini geliştirmek için kullanmaktaydılar.

Günümüzde de bu enerjiyi ritüellerle kullanabildiğimiz gibi, kendi düşünce kalıplarımızı değiştirerek de kullanabiliriz.

Bu bağlamda dikkat edeceğimiz en önemli nokta, düşüncelerimizin ve niyetlerimizin Evren'de bir yaratıma sabep olduğu ve bu şekilde aslında kendi geleceğimizi yaratmış olduğumuzdur.

Evren sürekli hareket halinde olan ve her bir noktasının kendi arasında iletişim içinde olduğu bir sistemdir. Bu sistemde hiçbir "enerji" karşılıksız kalmaz. Bu sistemi kadim paganlar türlü sembolik ifadelerle dile getirmişlerdi. Bilimin bugün geldiği noktadaysa yine bunların konuşulması, paganizmin hâlâ taze olduğunu göstermektedir.

Evrendeki bu ilişki aynı zamanda bizim düşüncelerimizin ya da yaptığımız ritüellerin benzer enerjideki "varlıkları" ya da bu enerjiye uygun olayları çektiğini de düşündürtmektedir. Bu görüş açısıyla ritüellerimiz, niyetlerimiz gelecekte karşılaşacaklarımızı da belirlemektedir. Bu nedenle niyetlerimizi "Evren'in hayrına" ve kesin olarak belirlemeli ve ona göre ritüellerimizi ve düşüncelerimizi düzenlemeli ve bunlarla çelişecek düşüncelerden uzak durmalıyız.

Bir pagan, kendi enerjisine güvenen ve niyeti ile kendi yaşamını değiştirecek bilinçte olduğuna inanan bir bireydir. Bizim niyetimize ve enerjimize olan inancımız ne kadar kuvvetli ise Evren içinde yaratma gücümüz o kadar kuvvetli olur. Kadim paganların "kutsal"a ve kendi içlerindeki kutsala olan inançları bu inancı ver-

mekteydi. Günümüzde de Evren ile olan uyum ve kutsala olan inanç, aynı kuvveti verecektir. Bu nedenle kendi enerjimize güvenmeli ve karşıt düşüncelere kapılmadan niyetimizin peşinden koşmalıyız.

Bu şekilde aynı zamanda seçimlerimizden de daha emin olabiliriz.

Bir pagan, her şeyin değişim içinde olduğunu bilen ve sürekli değişen Evren'e uyum sağlayabilen kişidir de aynı zamanda; bu nedenle pagan, "gitmesi" ve "hayatından çıkması" gerekenleri bilen ve bunun kendisi için hayırlı olduğunu da idrak etmiş kişidir. Bu bağlamda pagan, oluşan boşluğun kendi enerjisi ile çağırdığı daha hayırtlı bir şekilde dolacağını bilir.

Kuantum Fiziği ile ilgili önemli bir nokta da, uzay, zaman ve enerjide süreksizliği öngörmesidir. Doğa ile uyumlanmada bu kuralı kesinlikle unutmamak gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir elektron ancak belirli enerji seviyelerinde olur ve iki enerji seviyesi arasında enerji alsa bile, enerji seviyesi değişmez ve ancak üst enerji seviyesine eşit enerjide "sıçrama" yapar. Bizim yaşamımız da böyledir. Bazen kendi içinde bulunduğumuz durumdan hoşnut olmayız ve bu durumdan çıkmak isteriz, ancak belli bir eşikten sonra biz de bu "sıçrama"yı yapabiliriz. Bu sıçrama, bizim ara durumda biriktirdiğimiz enerjimiz ile alakalıdır. Bu nedenle, hiçbir zaman moralimizi bozmadan, "enerjimizi yüksek tutarak", bu sıçramanın olacağına inanarak beklememiz ve inancımızı hiçbir zaman kaybetmememiz gerekmektedir.

Kuantum'um getirdiği en ilginç gözlemlerden biri de Tünel etkisidir. Eğer bir madde dalgası aşamayacağı bir enerji engeli ile karşılaşsa bile, bu engelden "sızabilir" ve engelin öbür tarafında gözlemlenebilir. Birbaşka deyişle; klasik fiziğe göre bir parçacığın bir enerji engelini aşmak için belli bir enerji düzeyine çıkması gerekliliği Kuantum Fiziğinde yoktur ve bu parçacık, o belirli enerji düzeyine çıkmadan da bu engelden "tünel" açıp geçebilir. Elektronlar, aşmak için enerjileri yetmese bile bir engelden geçebilecekleridir. Bu da Doğa'nın, bize olanaksız gibi gözüken durumlarda bile çözüm sunduğunu göstermektedir. Pagan, muci-

zelere her zaman inanır.

Kuantum'un getirdiği en önemli yeniliklerden biri de, gözlemcinin deneyi değiştirebildmesidir. Yapılan her ölçüm, aslında deneye etki eder ve sonucu değiştirir. Bu bağlamda bizim yaşamımızda bizden bağımsız olay yoktur. Her bağlamda biz, olayları değiştirebilme yeteneğine sahip olabiliriz. Bu nedenle her attığımız adımda kendimize olduğu kadar aynı zamanda Evren'e karşı da sorumlu olduğumuzu unutmamamız gerekir.

Kuantum ile birlikte gelen Doğa görüşü, aslında kadim paganizmin görüşünden çok da farklı değildir. Tanrıça bilinci, bu Dünya ve Evren ile uyumlanmayı getirmiş ve bilinçdışımıza yerleşmiş bu biçim, bu Dünya'ya tam bir uyum sağlamıştır. Kuantum da bu Dünya'ya ait olduğundan, unuttuğumuz bu bilgeliği anımsamak için bir yöntemdir.

KAYNAKÇA

EFEÇINAR Ferhan, *Kuantum Diyarı'nda Kelebekleri Özgürleştirmek*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2008

EFEÇINAR Ferhan, *Kuantum Koçluk Programı*, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2008

EKER T. Harv, *Secrets of the Millionaire Mind*, Piatkus Books Ltd., London, 2005

FEYNMAN Richard, *Kuantum Elektro-Dinamiği: Kedi, Işık ve Maddenin Tuhaf Kuramı* (çev. Ömür R. Akyüz), Nar Yayınları, İstanbul, 1993

HALLIDAY David, RESNICK Robert, *Fundamentals of Physics*, John Wiley & Sons, New York, 1981

INGLIS David Rittenhouse, *Nuclear Energy: Its Physics and its Social Challange*, Addison Wesley Publishing Company, Massachussets,1973

LOCKWOOD Michael, *Mind, Brain & the Quantum*, Basil Blackwell, Oxford, 1991

MAPES James J., *Kuantum Düşünce Yöntemi* (çev. Eda Aksan), Yakamoz Yayınları, İstanbul, 2009

SCHROEDER Manfred, *Fractals, Chaos, Power Laws*, W.H. Freeman and Company, New York, 1991

SMITH Wolfrang, *Kuantum Bilmecesi* (çev.Orhan Düz), İnsan Yayınları, İstanbul, 2000

TARLACI Sultan, *Kuantum Beyin*, Kendi Yayını, İzmir, 2009

TAYLOR Sandra Anne, *Quantum Success*, Hay House, California, 2007

ZOHAR Donah, *Kuantum Benlik* (çev. Seda Kervanoğlu), Doruk Yayımcılık, İstanbul, 2007

GÜNÜMÜZ İNSANI VE PAGANİZM

Günümüz insanı kitabın önceki bölümlerinde de defalarca belirttiğimiz gibi, artık küresel kapitalist sistemin dayattığı bir yaşam biçimini yaşamaktadır.

Din artık bu yaşam biçimine göre tanımlanmış, insanın Tanrı/Allah ile olan ilişkilerini ve buna uygun toplumsal ilşkilerini belirleyeceği yerde yapılan yeni yorumlarla kapitalist toplum ilişkilerine yönelmiş ve yer yer sekülerleşmiş, bir yandan da kendi özüne aykırı radikal akımlarla düzenin yok etmek istediği unsurların başında Demokles kılıcı gibi sallanmaktadır.

Öte yandan geçtiğimiz yüzyıllarda ortaya konan endüstrileşme ve sanayileşme miti insanların daha kaliteli bir yaşama kavuşmasını sağlamak şöyle dursun günümüz kapitalizmini beslemiş daha da mutsuz etmiştir.

Daha geçtiğimiz yüzyıldan Fromm (1982) söyle söyleyebilmektedir:

"*Artık birçok insan, endüstri çağının verdiği sözleri ve büyük vaadleri yerien getiremeyeceğini anlamış durumda; çünkü biliyorlar ki mutluluk ve büyük hazzı tatmak, tüm arzuların yerine getirilmesinin bir toplamından ibaret değildir. Yaşamımızın efendisi olmak düşleri, hepimizin bürokrasi makinasının birer çarkı olmamız karşısında suya düşmüştür. Duygu, düşünce ve tutkularımız, kitle iletişim araçlarına egemen olan endüstri ve devlet güçleri tarafından yönlendirilmektedir. Ekonomik gelişmenin artarak büyümesi, yalnızca zengin ulusların bir imtiyazı olarak kalmış, onlarla fakir uluslararasındaki fark giderek dev boyutlara ulaşmıştır. Ayrıca*

teknik gelişmeler, bir yandan çevre ve Doğa kirlenmesini gündeme getirirken, öte yandan da, tüm bir insanlığın sonu olabilecek atom savaşı tehlikesinin doğmasına yol açmıştır."

Fromm'un bu sözleri daha geçtiğimiz yüzyılın düş kırıklığını ortaya koyarken, günümüzde bu düş kırıklığı artık yerini tamamen sanallaşmış bir Dünya içinde uyuşturulmuşluğa bırakmıştır.

Günümüze geldiğimizde artık paganizmin öldüğünü ve neo-paganizm akımlarının da "New Age" akımları içinde farklı bir spirituel yol olduğunu söyleyen birçok yazar vardır.

Oysa günümüz dünyası insanı Doğa'dan kopuktur ve Doğa'yı tüketerek varolmaktadır.

Bugün adına "teknoloji" dediğimiz şeyi artık hiçbir şekilde insanın refahı ve Doğa'nın yararına değil sadece onu üreten güçlerin çıkarına ve Doğa'nın aleyhinedir.

Bir düşündüğümüzde bu kadar "teknolojik" gelişmeye rağmen ana ihtiyaçlarımıda ne gelişme oldu? Daha mı uzun yaşıyoruz? Daha mı sağlıklı besleniyoruz? Soluduğumuz hava daha mı temiz? Daha mı az hastalanıyoruz? Savaşlar durdu mu? Açlık bitti mi?..

Bu sorular uzatılabilir. Ama çoğunun yantı olumsuz olacaktır. Sistem tıkanmıştır ve artık insanı ve Doğa'yı toptan tüketme vakti gelmiştir.

Öte yandan insanın doğasından ve Doğa'dan uzaklaşması ve yabancılaşması sonucu ruhsal hastalıklar da olabildiğince yaygınlaşmıştır. Eski toplumlarda olduğu gibi erginlenme ya da birey olma kavramlarından uzak insanlar, toplumda bir birey olabilmek yerine, tüketim alışkanlıklarının yönettiği birer robot olmaktadırlar.

İnsanların sorunlarına çare olması gereken dinler ise, din adamlarının elinde küresel kapitalizmin hizmetine sunulmuştur.

İşte bu noktada insan için son bir çaba, doğasına ve Doğa'ya dönüş ve pagan düşüncenin esaslarını anlamak şeklinde olmalıdır. Kutsal düşüncesini kaybeden insan, Doğa'yı çılgınca tüketmeye son vermeli ve Kadim Bilgeliği yeniden keşfetmelidir. İşte bu noktada paganizmin ölümünden değil, yeniden toparlanmasından söz edebiliriz.

Bu noktada, paganizmin günümüzdeki yerini anlamak için, gü-

nümüzü çok daha iyi anlamak gerekmektedir.

Günümüz insanı için çok rahat bir şekilde, artık onun, kendini meydana getiren ve içinde yaşadığı dünyaya yabancılaştığını söyleyebiliriz. Artık gökyüzündeki yıldızlar sönüktür, mevsimler onu tatil dışında ilgilendirmemektir. Radyo-Televizyonlardaki "Hava Durumu" bile onun için sadece "Risk Haritası" olmuştur.

Günümüz insanı, artık çevresinde en az sayıda doğal obje görmektedir. Her şey onun küresel düzendeki yaşamını belirlemek için "önceden tasarlanmış" ve "hizmetine sunulmuştur".

Bugün bu yabancılaşmanın en önemli aracı yaratılan "sanal" bir dünyadır. Sanallık sözcüğü geçtiğinde herkesin aklına Internet gelmesine rağmen aslında bu sanallık Internet dışında bütün Dünya'yı kapsamaktadır; bir başka deyişle sanallığı sadece Internet ortamında görmek yanlış olup, bütün davranış biçimlerimizin aslında doğallıktan, sembolik ve baskıcı yöntemlerle, bize dayatılan bir yaşam tarzı olduğunu anlamamız gerekmektedir.

Küresel sistem insanı doğasından ve Doğa'dan uzaklaştırdığında ona eskiyi sembolik olarak ikâme ettirecek çok farklı seçenekler sunmaktadır. Teknoloji masalı başta olmak üzere insanlara kendilerini değerli hissettirecek oyuncaklar sunan sistem ayrıca tüketim alışkanlıklarıyla da oynayarak pahalı fakat markalı sanal bir yaşam tarzı da dayatılmaktadır. Türün devamı için gerekli olan çocuk yetiştirmek ise artık pagan dönemlerin erginlenme ya da topluma katma biçimlerini yerine dayatılan aslında hiçbir şey verömeyen pahalı eğitim sistemlerini satılması ile ikâme edilmiştir.

Evde televizyon başında, dışarıda pahalı alış veriş merkezlerinde "ailecek" yaşanan yaşamlar aslında aile içi yalnızlığı arttırmakta ve topluma sağlıksız bireyler katmanın altyapısını hazırlamaktadır.

Günümüz gündelik yaşamın eleştirisi daha da yapılabilir ancak temelinde olan yabancılaşma ve sanallık etrafında olan çeşitlemeler olduğundan burada daha detaylandırmanın bir yararı olmayacaktır.

Bugün bu tür gözlemlerde bulunabiliyorsak öncelikle bunun arka planına da bakmamız gerekmektedir.

Öncelikle Yabancılaşma kavramı çok önemlidir. Bu kavram Marx tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Marx için yabancılaşma,

üretenin, –işçinin– emeğine yabancılaşmasıdır. Üretim hattında üretilen ile üreten arasındaki ilişki bu tür yabancılaşma ile sona ermektedir. Marx (2000) bunu şöyle anlatır:

"*İşçi ne kadar çok zenginlik üretir, üretimi erk ve hacim bakımından ne kadar artarsa, o kadar yoksul duruma gelir. Ne kadar çok meta üretirse, o kadar ucuz bir meta olur. İnsanların, dünyasının değersizleşmesi, nesnelerin dünyasının değer kazanması ile orantılı olarak artar. Emek yalnızca meta üretmekle kalmaz; genel olarak meta ürettiği ölçüde, kendi kendini ve işçiyi de meta olarak üretir. Bu olgu yalnızca şunu dile getirir: Emeğin ürettiği nesne, onun ürünü, yabancı bir varlık olarak, üreticiden bağımsız bir erk olarak ona karşı koyar. Emek ürünü, bir nesne içinde saptanmış, bir nesne içinde somutlaşmış emektir, emeğin nesneleşmesidir. Emeğin gerçekleşmesi onun nesneleştirilmesidir.*"

Bu yabancılaşma Marx'a göre insanlararası ve Doğa ile olan yabancılaşmayı da getirir:

"*İnsanın kendi kendisiyle ilişkisi, onun için ancak başkası ile olan ilişkisi aracıyla nesnel, gerçek bir ilişki olabilir. Öyleyse o kendi emek ürününe karşı, kendi nesneleşmiş emeğine karşı, yabancı, düşman, güçlü, ondan bağımsız bir nesne olarak davrandığı zaman, bu nesne ile kendisine yabancı, düşman, güçlü, kendisinden bağımsız bir başka insan ona sahipmiş gibi bir ilişki içindedir. [...]İnsanın kendisi ve Doğa karşısındaki her yabancılaşması, kendisinden ayrı öteki insanlar ile kurduğu, kendini ve Doğa'yı içine koyduğu ilişkide görülür.*"

Buradan kaçınılmaz olarak yabancılaşan emek aracılığıyla insanın kendine, diğer insanlara ve Doğa'ya yabancılaşmasını görüyoruz. Doğa'nın metalaşması zaten Doğa'ya olan yabancılaşmayı da getirmektedir. Marx'ın bu yabancılaşmadan, özel mülkiyetin doğuşunu ve diğer iktisat kategorilerinin oluşumunu açıklaması ise tartışmaya açıktır ve anlaşıldığı üzere bu kitabımızın konusu değildir. Ancak bu şekliyle yabancılaşma kavramının çıkış noktası genişletildiği ölçüde bize ışık tutmaktadır.

Marx'ın burada emek ürerinden yaptığı okumayı sadece işçi sınıfı için değil, diğer sınıfları da kapsayacak şekilde genişletebiliriz. Aynı şekilde orta sınıfın da Doğa'ya yabancılaşması söz konusudur. Üst sınıfın da yabancılaşması, özde bundan farklı değildir. Küresel kapitalist düzen Doğa'yı yeniden üretmeyip, metalaştırarak tükettikçe de bu böyle kalacaktır.

Burada yeniden, özel mülkiyet eleştirisine girmekte fayda görmüyoruz. Ancak, metalaşma ya da yabancılaşmanın tek ilacı olarak özel mülkiyetin ortadan kaldırılması öne sürülemez. İnsanlığın ilk dönemlerinde, insanın yaşamasını gerekli kılan her şey ona ait kabul edilmekteydi ve gerekirse onunla da gömülüyordu. Lévy-Bruhl'un kişisel eşya için "*Bu eşya onun şahsından ayrıt edilemez; onun bir parçası, hatta kendisidir*" demesi de bunu kasdetmektedir.

Aynı şekilde konut ihtiyacı da, zamanla şahsi mülkiyet haline gelmiştir. Bunun karakteristiği atalar kültüdür. Ancak ekilecek alanlar kamunun malı olmuş, ürünler paylaşılmıştır. Paganizm içinde özeli mülkiyet karmaşık bir konudur ve çeşitli görüşler vardır. Ama bizce kabul edilebilecek en doğru görüş, kişinin hayatını idame ettireceği her şey üzerindeki özel mülkiyeti ve dışında kalanın, özellikle ekilen toprağın, ortak mülkiyetidir.

Biz yine "yabancılaşma" kavramına dönersek, Marx'dan önce Rousseau ve Hegel tarafından da kullanılan bu kavramın, daha marjinal bir anlam kazandığını ve insanın emeğine olduğu kadar doğasına ve daha geniş bir bağlamda Doğa'ya karşı yabancılaştığını görüyoruz.

Aslıdna bu yabancılaşma da, insanın kendi doğasına olan yabancılaşması olduğu sürece onları daha kolay yönetilebilir hale getirmiştir.

Etienne de la Boétie, daha on altıncı yy.'dan buna dikat çekmiştir:

"*Benim burada üzerinde durmak istediğim sorun, bu kadar insanın, bu kadar köy, kent ve ulusun nasıl olup da, erkini, yalnızca onların kendisine verdikleri güçten alan tek bir tirana katlanabilmeleridir. Eğer tirana katlanma arzuları olmasaydı, tiranın onlara zarar veren erki olmayacaktı; eğer ona karşı koymak yerine, onun*

verdiği acıyı sevmemiş olsalardı, tiranın onlara en ufak bir kötülük yapma olanağı olmayacaktı. Boyunduruk altında bir milyon insanın kendinden daha üstün bir gücün zorlamasıyla değil de, sanki tek bir kişinin adıyla büyülenerek sefilce hizmet etmesini görmek öylesine olağan bir şey ki, buna şaşırmaktan çok üzülmek gerekir."

Etienne de la Boétie, bunu yazarken, tiran sözcüğünün arkasında monarkı düşünmüş olsa da, günümüzde trajik olarak tiran kavramı yerine küresel kapitalizmi koyduğumuzda anlam yine de değişmemektedir.

Yine Etienne de la Boétie'ye kulak verirsek bu benzerliği farkederiz: "*Üstelik bu tirana karşı koymak ve onunla savaşmak gerekmez bile. Ülke ona kulluk etmemeye karar versin bir kere, tiran kendiliğinden yok olup gider. Ondan herhangi bir şey eksiltmek gerekmez, ona bir şey vermemek yeterli olur."*

Günümüz küresel kapitalizminin akıntısına kendini bırakmış olan birey için de durum farklı değildir. Kapitalizm her türlü aracı kullanarak onu köleleştirmektedir. Parlak renkli kredi kartları ve verdiği promosyonlar, kibar ve asil görünümlü bankacıların verdiği krediler ve tabii ki kampanyalar, aslında bireyi gelirinden çok borçlandırarak, bir fahişeyi genelev patronunun senetlerle borçlandırarak oraya mahkûm kılması gibi, bu bireye de çıkış yolu bırakmamaktadır.

Öte yandan işini kaybetme korkusu ya da kaygan zeminde iş yapma zorlukları kişileri farklı davranış kalıplarına itmekte ve sağlıklı düşünmelerini engellemektedir.

Sennett de (2005) bu davranışların farklı bir boyutuna dikkat çekmektedir:

"*Modern kapitalizmin hesapta olmayan sonuçlarından birisi de insanlarda bir cemaat özlemi yaratmış olmasıdır. İşyerinde incelediğimiz bütün duygusal koşullar bu arzuyu harekete geçirir; esnekliğin belirsizlikleri, köklü bir güven ve bağlılık duygusunun olmayışı, en önemlisi de kişinin kendisinden bir şey yapamaması, işi aracılığıyla 'hayatını çizememesi'dir. Bütün bu koşullar insanları*

bağlılık ve derinliği başka yerde aramaya iter. Günümüz yeni zaman rejiminde, 'biz' kelimesinin bu kullanımı savunmacı bir davranış haline gelmiştir. Cemaat arzusu savunmacı bir biçimde, genelde göçmenlerin ve diğer yabancıların[17] dışlanması talebiyle ifade edilir; cemaatin en önemli ortak yapısı da hasmahane bir ekonomik düzene karşı çekilen bu duvarlardır. Şüphesiz bu 'biz' kafa karışıklığına ve savrulmaya karşı bir duvardır."

Modern kültür adı altında savunulan bu sefalet, aslında Doğa'dan uzak olmanın doğal bir sonucudur.

Bugün "kültür" dediğimiz örüntüler topluluğu, aslında belli üretim ilişkileri sonucunda ortaya çıkmıştır. Küresel kapitalizmin ortaya koyduğu kültür kalıpları da tam da kendi varlığını doğrulayacak ve devam ettirecek şekillerdir. Günlük yaşantımızdaki bu yabancılaşma aslında üretim ilişkilerinin ve özellikle de "bilim" ve endüstrinin" desteği ile geniş bağlamda Doğa'ya, daha dar bağlamda da "kutsal"a olan yabancılaşmanın bir ifadesidir.

Kültür konusuna daha yakından bakarsak, kültür kuramını en ayrıntılı şekilde ilk ortaya koyanlar olarak yine kuşkusuz Marx ve Engels ile karşılaşırız.

Marx ve Engels'in getirdiği en önemli kavram, kültür dediğimiz biçimlerin, altyapıda üretim ilişkileri ile olan alakasıdır. Kültür kurumlarını bir üstyapı kurumu olarak almak, aslında en büyük düşünsel devrimlerden biridir.

Ne yazık ki her düşünce gibi Marksizm de fazlasıyla şablonlaştırılmış, hatta dogmatikleştirilmiştir. Tarihsel Materyalizm ile gerçekten çok doğru toplumsal analizler yapılmakle birlikte, bunu da her kapıyı açan bir anahtar olarak görmemek gerekir. Tarihsellik içinde çözüm yoktur ve her zaman sorunlar ve teoriler vardır. Bir düşünceyi "evrensel çözüm" olarak algılamak onu durağan ve yetersiz bırakır.

Marksizm de eleşirilecek ve gelişecektir. Örneğin "sınıf" kav-

[17] Türkiye için de etnik grupları, belli sınıfları ya da okul mezunlarını vs de koyabiliriz.

ramı günümüzde her yönüyle yeniden tartışılmalıdır. Aynı şekilde Derrida da (2004) "*Ancak miras alındığı haliyle sınıf kavramının bu tür çabalar için en iyi araç olduğundan emin değilim; ya da bu kavram önemli ölçüde farklılaşmaya uğramalı*" derken, "*sınıf mücadelesi kavramının ve herhangi bir toplumsal sınıfla özdeşleşmenin kapitalist modernlik tarafından yerle bir edildiğini hissettim. [...] İçinde 'toplumsal sınıf' geçen her tümce benim için sorunluydu*" demektedir.

Derrida (2004) bu söylemini "*sorunlu*" sözcüğü ile açıklamakta ve "*Enkaz halinde bir kapitalist modernliğin en duyarlı ölçüt olduğu yerde ne yanlış ne de zamanı geçmiş, ne oyun dışı kalmış ne anlamsız demek olan; dönüşüme uğrayacak, eleştirel biçimde yeniden ele alınıp işlenmesi gerekecek anlamı taşıyan bu sözcüğün, yani 'sorunlu' sözcüğünün altını çizmek isterim*" demektedir.

Marksizm eleştirisini bir yana bırakarak diğer kültür kuramlarına da bakmakta fayda vardır.

Sosyolojinin önemli bir ismi olan Emile Durkheim'i de anmak gerekmektedir. On dokuzuncu yüzyılın pozitivizmi etkisinde gereğinden fazla kalan Durkheim'i burada uzun uzun tartışmak yersizdir. Ancak gene çizgileriyle Durkheim'in kültür konusuna yaklaşımını inceleyebiliriz.

Durkheim (1987) toplumsal olgularla toplumasal görüngüleri (fenomen) ayırır. Şöyle bir tanım yapar: "*Saptanmış olsun olmasın, birey üzerinde bir dış baskı uygulayabilecek her yapma biçimi toplumsal olgudur; ya da bireysel görünüşlerden bağımsız, kendine özgü bir varlığı olup, belli bir toplum sahasında genel olan her şey toplumsal olgudur.*" Bir yanda ise görüngüler vardır: "*Bu olgular, bireyin dışında bulunan ve sahip oldukları bir zorlama gücü sayesinde, kendilerini ona kabul ettiren davranma, düşünme ve hissetme biçimlerinden ibarettirler. Bu yüzden organik görüngülerle karıştırılamazlar, [...] yalnızca bireysel bilinç içinde ve onun sayesinde varolan ruhsal görüngülerle karıştırılamazlar. Demek ki, yeni bir tür oluşturmaktadırlar; toplumsal nitelemesi onlar için kullanılmalı ve onlarla sınırlı kalmalıdır. Bu niteleme onlara uyar, çünkü dayanak olarak bireyi alamayacaklarına göre, toplumdan başka da-*

yanakları olamayacağı açıktır; ister bütünlüğü içinde siyasal topum olsun, ister dinsel mezhepler, yazınsal siyasal okullar, mesleki korporasyonlar, vs gibi içerdiği kısmi kümelerden biri olsun. Öte yandan toplumsal nitelemesi yalnız onlara uyar; çünkü toplumsal sözcüğü ancak daha önce oluşturulmuş ve adlandırılmış olgu ulamlarından hiçbirine girmeyen görüngüleri gösterme koşuluyla, belirli anlam kazanır. Öyleyse bu görüngüler toplumbilimin gerçek alanını oluşturur. Doğrusu toplumsal görüngüleri tanımlamak için kullandığımız bu baskı sözcüğü mutlak bir bireyciliğin ateşli savunucularını ürkütebilir. Bireyin tam olarak özerk olduğunu öne sürdüklerinden, yalnızca kendisine bağımlı olmadığının ona her hissettirilişinde, bireyin küçük düşürüldüğünü sanırlar. Ama bugün, düşünce ve eğilimlerimizden çoğunun, bizlerce oluşturulmadığı, bize dışarıdan geldiği apaçık olduğu için, bunlar yalnızca, kendilerini zorla kabul ettirerek içimize yerleşebilirler, tanımlamamızda da sadece bunu belirtmek isityoruz."

Tabii ki Durkheim'ın doğru tespitleri de olmuştur. Örneğin Durkheim, dinlerin kutsal olan ile olmayan arasında olduğunu söylerken ya da dinsel sembollerin aslında toplumun birliğine de hizmet ettiğini söylerken haksız değildi. Tabii tam da yaşadığı çağa uygun olarak bireylere toplum içinde zorunlu işlevler yüklerken, dine ve ritüellere de yüklemişti. Ancak saptamalarının yanında yukarıda alıntılarda gördüğümüz modeli izlemesi, tekil olarak doğru saptamalarının yanında yöntem olarak dışlayıcı olduğunu göstermektedir. Olgular ve görüngülerle açıklanabilen bir kuram, aslında diğer kuramların hepsini dışlar. Aynı metodu takip eden, kendilerine Durkheim'cı diyenlerin de aynı hatayı yaptıklarını görmek olasıdır.

On dokuzuncu yüzyıl kökenli bu kuramların eleştirisini Kelle ve Kovalson (1978) şöyle yazmaktadır:

"Comte, felsefeyi sosyolojiden kovma bahanesi ile kendi pozitivist felsefesinizorla kabul ettirmekten başka bir şey yapmamıştı. Sosyolojinin bundan sonraki gelişimi üzerinde etkisi olan belli başlı burjuva sosyologları arasında, herbert Spencer'i, Emile Durkhe-

im'ı, Max Weber'i ve Vilfredo Pareto'yu saymalıyız. [...] Sosyolojiyi pratik yararı olacak bir bilim olarak kurma gereksinimi, pragmatizmi iyice benimsemiş ABD sosyologlarını, 20. yüzyılın ilk yarısında geniş çapta benimsenen bir ampirik burjuva sosyolojisi kurmaya yöneltti. Kuramları bir yana atan bu sosyoloji, somut toplumsal araştırma yöntemleri ve teknikleri ile 'toplumsal eylem', 'toplumsal değişme', 'grup', 'iletişim', 'çatışma', 'uyarlanma', ve 'kollektif davranış' gibi kavramalrın ortaya konması üzerinde duruyordu. Böylece ampirik araştırmalar, özel araştırma araçları, merkezleri ve enstitüleri büyük çapta gelişim gösterdi. [...] Ne burjuva sosyolojisini kurucusu olarak kabul edilen Comte, ne de ondan sorna gelenler, toplum yaşamının bilimsel görüşle ele alınmasına yol açacak genel bir sosyolojik kuram ortaya koyamadılar."

Şimdi burada şöyle bir soru sorulabilir: gerçekten her şeyi bu kadar içerebilecek bir kuram ortaya koymak olanaklı mıdır? Cevap kuşkusuz "hayır" olacaktır. Sürekli değişen toplum yapıları içinde her zamana ve koşula uzanabilecek bir kuram ortaya atmak olanaksızdır ancak belli durumlarda belli toplum koşullarını tanımlayacak kuramlar ortaya konabilir.

Kültür teorileri derken sadece "ilkel" (!) kabileler akla gelmemelidir tabii. Kapitalizmin ilerleyişi ve günümüz küresel kapitalizmi gündelik hayata ilişkin toplumbilimsel kuramları da yanında getirmektedir.

Kelle ve Kovalson (1978) tarihsel materyalizmin ortaya çıkışını anlatırken aslında çok doğru bir saptama yaparlar: "*Kapitalizm geliştikçe, çelişkileri daha belirgin ve keskin duruma giriyor. Kapitalizmin özünde yatan üretim rekabeti ve anarşisi, tekrarlanan bunalımlar, toplumsal ve ulusal baskı ve öteki uzlaşmazlıklar, toplumu bu çelişkileri çözmeyi sağlayacak yolu ve araçları bulmak ödeviyle yüzyüze getiriyor. Kapitalizmde üretim, bu üretimin tüm olarak toplum düzeyinde, bilinçli bir biçimde denetlenmesi ve yürütülmesini doğuracak dereceye varmıştır. Daha önceki hiçbir toplum böyle bir sorunala karşı karşıya kalmamıştı. Ne var ki kapitalist sistem içinde ve özel mülkiyetin egemenliğinde, böyle bir denetimi*

tutarlı bir biçimde uygulamak olanaksızdır. Bu işi yerine getirmek için önce toplum mülkiyetinde ve sonra da bilime dayanan bir yeni sistem gereklidir."

Bu ifadeyi biraz daha düzenlersek, günümüz gündelik hayat kalıpları ve alışkanlıkları, küresel kapitalizmin dışında bu kalıpları okuyacak bir kurama ihtiyaç göstermektedir. Kapitalizmin eleştirisini de kapsayan çeşitli görüşler de bunu açıklamaya çalışmaktadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Marx ve Engels, kuramlarını ortaya koyarken Sanayi Devrimi'nin hemen sonrasını görebilmişlerdi ve birçoklarının gözünü köreden Sanayi Devrimi, Marx ve Engels'i başka türlü etkilemişti. Kapitalizm, Sanayi Devrimi'nin kâr maksimizasyonunu sağlayan teknolojisini görürken, Marx emek tarafını görmüştü. Lenin bunu pratiğe dökerken yine kafasında Sanayi Devrimi'nin yeniliğinin oturmamışlığı vardı.

Üretim ilişkilerinin, üstyapıdaki kültürü etkilediği çok doğru bir saptama olup, toplumsal olayların açıklanmasında her kapıyı açan bir anahtar olarak görülmesi, sınıf kavramını tabulaştırmaya başlıyor ve aslında toplumu tüketim üzerinden okumak düşüncesi akla bile gelmiyordu.

Yirminci yüzyılın sonunda ve yirmi birinci yüzyılın başında ise küresel kapitalizm, üretim araçlarına bağlı ilişkileri alt üst etti. Artık üretim araçlarının çoğu küresel sermayenin elindeydi ve bir ülkenin sınıfların arasındaki ayırım gitgide bulanıklaşmaya başladı. Bu insanın, sınıfı ne olursa olsun, ister burjuva ister "proleter" tek bir amacı olmaya başlamıştı, o da futursuzca "tüketmek".

Üretim, aslında tüketim çılgınlığına ayak uydurmaya başlamış, aradaki reklam, halkla ilişkiler gibi asalak meslek grupları aslıda üretim ilişkilerinin bir parçası olarak bu çılgınlığı körüklemişlerdir.

Bu bağlamda aslında üstyapıya yön veren üretim ilişkilerinden çok tüketim alışkanlıklarına doğru kaymaya başlamıştır.

Kapitalizm, tüketimi, üretimin kar maksimizasyonun için bir araç olarak görürken, tüketim önceleri yüzyıl sonuna doğru üretimle beraber etki göstermeye başlamış, ama trajik bir biçimde üretimi ve üst yapıyı belirler olmuştur.

Paganizmin belki de Marksizm ile en önemli ortak yanı, kuşkusuz kapitalizme karşı takınılacak tavırdır.

Kapitalist üretim güçleri her şeyden önce, Doğa güçlerinin insanın denetimine girmesini, teknolojinin kendine hizmet etmesini ve halkın topraktan kopmasını öngörür. Bu amaçlarında da Dünya'yı kirleterek ve kaynakları geri dönülmez şekilde tüketerek ulaşmaya çalışır.

Artık kutsal mekânların yerini alış-veriş merkezleri ve plazalar almaktadır. Eski tapınakları andıran bu merkezlerden içeri girildiğinde insan algısının sınırlarını aşan uyarıcılar –bunlar yapılan anonslar, reklamlar olduğu kadar mal çeşitliliği de olabilir– eski zamanları ritüelleri gibi mekân sürekliliğinin dışına çıkartmakta ve tüketim çılgınlığına yöneltmektedir. Tüketim kavramı da tam da Doğa'nın yendien üretilmediği noktada başlamaktadır. Kötü ve yapay ürünler doğal olanı kovmakta, toprağın verimliliği kısa vadede ilaçlarla artıyor gibi gözükse de uzun vadede yok edilmekte ve Doğa kendini yenielemekten aciz olana kadar bu çılgın üretim ve tüketim devam etmektedir.

"Yabancılaşan" insan ise zamandaki sürekliliği, iş ve boş zaman diye bölerek zamanı sadece küresel düzen üzerinden okuyarak, kendi kuyusunu kazmaktadır. Boş zamanların yabancılaşan insana verdiği tek şey ise "can sıkıntısı" olmuştur. Doğa'yı göremeyen bu insan yapay ama düzenin kalıpları içinde kalan "zaman tüketme" eylemlerine girişmekte, futbol-televizyon-çılgınca tüketim kalıpları içinde hapsolmakta ve artık eski zamanların Doğa'yı yeniden üreten eylemlerinden uzaklaşmaktadır.

Tüketim bu bağlamda en korkunç hastalık olarak varolmaktadır.

Bauman'ın (2006) dediği gibi toplum, üretim toplumundan tüketim toplumuna geçmiştir. Ancak bu tüketim hayati ihtiyaçların karşılanmasından öte, yabancılaşmış bir tatmin uğruna kaynakların ihtiyaç dışı tüketilmesidir. Bu bir tür, anlık zevkler silsilesi içinde gerçekleşen bir yalancı tatmindir. Bauman şöyle der:

"Tüketime dayalı ekonomi mantığı, tüketicinin doyumunun anında olması gerektiğini söyler. Bu iki anlama gelir; Birincisi açıktır; tüketilecek mallar, uzun hazırlık çalışmalarını, bir beceri öğ-

renmeyi gerektirmemeli, anında doyum sağlamalıdır; ama doyum da son bulmalıdır; hem de tüketim mallarının tüketilmesi için gereken zaman dolar dolmaz. Ve bu zaman olabildiğince asgariye indirilmelidir.[...] Tatmin vaadi ve umudu, tatmin edileceği vaad edilen ihtiyaçtan önce gelir ve her zaman mevcut ihtiyaçtan daha yoğun ve çekici olacaktır."

Baudrillard da (2004) artık tüketimi haz alma ile açıklayan teorilerin geçerli olmadığını, hazzın tüketimin sonucu değil onun bir aracı olduğunu vurgulamaktadır:

" Tüketimin hakikati, bir haz işlevi değil, ama bir üretim işlevi olmasıdır dolayısıyla, tıpkı maddi üretim gibi bireysel değil, ama doğrudan doğruya ve tümüyle kolektif bir işlevdir. Geleneksel verilerin bu tersine çevrilmesi olmaksızın, kuramsal çözümleme mümkün değildir: yoksa, yeniden haz fenomenolojisinin içine düşülür.

Tüketim, göstergelerin düzenlenmesini ve grubun bütünleşmesini güvence altına alan bir sistemdir: dolayısıyla tüketim hem bir ahlak (bir ideolojik değerler sistemi) hem de bir iletişim sistemi, bir değiş tokuş yapısıdır. Bir rakam anlatısı ya da betimleyici bir metafizik olmayanvkuramsal bir hipotez ancak bu noktada, bu toplumsal işlevin ve yapısal düzenlememlerin bireyleri fazlasıyla aşması ve kendilerini bireylere bilinçdışı bir toplumsal baskı olarak dayatması olgusu üzerine kurulabilir.

Bu hipoteze göre, ne denli paradoksal görünürse görünsün, tüketim, haz dışlanarak tanımlanır. Toplumsal mantık gibi, tüketim sistemi de hazzın yadsınmasından hareketle kurulur. Tüketim sisteminde haz artık hiç de ereksellik, rasyonel erek olarak değil, ama amaçları başka yerde olan bir sürecin bireysel rasyonelleşmesi olarak görülür."

Yine Baudrillard'ın (2004) çok haklı olarak söylediği gibi:

"*Tüketim üzerine her söylem, tüketiciyi insan türünün, genel, ideal ve kesin cisimleşmesi olan Evrensel İnsan haline, tüketimi de, politik ve toplumsal özgürleşmenin başarısızlığının yerine ve*

başarısızlıklara rağmen gerçekleşecek bir 'insani özgüleşme'nin öncülleri haline getirmeye çalışır. Ama tüketici hiç de bir evrensel varlık değildir. Tüketicinin kendisi politik ve toplumsal bir varlık, bir üretici güçtür ve bu nedenle temel tarihsel sorunları yeniden ortaya çıkartır. Tüketim araçlarının mülkiyeti (üretim araçlarının değil), ekonomik sorumluluğun (üretimin içeriği hakkındaki sorumluluk) niteliği, vb sorunlar. İşte burada derin krizler ve yeni çelişkiler gizlidir."

Küresel kapitalizmin ağına düşmüş olan tüketici, yukarıda belritildiği gibi çılgın tüketime yönelmektedir. Bu Dünya'nın ve kendisinin sonunu getiricesine topyekün bir tükenmeye gidecek olan tüketimdir aslında.

Öte yandan Bauman'a göre (2006), mesafelerin kısalması, zaman kavramının işe adaptasyonu aslında insanın da tükenmeye başladığı yerdir:

"*Mekânın küçülmesi zamanın akışını da durdurur. Birinci dünyanın sakinleri, geleceklari kadar geçmişlerinden de tamamne yalıtılmış olan ve birbiri ardına sıralanan anların içinden geçerek, daimi bir şimdide yaşarlar. Bu insanlar hep meşguldür, daima 'zaman darlığı' çekerler; çünkü zamanın bir anı, uzantısı olmayan bir parçadır; bu,'ağzına kadar dolu' zaman deneyimine özdeş bir deneyimdir. Karşı dünyanın kara kara düşünen umutsuz insanları ise, bol, gereksiz ve içini dolduracak kadar hiçbir şeye sahip olmadıkları zamanın yükü altında ezildiler. Onların zamanında 'hiçbir şey olmaz'. Onlar zamanı kontrol edemezler; ancak fabrika zamanının suratsız ritmine tabi olan ve saatle girip saatle çıkan atalarının aksine, zamanın da kontrolünde değildirler. Zaman onları yavaş yavaş öldürürken, yapabilecekleri tek şey zaman öldürmektir.*"

Kendini tüketen birey için Doğa'yı tüketmek bir zorunluluktur, onun anlık zevkleri binyıllardır varolan dengelerin yokolmasına neden olmaktadır. Kendi tükenirken Doğa'yı da tüketen bu birey, aslında küresel kapitalizmin kar maksimizasyonunun yarattığı canavardır bir bakıma .

İşte bu noktada küresel kapitalist düzen, tam olarak pagan düşüncesiyle çelişmektedir. Paganizm, küresel kapitalist düzenin içinde kendi varlığını korumaya çalışan bir kimlik mücadelesi değidir. Küresel kapitalist düzen, paganizm içinde tanımsızdır, yoktur. Bu bağlamda bir paganın bu düzenle "uzlaşması" olanaksızdır. Doğa'yı tüketen ve O'na yabancılaştıran her sistem, paganizm dışıdır. Bu bağlamda neo-paganizmin her türlü kimlik arayışı da, küresel kapitalist düzene bir entegrasyon anlamı taşıyacağından, kendi sonunu getiren bir eylemdir.

Bu bağlamda paganizm, düzen dışına çıkarak izole bir yaşamı değil, direnişi ve mücadeleyi öngörmektedir.

Golobal kapitalizmin öne sürdüğü en önemli agrümanlardan biri de küreselleşmedir. Oysa küreselleşme, kültürel hegemonyanın başka bir adıdır.

Küreselleşme, hakkında ne konuşulursa konuşulsun, en yalın tanımı ile küresel sermayenin Dünya'nın her yerine girme ve kapitalistleştirme operasyonudur. Bu bir bakıma da kapitalizmin bir başka yüzü olan emperyalizmin zaferidir.

Küreselleşme için çok önemli bir noktayı anımsatmakta fayda var. Küreselleşme, "Tek Dünya Devleti" ya da "İnsanlığın Birleşmesi" konusunda bir adım olmaktan öte, ayrımları daha da arttıracak, insanlığı bölgesel rekabetlerle daha da ayıracak ve kutuplaştıracak bir gidiştir.

Bazıları küreselleşmenin yılmaz savunucuları idiler. Bill Clinton "*Bugün küreselleşmenin acımasız mantığını benimsemeliyiz; ekonomimizin gücünden, kentlerimizin güvenliğine, insanlarımızın sağlığına kadar her şey yalnızca sınırlarımız içindeki olaylara değil, dünyanın diğer ucundaki olaylara da bağlıdır.* " demişken, Francis Fukuyama " *Küreselleşmenin yol açtığı ekonomik gelişme düzeyi, güçlü bir orta sınıfa sahip karmaşık sivil toplumların oluşmasına katkıda bulunur Demokrasinin gelişmesini kolaylaştıran işte bu sınıf ve toplumsal yapıdır.*" diyebilmiştir.

Küreselleşmenin ulus-devletlerin sonunu getirdiğini de söyleyen çok kişi olmuştur.

Steger (2006) ise çok daha temkinlidir:

"Çağdaş küreselleşme, bir yandan geleneksel siyasi düzenlemeleri sarsan ülke ötesi toplumsal alanların ve kurmların gelişmesini teşvik ederken, diğer yandan da iç ve dış politikalar arasındaki geleneksel sınır çizgilerinden bazılarını bulanıklaştırmıştır. Dünya, 21. yüzyılın başlangıcında, modern ulus-devlet sistemi ile küresel yönetişimin postmodern biçimleri arasındaki bir geçiş aşamasında bulunmaktadır."

Bauman (2006) çok doğru bir yere işaret etmektedir:

"Büyük bölünme çağının politik üstyapısı, düzen kurma mekanizmasındaki daha derin, –şimdiki haliyle– daha çığır açıcı ve kalıcı değişimleri gözden gizlendi. Değişim, her şeyden önce devletin rolünü etkiledi. [...] Şimdi artık karşımızda –bırakın egemenlik haklarından zorla vazgeçirilmeyi onları etkin bir şekilde ve canı gönülden teslim etme peşinden koşan ve egemenliklerinin ellerinden alınması ve devletler üstü oluşumlarda erimek için yalvaran devletler vardı. Ayrıca, adı sanı duyulmamış yha da unutulmuş yerel 'etnik gruplar' vardı sahnede; bunlar, çoktan mevta olmuş, ama şimdi yeniden doğmuş, ya da daha önce sözü edilmeyen, ama şimdi her nedense keşfedilen gruplardı ve genelde, geleneksel egemenlik sınavlarından hiçbirini geçemeyecek kadar küçük, parasız ve toylardı; ama yine de kendi devletlerini, politik egemenliğe bütün koşullarıyla sahip devletlerini ve kendi toprakları üzerinde yasama ve düzen sağlama haklarını talep ediyorlardı. [...] Paradoksal olarak, devlet olma fikrini böylesine inanılmaz ölçüde popüler kılan şey, devlet egemenliğinin zaferi değil, ölümüydü."

Bauman'ın belirttiği bu eğilim, aslında kutuplaşmaların da yolunu açıyordu. Çünkü küreselleşmenin bu devletçikler için biçtiği rol hiç de iyi bir rol değildi:

"Zayıf sözde devletler, iş hayatının sürmesi için gerekli olan ama küresel şirketlerin özgürlüğüne etkili kısıtlamalar getirebileceği korkusu yaratmayan, (faydalı) yerel polis karakolları rolüne kolaylıkla indirgenebilirler."

Türk-Kürt meselesinde olduğu gibi, Kürt topluluklarının geç kalmış bir ulus-devlet çabaları sadece bölgede kutuplaşmayı ve gerginliği arttırmakla kalmamış, küresel sermaye için de akacak yeni bir mecra oluşturmuştu. Bu nedenle küreselleşmeyi sermaye akışı üzerinden görmek daha doğrudur

Bu şekilde, Dünya'nın her yeri artık kapitalizmle tanışacak ve Doğa'ya karşı verilen bu topyekün savaşta Doğa'nın kazandığı hiçbir yer olmayacaktır. 2000'lerin başında Fas'ta Thompson firmasının fabirkasının inşaatını Bouygues firması yaparken demiri Türkiye'den almaları küreselleşme adına yorumlanırken, Thompson firmasının sermayesini işgücünün daha az olduğu bir yere kaydırması, sonuçta burada yönetici ya da tekniker konumunda çalışacak Fas'lıların orta sınıflaşacağının, tarımdan endüstriel üretime iş gücünün kayacağının ve tarım alanlarının endüstri adına yok edilmeye başlayacağının habercisiydi de aynı zamanda. Demirin Türkiye'den alınması da kirleten endüstrinin Avrupa dışında ucuz işgücü olan biryere taşındığını gösteriyordu.

Bazı sahte aydınlar bununla övünüp dursunlar, bu gibi ülkelerin bu sisteme adapte olacağı ve Doğa'ya karşı savaşa girişeceği kesindir.

Küreselleşme, aynı zamanda kendi çevresinde patlayan sermayenin dağılımı da olduğundan, girdiği yerde sermayenin garantisi olan totaliter rejimlerin de geri geleceği kesindir. Bunun habercisi de 1995 yılında müzakerelerine başlanan MAI (çok taraflı yatırım anlaşması) dır. WTO da (Dünya Ticaret Örgütü) bu amaca hizmet eden bir topluluktur.

Küreselleşmenin getirdiği sonuçlardan biri de, o yöreden çıkan zenginliklerin başka yerlere gitmesidir. Küresel sermaye hudut tanımadığı için bir bölgenin zenginlikleriyle bir başka yerde bambaşka bir etkinlik yapabilmektedir.

Bauman (2006) bir başka dille, bunu oldukça detaylı açıklamaktadır:

"'Yatırım yapanların' yani yatırımın gerektirdiği sermayeye, paraya sahip olanların, elde etmiş oldukları hareket kabiliyeti, güç ile yükümlülük arasındaki bağlantının kesilmesi anlamına gelir. Bu

tam koşulsuzluğu açısından benzersiz, yeni bir durumdur: 'Yatırım yapanlar' çalışanlarına, ama aynı zamanda gençlere, muhtaçlara, henüz doğmamış nesillere ve hepsinin kendi yaşam koşullarını yeniden üretmesine karşı görevlerinden, kısacası günlük hayata ve topluluğun varlığını sürdürmesine katkıda bulunma görevlerinden kurtulmuşlardır. [...] Sonuçlarından sorumluluk duymamak, yeni hareket kabiliyetinin yerel bağlarını koparmış, her an kullanılabilir sermayeye verdiği en gözde ve sevinçe karşılanan armağanıdır. Sonuçlarla başa çıkmanın maliyetlerini yatırım 'verimliliği' hesaplarına katma gerçği artık ortadan kalkmıştır."

Küreselleşme kültürel olarak ise, yerel kültürlerin dejcnerasyonunu ve yok oluşunu getirir. Bunun karşısındaki sahte milliyetçilik ise kültürel değerlerin korunmasını sağlamaktan öte, ezilen sınıfların son bir çığlığı gibidir. Koşullar ağırlaştıkça bu çığlık daha kuvvetli çıkar. Ülkemizde de milliyetçilik adına işlenen cinayetlerin arkasında bu adın ardına sığınmış, üretim araçlarını elde edememiş, ortada kalmış sınıfların bir çığlığı olarak küreselleşmeye tepki yatmaktadır.

Paganizm aynı zamanda yereldir. Yerel, toprağa bağlı kültürdür. "Dünya insanlarının eşitliği" üyopyası paganizmde zaten tanımsızdır, çünkü doğa karşısında zaten insanlar eşittir. Küreselleşme sadece başka toplulukları tanıma açısından önemli olup, yerelleşme paganizmde her zaman varolmalıdır. Ayrıca kapitalizmin geldiği noktada sömürünün yeni adı olan küreselleşmeye, pagan zaten topyekün karşı olmalıdır.

Pagan başkaldırının ya da pagan itaatsizliğinin nesnesini çok daha iyi anlayabilmek için Hardt ve Negri'nin "İmparatorluk" olarak tanımladıkları kavramı daha ayrıntıları ile incelemeye ve geliştirmeye ihtiyacımız vardır. Ancak bir yanlış anlama olmaması için bir uyarıda bulunalım, Hardt ve Negri gerek İmparatorluk gerekse de Çokluk adlı eserlerinde, sorunu ve sorunun bileşenlerini ortaya koyarken nasıl başarılı iseler, bunlara çözüm getirmede de o kadar başarısızdırlar. Zaten komprime hap gibi sosyal konularda "çözüm" getirme kaygısı ile yazılmış her eser bu başarısızlığa mahkûmdur.

Sorunu ortaya koymak, ancak ona olacak muhalefeti belirler. Bu muhalefet o sorunu halletmeyecek, sadece yeni bir düzen önerecektir. Aynı şekilde biz de bir çözüm önermek yerine muhalefetin nasıl olacağını ortaya koyuyoruz. Başarısı Tanrıça'nın takdiri.

Daha önce de gördüğümüz gibi küresel kapitalist düzen, dünya çapında bireyleri şekillendirme, anonimleştirme ve eşyalaştırma politikasını uygulamaktadır. Çıktığı yeri belirtme gereği bulmadan kendini "gizemlileştirmiş" ancak bildik ellerde virus gibi yayılan küresel sermeye, bulduğu "boşluklara" daha da yerleşerek bu işlevi yerine getirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, bu duruma önemli bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri geleneksel olarak elitler tarafından yönetilen Cumhuriyet Halk Partisi ve devlet organları ile engellenen kırsal kesim kökenli burjuva, yine geleneksel olarak üstyapıda dini bir karakter taşımaktaydı. 1980 yılında dünya çapında esen liberal rüzgârlar, bunun dini karakterinin yanına ilerlemeciliği de eklemişti. Turgut Özal dünya'daki diğer oyuncularla birlikte bunu çok güzel kullanmıştı.

Aynı motiflerle iktidara gelen AK Parti hükümeti ise bu "heterojen" karakteri taşıyan burjuvayı, pompalanan küresel sermaye eşliğinde, "orta sınıf" potasında eritmektedir.

Aynı şekilde TC'nin kuvvetli assimilasyon politikası içinde eritilemeyen her türlü heterojen unsur –ki bunun içine büyük şehirlerde zengin olmuş Kürt kökenli burjuvayı da koyabiliriz– "orta sınıf" potasında birleşmektedirler. Bu uniform toplum yapısı, aslında küreselleşmiş dünyanın üniformitesi içinde bir parçadır. Sistem gerekirse her türlü totaliter yöntemi kullanarak bu yapıyı koruyacaktır.

Pagan itaatsizlik, her ne olursa olsun değişik karakterlerin korunmasını öngörür. Bu bireysel çeşitlilik aslında Doğa'nın öngördüğü bir çeşitliliktir. Kişilerin eşyalaştırılması ise aynı tüketim kalıplarına yöneltilmeleri anlamını taşımaktadır ve bu da "insan" denen canlıdan tüketim robotu üretmek demektir.

Bu noktada, belirttiğimiz gibi Hardt ve Negri'nin İmparatorluk kavramı, tanım yapmayı kolaylaştırmak, belki de bugün yapama-

yacağız bir tanımı ötelemek için faydalı olacaktır.

Hardt ve Negri (2000)[1] İmparatorluk tanımını önceden çok basit bir ekilde ortaya koymaktadırlar:

"*Küresel piyasa ve küresel üretim çevrimleriyle birlikte bir küresel düzen, yeni bir yönetim mantığı ve yapısı, kısacası yeni bir egemenlik biçimi ortaya çıktı. İmparatorluk, bu küresel mübadeleyi etkinlikle düzenleyen, politik özne, dünyayı yöneten egemen güçtür.*"

Ancak Hardt ve Negri bunun yeni bir ulus-devlet emperyalizmi biçimi olmadığının altını çizmektedirler ve bunun ABD ile ilişkilendirilmesine de karşı çıkmaktadırlar:

"*Ama bizim temel tezimiz, yeni bir emperyal egemenlik biçiminin ortaya çıktığı doğrultusundadır [...]. ABD bir emperyalist projenin merkezini oluşturmuyor ve aslında günümüzde hiçbir ulus-devlet bunu yapamaz. Emperyalizm miyadını doldurmuştur. Hiçbir ulus modern Avrupalı ulusların bir zaman olduğu gibi dünya lideri olamayacaktır.*"

Buraya kadar İmparatorluk, anladığımız kadarı ile hiçbir ulus devletin elinde olmayan ancak küresel sermayenin kendi anonimliğinden kaynaklanan "anonim-benzeri" yapısıyla bireyleri anonimleştiren, ancak eski emperyalist sistemle tanımlanamayacak bir egemen güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pagan sistemler, Doğa'yı algılamaktaki çeşitlilikten aslında farklı üretim biçimleri ve "kültür örüntüleri"ni ortaya çıkartarak, "eşkökensel bir çeşitlilik" yaratmaktadır. Bu çeşitliliğin ortadan kalkması Doğa'yı algılamaktaki yoksulluktan öte yoksunluğu da getirmekte ve yabancılaşmanın en üst noktasını temsil etmektedir.

İmparatorluk ise özgürlük kisvesi altında bir tahakküm getirerek, bu tekdüzeliği yaymaktadır. Bu ebedi bir tekdüzelik olacaktır. Çünkü Hardt ve Negri, imparatorluk için geleneksel tanımlardan

[18] Herhangi bir anakronizme düşmemek ya da Hardt ve Negri'nin düşünsel zamanlamalarını bozmamak için burada onların kitaplarının Türkçe baskısının değil orijinal baskılarının tarihini vereceğiz. *İmparatorluk* Türkçede 2003'te baskı yapmış olsa da orijinal baskı tarihi 2000'dir.

yola çıkarak "*İmparatorluk tarhisel zamanı tüketir, tarihi askıya alır ve kendi etik düzeninde geçmiş ve geleceği biraraya getirir. Başka bir ifadeyle, İmparatorluk kendi düzenini, daimi, ebedi ve zorunlu kılar*" demektedir.

İmparatorluk ayrıca savaşı da meşrulaştırmaktadır. Hardt ve Negri (2000) bunu çok güzel ortaya koymaktadır:

"*Haklı savaş daha çok kendini haklılaştıran bir eylem haline gelmiştir. Bu kavram iki farklı ögeyi biraraya getrimiştir; ilki etik olarak temellendiği oranda askeri aygıtın meşruluğu ve ikincisi, istenen düzeni ve barışı gerçekleştirmek için askeri eylemin gerekliliği. Bu iki öğenin sentezi aslında İmparatorluğun temelini ve yeni geleneğini belirleyen anahtar bir unsur olabilir. Günümüzde düşman, tıpkı savaş gibi, aynı anda hem sıradanlaştırılır (gündelik polis baskısının bir nesnesine indirgenir) hem de (düşman, etik düzene mutlak bir tehdit olarak) mutlaklaştırılır. Körfez savaşı belki de bize ilk kez kavramın bu yeni epistemolojisinin en eksiksiz ve ayrıntılı örneğini verdi. Haklı savaş kavramının yeniden canlanışı İmparatorluğun ortaya çıkışının sadece bir belirtisi olabilir; ama akla çok şeyi getiren güçlü bir belirti.*"

Bu satırların 11 Eylül 2001'den önce yazıldığını bilmek bu satırların önemini daha da arttırmaktadır. Özellikle "haklı savaş" kavramının George W. Bush tarafından sonuna kadar sömürülmesi ve geniş kitlelerce tepki ile karşılanması, İmaparatorluğa karşı başkaldırının en önemli öğesini de oluşturmuştur.

Bu satırlar arasında rastladığımız en önemli nokta ise düşmanın sıradanlaştırılması ve mutlaklaştırılmasıdır.

Türkiye'den bir örnekle bu konuyu daha çok açabilriz. Düşman tanımı devlet tarafından "bölücü" olarak yapılan ya da "mürteci" olarak tanımlanan gruplar, özellikle MGK bildirilerinde eşdeğer olarak tanımlanarak devlet güçlerinin karşısında sıradanlaştırılmış, öte yandan da mutlaklaştırılmıştır. Hardt ve Negri'nin örneğinden yola çıkarsak, bölücü gruplardan en basit özgürlük taleplerini dile getiren grupların polis tarafından nasıl sıradanlaştırıldıklarını, daha doğrusu aynı damgayı, arkasından da aynı dayağı yiyerek sindiril-

diklerini, polisin gözündeki öfkeden atılan dayağın tekdüzeliğine kadar okuyabiliriz. Öte yandan "mutlak" düşmanlar ise aynı ad altında sindirilmektedir. Okumak isteyen genç kızdan, beyni şeyhi tarafından uyuşturulmuş gence kadar herkes mürtecidir. Bu bağlamda başının örtüsünden okuyamayan genç kızın hakkını savunan da, bu damganın yeni talibi olarak bu sıradanlaşmış ve mutlaklaşmış düşmanların safına katılmıştır.

Aslında küresel güçlere karşı sürdürülmesi gereken "haklı savaş", küresel güçlerin elindeki ulus devletlerin askeri güçleri tarafından sonuna kadar ifade edilmiş ve sınırötesi operasyonlara ya da bir ülkenin işgaline neden teşkil etmiştir.

Nitekim Hardt ve Negri, daha sonra yazdıkları "Çokluk" adlı eserlerinde (2004) bu konuya daha çok eğilmişlerdir. Yazarlara göre, "*İmparatorlukta savaş kaçınılmazdır ve savaş bir yönetim aracıdır. Günümüzün Pax Imperii'si*[19] *de, aynen antik Roma dönemindeki gibi gerçekte savaş halini gizleyen sahte bir barış görüntüsüdür.[...] savaş bir biyoiktidar rejimi, yani sadece nufusu kontrol etmeyi değil toplumsal yaşamın tüm yönlerini üretme ve yeniden üretmeyi amaçlayan bir idare biçimi haline gelmiştir. Bu savaş ölüm getirir ama aynı zamanda paradoksal biçimde yaşamı da üretmek zorundadır.[...]Soykırım ve nükleeer yok etme kapasitesi bizzat yaşamın yapısını vurur, onu yozlaştırır, çarpıtır. Bu tür yok etme araçlarını kontrol eden iktidar, terimin en olumsuz ve korkunç anlamı ile biyoiktidar biçimidir, ölüm üzerinde doğrudan hâkimiyeti olan bir iktidardır. Buradaki ölüm de sadece bir birayin ya da grubun değil, tüm insanlığın hatta tüm varlıkların ölümüdür. Soylırım ve atom silahları bizzat yaşamı sahnenin merkezine yerleştirince, savaş gerçek anlamda ontolojik hale gelir.[...] Ancak egemen siyasal iktidar asla gerçekten saf ölüm üretme noktasına gelmez, çünkü kendi tebaasının yaşamını ortadan kaldırmayı göze alamaz. Kitleel imha silahları ya bir tehdit olarak kalmalı ya da ancak çok sınırlı vakalarda kullanılmalı, ayrıca işkence ve ölüme, en azından genel ölümlere yol açmamalıdır. Egemen iktidar varlı-*

[19] İmparatorluk Barışı.

ğınısürdürmek için, tebaasının yaşamını, en azından üretme ve tüketme kapasitesini muhafaza etmek durumundadır. Eğer herhangi bir egemen iktidar bunu ortadan kaldırırsa zorunlu olarak kendisini yok eder. Dolayısıyla imha ve işkence gibi negatif tekniklerden daha önemli olan şey biyoiktidarın yapıcı niteliğidir. Küresel savaş ölüm saçtığı kadar yaşamı da üretmek ve düzenlemek zorundadır."

Hardt ve Negri'nin (2004) bu savaşı tanımlarlarken ellerindeki en önemli kavram, Foucault'dan ödünç aldıkları "biyoiktidar/biyopolitik"dir:

"*Biyoiktidar toplumsal hayatı, onu izleyerek, özümleyerek ve yeniden eklemleyerek, içten düzenleyen bir iktidar biçimidir. İktidar bütün nüfusun hayatı üzerinde etkili bir komutayı ancak her bireyin kendine göre benimseyip yeniden canlandırdığı bütünsel, hayati bir işlev haline geldiğinde başarabilir. Foucault'nun dediği gibi, 'Hayat artık....iktidarın bir nesnesi haline gelmiştir.' Bu iktidarın en önemli işlevi hayatı bütün yönleriyle kuşatmaktır ve asli görevi de hayatı yönetmektir. O halde biyo-iktidar, iktidardakiler için asıl meselenin bizahiti hayatın üretimi ve yeniden üretimi olduğu bir durumu anlatır.[...] iktidar tamamen biyo-politik hale geldiğinde, bütün toplumsal bünye iktidar mekanizması tarafından tasarlanır ve onun virtüelliği çerçevesinde gelişir. Bu ilişki, açık, nitel ve duygulanımsaldır. Toplumsal yapı ve gelişme süreçlerinin sinir uçlarına kadar erişen bir iktidar altında toplum tek bir bünye gibi tepki verir. İktidar böylelikle insanların bilincinin ve bedenlerinin –aynı zamanda bütün toplumsal ilişkilerin– derinliklerine işleyen bir kontrol mekanizması olarak kendini gösterir."*

"*Büyük endüstriyel ve finansal güçler [...] yalnız metaları değil, öznellikleri de üretirler. Bu güçler, biyo-politik bağlam için fail öznellikler üretir: onlar ihtiyaçlarını, toplumsal ilişkileri, bedenleri ve zihinleri üretir. Biyo-politik alanda hayat üretim için çalışmak, üretim de hayat için çalışmak haline getirilmiştir.*"

Böylece bir bakıma toplum, iktidarı yeniden üreten bir mekanizma haline gelir. Örneğin, bir sigortacı yaptığı işle sistemi yeni-

den üretir ve aslında bunu biraz daha geliştirirsek, yaptığı iş kadar belki de daha önemlisi, tüketim kalıplarıyla iktidarı ve sistemi yeniden üretmiş olur.

Böylece iktidarın temelini çok daha iyi tanımlama olanağımız olmuştur. Kuşkusuz biyo-iktidar, kendini yeniden üretebilme gücü ile yayılmasını sürdürürken, aynı zamanda kendi muhalefetini de oluşturmaktadır. İktidarın etki alanını bir tür *biyosfer*, iktidarın biyosferi olarak tanımlarsak, muhalefet de sonunda bu biyosfer içinde yer bulacaktır. Bu dialektik bağlamda, biosferin içindeki muhalefet tam da yenilenmeye karşı olan bir muhalefettir. Öyleyse pagan direnişinin bu biyosferin dışına çıkması gerekmektedir.

Hardt ve Negri bu durumu *Çokluk* (2004) adlı eserlerinde incelerler ve bu çıkmazda takılı kalırlar:

"*Bir dönemde en etkili olan düşünüş biçimi o dönemin hâkim ekonomik ve toplumal üretim modeline denk düşendir. [...] 1970'lerle birlikte, endüstriyel üretim teknikleri ve ve örgütlenme biçimi daha küçük ve daha hareketli emek birimlerine ve daha esnek üretim yapılarına kaydı. Bu kayış, sık sık Frodist üretimden postfordist üretime geçiş olarak nitelendirilir. Postfordist üretimin küçük, hareketli birimleri belirli bir ölçüde çok merkezli gerilla modeline takbül etse de, gerilla modeli de potfordizm teknolojileri tarafından hızla dönüştürülmüştür. Postfordist üretimin temel eksenlerini teşkil eden enformasyon, iletişim ve işbirliği ağları yeni gerilla hareketini şekillendirmeye başlar. Hareketler, Internet gibi teknolojileri sadece örgütlenme aracı olarak kullanmakla kalmaz, giderek bu teknolojileri kendi örgütsel yapılarının modeli olarak benimser. [...] Ağ örgütlenmesi, bileşenlerinin ve iletişim ağlarının kesintisiz çoğunluğuna dayanır; öyle ki, merkezi ve birleşik bir komuta yapısına indirgenmesi imkansızdır. Dolayısıyla, gerilla modelinin çok merkezli biçimi bir ağ biçimine evrilir; artık bir merkez yoktur, birbiriyle iletişim halinde olan düğümlerin indirgenemez çoğulluğu vardır. Çokluğun ağ mücadelesinin, postfordist üretime benzeyen kritik bir ayrıtedici özelliği, biyopolitik alnada geçmesi-*

dir; başka bir deyişle bu mücadele yeni özenllikler ve yeni yaşam biçimleri yaratır. [...] Ancak ağ mücadelesi, yine postfordist üretim gibi, disipline yaslanmaz. Asli değerleri yaratıcılık, iletişim ve de öz-örgütlülük temelinde işbirliğidir. Bu yeni güç tipi, elbette, askeri gücün her zaman yaptığı gibi düşmana ddirenir ve saldırır ama odak noktası giderek içeriye, örgütün içine yeni öznellikler ve yeni genişleyici yaşam biçimleri üretmeye kayar. Artık 'halk' temel teşkil etmez ve artık hedef, egemen devlet yapısının iktidarını almak değildir. Gerilla yapısının demokratik öğeleri, ağ biçimi altında daha da geliştirilir ve örgüt bir araç olmaktan çıkıp kendi başına maç haline gelir."

Pagan direnişi, kuşkusuz yukarıda anlatılanların farkında olarak örgütlenecektir. Bugün küresel güçlercc insanları takip etmenin ve fişlemenin en kolay yolu olan internet, aşırı dccede azdırılmış ve biyoiktidar tarafından kullanılan cinselliğin de yardımı ile, tek tek bireylerin zayıflıkları, tutkuları ve partner arayışları çerçevesindeki bilgilerle bireyleri fişleycbilmektedir.

Gerilla direniş yöntemleri, küresel güçlerin karşısına çıkacak dünya paganları için tamamen geçersizdir. Bu tür küçük hareketler ise küresel güçlerin "haklı savaş" nedenleri ile bastırılmaya mahkûmdur.

Pagan direnişinin öğeleri "pagan çokluk"tur. Hardt ve Negri'de tanımını bulan çokluk aslında tüketim alışkanlıkları olarak artık küresel güçlerin istediği kıvamdadır. Bunu düştüğü bu noktadan çekip çıkartmak ise farklı bir bilinçlenme ile olanaklı olabilecektir. İşte bu noktada bütün güncel iletişim araçları ve tabii ki internet devreye gircektir.

Burada internet üzerinde yapılan çalışmalar, daha çok üst yapısal hatta tüketim alışkanlıklarına göre olmalıdır.

Küresel güçlerin internet üzerinden saldırıları, seks sitelerinden kişisel gelişim sitelerinc kadar yaygındır. Küresel güçler, her bir tüketim şekline göre farklı yol takip edebilemektedirler. Oysa paganizm, tek bir tüketim şekline hitap etmektedir. Homojen bir pagan anti-tüketim toplumunu varolamadığına göre, bu tür bir çalışma-

nın etkili olabilmesi, küresel güçlerin kullandıkları her bir kanalda etkinlik içinde olabilmesine ya da yardımcı propaganda yöntemlerine bağlıdır.

Bir örgütlenmenin intenet üzerineden yapılması, ancak örgütlenmenin tamamen şeffaf olması ile mümkündür. Bu da ancak bu kanallar üzerinden "kendiliğinden" bir örgütlenme ile olanaklıdır. Kendiliğinden olan bu örgütlenme, iktidarın gözü önünde ancak biyosferinin dışında gelişecektir. Bu nedenle Hardt ve Negri'ye çok temkinli yaklaşmak gerekmektedir.

Burada pagan çokluğu, tanımlamak gerekecektir. Öncelikle "çokluk" fikrinin gelşimine bir bakalım.

"Çokluk" termini anladığımız anlamı ile ilk olarak Spinoza'da buluyoruz.[20] Spinoza Tractatus Politicus'ta şöyle der: "*Özgür bir-çoğunluk, selametini tek bir kişiye bırakmamalıdır. Çünkü bu kişi, gerek boş bir gururdan gerekse de herkesin hoşuna gideceğinden emin olmasından, her gün bir ihanetten de şüphelenmek zoruna kalacaktır, daha sonra da kendi güvenliğinin derdine düşecek ve halkı gözeteceğine ona tuzaklar kuracaktır.*"

Burada "libera multitudo", özgür çoğunluk anlamındadır ve monarşinin özgür halkından söz etmektedir. Spinoza, *Tractatus Politicus*'ta monarşinin kötülüklerini anlatırken çoğunluğun, monarkın sınırlarını belirlemesi durumunda belli bir özgürlüğü de monarşi içinde yaşayabileceğini söyler.

Hardt ve Negri'ye ilham olan Spinoza'yı kısaca andıktan sonra Hardt ve Negri'de "çokluk" tanımına bakmak gerekmektedir. Herdt ve Negri'ye göre (2004) kısaca "*çokluk potansiyel olarak toplumsal üretime katılan tüm figürlerden oluşur*". Hardt ve Negri, küresel imparatorluğa karşı küresel darbeyi vuracağına inandıkları çokluğun potansiyelini ise şöyle açıklar:

---

[20] libera multitudo cavere debet, ne salutem suam uni absolute credat, qui, nisi vanus sit, et omnibus se posse placere existimet, quotidie insidias timere debet; atque adeo sibi potius cavere, et multitudini contra insidiari magis, quam consulere cogitur.

"*Sosyoekonomik perspektiften bakıldığında, çokluk hem emeğin ortak öznesi, yani postmodern üretimi yapan ettir, hem de kolektif sermayenin kendi küresel gelişiminin bedeni kılmaya çalıştığı nesnedir. Sermaye, çokluğu organik bir birlik haline, devlet de bir halk haline getirmeye çalışır. İşte emeğin mücadeleleri kanalıyla çokluğun gerçek üretken biyopolitik varlığının ortaya çıktığı nokta burasıdır. Çokluğun eti hapsedilip küresel sermayenin bedenine dönüştürülünce, çokluk kendini kapitalist küreselleşme süreçlerinin hem içinde hem de karşısında bulur. Ancak çokluğun giriştiği biyopolitik üretim, çokluğun ortak paydasını ve ortak üretimini küresel sermayenin emperyal iktidarına karşı harekete geçirir. Zamanla ortak payda temelindeki üretken varlığını geliştiren çokluk, imparatorluğun içinden ilerleyip diğer uçtan dışarı çıkabilir ve kendisini otonom biçimde ifade edip kendi kendi yönetebilir.*"

"*Ortak paydanın harekete geçmesi, son olarak, bu küresel mücadele dalgasını teşkil eden hareketlerin sadece protesto hareketi olmadığını (oysa ki medyada en çok bu öne çıkarılıyor), aynı zamanda pozitif ve yaratıcı olduğunu da ortaya koyar. [...] Ancak ortak paydanın harekete geçmesi ve çokluğu yaratma şeklindeki siyasi proje topluma çok daha geniş bir biçimde yayılmalı ve daha sağlam temellere oturmalıdır. Biz, çokluğun gücünü tahkim etmenin tek yolunun demokrasiyi yaratmak olduğunu ve aynı zamanda günümüzde, tarihte ilk kez, demokrasinin gerçekleşmesini sağlayacak toplumsal özneyi ve toplumsal örgütlenme mantığını da çokluğun sağladığını düşünüyoruz.*"

Kulağa çok hoş gelen bu sözler bütünü, Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk*'ta (2004) yaptığı gibi bazı kavramları yok saymaktadır. Bazı kavramlar da yeniden tanımlanmayı gerektirmektedir. Yine aynı şekilde topluma "reçete" vermeye çalışmaları ise Hardt ve Negri'nin sorunu ortaya koyarken ne kadar başarılı iseler, reçete sunaken de o kadar zorlama ve başarısız olduklarını gösterir.

İmparatoluk'ta Küresel muhalefeti tanımlamalarının ve yeni bir enternasyonalizmi savunmalarının altı ne kadar boş kaldıysa; ve belki de *Çokluk* adlı eserlerini bu kaygıyla yazdılarsa da, aynı boş-

luk süregelmektedir.

Yeniden tanımlanması gereken en önemli kavram, "emek"tir. Böylece daha kesin ve doğru bir "emekçi" ve "çokluk" kavramlarına ulaşmış oluruz.

Maddi olamayan üretim için Hardt ve Negri (2004) çok önemli bir tespitte bulunmaktadırlar:

"*Maddi olmayan üretimin tamamında kullanılan emeğin maddi kalmaya devam ettiğini vurgulayalım. Bu emek, bütün emek türleri gibi bedenimizi ve beynimizi içerir. Maddi olmayan şey emeğin ürünüdür. Bu bakımdan maddi olmayan emeğin çok muğlak bir terim olduğunun farkındayız. Yeni hegemonik biçimi 'biyopolitik emek', yani sadece maddi mallar üretmekle kalmayıp ilişkileri ve de toplumsal yaşamın kendisini de üreten emek olarak algılamak daha doğru olabilir. Dolayısıyla biyopolitik terimi, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel arasındaki ayrımların giderek bulanıklaştığını anlatır. Ancak biyopolitika terimi de birçok başka kavramsal karmaşıklık yaratır, dolayısıyla bize göre, maddi olmama mefhumu, her ne kadar muğlaklık barındırsa da daha çabuk anlaşılır ve ekonomik dönüşümün genel eğilimini ifade eder görünüyor.*"

Bu kavramsal tartışmadan sonra yazarlar maddi olmayan emeğin asıl önemli yönünü yeniden vurgularlar:

"*Maddi olmayan emeğin hegemonya kurmaya meyilli olduğunu söylediğimide, bugünün dünyasındaki işçilerin çoğunun asıl olarak maddi olmayan mallar ürettiğini söylemiyoruz. Aksine tarımsel emek, yüzyıllardır olduğu gibi, nicel açıdan baskın olmaya devam ediyor ve üstelik endüstriyel emekçilerin küresel sayısı da azalmış değil. Maddi olmayan emek küresel emeğin bir azınlığı ddurumunda ve yerkürenin kimi hâkim bölgelerinde yoğunlaşmış halde. Bizim asıl iddiamız, maddi olmayan emeğin nitel açıan hegemonik olduğu ve diğer emek biçimlerine ve bizzat topluma bir eğilim dayattığı.*"

PAGAN EYLEMCİLİĞİ

Doğa'nın ve insanın tüketilmesi, herkesten önce bir paganın

karşı durması gereken bir durumdur. Bu bağlamda pagan, kapitalizmin türlü aletlerine karşı durabilmeyi bilmelidir.

Kapitalizmin insanı doğasından uzaklaştıran ve her ne türlü olursa olsun baskı altına almasını öngören faşist yapısı, çeşitli yazarlar tarafından bir bölümüyle de olsa ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu yazarlardan biri de Girogio Agamben'dir. Agamben, toplumda "istisna" olanın zamanla kural oluşunu ortaya koymaktadır. Agamben "*İçinde yaşadığımız çağda, istisna durumu her geçen gün biraz daha temel siyasi yapı haline geliyor ve nihai anlamda da kural olmaya başlıyor.*" diyerek bunu açıkça ifade etmektedir.

Bu aslında tarih içinde insan doğasına ve doğallığına aykırı olan her şeyin zaman içinde nasıl kurallaştığını da anlatmaktadır. Her dönem icat edilen "istisna"lar yaşamı ele geçirmektedir.

Kapitalizmin yarattığı "görünmez eller" ve bir bakışta anlaşılamayan Kaos durumu ise bu şekilde meşrulaştırılmaktadır.

Agamben'e (2002) göre "*Kaos'a uygulanacak hiçbir kural olmadığı için, öncelikle, dışarısı ile içeri, Kaos ile normal durum arasında bir belirsizlik mıntıkasının –istisna durumunun– yaratılması suretiyle, kaosun hukuk düzenine dahil edilmesi gerekiyor.*"

Bu durum günümüzde ve geçmişde de Doğa'ya aykırı her kural ve kalıp için bu "istisna durumu" egemenlerin eliyle gündelik hayata katılmıştır. Agamben (2002) bunu şöyle açıklar.

"*Geçmişte, hukuksal-siyasal düzenin yapısının, dışarıya itilen şeylerin aynı zamanda içeride tutulduğu bir yapı olduğu gözlemlenir. Nitekim Gilles Deleuze ve Felix Guattari, 'Egemenlik sadece içine alabildiği şeylere hükmeder' diyebiliyor. [...] İstisna kendisini kuraldan dışarı çıkartmıyor; bunun yerine, kural, kendi kendini askıya alarak, istisnaya yol açıyor ve kendisini istisna olarak sürdürmek suretiyle de, öncelikle kendisini kural olarak tesis ediyor. Hukukun kendisine özel 'güç'ü kendisini dışsallıkla sürdürebilme kapasitesine dayanıyor.*"

Günümüzde Doğa Ana elden giderken, her bir alanda yaratılan

istisna durumları aslında sorunun çok az bir bölümünü göstermektedir. Bir örnek olarak Kyoto Protokolü, benzer bir "istisna" durumdan yola çıkarak CO_2 salınımını piyasalaştıracak kuralları yaratmaktadır.

Küresel kapitalizm bunun gibi birçok yöntemi, kendi asalak varlığını sürdürmek için kullanmaktadır.

O halde ilk önce yeni bir "pagan aydın" tanımına ihtiyacımız vardır.

Toplumda aydınların rolü çok fazlasıyla tartışılmıştır. Her okuyan, düşünen kişi toplumda "aydın" olarak nitelendirilse de aslında aydın, toplum içindeki konumu ve işlevi ile tanımlanmalıdır.

Bu konuda değişik teoriler vardır. Aydının toplum içindeki rolünü en iyi ortaya koyan kuşkusuz Antonio Gramsci'dir.

Gramsci'nin kuşkusuz ortaya koyduğu en önemli ayrım, "geleneksel" ve "organik" aydın tanımlarıdır.

Geleneksel aydın, içinde bulunduğu ekonomik ilişkiler içinde yer tutan, bir sınıfa bağlı olmadan düzenin de sözcülüğünü de yapan, öğretmen, subay, devlet görevlisi gibi tiplerdir. Tabii Gramsci köy tipi aydınları da bu sınıfa sokar. Aynı şekilde papazlar da bu sınıftandır. İslam'da dini sınıf olup olmadığı tartışması bir yana, ülkemizde de imamların ve sahte şeyhlerin bu sınıfa dahil oldukları aşikârdır.

Geleneksel aydın, toplum düzenine bağlı ve onun sürekliliği için çalışıyor gözükse de geleneksel aydınların, kendilerini "devlet" olarak düşünmeleri, "ekonomik yapının evrimi ile " çelişkiye düşmektedir. Aynı Türkiye'de yükselen burjuvaziyi görmezden gelen askerler gibi, bu çelişki tarihsel bloğun varlığını bir yandan da tehlikeye düşürmektedir.

Organik aydın ise, içinde bulundukları sınıfa bağlı, bu sınıfın özlemlerini dile getiren, bir çeşit bu sınıfın sözcülüğünü yapan ve bu sınıfın gelişmesi yönünde bu sınıfa yön veren aydın tipidir.

Aydın tipolojisi kuşkusuz Gramsci'nin "tarihsel blok" kuramı ile anlam kazanmaktadır.

Gramsci'nin bu kuramı, ileri de göreceğimiz bazı yenileştirmelerle günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Buna göre, kapi-

talist toplumlardaegemen sınıflar, geleneksel aydınların eliyle ideolojik bir hegemonya kurarlar. Hem altyapı hem de üstyapıda oluşan bu bloka "tarihsel blok" adı verilir. Bu eski tarihsel bloğa karşı yeni, devrimci bir tarihsel blok oluşturulmak zorundadır. Bu da ancak, işçi, köylü ve organik aydın işbirliği ile oluşturulabilir.

Gramsci de, Lenin'in, devleti güç kullanarak devirerek, politik topluma erişmeyi söylemesi gibi, devlet aygıtının yok edilmesi ve yönetici sınıfa karşı savaşta sivil ve politik toplum üzerinde durur. Burada ideolojik yapı ve "gereçlerin" hazırlanması çok önemlidir. Bu bağlamda organik aydının rolü büyüktür. Bu tür ilişkiler aydınlar tarafından kurulur.

Gramsci "organik" aydının toplum içindeki yeri üzerinde çok durmuştur.

"*Eğer bir tarihsel blok, yani küresel bir tarihsel durum irdelenirse, onda bir yanda doğrudan doğruya üretici güçler ilişkisine bağlı bulunan toplumsal bir yapı – sınıflar–, öte yanda ideolojik ve politik bir üstyapı görülür. Bu iki öğe arasındaki organik bağ, işleri ekonomik düzeyde değil, ama üstyapısal düzeyde etkinlik göstermek olan kimi toplumsal gruplar ; aydınlar tarafından kurulmuştur.*" (Portelli, 1982)

"*Bu organik bağ, tarihsel bloğun üstyapısını çekip çevirmekle görevli toplumsal katman tarafından; aydınlar tarafından sağlanmıştır: 'Ekonomik ğretim dünyasının özsel bir işlev kökensel alanı üzerinde soğan her toplumsal grup, kendisiyle birlikte, organik olarak, yalnızca ekonomik alanda değil, ama toplumsal ve siysal alanda da, ona kendi öz işlevinin türdeşlik ve bilinci veren bir ya da birkaç aydınlar katmanı yaratır.*" (Portelli 1982)

Buraya kadar olan noktada Gramsci'nin kurduğu temel üzerinden giderek biraz daha farklı çıkarımlar yapmak olasıdır.

Gerçekten de kapitalist toplumlarda, geleneksel aydınların eliyle, egemen sınıflar ideolojik bir hegemonya kurmuş, hem altyapı hem de üstyapıda blok oluşturmuşlardır.

Yeni devrimci blokun "emek" odaklı, işçi sınıfı odaklı olması, aslında varolan Doğa'ya ve insana aykırı düzenin benimsenmesi

anlamına gelmektedir.

Bir başka deyişle, artı ürün veren ekonomik ilişkilerin ortaya çıkışından, bugünkü küresel kapitalizme kadar giden ve insan doğasına aykırı gözüken üretim ve ekonomik ilişkilerin a priori kabul edilmesi ile ancak Gramsci'nin öngördüğü yola girilir.

Oysa paganizm, bir başka Dünya'nın mümkün olduğunu kabul ederek, çok daha farklı üretim ilişkileri öngörmektedir. Bu bağlamda yeni blok, emek odaklı olmaktan öte "angarya" odaklı olarak görülmektedir.

Gramsci ilginç bir saptama da yapmaktadır. "Dikkat edilirse, üretim dünyasında önemli bir görevi olan köylü yığınının kendine özgü 'organik' aydın yetiştirmediği, herhangi bir aydın katını da benimsemediği görülür. "*Köy tipi aydınların çoğu 'geleneksel'dirler, yani köy topluluklarına ve kapitalist düzenin henüz değiştirip harekete geçiremediği kentlerin küçük burjuvazisine bağlıdır.*" der Gramsci. Ona göre "*Köylünün aydın karşısındaki tutumunda birbiriyle çelişir gibi görünen iki yön vardır: Köylü, aydının, genel olarak da devlet görevlilerinin durumuna hayranlık duyar. Ama kimi zaman onu aşağı görüyormuş bigi davrandığı da olur. Başka deyişle, onun hayranlığı, içgüdüsel olarak, kıskançlık ve aşırı öfkeyle yoğrulmuştur. Aydınlar karşısındaki bu kulluğu hesaba katılmaz, somut olarak incelenmez ve derinleştirilmezse, köylünün ne kollektif yaşamından bir şey anlaşılabilir, ne de ondaki gelişme tohumlarından ve gelişme mayasından. Köylü yığınının her organik gelişmesi, bir noktaya kadar aydınların davranışlarına bağlı ve bağımlıdır.*"

Köylünün bu eleştirisi, doğru olmakla birlikte, şehir kapitalizminin gelişmesi ile köylünün düştüğü durumun a priori kabul edilmesini gerektirmektedir. Oysa yeni Dünya'nın köy odaklı olması ve tarımsal üretimin birincil öneme sahip olması kaçınılmazdır. O halde ekonomik ilişkilerin kent kapitalizminden köy üretimine ve emek ekseninden angarya eksenine kaydığı bir düzende, "organik aydın" kadim bilgiyle yoğrulmuş olarak köylü – toplum, toplum-Doğa uyumlanmasında önemli bir rol oynayacaktır.

Öte yandan, küresel direniş içinde köylülüğün yerini tam olarak bulamayan Hardt ve Negri için (2004) köylülük, ölmek üzere olan bir biçimdir. Tarımı a priori olarak bütün dünyada kapitalist üretim biçimi olarak olarak gören yazarlar, kendi ürettiğini yiyen ve fazlasını satan köylü tipinin yok olacağı kehanetinde bulunmakta ve Dünya'nın geleceğinde "köylü" biçiminin oynayacağı rolü düşünmemektedirler:

"*Köylü figürü çokluk kavramı için belki de en büyük zorluğu teşkil eder, çünkü köylüyü endüstriyel işçi sınıfından ve diğer emekçi sınıfların dışında ve nitel açıdan farklı olarak konumlandıran çok geniş bir ekonomik, kültürel ve tarih literatürü vardır. [...] Ancak tüm tarımcıların köylü olmadığında; köylünün toprağı belirli bir işleme tarzını ve belirli toplumsal ilişkiler çerçevesinde üretim yapmayı temsil eden tarihsel bir figür olduğunda net olalım. Köyl, tarihin bir aşamasında ortaya çıktı ve er geç ortadan kaybolacak. Buiartık tarımsal üretimin ya da kırsal yaşamın olmayacağı anlamına gelmez. Bunun asıl anlamı, tarımsal üretim koşullarının değişip madencilik, endüstri ve maddi olmayan üretim ve diğer emek biçimlerinin koşullarıyla ortak hale geldiği, dolayısıyla tarımın diğer üretim biçimleriyle ilişkide olduğu ve artık nitel açıdan farklı, yalıtılmış bir üretim ve yaşam biçimi teşkil etmediğidir. Tarım da diğer sektörler gibi giderek biyoplitik hale geliyor. Bu ortaklaşma yukarıda belirttiğimiz gibi, çokluğun varlığını mümkün kılan koşullardan biri.*"

Şaşkınlıkla okunan bu satırların altında yatan, aslında çözüm bulma derdinde olan yazarların köylü biçimini heterojen bir nokta olarak görmesi. Oysa bize göre gelecekteki üretim sisteminde tam da bu "köylü" üretim biçimi tartışılmalı. Yazarların bu biçimi reddinde farkına varmadan bu refleksi göstermelerindeki en büyük etken, köylülük üretim biçiminden çok köylülük tüketim biçimi olmalı. Türk köylüsü gibi, Dünya'nın birçok yerindeki köylü de küresel kapitalizmin zorladığı tüketim biçimlerini uygulamıyorlar; bu da aslında bu geleneksel köylü biçiminin iktidarın biyosferinin dışında olduğunu göstermektedir.

Bu köylü "tipolojisini" yazarların kaleminden iredelemeye devam edelim:

"*Köylülük asıl olarak, üretim ve mübadele ilişkileri içerisindeki belirli bir konumu anlatan bir ekonomik kavramdır. Kabaca köylü, toprakta çalışan büyük ölçüde kendi tüketimi için üreten, daha geniş bir ekonomik sisteme kısmen entegre ve tabii olan ve gerekli toprağa ve araç gerece sahip olan ya da bunlara ulaşabilen kişi olarak tanımlanabilir.*"

Bu tanımdan da aslında satır arasında köylüyü heterojen yapan noktanın, üretim biçiminden çok tüketim biçimi olduğunu görüyruz. Hardt ve Negri'nin hiç sorgulamadan "çokluk" kavramını oluştururken, aslında bu çokluğun üretim ve emek ilişkileri üzerinden değil, tüketim ilişkileri üzerinden teşkil etmesi, köylünün bu şekilde dışlanmasına neden olmaktadır.

Öte yandan yazarlar tarımın gelenekselliğinden ayrılması konusunda ise şöyle söylemektedirler:

"*Dolayısıyla, köylü figürü tarımın ekonomik manzarasında arka plana itilmiştir; manzara artık büyük şirketler, tarım işçileri ve giderek çaresizleşen kır yoksullarıyla doludur. Büyük modernleşme hareketi, gerek sosyalist gerek kapitalist biçimiyle, genel bir benzeşme yaratmıştır. 1970'lerden beri kimi yazarlar tarımcılarla endüstriyel işçi sınıfı arasında artan benzerliklerin, yani tarımsal emeğin proleterleşmesinin ve 'tarladaki fabrika'nın oluşumunun altını çizmiştir. Ancak bunu üretim pratiklerinin ve yaşam biçimlerinin homojenleştiği bir süreç olarak algılamamlıyız. Tarımcılar endüstriyel işçi sınıfıyla aynı hale gelmiş değil. Tarımsal emek hâlâ madencilikten, endüstriyel emekten, hizmet sektöründeki emekten ve diğer emek biçimlerinden tamamane farklı. Tarımsal yaşamın yeryüzünde kendine özgü bir ilişkisi vardır ve bu yaşam, toprak, su, güneş ışığı ve hava gibi öğelerin yaşamıyla sembiyotik bir ilşki gerçekleştirir. (Bu noktada tarımın biyopolitik olma potansiyelini açıkça görebilriz.) Tarım tekil bir üretim ve yaşam biçimidir ve her zaman öyle kalacaktır, ancak –ki asıl vurgulamak istediğimiz de bu– modernleşme süreci tarım ve diğer üretim biçimleri arasında ortak*

üretim ve mübadele ilişkileri yaratmıştır."

Yazarlar ayrıca köylü figürünün kültürel olarak da kaybolduğunu söylemektedirler. Başka bir Dünya ve küresel direniş için yola çıkan yazarların köylülüğü a priori yok saymaları aslında zorlama çözüm arayışlarının bir gereği olmuş ve sorunu ortaya koymanın yanında çözüm sunmanın ne kadar cılız kaldığını da göstermiştir.

Aslında yukarıda yazılanlar, dışlanmamalıdır. Öncelikle küresel kapitalizmin, dramatik biçimde tarımı öldürmekte olduğu doğrudur. Özellikle Hindistan ve Mısır gibi ülkerlerde bu rahatça gözlemlenmektedir. Türkiye'de de farklı bir oyun oynanmamaktadır. Bu şekilde tarımdan boşalan işgücü, endüstride yerini almaktadır. Öte yandan ölmekte olan tarım, "modern " yöntemlerle yeniden canlandırılmayı beklemekte ve yepyeni bir endistri olarak doğacağı zaman için gün saymaktadır. Böylece emeği birörnekleştirilmiş endüstri işçileri tarımda yerini alacak ve bir örnekleştirilmiş tüketim kalıplarına yönelecektir.

Klasik sol düşünce içinde köylülük tam olarak yerine oturmuş değildir. Tarihsel arka plana bakarsak, köylülüğün özel durumları Lenin'in de dikkatini çekmiştir. Lenin daha 1905 yılında şunu söyleyebilmektedir:

"*Elbette, toprak ve özgürlük için mücadele eden köylülerin hepsi, bu mücadelenin tam bilincinde davranmıyorlar, hepsi, cumhuriyeti talep edecek kadar ileri gitmiyorlar. Fakat köylü taleplerinin demokratik doğrultusundan kuşku yoktur. Bu nedenle köylülük, proleteryanın bu talepleri desteklediğinden emin olabilir. Köylüler, kentlerde açılan kızıl bayrağın, sadece sanayi ve tarım işçilerinin değil, aynı zamanda milyonlarca ve on milyonlarca küçük çiftçinin de en acil ve en yakıcı talepleri için mücadelenin bayrağı olduğunu bilmelidirler.*"

Lenin 1919'da ise şunları söylemektedir:

"*Burjuvazinin nasıl devrileceğini, nasıl ezileceğini öğrendik ve bundan gurur duyuyoruz. Milyonlarca orta köylüyle ilişkilerin nasıl düzenleneceğini, onların güveninin nasıl kazanılacağını henüz*

öğrenemedik. Bunu açıkça kabul etmeliyiz. Fakat görevi kavradık, önümüze koyduk ve büyük bir umutla, büyük bir anlayışla ve tüm kararlılığımızla şöyle diyoruz: bu görevin üstesinden geleceğiz ve o zaman sosyalizm kesinlikle yenilmez olacak."

Aslında köylülüğün durumu Lenin için birinci öncelik değildi. Köylülüğün durumu Lenin için sadece proleterya diktatörlüğüne giden yolda halledilmesi gereken bir mesele idi. Ayrıca proleterya için köylülerden destek alınmak zorundaydı. Lenin'in kafasında tarım arzilerinin devlet aracılığı ile ortak kullanıma açılması ve orta köylü ile yoksul köylünün proletarya ile uyum içinde olması vardı. Buna rağmen, 22 Mart 1919'da kabul edilen parti programında, devletin köylülüğe yardım yapması (tohum ve gübre sağlanması, tarım bilgileri verilmesi, köylünün araç gerecinin Sovyet tamir atölyelerinde onarılması, örnek tarlalar gibi), kooperatif ve tarım komünlerinin teşvik edilmesi gibi maddeler de yer almıştır.

Küresel direniş –ya da buna küresel devrim diyelim– içinde köylü biçiminin var olması, yazarlarda Marx'tan beri var olan bir kaygıyı da beraberinde getirmektedir. Bu da köylü sınıfının kendi içinde iç iletişimi kurabilme sorunsalıdır. Bunun eksikliği, köylüyü etkin bir sınıf olmaktan uzaklaştırmaktadır. Oysa tam tersi olarak bu iletişim, küresel kapitalizmin araçları tarafından yapılmaktadır. Köylüye özel krediler, sigortalar, Tarım Kredi kooperatifleri vs artık onu da istediği şekle sokmakta, üst tüketim kalıplarına özendirmektedir.

Paganizm açısından ise köylülük ya da köy üretimi, yaşamın temel direklerindendir. Kaynağını tarımsal üretim biçimlerinden alan paganizm, Doğa'yı tüketen her türlü üretim biçimine karşı olduğundan, Doğa ile uyumlu üretim şekillerine büyük önem vermekte ve doğal yaşamın ayrılmaz parçası olan tarım ilk sırayı almaktadır.

Bu bağlamda köylülük dışlanan farklı bir sınıf olarak ele alınmaktan öte, toplum içinde diğer emekçi sınıfların bir parçasıdır ve pagan başkaldırı içinde önemli bir yer tutacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken tarımın biyopolitik potan-

siyelidir o da aslında "felaket sonrası teori" ya da "küresel kapitalizm sonrası" biçimlerin konusu olacaktır.

Bu nedenle yukarıda da belirtildiği üzere yeniden tanımlanmış bir organik aydın tiplemesine gerek vardır.

Günümüzde aydın teorisi ise kapitalizmin oldukça etkisi altındandır.

Günümüzün önemli isimlerinden Edward Said (2004), Gramsci hakkında şunları yazabilmektedir:

"*Gramsci, toplumda entellektüel işlevi görenlerin iki tipe ayrılabileceğini göstermeye çalışır: bunlardan birincisi, nesilden nesile aynı işleri yapmayı sürdüren öğretmenler, papazlar ve idareciler gibi geleneksel entellektüeller, ikincisi ise, entellektüelleri çıkarlarını örgütlemek, daha fazla iktidar, daha fazla denetim gücü elde etmek için kullanan sınıflarla ya da kuruluşlarla doğrudan bağlantılı olduklarını düşündüğü organik entellektüellerdir. Nitekim Gramsci, organik entellektüellerle ilişkin olarka şöyle der: 'Kapitalist girişimci kendisile birlikte sanayi teknisyenini, ekonomi politik uzmanını, yeni bir kültürün, yeni bir hukuk sisteminin oluşturucularını vb. yaratır.' Bir deterjan ya da havayolu şirketinin pazardan daha fazla pay kapmasını sağlamak iin teknikler geliştiren günümüz reklamcısı ya da halkla ilişkiler uzmanı, demoktratik bir toplumda olası müşterilerin rızasını kazanmaya ya da seçmenin düşüncelerini yönlendirmeye çalışan biri, Gramsci'ye göre bir organik entellektüeldir. Gramsci, organik entellektüellerin topluma aktif olarak katıldıklarına inanır; yani bu entellektüeller, sürekli insanların zihinlerini değiştirip piyasayı genişletme mücadelesi içindedirler; çoğunlukla aynı yerde kalan, yıllar yılı aynı tür işler yapan öğretmenlerle papazların tersine organik entellektüeller daime hareket halinde, oluşum içerisindelerdir.*" (Edward Said, 2004)

Said (2004), sosyolog Edward Shils'in ilginç aydın tanımını da alıntılar:

"*Her toplumda... kutsal olana yönelik sıradışı bit duyarlığa sahip, içinde bulundukalrı evrenin doğası ve toplumlarını yönlendiren kurallar hakkında birçok insandan daha fazla düşünen bazı*

kişiler vardır. Her toplumdai aynı toplumu paylaştığı, çoğunluğu oluşturan sıradan insanlardan daha sorgulayıcı; gündelik hayatın dolayımsız, somut durumlarından daha genel bir nitelik taşıyan ve zamanla mekândaki göndermeleri daha uzak olan simgelerle ilişki içinde olamayı daha sık arzulayan bir azınlık vardır. Bu azınlıkta, arayışlarını sözlü ve yazılı söylem, şiirsel ya da plastik ifade, tarih yazımı, törenler ve tapınma edimleri yoluyla dışsallaştırma ihtiyacı hissedilir. Bütün toplumlarda entellektüellin varoluşuna, dolayımsız somut deneyim perdesinin ötesine nufuz etme yolundaki bu içsel ihtiyaç damgasını vurur."

Bütün bu söylemlerin arkasında yatan, aslında aydınların toplumların şekillenmesinde aldıkları rollerdir.

Kültür ve ideolojilerin üstyapı kurumları oldukları düşünülürse, aydınların da üstyapıda katmanlar halinde etkinlik göstermeleri kaçınılmazdır.

Ancak aydın, ekonomik biçimlerin geleceğini de görüp ideolojiyi, ve buna bağlı olarak toplumu yönlendirebilecek yapıda olmalıdır da.

Pagan, bu bağlamda aydın olarak toplumda bulunmaktadır. Küresel kapitalizmin yarattığı blok Doğa lehine, Dünya lehine yıkılmak zorundadır. Pagan burada, içinden çıktığı sınıftan bağımsız, Doğa ile uyumlaşmış olarak köylü ile elbirliği etmek zorundadır. Burjuvalaşmamış kentli ya da içinde bulunduğu sınıfı terk edebilecek burjuva, pagan aydın ile elele vererek bu düzene karşı çıkacak olandır.

Önümüzde bizi bekleyen "devrim" bu kez "emek"ten yana değil, Doğa'dan yanadır. Emek kavramı bir önceki düzeni yeniden üreten bir kavramdır. Oysa Doğa ile uyumlanmada emek insanlık için angaryanın içindedir ve bundan kaçınılmaz.

Pagan aydın bu bağlamda, kaptalist üretim tarzının tam olarak yıkılmasını ve belki de "felaket-sonrası" çağının kurulmasını üstlenecek olan kişidir.

Bu bağlamda pagan Doğa'da yaşayabilmek ve onunla uyumlanabilmek için gerekli donanımı kendisinde bulunduran kişidir.

İçinde bulunduğumuz toplumda köylünün yanında topraktan anlayan kişi de olmalıdır.

Pagan aydın bu bağlamda, daha önce de belirttiğimiz gibi kapitalizmin bütün kurumlarına topyekün karşıdır. Başka bir dünyanın olanaklılığını savunan paganın çıkış yeri bu dünya olmamalıdır.

Bu bağlamda köylünün yanında organik aydın görevini yapmak zorunda olan pagan, önce sivil sonra da politik arenada varolmak zorundadır.

O halde pagan kaçınılmaz olarak *Homo Politicus*'tustur ve etiyle de kanıyla da kendini burada ortaya koymak zorundadır.

Öte yandan Baker (2005) "*Yüzeysel bir bakışla, günümüz dünyasının siyasal alanı, genel çizgileriyle bir 'kamuoyu' toplumunu koymaktadır önümüze*" demektedir. Daha derinlemesine baktığımızda, görüşler ve eylem ilişkisine girdiğimizde ise durum ilginçtir. Baker'e göre "*kamuoyu toplumu, 'görüş'lerin ifadesiyle 'eylem' arasında birincinin lehine yapılmış bir seçimdir.*"

Yine Baker'e dönersek, "*Protesto, kendisine soru sorulmayan bir birey ya da topluluğun, bir 'grup' ya da 'hareket'in 'cevap' verişidir.*"

Bu bağlamda bir pagan, kapitalizmin Dünya'yı ve yaşamı tüketmesine karşı bir duruş ve düzene sivil itaatsizlik göstermek zorundadır.

Habermas (1995) "*Sivil itaatsizik olayı yalnızca, bütünüyle işler durumda olan bir hukuk devleti koşullarında ortaya çıkabilir. Bundan sonra kural çiğneyen kimse, ancak o anki çoğunluğa yönelik çağrının sınırları içerisinde kalmak koşuluyla, doğrudan egemen yurttaşın halk oylayıcı rolünü üstlenebilir. Direniş savaşçılarından farklı olarak sivil itaatsiz mevcut düzenin yasallığını tanımaktadır. Haklı bir sivil itaatsizlik olanağı, demokratik hukuk devletinde dahi yasal düzenlemelerin gayrımeşru olabileceğinden doğmaktadır.* " demektedir.

Habermas'ın bu iyimser "sivil itaatsizlik" anlayışı aslında kendisinin de ifade ettiği bir iyimserlikten gelmektedir: "*Kendinden emin olan her hukuk devleti demokrasisi sivil itaatsizliği, siyasal*

kültürün zorunlu olduğu için normalleşmiş bir yapı taşı olarak algılar."

Tabii ki bir pagan son ana kadar meşru olan her yoldan küresel kapitalizmin yarattığı tükenmeye karşı tepkisini koyacaktır. "Hukuk Devleti" tam olarak varolmasa da meşru her yol denenmelidir. Habermas "*Hukuk devleti, bu tarhisel perspektiften bakıldığında; bütünüyle bitmiş bir yapı olarak değil, aksine meşru bir hukuk düzenini değişen koşullara göre kurmaya, ayakta tutmaya, yenilemeye ya da geliştirmeye yönelik zayıf, saptırılabilir bir girişim olarak görülmektedir*" diyerek farklı bir iyimserlikle yaklaşmaktadır. Başta bu iyimserlikle yaklaşmakta bir sakınca yoktur ancak, küresel kapitalizm "hukuk devleti" denilen kavramı çoktan kendine mal ettiğinden Tanrıça için her yolu kullanmayı düşünmek gerekmektedir.

Oysa burjuva demokrasilerindeki siyasete baktığımızda paganın hiç şansı yoktur. Siyaset çok pahalı bir yatırımdır ve her siyasetçi iktidar olduğunda ya da meclise girdiğinde bunu kat be kat çıkartacak yolsuzlukları yapmaya baştan hazırdır. Tam burjuvalaşamamış yerlerde ise aşiretlerin temsilcileri "millet"i temsil etmektedir.

Bu bağlamda burjuva demokrasileri de pagan için bir çare değildir.

Medya ise çok pahalı bir ortamdır. Pagan eline geçirebildiği dergi, radyo gibi araçalrla seslenmeyi deneyebilir. Ama kitlelerin afyonu olmuş olan büyük medyada yer alması olanaksızdır. Bu nedenle pagan elinden geldiği kadar dergi, radyo hatta yerel televizyon gibi araçları kullanmalı, kapitalizmin gittiği uçurumu göstermelidir.

Küreselleşme ise tam bir engeldir. Bauman'ın (2006) belirttiği gibi:

"*Yeni küresel hareket özgürlüğünün en kayda değer sonuçlarından biri, toplumsal meseleleri etkili kollektif eyleme dökmenin giderek güçleşmesi, belki de tümden imkânsız hale gelmesidir.*"

Baudrillard (2002) terörizmi küreselleşmenin bir sonucu olarak görmekte ve terörün de küresel güçlere karşı verildiğini savunmaktadır. Hatta eğer küresel güç İslam olsaydı, terörün İslam'a karşı

olacağını söyler.

Bu bağlamda Baker'in dediği gibi de "*Terör, yalnızca kendini ifade etmek isteyenlerin buna uygun siyasal bir alan, bir ortam bulamamaktan doğan bir sapma değildir; varolan siyasal alanın ta kendisine yöneltilen bir protestodur.*" Tabii burada terör masum insanlara yöneltilen bir katliam eyleminden çok kapitalismin kendisine yöneltilen bir tehdit olarak algılanmalıdır.

Burada bir paganın ne olursa olsun kendini savunmak dışında Doğa'ya ve hiçbir canlıya zarar vermeyeceğini bir kez daha vurgulamak gerekmektedir.

Pagan siyasal alan bulamamaktan yakınmamalıdır. Hatta bilmelidir ki içine gireceği bir siyasal alan, onu bile bu düzenle uyumlaştıracaktır. Bu bağlamda pagan kendi usulünce, kendi yaratacağı politik alanda eylemci olacaktır.

O halde çıkarttığımız sonuç da "pagan eylemcidir" şeklindedir.

O halde eylemcilik nedir?

"*Eylemciliği sinemadan çıkan bir kalabalıktan ya da bir sokak çalgıcısını dinlemek için toplanmış gruplardan ayıran şey, eylemcilerin birbirlerinde, normal bir biçimde sürdürdükleri yaşamı değiştirme arzusunu teşhis etmeleridir. Bir sinemadan çıkarken, insanların çoğunun tek isteği, dışarıya her zamanki gibi çıkmaktır; normal arzularını ve ondan herhangi bir sapma muhtemelen şiddetli kaygılara neden olur. Eylemcilerde ise durum tam tersidir; onlar değişimi arzular, talep eder ve onun için çalışırlar. Eylemcilik, insanların birbirlerinde yaşamın rutinini değiştirme arzu ve iradesini tanımalarıyla hayata geçer.*" (Jordan 2002)

Bu bağlamda belli bir değişimi isteyen, uygulamaya hazır olan insanlar topluluğu da olmalıdır paganlar. Bunu gerçekleştirebilmek için de en önce bu değişime inanılması gerekir.

Jordan (2002) eylemcilerin taleplerini sıralarken bunlardan bazılarının mevcut toplum yapılarında olanaksız olduğunu söyler. Bu talepler toplumun yenidne biçimlendirilmesini de beraberinde getirir. Jordan ilginç bir de örnek verir: "*Radikal çevreciler, küresel sosyo-ekonomik yapıların bütünüyle yenilenebilri enerji kaynakla-*

rına geçmesini, 'kullan at' biçimindeki tüketim kültürünün 'geri kazanım' kültürüne dönüştürülmesini ve hem bütün dünyada eşitliği sağlamak hem de çevreyi korumak üzere aşırı gelişmiş dünyadaki yaşam standartlarının düşürülmesini talep edebilirler; böyle bir talepler listesinin varolan toplumsal yapılar içinde karşılanması neredeyse olanaksızdır." "Eylemci!" üzerine gereksiz tartışmaları Jordan'a bırakarak bir adım daha ileri gidelim o zaman. Gerçekten de pagan buradaki "Radikal çevreciler" –her kimlerse– ile aynı şekilde düşünmekte ve toplumsal değişikliği de beraberinde getirecek bu önlemleri desteklemektedir Bir pagan için eylemin amacı, bir kimlik elde etme sorunu ya da istediğini düzenle uyumlaştırmakl değildir.

Bu bağlamda paganın eylemleri varolan düzenin iyileştirilmesini değil, yeni bir Dünya'nın mümkün olduğunu savunmaktadır.

Aynı şekilde paganın eylemleri bir kimlik kabul ettirmesi de değildir. Eşcinsel hareketlerin ya da daha farklı marjinal hareketlerin sonunda düzenle uyumlanması ve bu grupların mevcut düzen içinde "uyumlu" varolmaları bir pagan için geçerli değildir.

Bu bir kimlik kavgası değil, bir onur, bir varoluş mücadelesidir.

KAYNAKÇA

AGAMBEN Giorgio, *Kutsal İnsan* (çev. İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

ARENDT Hannah, *The Human Condition*, University of Chicago Press, Chicago, 1958 (Türkçesi: İnsanlık Durumu (çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994)

BAKER Ulus, *Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme*, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005

BAUDRILLARD Jean, *The Spirit of Terrorism*, Verso, London, 2002

BAUDRILLARD Jean, *Tüketim Toplumu* (çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

BAUMAN Zygmunt, *Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları* (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006

BOBBIO Norberto, TEXIER Jacques, *Gramsci ve Sivil Toplum* (çev. Arda İpek, Kenan Somer), Savaş Yayınları, Ankara 1982

BOCOCK Robert, *Tüketim* (çev. İrem Kutluk), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara,

1997

BRAIDWOOD Robert J., *Tarih Öncesi İnsan* (çev.Bilgi Altınok), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1995

BRIZON Pierre, *Emeğin ve Emekçilerin Tarihi* (çev. Cemal Süreyya), Onur Yayınları, Ankara, 1977

CHALLAYE Felicien, *Mülkiyetin Tarihi* (çev. Turgut Aytuğ), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969

CHILDE Gordon, *Tarihte Neler Oldu* (çev. Mete Tunçay-Alâeddin Şenel), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1982

CHILDE Gordon, *Toplumsal Evrim* (çev. Cemal Balcı), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1994

COLE Sonia, *The Neolithic Revolution*, Trustees of British Museum, London, 1967

ÇEVİK Özlem, *Arkeolojik Kanıtlar Işığında Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005

COHEN Gerald. A., *Karl Marx'ın Tarih Teorisi* (çev. Ahmet Fethi), Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998

DERRIDA Jacques, *Marx ve Mahdumları* (çev. Alp Tümertekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

DIAKOV V., KOVALEV S., *İlkçağ Tarihi* (çev.Özdemir İnce), Verso Yayınları, Ankara, 1987

DOUGLAS Mary, ISHERWOOD Baron, *Tüketimin Antropolojisi* (çev. Erden Atilla Aytekin), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999

DURKHEIM Emile, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları* (çev. Celal Bali Akal), Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul, 1987

EYÜBOĞLU İsmet Zeki, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995

FOX Jeremy, *Chomsky ve Küreselleşme* (çev. Ebru Kılıç), Everest Yayınları, İstanbul, 2002

FROMM Erich, *Sahip Olmak ya da Olmak* (çev. Aydın Arıtan), Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1982

GRAMSCI Antonio, *Aydınlar ve Toplum* (çev. Vedat Günyol, Ferit Edgü, Bertan Onaran), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985

GRAMSCI Antonio, *Hapishane Defterleri*, Seçmeler (çev. Kenan Somer), Onur Yayınları, İstanbul, 1986

GRAMSCI Antonio, *Modern Prens* (çev. Pars Esin), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984

HABERMAS Jürgen, *Sivil İtaatsizlik* (çev. Hayrettin Ökçesiz), Afa Yayınları, İstanbul, 1995

HARDT M., NEGRI A., *Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi* (çev. Barış yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

HARDT M., NEGRI A., *Dionysos'un Emeği, Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi* (çev.Ertuğrul Başer), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

HARDT M., NEGRI A., *İmparatorluk* (çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

JORDAN Tim, *Eylemci!* (çev. Gül Çağalı Güven), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2002

KELLE V., KOVALSON M., *Tarihsel Maddecilik, Marksist Toplum Kuramının Ana Çizgileri* (çev. Ö. Ufuk), Öncü Kitabevi, İstanbul, 1978

LA BOETIE Etienne de, *Discours de la Servitude Volontaire*, Flammarion, Paris, 1983 (Türkçesi: *Gönüllü Kullık Üzerine Söylev* (çev: Mehmet Ali Ağaoğulları), Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, İstanbul, 1987)

LEFEBVRE Henri, *Diyalektik Materyalizm* (çev. Barış Yıldırım), Pusula Yayıncılık, İstanbul, 2005

MARQUARD Odo, *İlkselliğe Veda, Çok Tanrıcılığa Övgü* (çev. Şebnem Suna) Morfa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003

MARX Karl, *Yabancılaşma* (derleyen: Barışta Erdost), Sol Yayınları, Ankara, 2000

NEZNANOV Viktor, *Tarihin Mantığı, Sosyalizme Geçişin Kaçınılmazlığı ve Geçiş Döneminin Temel Özellikleri Üzerine* (çev. H. Altay), Sorun Yayınları, İstanbul, 1979

ÖZBUDUN Sibel, *Ayinden Törene*, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1997

PORTELLI Hugues, *Gramsci ve Tarihsel Blok* (çev. Kenan Somer), Savaş Yayınları, Ankara, 1982

SAID Edward, *Entellektüel, Sürgün, Marjinal, Yabancı* (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004

SENNETT Richard, *Karakter Aşınması* (çev. Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

SHUTT Harry, *Yeni Bir Demokrasi, İflas etmiş Dünya Düzenine Yeni Alternatifler* (çev. Mahmut Tekçe, Bilge Gürsu Nomer), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003

SMITH Philip, *Kültürel Kuram* (çev. Selime Güzelsarı, İbrahim Gündoğdu), Babil Yayınları, İstanbul, 2001

STEGER Manfred B., *Küreselleşme* (çev.Abdullah Ersoy), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006

THOMSON George, *İnsanın Özü* (çev. Celâl Üster), Payel Yayınevi, İstanbul, 1979

URRY John, *Mekânları Tüketmek* (çev. Rahmi G. Öğdül), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999

BİR PAGANIN GÜNDELİK YAŞAMI

Pagan olmak, ya da pagan olduğunu iddia etmek, sadece belli bilgileri almak ya da belirlenmiş ritüelleri yapmak değildir. Özellikle, giyim tarzı ya da takılarla bir pagan imajı yaratmak da değildir, hatta evi bir "pagan gibi" süslemek de değildir.

Pagan olmak her şeyin başında farklı bir yaşam tarzını geliştirmektir. Paganizmi anlattığımız bölümler boyunca, paganizmin bir din olmadığını, bir inançlar sistemi olduğunu ancak her şeyden önce bir pratiğe dayandığını söylemiştik. İşte pagan olmak, yapılacak ritüeller dışında, gündelik yaşam içindeki davranışlarla, yaşamda belli başlı bir duruşu da göstermek demektir.

Öncelikle bir paganın Dünya'yı yok eden ve tüketen her türlü ideoloji ve eyleme karşı çıkması gerekmektedir. Bu da, küresel kapitalist güçlerin elindeki çevreci örgütlere girerek değil, önce kendi yaşamından başlayarak ve seçici davranarak yapacağı eylemlerle kendini göstererek olur.

Bu aynı zamanda bütün yaşamına yansıyan bir duruştur.

Bir paganın Dünya'yı tüketmemesi gerekmektedir. Bu nedenle, öncelikle tüketim alışkanlıklarını gözden geçirmelidir. Gereksiz enerji harcamalarından kaçınmalı, geri dönüşümsüz tüketimden uzak durmalı ve eski eşyalarından başkalarının da yararlanmasına izin vermelidir. Bir pagan özellikle yaptığı işe dikkat etmeli ve Dünya'yı tüketen, kirleten hiçbir yapıya ortak olmamamlıdır.

Evde alıncak bazı önlemler ve yaşam tarzının değiştirilmesi bir pagan duruşunu sağlayacaktır.

Bir pagan kesinlikle, kendisi dahil, hiçbir canlıya zarar vermemeli, insanları üzecek davranıştan uzak durmalıdır.

Pagan gibi yaşamak, her ne kadar bu öğütler basit ahlak dersleri gibi gelse de, çok kesin etik kurallar içermektedir. Bu, daha sonraki ciltlerimizde de yer alacaktır.

Öte yandan bir pagan, günlük yaşantısında da bir pagan olduğunu unutmamalıdır

Hepimizin günlük yaşantısı, toplumsal kalıplara göre sürmektedir. Bazılarımız öğrenci iken bazılarımız zorunlu olarak işe gitmekte ya da evde kalmaktadır. Çoğunluğumuz şehir yaşamına uymaya, burada varolmaya çalışmaktayız. Pagan olmak bütün bir yaşamı bırakıp köye yerleşmekten öte, bulunduğu çevreye uyum sağlamak ve burada da Doğa'yı keşfetmeye çalışmaktır.

Paganın evi aynı zamanda en özel yeri, hatta tapınağıdır. O nedenle bin yıllardır insalar evi her türlü tehlikeden korumak için çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Evi fiziksel tehlikelerden korumak dışında, Ev Tanrıları, kapılara asılan süpürgeler ya da farklı tılsımlar ve bu tür çeşitli sembolik objeler pagan atalarımız tarafından kullanılagelmiştir.

Ev temziliği özellikle büyük önem taşımaktadır. Evi temzilerken, kesinlikle bunu bir ritüel gibi yapmalı, fiziksel temzilik olduğu kadar ruhsal temiziliğe de önem vermelidir.

Ev içinde olmak Doğa ile irtibatı kesmek demek değildir. Evdeki bitkiler, bahçe varsa düzenlenmesi, ev seçerken bahçeli olmasına ya da görmesine dikkat etmek, balkon varsa değerlendirmek gündelik yaşama çok şey katacaktır.

Pagan olarak, Doğa olayları ile de ilişkiyi kesmemek gerekmektedir. Bir paganın odasında mutlaka bir takvim olmalıdır. Bu, bazılarımızın görünce gülümsediği "Saatli Maarif Takvimi" türünde bir takvim olabilir. Bu tür takvimlerde, eskiden gelen geleneklerin izi vardır. Özellikle Mevsimsel takvime bağlı bütün olaylar bu tür takvimlerde yer almaktadır. Takvimi takip etmek her şeyden önce Doğa ile bir bütünlük hissi kazandırır.

Sabah kalkan bir pagan öncelikle, günün doğmasına şükreder. Günün her doğuşu pagan atalarımız için mistik bir olaydı. Her gün doğuşu, ışığın karanlıklara karşı bir zaferi demektir. Bunu her sabah anımsamak, güne ve yaşama karşı her zaman bir olumlu

enerji verecektir.

Günlük hava durumu, özellikle yağmur ya da kar, Doğa'nın bir armağanıdır. Bunun zevkini çıkartmak gerekmektedir. Bu tür meteorolojik olaylarla karşılaşmak, hiçbir zaman, "Doğa ile mücadele" değil, varolmanın bir armağanıdır. Şehir içinde de olsak, insan her zaman bu koşullarla baş edecek yaradılışta olduğundan bunun güzellikleri görmek gerekmektedir. Meteorolojik olayları takip etmek ve bunlardan zevk almak da Doğa ile uyumlanmamızı sağlayacaktır. Etrafımıza baktığımızda, artık bunları çile çekmek olarak gören ya da güzelliklerinin farkında olamayan birçok kişi görmekteyiz. İşte bu yaşam, zamanla Doğa'dan kopmayı ve ruhsal rahatsızlıkları getirmektedir. Pagan yaşamının en önemli özelliği Doğa'dan gelen hiçbir şeyi kötü görmemek ve bununla uyumlanmaktır.

Her doğan günle birlikte yeni bir "macera" başlar. Gündelik olaylar üzerinde, o günün yapılması gerekenleri dışında hiçbir plan yapmadan bu maceraya atılmak en güzel yöntemdir. Gün içinde okulda ya da işte ya da sosyal hayatta karşılaşılacak her şey bir faklı maceradır ve kesinlikle bize katacağı çok şey vardır. Bunu böyle görmek, eski bilgeliğin en önemli özelliklerinden biridir. Gündelik olayların her biri Karhramanın Yolculuğu'nun bir parçasıdır ve bundan gerekli dersi çıkartmak gerekmektedir.

Özellikle günümüzde insan küresel kapitalist sistemin zorlaması ile kendine ait olmayan, sahte yaşamları sürmektedir. Kahraman bunun dışında yolunu arayandır. Bu yolda başa gelen her şey aslında farkındalığımızı arttırarak kendi yolumuzu bulmamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle bir olayı yargılamadan yaşamak ve bir sonuç çıkartmak gerekmektedir. Başta çok olanaksız hatta "boş" gözüken bu söylem zaman içinde gerçekten de bir maceraya dönüşmekte ve her günün sonunda farklı deneyimleri getirdiği görülmektedir.

Doğa'nın insana en büyük armağanlarından biri de sezgileridir. "Kadim Bilgi" dediğimiz bilgi, aslında pratikleri ile bu sezgileri güçlendirmeyi ve bu şekilde Doğa ile uyumu öngörmektedir. Oysa günümmüz insanın "bilgi birikimi" ve mantık yapısı sezgilerin kullanımını minimuma indirmektedir. Bu nedenle bir pagan sabah kalktığından itibaren kafasında planlar yapmak ve senaryolar yaz-

mak yerine, olayları akışına bırakmayı seçmelidir. Evren'de hiçbir şeyin rastlantı olmadığı ilkesinden yola çıkarak gün içinde olan olayları ve eşzamanlılıkları değerlendirmek, günlük maceraları daha da zevkli ve verimli kılacaktır.

Bir pagan kişisel gelişimini hiçbir zaman elden bırakmamalıdır. Günümüzde Doğa'dan ve doğasından ayrı yaşayan insanların her türden ruhsal bozukluklarının olması ve "fazla bilgi"den ötürü bozuk yaşam kalıpları geliştirmiş olmaları normaldir. Bir pagan bunların farkında olmalı ve bunlardan kurtulacak gerekli çalışmaları yapmalıdır. Bu tür takıntıların, paganizmin en önemli amaçlarından biri olan bireyleşmeye aykırı olduğu unutulmamalıdır.

Pagan, bütün ruhsal bozuklukların kaynağında olan Doğa'dan uzaklaşmaya karşı, daha önce de belirtildiği gibi, eylemci olmalı, bu duruşu göstermeli ve bunu diğer insanlarla da paylaşmalıdır.

Pagan her şeyden önce özgür olmalıdır. Özgürlük istediğini yapmak değil, kendi gerçekliğine ulaşabilecek olanakları ve ortamı bulabilmek demektir. Bu bağlamda bir paganın kendia yakları üzerinde durabilmesi gerekmektedir.

Küresel kapitalizmin getirdiği toplumsal ve ekonomik düzene köle olmak, o yaşam kalıplarını benimsemek, kredi kartları ve kartlar ile borçlandırılmak bir paganın yaşamında onu özgür bırakmayacak durumlardır. Paganın bu tür yaşam biçimlerinden uzak durması gerekmektedir.

Pagan, küresel kapitalizmin en önemli araçlarından biri olan medya da temkinle yaklaşamalı ve oradan dayatılan yaşam kalıplarından olabildiğince uzak olmalıdır.

Unutulmaması gereken en önemli nokta paganizmin her açıdan bir pratik olduğu ve bu pratiğin hem ritüelleri hem de Doğa için savaşmayı kapsadığıdır.

Öte yandan bir pagan için gündelik ve toplumsal yaşamın diğer öğeleri de çok önemlidir. Doğum, evlilik, ölüm gibi toplumsal olaylarda gerekli ritüel ve törenleri yapmak bir paganın kesin görevidir. Aynı şekilde artık yok olmuş erginlenme ritüellerinin de içinde bulunulan toplumun sembollerine göre yeniden uygulanması çok büyük önem taşımaktadır.

PAGANİZM HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR

Paganizm bir din midir? Diğer dinlere karşı mıdır?

Daha önce de açıkladığımız gibi paganizm bir din değildir. Paganizm aslında bir "izm" çatısı altında incelenemeyecek kadar da derin bir konudur.

Paganizm her şeyden önce insanın Doğa ile bütünleşmesi, onunla bir olması ve uyumlanması için yaptığı pratiklerin bütünüdür. Bu bağlamda, bugünkü terimlerle aslında Doğa içinde bir birey olabilmek için yaptığı bir tür bilinçaltı çalışmasıdır .

Paganlar, kendilerini ritüeller ve mitler vasıtasi ile ifade etmişlerdir. On dokuzuncu yüzyılın pozitivist ve seçkinci kafası bunları "ilkel tapım" ve "doğa olaylarını açıklamak için anlatılan uydurma öyküler" olarak sınıfladığı için bugün paganizm, "ilkel" bir din gibi görülmektedir. Oysa bu kesinlikle yanlıştır.

Bu bağlamda paganizm diğer bütün dinleri, Doğa ile bir bütün olmak açısından düşman olarak görmez. Her türlü dini pratiğe hoşgörü ile bakar.

Bu bağlamda, paganimi özellikle tektanrılı dinlere düşman göstermek yanlıştır. Ancak tek tanrılı dinlerin takipçilerinin paganizmi düşman olarak gördükleri de doğrudur. Bu da bilgi eksikliğindendir.

Paganizm putataparcılık mıdır?

Paganim kesinlikle putlara, ağaçlara, heykellere tapmayı öngörmez. Örneğin din eğitimi verilirken, Müslümanlık öncesi Araplardan konuşurken "helvadan put yaparlardı, ona taparlardı sonra acıkınca yerlerdi" gibi söylemler ya da paganların nesnelere taptığını iddia eden bilim adamları (!) kesinlikle yanılmaktadırlar.

Doğa ile bir bütün olmayı öngören bir sistemin cansız nesneleri ilahlaştırmasının hiçbir anlamı yoktur. Ancak, paganizm içinde, Doğa ile ilgili güçleri sembolize eden nesneler vardır ve bu nesneler sadece içerdikleri sembolik anlamlardan ötürü kült ve ritüel nesneleri olmuşlardır. Yoksa bu nesnelere direk tapım söz konusu değildir.

Paganizm çoktanrıcılık mıdır?

Paganizm çoktanrıcılık da olarak adlandırılamaz. Paganizmde "Tanrıça" ya da "Ana tanrıça" ile sembolize edilen var olan dünya vardır. Bu aslında hey şeyi yaratan güçtür. Bunun dişil ve erkek yönleri Tanrı ve Tanrıçalarla sembolize edilmiştir. Bunlar tamamen sembolik anlatımlardır.

Pagan Sadece bu güçten yardım isterken, yaptığı çalışmaya ya da amacına göre, sembolik ifadelerle diğer Tanrı ve Tanrıçalar ile çalışma yapar. Bu, tarihin dejenerasyon dönemleri dışında da hep böyle olmuştur.

Paganizm ile Şamanizm aynı mıdır?

Paganizm ile şamanizm özellikle yabancı kaynaklarda çok karıştırılmaktadır. Şamanizm bir pagan öğretidir ancak bütün öğretiler içinde bir tanesidir; bir başka deyişle şamanizm paganizm içindedir ancak paganizm şamanizmden çok daha geniş bir inançlar yelpazesini teşkil etmektedir.

Tektanrıcı dinler dışında kalanlara pagan denilebilir mi?

Bu en klasik sınıflandırmadır. Romalılardan kalmadır. Ancak paganizmin belli başlı şartları vardır. En önemlisi ise Doğa ile bütünleşme ve uyumlanmadır. Bu bağlamda paganizm daha çok kırsal kesimde oturanlar ile alakalıdır.

Örneğin en eski toplumlardan Hititleri ele alırsak, kutsal merkezlerde yapılan törenler ve kırsal yerlerde halkın yaptığı törenler vardı. Kutsal merkezlerdeki ritüellerin günümüze kadar gelmesine rağmen halkın yaptığı pratikleri bilemiyoruz. Bir de bunların dışında devlet törenleri vardır. Bunları pagan uygulamalar olarak sınıflandırmak yanlıştır. Devlet ve güç sahipleri ile ilgili törenler, Doğa ile bütünleşmenin karşısında olduğu için bunlar pagan uygulama olarak kabul edilemez.

Bu bağlamda, pagan demek için o toplumun inançlarının ve ritüel pratiklerinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir.

Günümüzde paganizm ne derece uygulanabilir?

Günümüzde paganizm pratiği gerçekten de zordur. Ama olanaksız değildir.

Günümüzün "modern" yaşamı insanı Doğa'dan koparttığı için, doğa ile bütünleşme ve uyumlanma çok kolay gözükmemektedir. Küresel kapitalizmin getirdiği nokta da insanları belli başlı yaşam kalıplarına zorladığı için bunların dışına çıkılması oldukça zor gözükmektedir.

Ancak yine de günümüzde paganizmin uygulamasının olanaksız olmadığını söylemiştik. Öncelikle paganizm uygulamaları yepyeni ve farklı bir bakış açısı ile yapılmak zorundadır.

Defalarca yazdığımız gibi, paganizm Doğa ile bütünleşmek ve uyumlanmak üzerinedir. Beton evlerimizin dört duvarı arasına paganizm olmaz. Öncelikle bir paganın vaktinin büyük bölümünü Doğa'da geçirmesi gerekmektedir. Bunun öncesinde ise günümüz şehir yaşamının Doğa anlayışından uzaklaşmak gerekmektedir. Doğa, şehirden sıkılınca, gidilen uzakta bir yerlerde olan ve geçmişte insanların onun içinde yaşadığı bir toprak parçası değildir. Ya da Doğa hafta sonları brunch için gidilen yeşil alan değildir.

Doğa her şeyden önce insanın gerçek yaşam alanıdır ve insan ancak orada sağlıklı olarak var olabilir. Bu bağlamda ruhsal ve bedensel sağlığımızın temel taşı da Doğa'ya uygun yaşamaktır. Bir pagan nerede yaşarsa yaşasın bunun farkında olmalı, öncelikle toplum içinde bağımsız bir birey olmak için elinden geleni yapmalı ve bir parçası olan Doğa'yı gerçek yaşam alanı olarak görmelidir.

Aynı şekilde, şehir içlerinde bile, Doğa'nın kendini hissettirdiği yerler vardır, değişen mevsimler, hava koşulları vs bir pagana Doğa'yı anımsatabilir. Önemli olan bu uyumu yakalamaktır.

Günümüz küresel kapitalizmi Doğa'yı yok etmek, insanları köleleştirmek için birçok yol denemektedir. Bir pagan bu koşullarla uyumlu olamaz ve sonunda başkaldırmak, Doğa'nın tarafını tutmak zorundadır.

Hafta içi, Doğa'yı yok eden işlerde çalışıp, hafta sonu brunch için Doğa'ya açılma ancak kendini kandırmaca olabilir.

Bu nedenle, günümüz paganı kendi doğal yaşam alanının Doğa

olduğunu kabul etmeli ve sağlıklı bir birey olarak burada var olmanın yolunu da aramalıdır.

Günümüzde paganizmin uygulanması aslında insanlığın birçok sorununun çözümü de olacaktır. Bu yüzden küresel kapitalizmin tuzaklarına kanmadan bunu başarmalı ve gerçek pagan olmalıdır.

Kırsal kesimde yaşayanlar bu bağlamda daha şanslı olup, pratik yapma olanağı da bulmaktadırlar.

Bir pagan zorunlu olarak Wiccan olmalı mıdır?

Wicca, binlerce yıllık paganizm tarihi içinde sadece yarım yüzyıldan biraz fazla bir dönemi kapsamaktadır ve böyle bir zorunluluk yoktur.

Wicca sözcüğü eski Anglo-Saxon dilinde cadı anlamına gelen bir sözcüktür. Eril hali *wicca/wica* ve dişil hali *wicce* olan bu sözcük günümüzde daha marjinal bir anlam kazanarak, pagan akımlar içinde yer alan ve büyüye yer veren bir öğretiyi tanımlamak için kullanılmaktadır.

Günümüz paganizminin Wicca'dan çok şey almasına ve Wicca'nın bütün savlarına rağmen, Wicca yeni bir akımdır ve binlerce yıllık pagan uygulamalarını kapsamamaktadır.

Burada pagan olan kişinin yol seçimi önemli bir rol oynamaktadır. Bir pagan Wicca'yı kendine yol olarak seçebilir ama tarihsel sürece bakıldığında seçilecek başka birçok yolun da var olduğunu görebilir.

Paganizm büyü ile alakalı mıdır?

Paganizm, tarihsel süreç içinde bütün ritüelleri kapsadığından, kaçınılmaz olarak büyü ile ilgili uygulamaları da kendi içinde barındırmaktadır. Ancak okkült anlamda büyüden çok farklı olan pagan büyüsü, doğal olaylar ve Doğa ile uyumlanma ile alakalıdır ve bireyin hayrına, ritüel şeklinde yapılır.

Okkült uygulamalarda olduğu gibi varlık çağırılması kesinlikle söz konusu değildir (evocatio); ancak Tanrı ya da Tanrıça'lardan – daha doğrusu onlarla sembolize edilen arketipten– yardım alınabilir (invocatio)

Bu bağlamda pagan büyü pratikleri, daha çok ritüel şeklinde kendini gösterir.

Paganizmde bildiğimiz canlı türleri dışında başka varlıklar kabul edilir mi?

Paganizmde kesinlikle Doğa'da farklı varlık türlerinin de olduğu kabul edilmiştir. Bir paganın bunlarla da iyi geçinmesi gerekmektedir.

Pagan anlatılarında, ağaçlar gibi, yaşayan Doğa varlıklarının bir ruhunun var olduğu kabul edildiği gibi, su kaynakları, dereler, nehirler, kayalar gibi Doğal yapılarla ilgili varlıklar olduğu kabul edilmektedir.

Hitit tabletinde, tableti yazanın ağaç kesmek için Tanrılardan izin istemesinden, İzlanda'da son zamanlara kadar yaşayan bir uygulama olarak, ormanda yeni bir yerleşim kurulacakken buradaki varlıklardan izin almak adetine kadar tarih içinde bunla ilgili izlere rastlayabiliriz.

Paganizmde en önemli varlıklar elementallerdir. Bunlar bizim gibi dört element ile değil, tek tek farklı elementlerle tezahür ederler. Hava elementalleri, su elementalleri, toprak elementalleri ya da ateş elementalleri gibi. Bir pagan bunlarla çalışmayı bilip saygı göstermelidir.

Gnom adı verilen toprak elementalleri insana en yakın olanlarıdır. Eski inançlara göre bunlar kristallerin ve eski hazinelerin de koruyuculuğunu yaparlar. Bazıları kendilerini insanlara cüce şeklinde gösterebilir.

Hava elementalleri ise insana ilham verir ve majik çalışmalarda yardımcı olurlar. Bazen göz önüne sis ya da yağmur gibi gözükerek gelirler. Çalışmalardan önce hava elementalleri çağırılabilir. Salamender denilen ateş elementalleri ise genelde ateş içinde olurlar. Bazı çalışmalarda ateş yokken tütsü ya da mum yakmak için de çağırılabilirler. Su elementalleri ise genelde su perileri şeklinde olurlar. Şelaleler civarında göze görülebilmeleri olasıdır.

Bunlar dışında periler, cinler, elfler gibi varlıklar da paganizm içinde kabul görmektedirler.

Paganizim, satanizm ile ilişkili midir?

Paganizmin, satanizm ile en ufak bir ilişkisi yoktur. Öncelikle satanizm, Hıristiyanlıktaki Tanrı ve Şeytan görüşünden yola çıktığı için ontolojik bir birliktelik mevcut değildir. Öte yandan Doğa'daki kutsallığa inanan bir pagan için "Şeytan" gibi olumsuz bir güce tapmak, onu yüceltmek gibi bir durum da söz konusu olamaz.

Bazı konudan uzak gazetecilerin paganizm ile satanizmi ilişkilendirmeleri ancak büyük bilgi eksikliğindendir.

Paganizm Parapsikoloji ile ilişkili midir?

Parapsikoloji genelde bizim bildiğimiz Doğa yasaları ile açıklayamadığımız olayları inceler. Paganizm içinde de bildiğimiz Doğa yasaları ile açıklanamayan olaylar vardır. Ancak parapsikolojinin alanı çok geniştir. Geçtiğimiz yüzyılda özellikle popüler olan parapsikoloji, çok daha geniş bir yelpazede, "bilinmeyen" olaylarla ilgilenir. Örnek vermek gerekirse, parapsikoloji içinde var olan telekinezi, yanan insanlar, bazı gizemli olaylar vs paganizm ile alakalı değildir.

Paganizm Spiritüalizm ile alakalı mıdır?

Ruh inancı, tarihin en eski dönemlerinden beri var olmuştur. İnsanın varlığının sadece görünür maddi bedenden ibaret olmadığını söyleyenler, insanın asıl özünü meydana getiren ve ölümle birlikte yok olmayan bir "ruh" varlığından hep söz etmişlerdir.

Ruh ve nefes anlamına gelen Latince Spiritus sözcüğünden türeyen spiritüalizm ya da Türkçede kullandığımız adı ile ruhçuluk 19. yy'dan itibaren popüler olmuştur.

19. yy'da "bilim" ile baş başa giden bu akımlar içinde özellikle Mesmerizm, bilim ile ruhçuluk arasında gidip gelmiştir.

O dönemde en popüler olan çalışma, ruh çağırma deneyleri ve çeşitli "celseler'den bilgi alınmasıdır. Bu 20. yy'da da sürmüştür. Ülkemizde de Bedri Ruhselman öncülüğünde bu tür çalışmalar yapılmıştır. Türk ruhçuluk tarihinin en önemli "celseleri" kuşkusuz "Sadıklar Planı"dır. Orada kullanılan motifler ve jargon hâlâ birçok kişiyi etkilemektedir.

Çağdaş ruhçuluk denince de akla gelen isim Allan Kardec'tir. Yine bir 19.yy insanı olan Kardec, 1804-1869 yılları arasında yaşamıştır.

Kardec'in ortaya attığı Modern-Spiritizm içinde reenkarnasyon ve başka varlıklarla ilişki de vardır. Kardec'ten etkilenen birçok kişi –Bedri Ruhselman ya da Haluk Egemen Sarıkaya gibi– kendi topluluklarını da kurmuşlardır.

Yirminci yüzyılda, özellikle ezoterik düşüncelerin açılımını yapan neşriyatın da yayılmasıyla Dünya'da bu topluluklar bu konularla da ilgilenmiş ve "Kadim Bilgi"ye ulaşmaya çabalamışlardır.

Bu bağlamda tabii ki bu topluluklarla pagan düşüncesi arasında birtakım benzerliklerin olması doğaldır. Ancak paganizmi bu düşünce sisteminin dışında tutmak gerekmektedir.

Yeni Yüksektepe gibi teozofi kökenli kuruluşlar, bir tür pagan eğitimi vermektedir. Paganizm ile bu kuruluşlar arasında bir ilişki var mıdır?

Son zamanlarda uydu kuruluşu New Acropolis (Türkiye'de Yeni Yüksektepe Derneği) ile paganizme en çok yaklaşan düşünce kuşkusuz teozofidir. Ancak teozofi gerek köken gerekse de ana felsefe bakımından paganizmden çok uzaktır.

Teozofi Derneği, Helena Petrovna Blavatsky (kısaca HPB diyelim) isminde çok ilginç bir kadın tarafından kurulmuştur.

1831 yılında aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Ukrayna'da dünyaya gelen Helena Petrovna daha on altı yaşındayken bir vali ile evlenip Blavatsky soyadını almıştır. Çok kısa süren bu evlilikten sonra, İstanbul'da bir sirkete çalışmaktan, Mısır'da medyum olmaya, Paris'te müzik dersi vermeye kadar değişik görüntülerde karşımıza çıkan HPB Tibet'e gitmediği halde orada inisiyasyon aldığını iddia ederek 1874'te Amaraika'ya gitti. Orada Albay Henry Steele Olcott ile tanıştı. Bu tanışıklık, Teozofi Derneği'nin kuruluşuna (1875) da katkıda bulunacaktır.

Bundan sorna HPB en önemli eserleri olan "Isıs Unveiled" (Peçesi açılmış, ortaya çıkartılmış İsis) ve "Secret Doctrine" (Gizli Öğreti) isimli eserlerini yazdı. Özellikle Gzili Öğreti, Doğu ve

Batı'yı birleştirmeye çalışan çok ünlü bir eserdir. HPB ve Albay Olcott'un Hindistan'a gitmeleri ve Teozofi Derneği'nin merkezini Adyar'da kurmalarından sonra tamamlanan bu eser, Hindistan etkilerini de olduğu gibi belli etmektedir.

HPB'kinin Amerika'ya dönmesinden 1891 yılındaki ölümüne kadar geçen süre çok dalagalanmalarla doludur ve özellikle de HPB'nin birçok mucizesinin uydurma olduğu öne sürülmüştür.

Teozofi, Hindistan'ın karma inancını ve reenkanasyonu farklı bir şekilde verirken, Kök-ırklar teorisi de Atlantis ya da Mu (Teozofistler için Lemurya) gibi batık kıtalara da faklı açılardan yaklaşmaktadır.

Teozofinin en önemli üç ilkesi aşağıdadır. Bu ilkeler olduğu gibi Yeni Yüksektepe Derneği tarafından da benimsenmiştir.

1- İnsanlığın evrensel birliği için ırk, renk, inanç ve cinsiyet ayrımı yapmamak.
2- Din kuralları, felsefe ve bilim sınırlarının ötesinde çalışabilmek.
3- Doğanın keşfedilmemiş yönlerini ve insanın bilinmeyen yönlerini araştırmak.

Bu haliyle paganizme yakın duran teozofi, gerek spekülatif Hint bilgileri, gerek kök-ırklar gibi teorileri ile oldukça da uzaktır.

Özellikle Yeni Yüksektepe Derneği'nin paganizme yakın söylemlerini arkasından da koyu bir teozofik eğitim gelmesi bu derneğin de paganizmden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

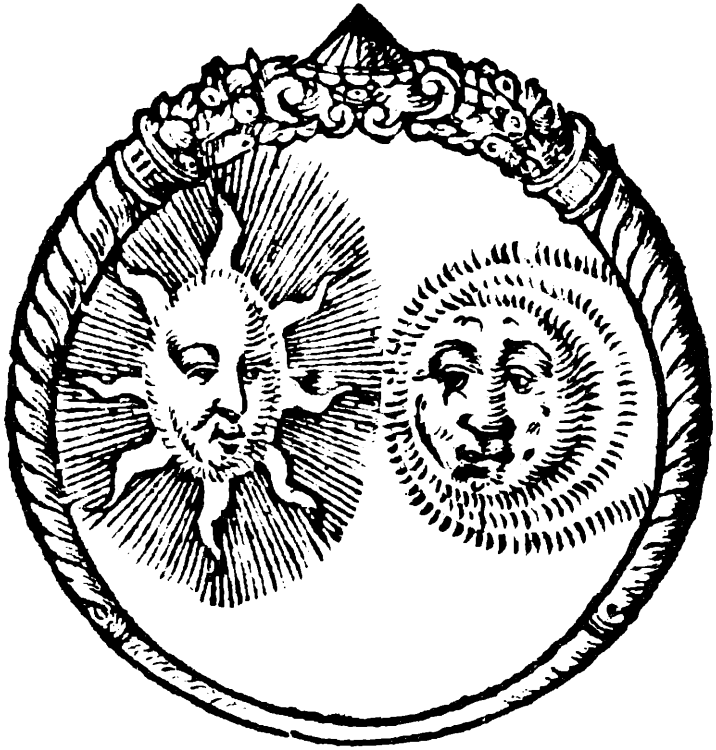
Paganizmin cinsel özgürlüğe bakışı nedir?

Paganizm her türlü özgürlüğe tolerans sınırları içinde yaklaşır. Ancak paganizmin özünde bir dişi ile erkeğin birlikteliği aynı zamanda bir *Hieros Gamos* (Kutsal Birleşme) olduğundan, çok eşlilik ya da grup içi sürekli kaçamak cinsel ilişkiler paganizmin özüne aykırıdır. Bu bağlamda paganizm bazı kaynaklarda gösterildiği gibi, aşırı bir cinsel özgürlük, grup seks ayinleri ya da karmaşık cinsel ilişkiler bütünü değildir. Tam tersine tekeşlilik ile sağlıklı bireyler yetiştirmeyi öngörür.

Paganizmde insan ya da hayvan kurbanı var mıdır?

Kesinlikle yoktur. Eski toplumlarda olan kurban adetleri de bir dejenerasyon sürecinin sonucudur. Özellikle Doğa'ya ve hiçbir canlıya zarar vermemeyi öngören pagan düşüncesinde kurban âdetinin olması olanaksızdır. Ancak sunu dediğimiz, törensel meyve ya da bitkisel yiyecek sunusu vardır. Eskiden avlanmak için ya da yiyecek temin etmek için bir hayvan kesildiğinde bu bir ritüel eşliğinde olduğu için bunun On dokuzuncu yüzyıl bakış açısıyla "kurban töreni" olduğunu söylemek olanaksızdır ancak paganizmin ataerkil istilalar ile dejenerasyon sürecinde kanlı kurban törenlerinin ortaya çıktığı söylenebilir; bunları paganizme mal etmek çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

AETERNVM TRINVM

ERHAN ALTUNAY

Dünyanın en özel kentlerinden İstanbul'da dünyaya geldi.

Orta ve lise öğrenimini Saint Joseph Fransız Lisesi'nde yaptı.

Hacettepe Üniversitesi'nde Nükleer Enerji Mühendisliği okudu. Üniversite sırasında Fraktaller üzerine çalıştı; Mandelbrot Kümesi'nin ilk uygulamalarını Dr. Erol Çubukçu ile gerçekleştirirdi; ayrıca Kuantum Fiziği ve Zaman üzerine de çalıştı. Daha sonra Marmara Üniversitesi'nde İnsan Kaynakları Yönetimi yüksek lisansı yaptı.

Radyoculuk hayalini çeşitli radyolarda ve TRT'de radyo programları yaparak gerçekleştirdi.

Mitoloji ve paganizm araştırmaları hayatının vazgeçilmezlerinden oldu. Bu konuda birçok medyada yazıları yayınlandı ve söyleşiler, röportajlar gerçekleştirdi

İlk yayını dinler tarihinin çok merak edilen konularından birine aitti. *Enok'un Kitabı*'nın önsözü ve dipnotları okuyucunun ilgisini çekti. Daha sonra Türkiye'de ilk Wicca kitabı olan *Kadim Cadılık Öğretisi*'ni ve yine Türkçede ilk paganizm kitabı olan *Paganizm; Kadim Bilgeliğe Giriş*'i çıkarttı.

İngilizce, Fransızca ve Lâtince bilen yazar ayrıca Paganizm, mitoloji, sinema ve müzik konusunda çeşitli seminerler vermektedir.

Hermes Kitap
www.hermeskitap.com

Hermes Kitap - Online Kitap Satış Noktası
%60'tan başlayan özel indirimlerle
Başta alternatif ve ezoterik
konular olmak üzere
İnternet kitap satış yerimiz...

Diğer Kitaplarımız

* *Kybalion: Antik Mısır ve Yunan Hermetik Felsefesi*; Üç İnisiye
* *Gerçek Şifa Sanatı;* Dr. Israel Regardie
* *Mistik Kabala*; Dion Fortune
* *Batının Şövalyeleri - Doğunun Fakirleri;* Murat Bilgili
* *Konsantrasyon - Adım Adım Zihinsel ve Ruhsal Hakimiyet*; Mouni Sadhu
* *Kabalaya Giriş ve Sefer Yezirah (Oluşum Kitabı)*; Westcott & Mathers
* *Maji - Anlamı, Amacı ve Gücü;* W. E. Butler
* *Başarının Ritmini Solumak;* Viola Edward
* *Breathing the Rhythm of Successt*; Viola Edward
* *Bilinmeyen Yönleriyle Hanif Din İslam ve Mesajı Kuran'ı Kerim;* Mâlik İlyas Tanrıbağı
* *Eski Türk Masonlarının Uygulamaları;* Baron Rudolf von Sebottendorf
* *Üç Bilge Kral - İsa'nın Doğumunu Yıldızlarda Gören Gizli Anadolu Topluluğu;* Adrian Gilbert
* *Tanrının Eşekleri;* Mehmet Saltık
* *Elektrikler Kesikti Çalışamadık Allahım;* Ali Rıza Safa
* *Gül Haç Evren Kavramı*; Max Heindel
* *Hermetik Bilge Pitagoras*; Malik İlyas Tanrıbağı
* *Enok'un Kitabı*; Kolektif
* *Resimle İçgelişim*; L. Sabah
* *Aşk ve Evliliğin Ezoterik Felsefesi*; Dion Fortune
* *Kökcanlandırma Sunumlarıyla Ataların Gölgesinden Aydınlığa*; Vildan Çolak
* *Sağlıklı Okültizm*; Dion Fortune
* *Buda Kimdir*; Sangharakshita
* *Mavinin Adı Ne? İnsan*; Nazmi Nalbant
* *Anatula*; Olgun Aydoğdu
* *Temel Astroloji*; Şenay Yangel
* *Abra Kadabra*; Berk Yüksel
* *Dr. Taverner'in Sırları*; Dion Fortune

PAGANİZM - 1
KADİM BİLGELİĞE GİRİŞ

Pagan düşünce ilk zamanlardan beri kişinin sağlıklı bir "birey" olarak toplum içinde var olmasını öngördüğünden ve sembolik anlatımların birçoğunun bu amaca hizmet ettiğinden, pagan inançlarını bu amaçtan soyutlamak olanaksızdır.

Bu bağlamda toplum içinde sağlıklı bir birey olmanın ipuçları da bu kitapta kadim bilgi ışığında yer almaktadır.

Paganizmi anlamak aslında bizim özümüzü ve Doğa'nın öngördüğü hayatı anlamaktır; kısaca kendini bilmektir.

Kitap boyunca siz de bu değişik yolculukta, paganizmin izlerini ararken kendinizi bulacaksınız...

ERHAN ALTUNAY KİMDİR?

Orta ve lise öğrenimini Saint Joseph Fransız Lisesi'nde yaptı.

Hacettepe Üniversitesi'nde Nükleer Enerji Mühendisliği okudu. Üniversite sırasında Fraktaller üzerine çalıştı; Mandelbrot Kümesi'nin ilk uygulamalarını Dr. Erol Çubukçu ile gerçekleştirdi; ayrıca Kuantum Fiziği ve Zaman üzerine de çalıştı.

Mitoloji ve paganizm araştırmaları hayatının vazgeçilmezlerinden oldu. Türkiye'de ilk Wicca kitabı olan "Kadim Cadılık Öğretisi"ni ve yine Türkçede ilk paganizm kitabı olan "Paganizm 1 - Kadim Bilgeliğe Giriş"i çıkarttı.

İngilizce, Fransızca ve Lâtince bilen yazar ayrıca paganizm, mitoloji, sinema ve müzik konusunda çeşitli seminerler vermektedir.

HERMES

THG 0991767 CZC

ISBN 975-6130-43-8

9 789756 130438

www.hermeskitap.com

₺25.00